Tardor, 2009

INSTITUT INTERUNIVERSITARI DE FILOLOGIA VALENCIANA
PUBLICACIONS DE L'ABADIA DE MONTSERRAT

VOLUMS MONOGRÀFICS DE LA REVISTA CAPLLETRA

CAPLLETRA 40 (Primavera 2006)
Volum monogràfic sobre
Traductologia i discurs
Coordinat per *Josep Martines*
i *Manuel Pérez Saldanya*

CAPLLETRA 41 (Tardor 2006)
Volum monogràfic sobre
Usos de la ironia en la literatura catalana contemporània
Coordinat per *Carme Gregori*
i *Ramon X. Rosselló*

CAPLLETRA 42 (Primavera 2007)
Volum monogràfic sobre
Microvariació sintàctica: el català i l'espanyol comparats
Coordinat per *Maria Lluïsa Hernanz i Carbó*
i *Gemma Rigau i Oliver*

CAPLLETRA 43 (Tardor 2007)
Volum monogràfic sobre
Societat ideal i ficció a la literatura catalana medieval
Coordinat per *Josep E. Rubio* i *Josep A. Ysern*

CAPLLETRA 44 (Primavera 2008)
Volum monogràfic sobre
Oralitat, gramàtica i pragmàtica
Coordinat per *Maria Josep Cuenca*

CAPLLETRA 45 (Tardor 2008)
Volum monogràfic sobre
La literatura per a infants i joves: una proposta d'anàlisi
Coordinat per *Gemma Lluch*

CAPLLETRA 46 (Primavera 2009)
Volum monogràfic sobre
L'aportació alemanya als estudis de lingüística catalana
Coordinat per *Ferran Robles*

Director: Vicent Simbor Roig (Universitat de València)
Secretari de redacció: Francesc Pérez i Moragón (Universitat de València)
Consell de redacció: Josep M. Baldaquí (Universitat d'Alacant), Maria Josep Cuenca (Universitat de València), Antoni Ferrando (Universitat de València), Enric Gallén (Universitat Pompeu Fabra, Barcelona), Joan Mas (Universitat de les Illes Balears), Josep Maria Nadal (Universitat de Girona), Biel Sansano (Universitat d'Alacant)

Consell assessor: Anna Maria Annicchiarico (Università di Roma 3), Antoni Badia i Margarit (Institut d'Estudis Catalans), Maria Teresa Cabré i Castellví (Universitat Pompeu Fabra, Barcelona), Jordi Castellanos (Universitat Autònoma de Barcelona), Germà Colón (Institut d'Estudis Catalans), Joseph Gulsoy (University of Toronto, Em.), Josep Massot i Muntaner (Institut d'Estudis Catalans), Joaquim Rafel (Universitat de Barcelona), Joan Solà (Universitat de Barcelona), Joan Veny (Institut d'Estudis Catalans), Max Wheeler (University of Sussex, Em.), Curt Wittlin (University of Saskatchewan, Em.), M. Claire Zimmermann (Université Paris IV-Sorbonne, Em.)

Objectius i destinataris

Caplletra és una revista internacional de Filologia, destinada a la publicació de treballs originals sobre qualsevol aspecte relacionat amb les llengües i les literatures, amb una atenció especial a la filologia catalana. Va adreçada a tots els investigadors d'aquestes matèries.

Periodicitat: la revista apareix dues vegades l'any, la primavera i la tardor.

Característiques i normes d'avaluació de les col·laboracions

1. Els articles hauran de ser treballs originals d'investigació no publicats amb anterioritat.

2. La revista es compromet a comunicar als autors en un termini màxim de tres mesos l'acceptació o no dels seus articles.

3. Els articles rebuts a la redacció passaran per un procés d'avaluació externa estrictament anònim que gestionarà directament el director amb la col·laboració del secretari de redacció. Els avaluadors podran recomanar-ne la publicació sense necessitat de cap retoc. O proposar-ne correccions necessàries per a poder ser publicats i, en aquest cas, el contingut d'aquestes indicacions serà tramés als autors perquè les incorporen. Els avaluadors podran fins i tot recomanar, de manera raonada, la no publicació d'un article. En aquest cas, si hi ha unanimitat entre els avaluadors, *Caplletra* n'assumirà la decisió i el director comunicarà als autors l'acord del rebuig i aportarà els motius adduïts pels avaluadors. En cas que no hi haja unanimitat entre els avaluadors sobre la conveniència o no de la publicació d'un article, el Consell de redacció prendrà l'última decisió i, en cas d'acordar-ne la publicació, supervisarà la introducció dels canvis necessaris per tal de resoldre'n els problemes.

4. *Caplletra* no s'identifica necessàriament amb els punts de vista mantinguts en els articles que publica.

NORMES DE PRESENTACIÓ D'ORIGINALS

Qüestions generals

Els articles tindran una extensió màxima de 64.000 caràcters (espais inclosos). Només excepcionalment i per acord del Consell de redacció hom podrà acceptar articles que ultrapassen l'esmentada extensió. En una pàgina a banda, a més del nom de l'autor i el títol de l'article, s'inclourà un resum o *abstract* amb una extensió de 600 a 1.200 caràcters (espais inclosos) i les paraules clau o *Key words*, en anglés o en la llengua utilitzada a l'article, juntament amb les adreces postal i electrònica i el telèfon de contacte de l'autor. Els articles s'enviaran en suport informàtic, en Word per a Macintosh o Word per a Windows. En aquest segon cas, s'adjuntarà una còpia en format RTF. Si s'utilitza algun altre processador de textos caldra indicar quin. Cal enviar-ne també una impressió en paper, a doble espai. El text anirà encapçalat amb el títol (tan breu com siga possible) i el nom de l'autor. Al final de l'article i abans de les Referències bibliogràfiques, es tornarà a indicar aquest nom i la institució acadèmica a què pertany l'autor, a més de les seues adreces postal i electrònica.

Les ressenyes s'ajustaran a les mateixes exigències informàtiques de presentació i tipus de lletra que els articles i tindran una extensió màxima de 15.000 caràcters (espais inclosos). Només excepcionalment i per acord del Consell de redacció hom podrà acceptar ressenyes que ultrapassen l'esmentada extensió.

Divisió dels articles

Segons les necessitats expositives, convindrà dividir l'article en apartats. Els títols dels epígrafs o subepígrafs aniran en redona normal, en una línia separada dels paràgrafs precedent i següent.

Referències bibliogràfiques internes

Les referències bibliogràfiques s'inclouran dins del cos de l'article i seguiran el sistema «autor-any-pàgina». L'any i les pàgines apareixeran entre parèntesis, separats per dos punts. Quan la referència abaste tota una obra s'hi ometrà explicitar les pàgines a què es remet. Entre l'últim cognom de l'autor citat i l'any de publicació del text a què es fa referència no s'intercalarà cap signe:

... com ja s'ha observat (Sanchis Guarner 1980: 144)

... com observa Sanchis Guarner (1980: 144).

... «Dels documents del Principat desaparegué plenament l'article es ja en el segle XIV» (Sanchis Guarner 1980: 144).

... Aquesta era la idea recurrent del llibre (Sanchis Guarner 1980).

Bibliografia

Les referències que apareixen en el text es repetiran al final en un apèndix de Bibliografia, ordenades alfabèticament pel primer cognom de l'autor i s'ajustaran a les convencions següents:

— Articles (títol entre cometes i nom de la revista en cursiva, numeració completa, any d'edició, pàgines):

Picallo, C. (1990) «Elements anafòrics i localitat», *Caplletra* 8, pp. 41-53.

En el cas dels articles de diari no cal indicar-ne el número; serà suficient amb la data completa.

— Llibres (títol en cursiva, lloc d'edició i casa editorial):

Sanchis Guarner, M. (1980) *Aproximació a la història de la llengua catalana*, Barcelona, Salvat.

— Capítol o parts de llibres col·lectius o miscel·lanis (autor, títol, dins, primer autor, nom de l'editor o editors de l'aplec, ed. o eds., títol del recull, any, pàgines):

Anderle, A. (1991) «La crisi dels col·lectivismes», dins San Martín, A. ed., *Públic / Privat: un debat obert*, València, Universitat de València/Ajuntament de Gandia.

— Els cognoms dels autors hi figuraran en versaletes (o en minúscula; en cas cas, en majúscula), primer el cognom o cognoms; després, separat per una coma, la inicial del nom de fonts. S'utilitzarà la mateixa tipografia per a noms d'autors o curadors d'un volum que apareguen citats en l'interior de la referència.

— El nombre de volums de les obres citades s'indicarà darrere de l'editorial, en aràbics i seguit de l'abreviatura «vol.», sense marcar el plural.

— El volum recomanat s'assenyalarà amb el número romà corresponent darrere del títol.

— Quant a l'entitat editora, s'ometran les paraules Editorial o semblants, llevat d'algun cas en què, per claredat, és aconsellable mantenir-la (p. ex. Edicions 62).

— Les coedicions s'indicaran amb una barra separadora (València / Barcelona; IIFV / PAM).

— Si la data real d'edició d'una obra no es correspon amb la que figura a la portada, s'indicarà entre claudàtors dintre del parèntesi: (1998 [1999]).

— Quan s'utilitze una edició que no siga la primera i la data d'aquesta siga rellevant, s'indicarà entre claudàtors darrere de la data de l'edició emprada: (1998 [1a ed. 1954]).

— Les obres d'un mateix autor i any s'ordenaran afegint una lletra a la data: (1998*a*), (1998*b*), etc.

— Les pàgines s'indicaran amb les abreviatures p. o pp. (no pàg. o pàgs.).

Citacions

Les citacions breus (una o dues línies), apareixeran dins del text, entre cometes angulars («»). Si són més extenses, aniran en paràgraf a banda, sense cometes i en Garamond (o si no en Times) 10, format normal. Les elisions s'indicaran amb tres punts entre claudàtors: [...].

Notes

Les notes crítiques, de nombre i extensió reduïts al mínim, apareixeran a peu de pàgina i es reservaran a explicacions o aclariments complementaris de l'autor. Estaran compostes en Garamond (o si no en Times) 10. El número inicial de referència anirà entre parèntesis. Les crides a nota s'indicaran en el cos de l'original en aràbics volats, darrere de la paraula indicada. Si aquesta porta després un signe ortogràfic, les crides aniran darrere del signe.

Requisits tipogràfics

El format general del text, a banda les especificacions indicades per a citacions extenses, anirà en Garamond (o si no en Times) 12, sense sagnats ni tabuladors. La cursiva podrà utilitzar-se a per a títols de publicacions i per a destacar algun terme o diferenciar paraules o frases curtes en una llengua diferent de la de l'article. No per a les citacions. S'usarà el guió curt en els casos ortogràficament exigibles i l'intermedi en funció de parèntesi dintre d'una frase. En aquest cas, si l'incís acaba en punt, se suprimirà l'œltim guió. Preferentment s'usaran les cometes angulars. Quan calguen distincions internes en una citació, s'empraran les cometes d'acord amb la gradació « “ ‘ ’ ” ».

Elements gràfics

Les taules i figures, en Garamond (o si no en Times) 10, aniran numerades consecutivament. La llegenda anirà a la part inferior, separada per un espai, en el cas de les figures, i a la superior, en el de les taules.

Correcció de proves

Passada l'avaluació externa i tingudes en compte les observacions que se'n puguen derivar i una vegada maquetats els articles, *Caplletra* farà arribar als autors unes proves perquè les revisen. Aquesta revisió en cap cas no podrà consistir en una modificació important del contingut de l'article.

Jordi Malé
Un poeta postsimbolista poc conegut: la reflexió amorosa a La rosa de cristall *de Josep M. de Sagarra* 9

Tomàs Martínez
*Bruni, Martí de Viciana i el pròleg a la traducció de l'*Econòmica *aristotèlica* 41

Llum Bracho / Francesc Calatayud
El País Valencià i la seua identitat en Internet 55

Josep Ribera
Trets d'oralitat en narracions escrites d'aprenents 75

Monogràfic sobre «L'aportació alemanya als estudis de lingüística catalana», coordinat per Ferran Robles

Presentació 103

Vicent Álvarez
La contribució de la Romanística alemanya als estudis actuals de lingüística catalana: valoració global amb especial atenció a la lexicografia bilingüe 113

Aina Torrent-Lenzen
L'aportació dels romanistes suïssos, alemanys i austríacs als estudis d'història de la llengua catalana 133

Artur Quintana
L'aportació dels romanistes alemanys als estudis de lingüística contrastiva del català amb altres llengües 165

Katharina Wieland & Mireia Medina
La sociolingüística catalana als països de parla alemanya. Bibliografia seleccionada i comentada d'obres d'autors germanòfons 179

Ferran Robles
Lingüística aplicada a l'ensenyament i nous corrents d'investigació en lingüística 207

Ressenyes 235

Abstracts 289

Table of contents 299

JORDI MALÉ

UN POETA POSTSIMBOLISTA BEN POC CONEGUT: LA REFLEXIÓ AMOROSA A *LA ROSA DE CRISTALL* DE JOSEP M. DE SAGARRA

> Contra l'estat de gràcia i d'inspiració que preconitzava Maragall, prefereixo la solució de Goethe, o d'Horaci, o de Paul Valéry, que és la que han seguit la immensa majoria de poetes que han passat a la història.

Així s'expressava Josep M. de Sagarra l'any 1947 al pròleg de la seva *Obra poètica* (Sagarra 1947: XX). Aquesta al·lusió i adhesió a la poètica de Valéry, si més no en el que tenia (com l'horaciana i la goethiana) d'oposició a l'espontaneïtat creativa, d'entrada podria sorprendre en un autor de qui diversos testimonis donen constància de la seva gran facilitat per a escriure «a raig» (cf. Permanyer 1982: 45, 55 i 60). Però, d'aquest tipus d'escriptura profusa, si Sagarra va servir-se'n fou sobretot per a confegir peces de teatre que ell mateix qualificava d'obres «fetes amb recepta» (Font 1933: 47). És inimaginable, en canvi, que pogués emprar-la a l'hora de compondre, per exemple, els versos de la traducció de la *Divina Comèdia*. I si bé part dels seus propis poemes sí que sorgiren com a fruit d'aquesta facilitat —com ara *El poema de Nadal*, escrit «en molt poques hores» (Sagarra 1947: XLV)—, obres monumentals com *El Comte Arnau* o *El poema de Montserrat* foren, al marge de la seva extensió, el fruit d'una elaboració tranquil·la, feta de pacients revisions i esmenes.

La invocació a Paul Valéry, d'altra banda, encara que només fos per propugnar un tipus de creació fruit de la «perfecció formal» i el «pacient treball de correcció» (Sagarra 1947: XX), també podria sorprendre, si es té en compte la distància que separa la mena de poesia conreada per l'autor de *La Jeune Parque* de la de l'autor d'*El mal*

caçador. Tanmateix, aquesta distància va escurçar-se en una obra sagarriana de 1933: *La rosa de cristall*; obra que no ha tingut gaire bona recepció i que, a més, ha passat injustament desapercebuda.[1] Sense que pugui parlar-se d'influències, les qualitats i característiques dels poemes que integren aquest llibre permeten de situar-lo —com veurem—, dins l'esfera del que s'ha convingut a anomenar postsimbolisme, al costat, doncs, d'obres del mateix Valéry, de Carles Riba o de Jorge Guillén.[2]

La rosa de cristall, amb composicions escrites entre finals de 1932 i mitjan 1933, va suposar un canvi radical en la producció poètica de Sagarra, deixades enrere, per una banda, les composicions entre populars i estilitzadament cultes de *Cançons de rem i de vela* (1923) i *Cançons de totes les hores* (1925), i per una altra, dos poemes narratius de tema tradicional com són *El Comte Arnau* (1928) i *El poema de Nadal* (1931). La nova orientació poètica, tanmateix, tot just si es va prolongar en l'obra següent, *Àncores i estrelles* (1936, premiada un any abans) i es va esvair del tot a *Entre l'Equador i els Tròpics* (1937).

A l'origen d'aquest canvi poètic sagarrià confluïren diverses circumstàncies, tant literàries com vitals.

1. Quant a la recepció, ja Manuel de Montoliu, en ser publicada, tot i lloar-ne la imatgeria no podia deixar de censurar-ne severament l'«exaltació orgiàstica del moment culminant de la "libido"» present en molts poemes de gran «gosadia eròtica», fins a arribar a parlar de «fallida» (1934: 51 i 54). Ja als anys cinquanta, el sempre ponderat Antoni Vilanova també en lloava la imatgeria però, alhora, assenyalava que «los puros valores líricos» hi apareixien «contaminados por los detritus i las escorias» (1956: 100). I si bé Octavi Saltor, al pròleg al volum de *Poesia* de les *Obres completes* de Sagarra qualificava el llibre de «bellíssim poema» (1962: xxxviii), l'any 1983 Josep Palau i Fabre apuntava que el canvi que va representar *La rosa de cristall* respecte a la «culminació» que fou *El Comte Arnau*, al mateix poeta «li ha[via] de semblar una mica irrisori i absurd» (1983: 15 i 29). Il·lustra, d'altra banda, la preterició de l'obra el fet que, per exemple, cap dels seus poemes no fos inclòs en les antologies de poesia catalana del segle xx publicades entre els anys quaranta i els seixanta: *La poesia catalana. Els contemporanis* de Fernando Gutiérrez (1947), *Antologia de la poesia catalana 1900-1950* de Joan Triadú (1951), *Antología de poetas catalanes contemporáneos* de Paulina Cruzat (1952), *Poesia catalana del segle xx* de Josep M. Castellet i Joaquim Molas (1963), *Nova antologia de la poesia catalana 1900-1963* de Joan Triadú (1964) i *Un segle de poesia catalana* de Jaume Bofill i Ferro i Antoni Comas (1968).

2. Empro el terme «postsimbolisme», a l'igual de Josep M. Balaguer, «no en un sentit cronològic, és a dir, com a forma per a designar la poesia posterior al simbolisme, [...] sinó per a etiquetar una poètica que, inserida en la tradició del simbolisme finisecular, sobretot en el model Mallarmé, en desenvolupa alguns dels aspectes potencials i n'elimina d'altres [...]. [Una poètica] que s'anirà manifestant en una gran diversitat de fórmules estilístiques. Valéry, Eliot, Riba serien exponents paradigmàtics d'aquesta poètica i del seu desenvolupament, però també Foix , o la "generación del 27"» (Balaguer 1991: 8; vegeu també Malé 2001, pàssim).

Un cop editat *El Comte Arnau* l'any 1928, i fent excepció d'*El poema de Nadal*, que ja hem vist abans que va ser escrit «en molt poques hores», Sagarra es va centrar en el teatre i va estrenar i/o publicar, fins a finals de 1932, una quinzena de peces. Durant aquest període, però, van anar apareixent algunes obres poètiques d'autors coetanis que obrien noves vies a la poesia catalana o aprofundien en les que ells mateixos havien encetat pocs anys abans. El 1930 Carles Riba (un any més gran que Sagarra) publicava *Estances. Llibre segon*, amb poemes de gran precisió formal on tractava temes com el nu femení, la cambra closa, Narcís, el mirall, etc., també presents en poetes postsimbolistes com Guillén i Valéry. L'any 1931 Marià Manent (quatre anys més jove) donava a llum *L'Ombra i altres poemes*, on explotava a fons l'al·lusió i la suggestió poètiques, a més de palesar la influència de Yeats i Rilke. I el 1932, J. V. Foix (un any més gran) publicava *KRTU*, el seu segon llibre de proses poètiques de caràcter oníric, en sintonia amb les tendències surrealistes.[3]

Tot fa pensar que Sagarra devia sentir-se atret per aquestes obres i pels respectius tipus de poesia que hi trobava, tan diferents del que fins llavors ell havia conreat. Així el representava Domènec Guansé al retrat que va dedicar-li, bo i remarcant que en aquells anys «no deixava de meditar sobra la situació de la seva poesia. D'una banda el flanquejava la poesia pura; d'altra banda, el surrealisme. I [...] li devia fer un cert mal al cor d'adonar-se que l'estol de nous poetes, quan el veia aparèixer, trencava per un altre cantó» (Guansé 1966: 172). El mateix Sagarra, a l'«Aperitiu» del 18 de maig de 1933 escrit amb motiu d'una sessió dels «Amics de la Poesia», després de defensar la importància de la poesia per a la societat i el país, apuntava que ell, des de la seva «modestíssima esfera», sempre havia procurat de contribuir-hi; i afegia: «No cal dir que aquesta nova empenta que uns amics meus intenten donar a la més pura de totes les expressions literàries, a mi m'omple d'alegria» (Sagarra 1933b: 2). Entre aquests amics de nova empenta poètica, podien comptar-s'hi Riba, Foix i Manent.[4]

Va escaure's, a més, que en aquella sessió del 18 de maig de 1933 dels «Amics de la Poesia» el convidat fos Paul Valéry. I a l'esmentat «Aperitiu» que va dedicar-li, Sagarra al·ludia al poeta francès per destacar «l'imponderable valor» dels seus versos

3. *KRTU* va aparèixer com a molt tard a principis de juny d'aquell any (segons reportava *La Publicitat* del 2 de juny de 1932), abans, doncs, que Sagarra comencés a escriure *La rosa de cristall*.

4. De l'amistat amb Riba, si més no abans de la Guerra Civil, en dóna fe l'epistolari entre ambdós. Quant a la relació amb Manent i Foix, vegeu-ne les respectives evocacions, bé que distants en el temps: Manent (1986: 57-58) i Foix (1990: 387-393).

«per a les persones que encara damunt les anècdotes brutals i la grotesca mascarada de cada dia, saben conèixer el preu d'una selecció graciosa i dolorosa de paraules, feta amb el més alt sentit de *responsabilitat literària*»[5] (Sagarra 1933b: 2). Aquesta responsabilitat literària, també l'havia remarcada en Riba un parell d'anys abans arran de la publicació d'*Estances. Llibre segon*: «Carles Riba, de tots els homes de la meva generació, ha estat un cas a part. A part en el sentit d'una moralitat literària estricta: ningú com ell no ha provat aquella mena de tortura de la *responsabilitat* de la lletra que s'escriu» (Sagarra 1931: 2).

No es pot considerar casual que el mateix Sagarra, just acabada de publicar *La rosa de cristall* l'any 1933, caracteritzés la seva obra com «un seguit de poemes escrits amb l'ambició d'arribar a un estat líric més *responsable*, i amb l'esforç de renovar una forma fàcil substituint-la per una expressió més controlada i molt més exigent» (Font 1933: 44). O que al pròleg a l'*Obra poètica* afirmés que el llibre «representa una ambició de *responsabilitat* i d'exigència» (Sagarra 1947: xlvi). Si més no en l'aspiració, la de *La rosa de cristall* volia ser una poesia equiparable a la de Valéry i Riba quant a l'esforç de construcció conscient, això és: una poesia concebuda i realitzada amb plena responsabilitat literària. I, alhora, representava una voluntat de canvi en la seva deu poètica —«jo crec que des dels meus primers poemes als d'aquest recull, la diferència és notable» (*ibíd.*)—; un intent de renovació, en paraules de Guansé, «des dels temes fins a la prosòdia, de l'adjectivació a les imatges: una evident preocupació per fer "modern"» (1966: 172), és a dir, per acordar-se amb els tipus de poesia del moment.[6]

Al costat de les circumstàncies literàries que determinaren un gir en la poesia sagarriana materialitzat en *La rosa de cristall*, cal també situar-hi les personals. Als Jocs Florals de l'any 1931 Sagarra, aleshores *enfant terrible* de la vida social barcelonina, va fer coneixença amb una jove poeta olotina que hi havia guanyat el primer Accèssit: Mercè Devesa. Al cap de quatre mesos ella li va trucar per llegir-li alguns versos que havia escrit. I a partir d'aquesta segona trobada va sorgir l'amor entre ambdós, que culminaria en casament l'any 1936 a París, ja esclatada la Guerra Civil.

5. Si no indico el contrari, les cursives són meves.

6. També ho remarcava Manuel de Montoliu: «Fins a quins límits pot renovellar-se un poeta amb forta personalitat? Fins a quin punt pot hom considerar guany positiu l'efecte de l'esforç d'un poeta ja format, per adaptar-se als corrents nous de sensibilitat que fan brollar al voltant d'ell les joves generacions literàries? Aquestes preguntes, me les he formulat després de la lectura del darrer volum de poesies de Josep M. de Sagarra. Ens trobem indubtablement davant d'un esforç d'un dels nostres poetes més personals per canviar d'accent i de tonalitat» (1934: 50).

Aquesta relació va dur Sagarra a «canviar radicalment i sobtadament de vida. S'acabà l'olla i s'acabà l'exhibicionisme gratuït» (Permanyer 1982: 59). Val a dir, això no obstant, que l'enamorament i el consegüent festeig van haver de seguir tot un procés: «Ens vàrem enamorar», explicava Mercè Devesa a Ricard Permanyer (1982: 20): «jo vaig sentir un *coup de foudre* immediat; l'amor el prengué a ell, en canvi, lentament. No se'm va declarar».

Els poemes de *La rosa de cristall*, datats entre octubre de 1932 i agost de 1933, foren escrits durant una fase d'aquest lent procés d'enamorament i festeig, i la temàtica amorosa que desenvolupen podria ser-ne un reflex literari. Un cas paral·lel al de les *Cançons d'abril i de novembre* (1918), compostes entre febrer de 1915 i octubre de 1917, que van reflectir «tot el feix de crisis sentimentals i religioses i el tripijoc d'enamoraments i de romanços» d'aquells tres anys, en paraules del mateix poeta (Font 1933: 43). El 1947 Sagarra confessava, a més, que «en la meva obra lírica, a mesura que vaig anar creixent, vaig projectar-hi cada vegada més els meus estats d'esperit» (Sagarra 1947: XXXIX).[7] Aquesta projecció degué començar amb les esmentades *Cançons d'abril i de novembre*, obra que, a l'igual de *La rosa de cristall*, representà un canvi substancial respecte a les dues fins llavors publicades, *Primer llibre de poemes* i *El mal caçador*, de caràcter popular i tradicional. Un canvi aleshores influït per la poesia de Verlaine, com el mateix escriptor explicità (Sagarra 1947: XXXVI).

A l'article que va dedicar al poema narratiu *El mal caçador* (dins el número de juny de 1916 de *La Revista*), Carles Riba recordava al seu amic que «Goethe, a les seves velleses, aconsellava als poetes joves de no emprendre poemes llargs. Posava ell l'obra del poeta com un dietari lliure, ininterromput, d'emocions» (Riba 1921: 223). Ja quasi un any i mig abans, Sagarra havia començat a escriure les *Cançons d'abril i de novembre*, de temàtica predominantment amorosa, amb la particularitat que va datar i ordenar cronològicament tots els poemes del llibre, talment representessin un dietari. Aquesta pràctica sols la repetirà a *La rosa de cristall*. I en ambdues obres, però molt més en aquesta segona a causa de la creixent projecció en l'escriptura dels seus estats d'esperit, es traslueix la presència de Sagarra rere el jo poètic que senyoreja en la majoria dels versos, com si aquests fossin un «dietari d'emocions». Ell mateix va arribar a admetre que «*La rosa de cristall* [...] és entre tots els meus llibres el més íntim» (Sagarra 1947: XLV).

7. I afegeix, com a exemple, que a les *Cançons de taverna i oblit* (1920) «l'autor [...] no pot eludir la confessió de certs desastres íntims» (*ibíd.*).

Accentua aquesta presència personal alguna possible al·lusió autobiogràfica, com ara la de la primera estrofa del quinzè poema: «Quan els astres marcaven el punt, / perquè el món conegués la teva aroma / d'infant acabat de néixer, / jo navegava per l'ocre profund / de les pedres de Roma» (890).[8] Per bé que no coincideixin exactament les dates, és molt probable que Sagarra al·ludeixi aquí al viatge que va fer a Roma, i que tant el va marcar, el 1912, amb divuit anys (com comenta àmpliament a la quarta part de les seves *Memòries*; cf. Font 1933: 21-23), quan en feia tot just tres que Mercè Devesa havia nascut (a Olot el 1909).[9]

Per una altra banda, a l'«homenot» que va dedicar-li l'any 1932, Josep Pla apuntava que les obres sagarrianes «no contenen pràcticament cap reflex de l'època que li ha tocat de viure. La literatura de Sagarra no té res a veure amb el seu temps» (Pla 1991: 40-41). Si bé aquesta afirmació és certa considerada en general i en relació amb el conjunt de la producció de Sagarra fins aleshores, en alguns versos de *La rosa de cristall* pot descobrir-se, fent-hi de rerefons, la realitat quotidiana dels anys 1932 i 1933. No tan sols a través dels objectes de la vida moderna que esmenta,[10] sinó per al·lusions a fets que s'esdevenien aleshores. Per exemple, al poema «Somni» (VIII): «hi ha cinquanta altaveus vociferant / els crims de la propaganda» (860), «Tot el carrer és metrallat, / i el plom la sang concentra» (862). El poema està datat el maig de 1933, durant una època de gran conflictivitat social a Barcelona (i també a d'altres ciutats catalanes), amb diversos intents de vaga per part dels anarcosindicalistes, que més d'una vegada van acabar en aldarulls al carrer. Precisament al número de l'11 de maig d'aquell any del setmanari barceloní *Mirador* (on Sagarra publicava els seus «Aperitius»), a la columna «De Dijous a Dijous» (signada amb les inicials C. R.), es parlava d'un intent no reeixit de vaga que havia provocat set morts i diversos ferits.[11]

8. Com que les discrepàncies entre la primera edició de l'obra, de 1933, i la inclosa, dins el volum *Obra poètica* de 1947 (darrera en vida de l'autor) són escasses i poc significatives, citaré sempre d'aquesta última, més regularitzada, tot indicant-ne sols el número de pàgina. N'existeix, també, una edició crítica (Sagarra 1996).

9. Evidentment, també es pot considerar «autobiogràfic» que el sisè poema estigui datat a Puerto de la Cruz (Tenerife) l'abril de 1933 i tracti de l'illa que Sagarra i Mercè Devesa devien visitar aquell mes. Però el rerefons autobiogràfic a què abans em referia cal vincular-lo amb el fet que l'escriptor prengui el seu propi «jo» alhora com a subjecte i com a objecte del poema.

10. Ja va remarcar-ho Josep Palau i Fabre (1983: 28).

11. El mateix Sagarra, a l'«Aperitiu» del 20 de juliol de 1933 (no recollit en volum), es referia als «fets anàrquics registrats últimament a Barcelona», i a «les bombes i els trets» (vegeu, a més, Palomero 1991: 27-31).

Paral·lelament, els següents versos de la sisena estrofa del «Poema del corb» (datat el juliol de 1933): «però la vella Europa, / després de tot el que hem passat, / encara et pot servir una copa / de fresca brutalitat» (86), molt probablement al·ludeixen a la convulsa situació que es vivia al vell continent, amb el paper preponderant que anaven adquirint el feixisme de Mussolini i el nazisme de Hitler (que havia estat nomenat canceller alemany al gener).[12]

Totes aquestes mostres d'un cert rerefons històric i autobiogràfic a *La rosa de cristall* són un altre indici que amb aquesta obra Josep M. de Sagarra va voler realitzar una mena de poesia radicalment diferent de la que fins aleshores havia escrit: una poesia de to molt més personal —de «to confidencial» admetia ell mateix (Sagarra 1947: XLV)—, en la qual les experiències vitals i sentimentals hi tenen un paper preponderant. No vol dir això que aquestes experiències expressades als poemes siguin necessàriament autobiogràfiques i, doncs, «vertaderes» —un aspecte, aquest, que sols l'autor podria verificar i que, en tot cas, en absolut no afecta la qualitat intrínseca de la poesia—, sinó que en l'escriptura dels poemes, feta durant el festeig amb Mercè Devesa, l'home i el poeta que era aleshores Sagarra va implicar-s'hi de ple per produir una obra que, a més de poesia d'alta qualitat —«feta amb el més alt sentit de responsabilitat literària» (citat *supra*)—, respongués íntimament al seu estat d'esperit i als pensaments i sentiments que li suscitava —«és entre tots els meus llibres el més íntim» (citat *supra*).

Domènec Guansé considerava que en les cançons dels seus primers llibres Sagarra «no ens revela mai la seva intimitat. Entre ell i la cançó sempre s'estableix una distància»; i que a *La rosa de cristall* «tampoc [...] la intimitat del poeta no es revela» (1966: 169 i 172). Tot i que, pel que hem vist i el que veurem, aquesta darrera afirmació no sembla ben fonamentada,[13] sí que es pot considerar certa en un determinat aspecte: si la vida íntima del poeta degué ser el punt de partença de la majoria dels poemes, no apareix reflectida de manera oberta i explícita. Sagarra va triar conscientment un tipus d'expressió poètica fonamentada en l'ús de les imatges —que és el recurs fonamental, en les respectives varietats, tant de bona part de la poesia postsimbolista com de la surrealista. Ja des dels versos que enceten el poema inicial de l'obra:

12. El setmanari *Mirador* se'n feia ressò, per exemple, al número del 27 de juliol de 1933, a l'article «Moscú i el pacte de Roma», signat per Tiggis.

13. També Llompart (1987: 14), en oposició a Guansé, es referia a l'«intimisme» que reflecteix l'obra.

Són lluny els dies coral·lins
que llegia el dictat dels meus instints
igual que els llibres de viatges;
que uns tendres violins
il·lustraven el boix dels meus paisatges [...]. (839)

L'adjectiu «coral·lins» aplicat a uns dies ja passats (els de l'adolescència), evoca un acolorit fons marí ple de coralls, en una imatge que —com les altres vegades que apareix a l'obra— suggereix un món meravellós ben distant del pobre món real i terrenal. L'avidesa i l'entusiasme amb què el poeta vivia aquells dies plens d'il·lusions i impulsos (els instints) és suggerida mitjançant la imatge de la lectura d'un llibre amb il·lustracions de llocs exòtics i incitants per la seva novetat. I la tendresa i la ingenuïtat que encara dominaven el seu món interior (els seus paisatges) són evocades amb la imatge sinestèsica d'un gravat al boix que representaria una suau melodia de violins.

Un altre aspecte de *La rosa de cristall* que la vincula amb el postsimbolisme és la seva unitat —que no uniformitat— formal i temàtica. Tots els poemes s'articulen al voltant d'un únic tema: l'amor entre el poeta (el «jo» que s'expressa als versos) i l'estimada (un «tu» recurrent, que sovint esdevé «nosaltres»), i construeixen una mena d'«història» de la relació entre ambdós, en el sentit que en reflecteixen diversos moments o estadis. La successió d'estrofes anisosil·làbiques, que poden arribar a la quarantena de versos, contribueix a dotar de «narrativitat» els poemes, els quals en general prenen un aire de confessió —reconegut pel mateix poeta (Sagarra 1947: XLV). I aquest «relat» de la relació amorosa es fonamenta, sobretot, en les reflexions que suscita al poeta, en una línia semblant a la del Riba de les *Estances* i de *Tres suites*. Un dels aspectes més a valorar d'aquesta obra sagarriana és, precisament, el fet que en alguns dels seus poemes l'amor és plantejat no pas d'una manera ideal i idíl·lica (o, en sentit contrari, com una fatalitat impossible), sinó com un procés i, alhora, com un problema. De manera que més d'una composició sembla —com deia Riba, partint de Valéry, de les seves poesies d'aquella època— «el desenllaç de tot un drama o una comèdia intel·lectuals, [que] té una història particularíssima i complicadíssima» (Riba 1925: 65).

També en la línia de la poesia ribiana d'aquells anys, i més concretament la de les dues primeres seccions de *Tres suites*, «Un nu i uns ulls» i «Lírica de cambra» (1930-1933), a la majoria dels poemes de *La rosa de cristall* l'espai on es desenvolupa la relació amorosa es redueix a la cambra on s'està la parella —en clar contrast amb el predomini dels paisatges naturals característic de la poesia sagarriana. Temes i motius com la nuesa de la dona i la contemplació que en fa el poeta després de l'acte amo-

rós, a més, són presents als poemes, com ho són igualment en altres poetes coetanis considerats postsimbolistes, com Valéry, Guillén i el mateix Riba.

La mateixa tendència, en aquesta obra, a delimitar el marc espacial en què es mouen els protagonistes es dóna en l'àmbit del temps: sovintegen adverbis com «ara», al costat dels verbs en present, que accentuen el caràcter de l'obra com a «dietari d'emocions». Als dos primers poemes, a més, el poeta estableix una dicotomia entre l'«abans» i l'«ara», represa a l'antepenúltim i el penúltim poema, paral·lela a l'oposició entre l'espai «interior» de la cambra (l'àmbit dels amants) i el món «exterior».[14]

A «Els llavis de Cloe», poema que enceta *La rosa de cristall*, l'«abans» fa recular el lector fins a l'adolescència del poeta (en escriure'l, l'any 1932, Sagarra tenia trentavuit anys): «És lluny el temps que un falziot finà / al vidre de la meva claraboia... / És lluny el temps que em vaig enamorar / de la primera noia!» (839). La imatge del falziot mort associada amb el primer enamorament simbolitza que, un cop esvaït l'inicial amor de joventut, vertader en la seva ingenuïtat i puresa, aquestes qualitats, i en definitiva la il·lusió, moriren en el poeta: «D'aleshores ençà m'he perdut sol / o caminant en mala companyia» (839). La imatge és represa al final del poema, un cop ja ha conegut la nova estimada, i aleshores el falziot «es comença a revifar... / I és ara que em començo a enamorar / de la primera noia» (841).

No vol dir això que, en l'endemig, el poeta renunciés a l'amor, sinó tan sols que no en trobà d'autèntic: «He anat caçant l'amor com he pogut, / i he despullat de roba, / a la gardènia de color begut / i al llom de caoba» (839-840). Les dues darreres imatges, que representen les preses de la seva «caça» de l'amor (la dona extremament blanca o pàl·lida i la de pell bruna o negra) són una reminiscència del Sagarra més llicenciós de les *Cançons de taverna i d'oblit* (1922) i les *Cançons de totes les hores* (1925).

Aquesta vida sense il·lusió («He estat com tothom, si fa no fa» [840]) es va trencar quan «t'he trobat a tu»: «Ara que em creia més estrany / a la follia sacra, / el meu desig neda en el bany / de la teva epidermis de nacre» (840). La «follia sacra» al·ludeix, evidentment, a l'amor apassionat, al qual ja es creia immune o insensible. I els dos darrers i agosarats versos inicien la sèrie d'imatges en què l'estimada és al·ludida mitjançant referències al cos, en aquest cas la pell blanca i brillant, esdevinguda el

14. També al poema final de *L'Ombra i altres poemes* de Marià Manent, «Albada», es planteja una dicotomia que, en certa manera, es correspondria amb un «abans» i un «ara», aquest últim igualment en referència a la nova relació amorosa del poeta. Només que els termes de la dicotomia són el «somni» de la «nit amarga» i el despertar a l'«alba pura» (vegeu Malé, en premsa).

líquid en què se submergeix el desig amorós del poeta. «I ara, que bec del teu llavi d'infant / la saliva de l'entusiasme, / tots els meus prejudicis se'n van / com un vaixell fantasma» (840). La referència al «llavi d'infant» de l'estimada podria ser entesa quasi literalment si es té en compte que Mercè Devesa tenia quinze anys menys que Sagarra i el 1932 n'havia fet tot just vint-i-tres.[15] Els prejudicis que, en besar-la, el poeta diu que l'abandonen poden ser els que havia congriat contra l'amor; però també podrien al·ludir als de caràcter social generats per una relació amb tanta diferència d'edat. La mateixa Mercè Devesa recordava que, en iniciar-se el seu idil·li, «molta gent s'escandalitzà: Sagarra tenia fama de ser *l'enfant terrible* d'aquella Barcelona. Les meves amigues Vergés em van retirar l'amistat: no tant per gelosia, com pels prejudicis socials que tenien, i perquè devien considerar-lo un depravat» (Permanyer 1982: 21).[16]

La coneixença del seu nou amor, finalment, duu el poeta a refusar tot el que fins ara havia pensat i volgut, perquè al seu costat sent que «[respira] una mica / d'essència de veritat» (841).

Aquest primer poema de *La rosa de cristall* té la funció d'assenyalar l'inici de l'aventura amorosa en què s'endinsa el poeta, aventura que representa un punt d'inflexió en la seva vida, talment la recomencés. El seu títol, «Els llavis de Cloe», podria remetre, en aquest sentit, a l'antiga novel·la grega *Dafnis i Cloe*, que relata la iniciació en l'amor de dos joves.

El títol del segon poema, datat al cap d'un mes, d'entrada pot sorprendre: «L'abisme». També està construït al damunt de l'oposició entre «abans» i «ara». Però, en aquest cas, l'«abans» es refereix al primer període de la nova relació:

> Abans, en el so de la veu,
> i en la pell blanca del teu front,
> hi havia espurnes de la teva creu
> i ressonàncies del teu món. [...]
> Només la confluència de sentits

15. El poeta al·ludeix en altres poemes a l'aparença d'«infant» de l'estimada, especialment a «La voluntat dels astres» (XV), on rememora el moment en què es van conèixer (el 1931). Vegeu *infra*.

16. De l'impacte que produí tan insòlita relació, en donà testimoni Domènec Guansé a la primera versió del retrat de Sagarra: «[...] es treballa fins i tot una llegenda a l'Oscar Wilde: llegenda que es trenca de sobte quan el veiem aparèixer en públic del braç d'una noia, d'una gràcia primaveral, blanca i rosada, que respon a un nom ingenu i poètic, però que no tindrà res d'ingènua i que ella mateixa escriu uns contes lleugerament sensuals on resplendeix esmorteïda la brillantor dels *Aperitius*» (Guansé 1947: 21). Aquest passatge, Guansé el suprimí a *Abans d'ara* (1966).

—o qui sap!— et féu dòcil al contacte...
Ai, però el somni de les teves nits
—fúlgid ocell entre els meus dits—
tenia el vermell intacte! (842)

El tema d'aquest poema és el de la comunicació entre els amants i el coneixement de l'un i l'altre. A l'inici, per la conversa amb ella (per les paraules i l'expressió del seu rostre) el poeta sols percebia «espurnes» i «ressonàncies» del seu ésser.[17] I malgrat que l'estimada s'abandona al contacte amb ell, una part d'ella li resulta del tot inaccessible: la seva interioritat o intimitat (el «somni»), la seva vida interior, simbolitzada pel «fúlgid ocell» que, malgrat tenir-lo agafat amb les mans, roman immune al seu contacte. Avalarien aquesta interpretació els versos següents:

Quan un minut, excels o criminal,
ens du l'esquerpa entranya femenina,
en tota ella s'hi endevina
un punt de paisatge sideral
que meravella la retina. (842)

És l'«entranya femenina», «esquerpa» en tant que difícil de copsar, el que el poeta voldria descobrir. I que tot just si arriba entreveure alguna vegada en una estona breu, bé que de prou durada com per a intuir tot el que té de meravella. Les imatges astrals, a *La rosa de cristall*, com també les del fons marí, generalment remeten a un àmbit més enllà del real i material, meravellós i alhora misteriós, en cap cas connotat negativament.

Als inicis de la seva relació, doncs, el que unia el poeta i l'estimada no anava més enllà del contacte sensual; per exemple, el bes:

Només la saliva;
només dos llavis, el teu i el meu,
defensant-se en una lluita viva [...].
I després dels llavis res més...
Potser l'esperança
del que encara no és...
[...] Però res més que el teu i el meu passat. (843)

17. «La teva creu» és una expressió una mica desconcertant, que potser vol al·ludir a les coses que a ella l'amoïnaven i que li explicava (el mot «creu» estaria emprat, així, en un sentit figurat força usual).

Acabat el bes, romanien un i una, dues individualitats encara no foses en l'amor, bé que ell en tingués l'esperança.

Però a mesura que la relació ha anat progressant, aquesta situació ha canviat:

> Ara la meva cançó
> ha anat filtrant les teves assutzenes;
> hi ha en el teu pit la projecció
> de l'espectre de les meves venes. (843)

Ambdues imatges suggereixen la idea de compenetració íntima entre els amants mitjançant el verb «filtrar» i el substantiu «projecció».

> La rebel·lia de l'arbreda
> del meu somni —del teu tan diferent—
> no troba cap aurora consistent
> enllà de la teva seda. (844)

La imatge de l'arbreda «rebel» referida al «somni» del poeta, al seu món interior —com vèiem més amunt—, il·lustra el seu esperit de revolta (contra el món, com veurem), que sols troba llum i sentit en la presència d'ella. «Tu has deixat d'ésser tu», «Jo he deixat d'ésser jo», proclama a la penúltima estrofa (844).

I, tanmateix, malgrat que la compenetració amorosa sembla assolida, el poema acaba amb aquesta quarteta, que en justifica el títol:

> Som més rics o més pobres, o què som?
> Se'ns ha tornat més hàbil l'egoisme,
> si el nostre cor s'enfonsa, com un plom,
> dins l'aire nebulós d'aquest abisme? (844)

La interrogació inicial revela un punt d'incertitud, potser de temença, quant al que representa, per al poeta, la nova relació amorosa; com també la palesa la imatge amb què la presenta: «l'aire nebulós d'aquest abisme» on «s'enfonsen» els seus cors. En darrer terme, es pregunta si tot plegat no és sinó un miratge volgut del propi egoisme, això és: si l'essència de la relació potser consisteix no a haver cedit una part de cadascú a l'altre, sinó a haver-se apropiat de la part de l'altre, mantenint-se cadascú íntegre en el propi egoisme.

Els poemes següents miraran d'aprofundir en la naturalesa del vincle establert entre tots dos a mesura que aquest s'estreny. I cal ressaltar de nou la gosadia poètica

de Sagarra a representar una experiència amorosa que defuig la idealització i, sense deixar d'afrontar les pors i els dubtes, vol reflexionar sobre les seves implicacions.

El motiu inicial del tercer poema, «Una oreneta morta», és compartit coetàniament per la majoria de poetes postsimbolistes:

> Muda al meu costat,
> t'adaptes a la temperatura
> del cel emboirat,
> de la nit vacil·lant i insegura. (845)

La contemplació de la dona estirada al llit, sovint nua, a vegades després de l'acte amorós, apareix representada en poemes com «Dona adormida» i «Nu en repòs, després de l'amor», de Riba; «La dormeuse» i «La fausse morte», de Paul Valéry; i «Desnudo» i «Salvación de la primavera», de Jorge Guillén.[18] En alguns casos, a més, com en els dos poemes de Riba i «La dormeuse» de Valéry, es combina amb el tema de la impossibilitat d'accedir al món interior de la dona, d'arribar a conèixer-la més enllà del contacte físic; tema que ja hem vist que apareixia al poema anterior de Sagarra, «L'abisme».

La situació de partença d'«Una oreneta morta» és el moment després de la unió amorosa, a la nit, dins la cambra:

> Fa una estona
> que tot el món dringava lluny i fals;
> només hi havia l'encalç
> i la teva espatlla rodona,
> i els nervis, susceptibles animals...
>
> Fa una estona que el sol espectacle
> érem tu i jo concrets, dins un segon.
> Havíem fet el miracle
> d'eliminar la vaguetat del món. (845)

L'acte amorós és al·ludit amb un simple substantiu, «l'encalç», emprat en sentit figurat, amb una sinècdoque referida al cos nu de la dona (l'«espatlla rodona»), i amb una metonímia («els nervis») que il·lustra la passió i la tensió del moment de la còpu-

18. Els dos poemes de Riba pertanyen a *Estances. Llibre segon* (1930); els de Valéry, a *Charmes* (1922); i els de Guillén, a *Cántico* (edicions de 1928 i 1936, respectivament).

la. La denominació d'«animals», d'altra banda, aplicada als nervis i, per extensió, als amants, emfasitza el caràcter purament físic de l'acte. Una denominació que també fou emprada per Guillén i Riba en poemes com «Anillo» i «Pleno amor» del primer, i «La soledat de tu i jo sols...» i «Rumba» del segon.[19]

Als versos de Sagarra suara citats, el poeta estableix una oposició entre l'àmbit de la cambra, que és el de l'acte amorós, i el món exterior, qualificat de «fals» i la «vaguetat» del qual contrasta amb la concreció assolida pels amants en el «segon» de l'èxtasi amorós. És un motiu recurrent, a *La rosa de cristall*, la visió negativa de la realitat quotidiana (incloent-hi la gent) que envolta els amants, els quals s'arreceren i s'aïllen en l'àmbit del seu amor. Aquests desencís per la realitat i el món es trasllueix també en alguns dels «Aperitius» coetanis de Sagarra,[20] talment com el desig d'aïllar-se'n era reconegut per Mercè Devesa a Lluís Permanyer (1982: 51).

Si el poema s'iniciava, dins la cambra just després de l'amor, acaba amb la re-integració dels amants, dins la vida quotidiana fora de la cambra:

> Ara el vespre la túnica descús,
> feta amb aroma i balanceig de nard.
> El roig brutal d'un autobús
> ens torna al món vulgar,
> anònim i difús...
>
> Cada moment que passa
> va apartant la cremor d'aquell moment [...]. (846)

La plasticitat de la primera imatge d'aquests versos (el recer amorós talment una túnica adornada i perfumada de nard que el vespre desfà) reflecteix la fi del moment de l'amor. I la visió de l'autobús, amb el seu estrident color vermell —que contrasta amb el blanc del nard dels amants— marca el retrobament amb la realitat «vulgar», on tot és «anònim» i «difús», i on ells perden la «concreció» i l'ardència passional viscuda en l'amor tot just passat.

> [...] vindrà un dia potser molt més fort
> batent la teva porta;
> però avui ja ha passat!, dins el record
> tindrà el perfil d'una oreneta morta. (846)

19. Els de Guillén pertanyen a l'edició de *Cántico* de 1945, i els de Riba, respectivament, a *Estances. Llibre segon* (1930) i *Tres suites* (1937).

20. «Sobre la crueltat» (8 de juny de 1933), «Sobre la metamorfosi» (13 de juliol de 1933), entre d'altres.

El quart poema, «El blau impenetrable», reprèn el tema, que ja apareixia a «L'abisme», del coneixement entre els amants i les dificultats per assolir-lo. Amb les dues anàfores que es combinen a l'inici de les cinc primeres estrofes («Jo ja sé» i «Jo sé») el poeta insisteix en la seva consciència de tot el que creu que li provoca i suscita l'amor per ella, tal com explicita a la cinquena:

> Jo sé què sento jo,
> aproximadament,
> amb el teu plor
> o el teu desmenjament,
> o el teu abandonar-te de debò.[21] (848)

Allò que el poeta sent és el que expressen les tres primeres estrofes; com, per exemple, la inicial:

> Jo ja sé que quan sóc al teu costat,
> tan sols la teva presència
> converteix en transparència
> l'opacitat
> d'un clima de camèlies i alcohols
> i d'astutes actínies,
> que només se fa viu quan estem sols,
> i els nostres nervis —tenses línies—
> imiten el gemec dels rossinyols. (847)

La imatge del «clima», inicialment opac, «de camèlies i alcohols / i d'astutes actínies», que combina la vistositat acolorida de les flors i dels organismes marins amb els efluvis despresos d'ampolles d'alcohol, podria suggerir novament la cambra dels amants, potser l'ambient d'una impersonal cambra d'hotel, ambient que només gràcies a ella esdevé «transparent» i «viu». Seria l'escenari on té lloc la unió dels amants, al·ludida amb la imatge sonora del cant gemegós dels rossinyols que evoca la tensió nerviosa de l'acte amorós.[22]

La segona i la tercera estrofa són una successió d'imatges, la majoria de paisatges astrals i també marins, que pretenen suggerir els efectes que a ell li produeix la

21. Cal remarcar aquest «desmenjament» ocasional de l'estimada, que de nou palesa com Sagarra, per anhel d'autenticitat, evita de reflectir una relació amorosa falsament idíl·lica.

22. Potser fou en hotels on es trobaven, abans de casar-se, Sagarra i Mercè Devesa, ja que, com ella explicava a Permanyer, «fins que vàrem fugir a França [en esclatar la Guerra Civil] no havíem viscut mai junts: hauria estat un escàndol molt fort. De bon començament teníem, això sí, relacions íntimes» (Permanyer 1982: 60).

presència de l'estimada. Fins que, a la quarta, proclama de nou amb una imatge la potència de l'amor sensual i les seves possibilitats futures:

> Jo ja sé que l'amor és tot un vent
> d'ala d'arcàngel desfermada,
> que va eixamplant el firmament,
> multiplicant sentits cada vegada.

La darrera estrofa del poema, tanmateix, tot i la taxativa afirmació dels versos citats suara, s'enceta amb una adversativa:

> Però tu, closa dentadura,
> ull pàl·lid, nervi absent,
> tu blanca i perfumada criatura,
> quin és el paisatge que sent
> la teva sang tèbia i complexa
> i el teu cor baladrer i petit? [...]
> Quin blau estrany d'hemisferi se't cria,
> a l'ombra de les parpelles?
> Com són la lluentor i la melodia
> de les teves estrelles?... (848)

Malgrat conèixer quins són els seus propis sentiments i pensaments, el poeta, de ben segur contemplant —com al poema anterior— l'estimada dormint al seu costat (amb la boca i els ulls closos, sense músculs en tensió), no pot evitar de confessar la incertesa i el dubte que li provoca no poder endinsar-se en els d'ella (en el seu mar i el seu firmament) i conèixer-los.

Els poemes v i vii, «La defensa» i «La companyia», i en part el viii, «Somni», expressen variacions d'un mateix tema: el de l'estimada com a refugi i protecció contra el món exterior. L'animadversió i el rebuig del poeta envers la realitat que l'envolta és, com hem vist, un motiu recurrent a *La rosa de cristall*. En algun cas, com a «Somni» (viii), poema construït sobre diverses imatges de to oníric, n'és la causa el ritme trepidant i eixordador de la ciutat, o també el clima de violència dels carrers («Tot el carrer és metrallat, / i el plom la sang concentra; / la policia balla pel terrat, / però les roses de color rosat / es salven en la seda del teu ventre...» [862]).[23] Els amants cerquen d'aïllar-se'n, dins la cambra: «Hem tancat els finestrons / i havem estès la capa de

23. Més amunt hem citat alguns d'aquests versos i també d'altres, tot relacionant-los amb la situació de vagues i revolta que es vivia aleshores a Barcelona.

maragdes; / la capa damunt del llit / feia olor d'alfàbrega» (861); i també de fugir-ne: «Tu em dius: —Fugirem ben lluny; / jo em posaré la crinolina blanca, / tu portaràs la sang al puny / de les ungles d'un àliga!—» (861), amb aquesta darrera imatge que suggereix la força protectora de l'estimat, en contrast amb la delicadesa del vestit d'ella.

A «La defensa» (v), on l'escenari novament se situa a la cambra dels amants, és l'estimada qui protegeix el poeta no tan sols del món sinó de la gent que l'envolta:

> Perquè allunyat de tu, allunyat del vori
> de les teves camèlies despullades,[24]
> torna a clavar-me tot el món marmori
> les precises ganivetades;
> i sento entre les pells electritzades,
> desconegudes i conegudes,
> un gust de mort en totes les begudes
> i en totes les mirades. (851)

L'estimada li és, alhora, «una defensa / contra les hores tristes / del trist ocell del pensament, que pensa» (849). I fins li és una defensa contra si mateix, contra el seu propi caràcter arrogant i presumptuós: «Defensa inclús del que abelleix i escura, / del punt d'home, i del gest d'arrogància; / defensa de lluir la dentadura / amb una gratuïta exuberància» (849).[25]

A «La companyia» (vii), la presència d'ella novament el rescabala de les reticències que sent envers els qui l'envolten («Oh, tu no saps com em glaça el torrent / de tota la gent!» [857]) i de la indefensió que li provoca el món:

> Tu no comprens
> fins a quin punt no té gota de sal,
> fins on és desesmat i és indefens
> el meu estat moral,
> quan la cançó del món estripa
> el vel de la meva orella [...]. (856)

24. En altres versos d'aquest poema les flors són també emprades com a imatge del cos nu de la dona: «Tu, en el llit on reposes, / imitació flexible de les roses / i de la carn simètrica dels lliris» (850). Aquest tipus d'imatge, combinada a més amb conceptes abstractes (com «simetria»), apareix igualment en versos de Jorge Guillén i Carles Riba (cf. Malé 2007: 99).

25. Recordem les paraules, ja citades, amb què Permanyer explicava la transformació de Sagarra tan bon punt s'enamorà de Mercè Devesa: «va canviar radicalment i sobtadament de vida. S'acabà l'olla i s'acabà l'exhibicionisme gratuït» (1982: 59).

Entre les imatges que expressen l'empara que li proporciona l'estimada, en sorprèn una, en aquest poema, de caràcter bucòlic, en evident contrast amb l'atmosfera de modernitat ciutadana predominant en el llibre:

> I és per això que al rosa del teu llit,
> més que una joia faunesca,
> m'hi porta un nervi com d'isard ferit
> que entrelluca els cristalls de l'aigua fresca. (857)

En l'endemig d'aquests tres poemes queda relativament isolat —i valgui la redundància— el «Poema insular» (VI), que, juntament amb el «Poema del corb» (XII), són els dos en què «el to confidencial s'evapora una mica», en paraules del mateix Sagarra (1947: XLV). El primer fou escrit a Puerto de la Cruz (Tenerife) i reflecteix una estada a l'illa. Estada que permet a la parella el «vaporós oblit / del nostre egoisme sexual!...» (852), i també que s'esborrin «pensaments i contactes» davant la presència d'«aquest món vegetal, gras i concret, / eliminant les paraules abstractes / del nostre món moral, cansat, desfet...». Domina el poema un desig, doncs, d'oblit i d'evasió, possible davant l'espectacle exuberant del paisatge de l'illa i del seu port bigarrat. Però aquesta evasió i aquest oblit volen ser sols passatgers:

> Deixa a l'amor que es capbussi segur,
> en un oblit remorós de palmeres...
> Deixa un instant que s'oblidi de tu,
> perquè sigui més teu l'amor que esperes.
> Perquè després et dugui uns pensaments
> més ortigats i més encesos,
> amb el botí del somni entre les dents
> que poblarà de monstres els teus besos... (855)

L'oblit momentani de l'amor el que ha de provocar és que, en renéixer, esdevingui encara més intens, i que els pensaments que generi resultin encara més amorosament incisius i ardents. Com si l'oblit hagués estat un somni del qual hagués despertat l'estimada havent-ne obtingut, com a botí, un nou i més potent amor, amb tot allò que té d'instintiu i sexual.[26]

26. Així podrien interpretar-se els «monstres» que han de poblar els besos de l'estimada, i que enllaçarien amb l'«egoisme sexual» oblidat als primers versos del poema. La mateixa interpretació seria aplicable al «monstre» de la cinquena estrofa del poema X, «Dafnis irreductible» («[...] el monstre que ha unglejat la nostra

El poema IX, «L'enveja de la nit», introdueix nous elements en la relació amorosa i, doncs, en les reflexions que provoca al poeta. Novament, dins la cambra, és ell qui de mica en mica va despertant-se al costat d'ella, que el mira:

> Que a poc a poc el mirall del teu iris
> begui el meu sorprès pensament.
> Desclou-me les parpelles lentament [...].
> Deixa'm fer el descobriment
> dels pètals dels lliris
> lentament! (863)

El gust i el goig que li produeix anar-la descobrint en despertar-se s'entela, però, per la por de recordar el somni en què la veia morir, «marinejant / en una barca de gebre», amb els llavis «freds com les nits de desembre...» (864):[27]

> He somiat que el teu cos
> agonitzava entre cel i terra,
> que no em tornava a les dents
> la teva geniva fresca,
> ni em deixava respirar
> l'olor de les violetes....
> Oh les violetes del somni
> quin perfum que desespera! (864)

Somnis com aquest, diu el poeta a l'estimada, són els que «un somnia / quan està tan gelós de l'amor» (864): de la intensitat del desig amorós que sent per ella, de l'anhel de tenir-la per sempre, i de la por que aquest amor pugui no ser etern, neix la seva gelosia, això és, la seva temença. «Oh, tu no saps l'enveja de la nit / perquè en la platja del teu pit / l'esguard et lluenteja!» (865): la nit, simbolitzant tot allò que és fatal i obscur, i que contrasta amb la lluminositat i la vida d'ella, és qui ha generat el

pell»); més dubtosament, en canvi, als «monstres de coral» del poema XI, més aviat relacionats amb les pors dels amants. També Carles Riba va servir-se coetàniament de la figura dels «monstres» en alguns sonets de *Tres suites*; per exemple, al núm. V de la secció «Un nu i uns ulls» i a «Solitud d'amor, sota cambra», de la secció «Lírica de cambra». En ambdós poemes aquests «monstres» estan vinculats amb el silenci i amb l'absència d'amor i de vida (i de retop, doncs, amb la mort; cf. Malé 1993: 13 i 19-29).

27. La imatge de l'estimada morta, dins una barca compta amb una llarga tradició literària i iconogràfica que remunta als grecs i als egipcis.

somni.[28] «Però no és veritat , no és veritat!», exclama el poeta. Per acabar amb una exhortació que palesa gràficament el desig de sentir la certitud de la vida i l'amor d'ella: «Clava'm en el moll del cor / la teva dent decidida!» (865).

La contemplació del propi amor per part dels amants, i el seu contrast amb el de les altres parelles, del passat i del present, és el tema central del desè poema, «Dafnis irreductible»:

> Fa mil, dos mil, fa deu mil anys
> que un home i una dona,
> com ara som tu i jo,
> varen creure de debò
> aquests lligams estranys,
> aquesta rodona rígida
> dels braços abraçats. [...]
>
> I ara mateix, a tot arreu del món,
> es multiplica aquest acord pregon
> de les venes imperatives. (866)

Al sonet de *Tres suites* «Paraules d'amor, sota cambra», Carles Riba representava l'existència ideal d'un corrent d'eternitat amorosa (talment una «memòria difosa») format per tots els qui han sentit i expressat amor des del passat fins al present; un corrent al qual s'incorporarien, com a «nous trofeus», els amants protagonistes del poema (cf. Malé 2007: 101-102). A «Dafnis irreductible», en canvi, es planteja la singularitat de la parella formada pel poeta i l'estimada respecte a totes les altres: «I creiem que som únics tu i jo / davant les innúmeres parelles» (867). Fins s'hi contraposen, com si els uns procuressin de minimitzar l'amor dels altres:

> [...] solem pensar-nos que és
> el seu amor, amor de manses mires [...].
> I ells potser diuen de nosaltres dos,
> que és feble i nebulós
> i adolorit d'artell
> el monstre que ha unglejat la nostra pell.[29]
> Però què hi fa, si nosaltres creiem
> el que creiem i si ningú ens creuria? (867)

28. Resulta una mica estranya la imatge de l'esguard d'ella brillant en el seu propi pit (o emmirallant-se en l'aigua de la platja en què el poeta ha metaforitzat el pit).

29. Sobre la figura del «monstre», vegeu més amunt.

Com a rerefons d'aquests versos cal veure-hi aquell recel envers els altres, envers la gent, expressat en altres poemes i reconegut tant per Sagarra com per Mercè Devesa; d'on derivava, com hem vist, el reiterat desig d'aïllar-se'n («Oh, per això ens entotsolem / en la nostra secreta companyia» [868]) i d'immergir-se en un món propi («i com és dolça la visió desfeta / d'un món submarí, gràvid de corrosives meravelles» [868]). I el poema es clou amb aquesta estrofa:

> I amagats de tothom i lluny del port,
> crema l'estranya fe com una pira,
> mentre, invisible, va olorant la mort
> nostra pell que transpira... (868)

L'«estranya fe» és la del seu amor (a l'estrofa anterior qualificada d'«absurda», perquè excedeix tota raó); una fe que es mantindrà fins a la mort —perquè la mort, des del poema anterior, ja no pot deixar de ser present en la consciència del poeta.

A «Dafnis irreductible», talment com a «La defensa» i «La companyia», l'amor de l'estimada apareix expressat pel poeta amb plena convicció i sense reserves. Al poema següent, «Les ales dels àngels» (XI), retornen, en canvi, els interrogants i les incerteses que ja havien aparegut a «L'abisme» (II) i «El blau impenetrable» (IV), només que ara per part d'ella.

> L'amor era sempre això:
> aquest treball de proa i d'aigües blaves,
> aquest anar mar endins [...].
>
> L'amor era sempre això;
> però esperàvem qui sap de l'amor. [...]
>
> De vegades l'amor
> és el treball dels pescadors que tornen
> sense res a les mans,
> només que amb l'angúnia del rem
> i de vogar sobre la cresta blava... (869)

L'amor pot resultar, doncs, un «treball» infructuós, fins a perdre el seu sentit. I aleshores sorgeixen els dubtes. Uns dubtes als quals ella, «tan discreta», té «por d'encarar-[se]» (869). Només que a vegades el poeta descobreix en els seus ulls

> com una lleu ferida d'inquietud
> que vol fer una pregunta.

I aleshores em dius: —Jo voldria
saber com són els àngels,
saber com és la melodia
de les violes dels àngels!— (870)

Aquesta pregunta revela la voluntat d'ella de conèixer el que seria un amor ideal (simbolitzat pels àngels) i, consegüentment, palesa la seva insatisfacció per l'amor actual («insatisfeta / de fúria i de repòs» [870]). El poeta li respon que «abans, potser, quan jo no havia / besat cap criatura», n'havia arribat a tenir «una idea segura» (870). Però que

era amb tu que volia
viure aquell feble descloure's dels pètals,
i el parpelleig, mig de groc de llimona,
mig de coet de plaça de diumenge,
que hi ha en l'estel més llunyà i més inútil! (871)

Les imatges del descloure's d'una flor i del centelleig d'un estel, en el que ambdós fenòmens tenen de meravella, simbolitzen aquest amor ideal que el poeta volia descobrir en la relació amb l'estimada. Perquè és en ella que creu haver trobat el seu amor ideal (angelical), malgrat tots els dubtes i les incerteses que envolten la relació:

Jo ho volia saber i tu m'ho preguntes!
No hi ha res més que aquest treball de proa
en tu també?
Doncs aleshores, digues, criatura,
per què, quan ja no tens ni esma de perles
en el clima oceànic del teu llit
i el cor se't dilata,
jo sento en el perfum dels teus sospirs
aquest perfum tan viu d'ales de plata?[30] (871-872)

Al «Poema del corb», dotzè del llibre i de llarg el més extens, es perd una mica el «to confidencial», com hem vist més amunt que apuntava el mateix Sagarra. Els vincles amb *The Raven* (*El Corb*), d'Edgar Allan Poe, són evidents; i, com en aquesta obra, el poema s'inicia amb la irrupció en la cambra del poeta de l'ocell que, inequívocament,

30. Convé remarcar la plasticitat de la metàfora de l'oceà en què el poeta transforma el llit de l'estimada, dins el qual, potser exhausta després de l'amor o simplement endormiscada, ella ja no té «ni esma de perles». Menys clar és el sentit del vers «i el cor se't dilata», que potser vol representar un afluixament de la tensió amorosa, de l'amor envers ell (o, inversament, que s'incrementa la seva necessitat d'amor i l'aspiració a l'ideal).

simbolitza la mort. Però en el cas de l'obra de l'escriptor nord-americà, la situació de partença era la mort de l'estimada del poeta, que el corb venia a recordar-li per turmentar-lo; mentre que, en el poema de Sagarra, el poeta demana a l'ocell que no faci soroll perquè «aquí, al meu llit, hi ha una nereida nua», en referència a l'estimada: «jo l'he caçada per les trenes / entre les noies d'aquest món» (873-874).[31]

L'amor queda en un segon pla durant les primeres estrofes, en les quals, amb el pretext que el corb es posa sobre un globus terraqüi, el poeta fa comentaris i observacions —talment es tractés d'un dels «Aperitius» sagarrians— sobre continents com Àfrica i Europa (aquest darrer en surt malparat, com ja hem vist), i sobre el món en general (les guerres, la fam, els accidents aeris, el deliri per l'esport). Tot seguit el poeta es posa a si mateix com a objecte de comentari, per denigrar la seva capacitat d'estimar:

> Diga'm que és una oliva,
> que mai a un oli generós arriba,
> aquest cor que em serveix de motor,
> i diga'm que és inútil la saliva
> que malaveja en el besar d'amor.[32]
>
> Digues-m'ho a mi, [...]
> però parla ben baix,
> no sigui que ella
> trenqués el vidre blau del seu dormir... (877)

La darrera part del poema se centra a lloar l'estimada —el seu cos, els seus somnis i aspiracions—, perquè, aïllada idíl·licament en la seva campana de vidre, s'oposa a tot allò que connota la mort, com ara la destrucció i la crueltat:

> Ella no ha vist tots els fiblons
> de la Hidra [*sic*];
> de l'odi no ha tastat ni un sol esquitx;
> creu en el blau d'un paradís de vidre
> per dur-hi el llessamí del seu desig. (878)

31. El poema té forma de declaració feta pel poeta a l'ocell (en estil directe), en contrast amb la resta de poemes de *La rosa de cristall*, que són confidències a l'estimada. La relativa contenció que implica aquest to confidencial s'esvaeix, així, en el «Poema del corb», que en alguns passatges resulta el menys afortunat.

32. Tal com s'esdevé a *The Raven*, al «Poema del corb» el poeta no fa sinó projectar en l'ocell els seus pensaments i sentiments.

El poeta no dubta a confessar que aquesta visió idíl·lica que ella s'ha fet de l'existència, lliure de qualsevol mal i sofriment, és ell qui l'alimenta, fins al punt d'arribar a acceptar-la ell mateix com a veritat:

> Jo li nodreixo el somni;
> la meva delirant complicitat
> posa a la perla de les arracades
> un reflex vermellenc de veritat,
> d'accions perfectament justificades. (878)

A les dues darreres estrofes, finalment, el poeta retreu a l'ocell que no vulgui donar crèdit al que li ha exposat sobre la seva relació amorosa:

> Trobes que és massa
> això que estic dient?
> Et fa vergonya
> la impúdica veritat
> del nostre amor encès i estenallat? [...]
> Et fa vergonya de trobar dos folls,
> externs completament a la retòrica
> que canten els diaris? (879)

La incredulitat que el poeta atribueix a l'ocell representa, de fet, la incredulitat del món i de la resta de la gent, incapaç d'acceptar la intensitat de l'amor entre ell i l'estimada, i la determinació d'ambdós de viure idealment aïllats del brogit i la sutzura que els envolten.[33]

El tretzè poema, «El pailebot», és escrit amb motiu d'una anada al port per visitar una d'aquestes naus.

> Vàrem pujar dalt del vaixell,
> perquè volies veure de la vora
> tot aquell món de corda, vela i fusta
> que és com un home viu, i ajusta
> igual que el múscul i la pell. (881)

La comparació amb el cos d'un home no és gratuïta, perquè l'interès de l'estimada per veure el pailebot es barreja amb el que li desperten els homes que hi treballen:

33. En alguns poemes de l'edició de *Cántico* de 1945 Guillén expressava, també, aquest aïllament ideal de la parella, bé que en relació al cru escenari de la postguerra (cf. Malé 2007: 103-104).

«Jo endevinava que et batia el pols / amb la nàutica brega / dels mariners» (882). I aquesta atracció encara se li barrejava amb un altre encís: «T'embriagava la fragància / d'aventura i tempestat [...]. T'il·luminava la claror / d'un desig desfermat d'evasió, / i a la boca tenies un reflex, / que jo no sabia el que era» (883).

El poeta ha descobert uns aspectes de l'estimada que desconeixia o en què no havia parat esment: l'excitació davant el treball físic d'uns homes i l'anhel d'aventura i de fugir:

> Tu no ho recordes, però aquell moment
> em feia una gran por el teu pensament
> poblat d'estranys viatges [...].
>
> Tu no ho recordes, però aquella nit,
> quan dormies a vora del meu pit,
> somniaves uns deltoides[34]
> inflats d'estirar els calabrots [...]. (883)

Novament, doncs, la relació amb l'estimada es tenyeix d'una lleu ombra d'inquietud i de temença per part del poeta.

I una ombra apareix al títol del catorzè poema: «Safir i ombra». Duu la mateixa data del poema anterior (juliol de 1933) i situa la parella dalt d'un vaixell, potser el mateix pailebot, gaudint del viatge per mar i de la seva felicitat:

> No sents que el teu llavi roig
> l'hora precisa marca
> de fer cruixir amb el nostre goig
> el simètric silenci de la barca?
> Marinejant al nostre albir
> tot el blau s'esparpilla;
> el diamant neix del safir
> en la ganivetada de la quilla. (885-886)

Com en altres poemes de *La rosa de cristall*, el poeta estableix una contraposició entre l'«abans» de conèixer l'estimada (quan «havia barquejat tot sol, / [...] àvid de

34. Tot i que no deu anar més enllà d'una coincidència, val la pena remarcar que l'ús poètic dels «deltoides», també com a sinècdoque del cos en ple esforç físic, l'havia inaugurat un poeta avantguardista, Josep M. Junoy, al conegut cal·ligrama dedicat a Nijinski publicat a *Troços* el setembre de 1917.

rosa i de caçar la pell / d'Anadiomena» [886])[35] i l'«ara» en què ja ha trobat l'amor i té una nova visió de la vida:

> Amb tu ha canviat l'aire marí;
> ha canviat el blau imaginari
> del mar del meu inútil desistir...
> I és per això que em plau tornar-hi
> a refer aquests camins, dins el llagut,
> però en la teva companyia,
> i retrobar tot el coral perdut
> en aquell temps que ni esma no tenia. (887)

El viatge per mar és expressat aquí en sentit literal i, en part, també com a allegoria de la vida, del viatge vital.

Després d'aquestes reflexions confiades a l'estimada sobre el canvi que ella li ha suposat, el poeta, novament en plena travessia marítima, es representa l'arribada a port sota l'estímul de la més alta sensualitat:

> Aquest vespre al cafè dels pescadors,
> ningú tindrà sospita
> que el teu suèter vermellós
> cenyeix les tremolors
> de les dues llimones d'Afrodita. [...]
>
> I a la cambra pintada de blanc,
> sobre el coixí de ploma,
> expandiràs —oh viva flor de sang!—
> la teva fresca aroma.
> Un vidre nebulós
> isolarà la nostra son callada... (886-887)

Aquesta nova mostra d'idealització de l'amor de la parella en tant que protegida per una campana de vidre que l'aïllaria de l'exterior es veu enfosquida, tanmateix, als tres darrers versos del poema per una reserva que hi fa el poeta: «que mai aquest safir del teu amor, / que mai el teu amor, / projecti en el meu llit l'ombra del dubte» (889). De nou una temença respecte a l'amor d'ella, a la seva autenticitat o constància, aflora en la ment del poeta.

35. En referència a Venus Anadiomena («la que neix de l'escuma del mar»), és a dir, a l'amor.

El penúltim poema, «La voluntat dels astres» (XV), recupera l'oposició entre l'«abans» i el «després» de conèixer l'estimada del poema inicial del llibre, només que ara remuntant fins al dia del naixement d'ella:

> Jo no podia pressentir,
> que tu, criatura indefensa,
> congestionat llessamí,
> marcaves amb el plor de la naixença
> la ruta del meu destí. (890)

Fins aleshores, el poeta «anava jugant i perdent, / entre el robí i la cendra», per bé que confessa que «jo m'hi sentia content, / [...] sense exigir ni esperar massa / de res ni de ningú, / dintre la meva tèrbola barcassa, / plena de boires de monotonia» (891). No rebutja frontalment, doncs, el seu passat i la seva vida d'abans de l'amor d'ella, d'abans que les seves vides es trobessin «reunides / en un angle agut d'impudor / i llàgrimes renovadores...» (891). L'«angle d'impudor» és una nova al·lusió a un dels caires de la seva relació amorosa, el més sensual, mentre que les llàgrimes (d'alegria o tristesa) en representen el vessant més afectiu.

Tot repassant la història de la seva relació, el poeta admet que al començament cap dels dos hi confiava de debò: «No hi creia massa, i tu tampoc hi creies / en el moment d'inicials deliris» (892); fins que ella va dur-li «tot de lliris / arrecerats encara en el teu ventre», els de la seva adolescència, «els dels teus anys de seda» (892). I, malgrat que aleshores tampoc no estava segur de «si ho vàrem creure gaire...»,

> [...] la convergència fou tan viva!
> Fou de tant alcohol la convergència,
> i era tant de la sang el dens licor
> diluït en la nostra geniva!
> Era tan agressiva
> la implacable rialla de l'amor! (892)

Convé remarcar el caràcter físic i de deliri fins violent amb què es representada la unió entre ambdós amants. Va ser aquest abraonament amorós («cada nou combat» [892]) el que va convertir la desconfiança inicial «en una fe i en una convençuda / voluntat» (893).

> I em meravella que el teu pit fragant
> hagi desclòs en mi la flor enterrada,
> perfumadora del meu llit d'infant;

que m'hagis dat un parpelleig[36] d'infant
per aclarir-me la mirada. (893)

El poeta estableix, així, un vincle entre la felicitat actual i la que va sentir en la seva infantesa, com si a través de l'extrema joventut d'ella hagués retrobat l'infant que va ser. Fins a preguntar-se, retòricament, si la seva joia prové d'aquest infant que en ell reviu o de l'infant que és encara ella, preciosa i rara com una rosa de cristall, en qui el seu esperit d'infantesa s'emmirallaria:

si és que el meu nervi torna a percudir
com en la meva primeria
d'aloses esquinçant el dematí,
o aquest amor només és el mirall
de la fúlgida rosa de cristall,
que tremola en el verd del teu jardí. (893-894)

El darrer poema de *La rosa de cristall*, «El vol d'orenetes» (XVI), vol ser, d'entrada, un reconeixement al paper decisiu que l'estimada ha representat en la vida del poeta: «Tu has desvetllat dintre el meu cor / tot un vol d'orenetes que dormia!» (895). La imatge de les orenetes volant, recurrent al llarg del poema, simbolitza la capacitat d'estimar recuperada pel poeta gràcies a la presència d'ella.

No ambiciono altre coixí florit
que el de la teva tremolor adormida:
trobar un límit en tu i un infinit,
i precisar i justificar la vida
en un igual i musical sentit,
amb tot el menys que pugui de mentida
a la carn i al vestit. (896)

El desig de compartir amb l'estimada la vida perquè és l'únic que li dóna sentit va acompanyat de l'aspiració, per part d'ell, a la més gran sinceritat possible en la seva actitud envers ella —aspiració potser formulada tenint present, en contrast, alguna actitud seva anterior. Paral·lelament, reconeix a l'estimada que l'hagi transformat i l'hagi tornat comprensiu «de tot», «fins del refús que un dia / pogués trobar en la seda dels teus braços» (897). De nou el poeta, tot i la certesa del mutu amor, no pot evitar d'imaginar-ne algun aspecte negatiu, bo i defugint la idealització.

36. Esmeno la forma «parpalleig». A la primera edició apareixia correctament escrita.

A les tres darreres estrofes, però, que són les tanquen el llibre i fan de desenllaç, formula el seu desig final d'un amor perpetu («Només voldria / que tu duressis i que jo durés / amb aquest vol d'orenetes que vola» [897]), un amor que sols podrà trencar la mort:

> fins al capvespre que m'aturi al port
> cansat del meu periple;
> fins al moment que l'Àngel de la Mort
> —androgin de bellesa irresistible—
> escampi per la febre del meu llit
> una alenada gerda,
> i amb la llum de la gran pupil·la verda
> xucli el meu esperit! (897-898)

Això havia d'esdevenir-se l'any 1961. Però mentre la vida durà, l'amor, com un «vol d'orenetes», es mantingué viu entre Josep M. de Sagarra i Mercè Devesa.

Que Sagarra considerés *La rosa de cristall* el seu llibre «més íntim», aquest recorregut pels setze poemes que l'integren podria il·lustrar-ho. Però tant és si les experiències que hi apareixen són o no un reflex exacte de la seva biografia: aquest punt, reiterem-ho, resulta irrellevant a l'hora d'apreciar la indiscutible qualitat de l'obra (malgrat alguns alts i baixos), i sols té importància en tant que pugui facilitar la comprensió més aprofundida d'algun poema o algun vers. El que sí que resulta rellevant és l'esforç d'introspecció amorosa, de meditació sobre els estadis de l'amor, que realitza el poeta: els dubtes i les pors que li suscita l'estimada, la reflexió sobre el sentit que té en la seva vida, les il·lusions i les esperances que hi projecta, palesen el grau de consciència i de responsabilitat amb què va ser elaborada aquesta obra, també reflectit en l'extraordinària imatgeria en què se sustenta. Una obra, en definitiva, situable, dins l'òrbita de la més destacada poesia postsimbolista del període d'entreguerres.

Jordi Malé
Universitat de Lleida

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Balaguer, Josep M. (1991) «Introducció» a Bartomeu Rosselló-Pòrcel, *Imitació del foc*, a cura de J. M. Balaguer, Barcelona, Edicions 62, pp. 5-60.

Font, Melcior (1933?) *Josep M. de Sagarra*, Barcelona, Llibreria Catalònia («Quaderns Blaus. La nostra gent»).

Foix, J. V. (1990) «Pròleg» a J. M. de Sagarra, *All i salobre* (1966), dins *Obres completes*, vol. 4, a cura de M. Carbonell, Barcelona, Edicions 62, pp. 387-393.

Guansé, Domènec (1947) *Retrats literaris*, Mèxic, Edicions Catalònia.

— (1966) *Abans d'ara (Retrats literaris)*, Barcelona, Proa.

Llompart, Josep M. (1987) «Pròleg» a Josep M. de Sagarra, *Antologia poètica*, a cura de J. M. Llompart, Barcelona, Proa, pp. 7-17.

Malé, Jordi (1993) «Pròleg» a Carles Riba, *Tres suites*, a cura de J. Malé, Barcelona, Edicions 62, 1993, pp. 7-26.

— (2001) *Poètica de Carles Riba. Els anys del postsimbolisme 1920-1938*, Barcelona, Edicions de la Magrana.

— (2007) «Amor i erotisme en Jorge Guillén i Carles Riba», dins M. M. Gibert, A. Hurtado Díaz i J. F. Ruiz Casanova, ed., *Literatura comparada catalana i espanyola al segle xx: gèneres, lectures i traduccions (1898-1951)*, Lleida, Punctum & Trilcat, 2007, pp. 95-112.

— (en premsa) «"L'amor tenia a ran de llavis." Yeats, Rilke i altres presències a *L'Ombra* de Marià Manent», dins *Actes del xivè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Budapest, 4-9 de setembre de 2006)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Manent, Marià (1986) *A flor d'oblit*, Barcelona, Edicions 62.

Montoliu, Manuel de (1934) «Poesia sense esperit (J. M. de Sagarra, *La rosa de cristall*)», *La Veu de Catalunya,* 19 de gener de 1934. [Reproduït, dins *Breviari crític*, vol. vi, a cura d'Olga Xirinacs i F. Xavier Ricomà, Tarragona, Excma. Diputació Provincial de Tarragona, 1981, pp. 50-54.]

Palau i Fabre, Josep (1983) «Incursió en l'obra poètica de Josep Maria de Sagarra», dins Josep M. de Sagarra, *Antologia poètica*, a cura de J. Palau i Fabre, Barcelona, Laia, pp. 7-37.

Palomero, Rafael (1991) *República i autonomia*, Barcelona, Barcanova.

Permanyer, Lluís (1982) *Sagarra vist pels seus íntims*, Barcelona, Edhasa.

Pla, Josep (1991) «Josep Maria de Sagarra i el seu teatre (1894-1961)», dins *Obra completa*, vol. 29, Barcelona, Destino, pp. 7-45. [3a ed.]

Riba, Carles (1921) *Escolis i altres articles*, Barcelona, Publicacions de «La Revista».

— (1925) «Resposta a una enquesta sobre la psicologia de la poesia lírica», *La Revista,* 16 de març de 1925. [Reproduït, dins *Obres completes*, vol. iv: *Crítica 3*, a cura d'Enric Sullà i Jaume Medina, Barcelona, Edicions 62, pp. 63-65.]

Sagarra, Josep M. de (1931) «Carles Riba», *Mirador,* 21 de maig de 1931, p. 2.

— (1933a) *La rosa de cristall*, Barcelona, Llibreria Catalònia.

— (1933b) «Els Amics de la Poesia», *Mirador,* 18 de maig de 1933, p. 2.

— (1933c) «Res de nou entre nosaltres », *Mirador,* 20 de juliol de 1933, p. 2.

— (1947) «Vint-i-cinc anys de poesia», pròleg a *Obra poètica*, Barcelona, Selecta, xi-xlix.

— (1996) *Obra completa*, vol. 3: *Poesia 3*, edició crítica a cura de Narcís Garolera, València, Edicions 3 i 4.

Saltor, Octavi (1962) «El poeta Josep M. de Sagarra», pròleg a Josep M. de Sagarra, *Obres completes. Poesia*, Barcelona, Selecta, 1981², pp. v-xlvii.

Vilanova, Antonio (1956) «*Obra poética* de Josep Maria de Sagarra», *Destino,* 2/9/30 de juny de 1956. [Reproduït, dins *Auge y supervivencia de una cultura prohibida. Literatura catalana de posguerra*, Barcelona, Destino, 2005, pp. 91-104.]

TOMÀS MARTÍNEZ ROMERO

BRUNI, MARTÍ DE VICIANA I EL PRÒLEG A LA TRADUCCIÓ DE L'*ECONÒMICA* ARISTOTÈLICA*

1. Quan a mitjan segle XV el mallorquí Ferran Valentí traduïa al català les *Paradoxa* de Ciceró, hi afegia un davantal, un pròleg, on vessava idees profitoses per a la història de la teoria i de la pràctica de la traducció medieval. Els fragments en qüestió són molt coneguts i han estats explicats i interpretats recentment (Badia 1994), la qual cosa m'estalvia molts comentaris i m'ofereix la possibilitat d'entrar directament en matèria. Ara i ací, per als propòsits d'aquest article, sols m'interessa recuperar la menció que Valentí fa del mestre Leonardo Bruni com a «transferidor» d'obres fonamentals d'Aristòtil, al bell mig d'una nòmina de puntals tradicionalment ineludibles de la traductologia: «ornament e claredat de la lengua latina e grega, nat en Toscana, en la ciutat de Areço, lo qual transferí de grech en latí les *Ètiques* de Aristòtil, *Polítiques e Yconòmiques* e més un libell lo qual és intitulat o scrit *Plato In Phedone*» (Valentí 1959: 35-43). Sens dubte convé destacar la referència del mallorquí a la llengua grega i més encara a l'*Ètica*, germen de la famosa controvèrsia entre l'Aretí i Alonso de Cartagena, començada uns anys abans (vid. González Rolán, Moreno & Saquero 2000 i Morrás 2002, on es presenta un estat de la qüestió i una intel·ligent interpretació de les dues posicions en disputa). Tot i que és cert que una tal referència a les dues llengües clàssiques en un context laudatori com aquest potser no té una altra funció que exalçar

*. Aquest treball s'inscriu, dins del projecte d'investigació HUM 2005-06110-C02-02 del Ministerio de Ciencia y Tecnología espanyol.

la figura del personatge en qüestió —ja ho dic d'entrada—, no deixa d'engrescar la idea que Valentí podia conèixer aquesta polèmica.[1]

Retinguem de moment que, en territori de parla catalana i en aquelles dècades, Bruni formava part d'una selecta nòmina de «pares» de la traducció i que Valentí se sentia francament orgullós d'haver-lo conegut. I és important la circumstància perquè més o menys coetàniament, el príncep Carles de Viana es responsabilitzava de la traducció al castellà de l'*Ètica* aristotèlica en versió llatina de Bruni i perquè poc de temps després, allà cap al 1472, Francesc Alegre traduïa uns comentaris al *De bello punico* assignables també a l'Aretí. Sense oblidar, és clar, la relació entre el Magnànim i Bruni, testimoniada per l'intercanvi epistolar (consultable a Garrido 2000) a compte de la versió de la *Política* d'Aristòtil d'aquest darrer. David Romano (1982) ja remarcava el fet que durant el darrer terç del XV hi hagué una embranzida molt forta d'impressions catalanoaragoneses d'obra aristotèlica a partir de les versions aretines, un impuls que, val a dir-ho, tingué eco immediat en els inventaris. En relació amb aquella embranzida, caldria parlar encara de la idea del ciutadà barceloní Joan Ferrer de reproduir acarats, a la fi del segle XV, els textos dels comentaris de sant Tomàs a Aristòtil i la traducció aleshores recent de Bruni (Heusch 1991: 1964).[2] O de la feina del franciscà Pedro de Castrovol a la Universitat de Lleida, qui per aquella època comentava l'econòmica aristotèlica, com també l'ètica i la política, a partir de la versió bruniana. Podem llegir aquests comentaris, redactats en 1481 i impresos posteriorment, en l'edició de Pamplona del començament del XVI (vegeu Carreras y Artau 2001: 581; també Heusch 1991: 171-172). Evidentment, no es tracta de sintetitzar ara i ací la petja de la filosofia moral d'Aristòtil i de les versions de l'Aretí —per sobre de les de Grosseteste, Moerbeke o Auvergne— en la cultura catalana tardomedieval, importantíssima sobretot a partir del 1460 (una remissió a Pagden 1975 i a Robles 1979 en pot donar una idea), sinó de mostrar unes poques dades que ratifiquen que la difusió i el coneixement de la figura de l'humanista italià permetien que, al començament del segle XVI, hom pogués utilit-

1. En tot cas, ho coneixeria d'una manera testimonial, molt més superficial —i gens argumentativa— que la d'un Pier Candido Decembrio o Francesco Pizolpasso (vegeu encara Zaccaria 1967). Evidentment, la menció sola de les traduccions aristotèliques en el pròleg de Valentí, sense tenir en compte el context en què s'inclou, no seria argument suficient per a fonamentar aquesta hipòtesi.

2. Andrea Zinato (2004: 25) ja destacava també el fet que «il modello educativo proposto dall'umanista aretino lascerà tracce assai più profonde nelle generazioni di intellettuali e di uomini famosi della fine del secolo».

zar-lo directament com a autoritat sancionadora sense cap preàmbul. És allò que farà l'autor de l'*Espill de vida religiosa* quan s'adrece al «llegidor» de la seua obra: «Emperò nota, llegidor, que encara que lo present llibre sia poquet en quantitat, emperò és molt gran en virtut, com diga Lleonard d'Aretino en lo principi de la *Economica* d'Aristòtil dient: *Preciosa sunt inter dum parvi corporis quod lapilli gemeque testantur. Et homines non tantumque pusilli grandioribus prevalent*» (ed. Pacheco & Bover 1982: 190). El més curiós d'aquesta referència és l'obra citada, l'*Econòmica*, i no la conegudíssima *Ètica*, i també que s'hi cite primerament en llatí per després traduir les paraules al català. Perquè de versió al català, ja n'hi havia des de feia uns anys.

2. El cavaller valencià Martí de Viciana,[3] avi de l'historiador del mateix nom, havia traduït l'obra econòmica entre 1477 i 1492, és a dir durant un període en què resulta evident que l'Aretí era reconegut, apreciat i difós més enllà dels àmbits estrictament intel·lectuals, gràcies també a la circulació anterior de materials i de persones des de la península itàlica a les terres catalanes i al redescobriment d'un Aristòtil menys especulatiu.[4] Per això mateix, sense una anàlisi estricta dels resultats de la traducció i de les pràctiques textuals efectuades per Viciana, pot ser excessiu creure que es tracta d'un exemple privilegiat de la influència de l'humanisme italià damunt la cultura catalana, amb tots els seus uts i ets, matisos i propostes culturals. L'editor modern de la versió ja advertia que «en mans de Viciana, esdevé una obra molt lliure i ampliada on es barregen asistemàticament traducció, glossa i comentari fins al punt que supera el text original en prou més de la meitat de la seua extensió» (Ferrando 1982: 14). I després, ja en el terreny conceptual, assegurava que era «en aquests fragments (amplificacions) on Viciana referma o reinterpreta la doctrina aristotèlica amb algunes poques cites de la Bíblia i dels pares de l'Església [...]. És ací, doncs, on més s'aparta del to i de l'actitud d'un autèntic humanista, com era l'Aretí» (*ibíd*: 18). Les afirmacions són absolutament exactes i no fan més que dibuixar-nos

3. Sobre el personatge, les seues possibles arrels aragoneses i el context cultural i lingüístic, vegeu ara el treball de Ferrando (2003).

4. Heusch (1996) ha parlat del canvi d'actitud, la preferència per les obres més «pràctiques» d'Aristòtil, en alguns ambients ibèrics durant els darrers decennis del XV. És clar que hom pot descobrir més o menys tendències humanístiques en autors i cercles intel·lectuals on se situa aquesta apreciació nova del corpus aristotèlic (vegeu també Gómez Moreno 1994), encara que cal tenir en compte un factor tan simple com el fet que algunes obres, per la seua major difusió durant l'època, foren més assequibles i accessibles que altres a lectors poc o gens vinculats a aquestes perspectives renovadores. Serà el cas de Viciana, com veurem.

la semblança d'un personatge dubtosament capaç d'assaborir les delícies de la font d'on beu, amatent sols a oferir en vulgar un text ja a la disposició dels lectors llatins del xv. Després d'aquestes observacions inicials, ens podem imaginar que, més enllà del fet important de la traducció —que ho és i molt—, no hi ha cap apropiació de les cadències i els suggeriments de Bruni; tampoc són comparables els objectius i els desenvolupaments de Viciana amb aquells altres que coetàniament manifestava un Francesc Alegre, per exemple. En tot cas, i des d'una altra vessant, quedaria per veure si l'elecció de l'*Econòmica* té unes causes més enllà de les purament pràctiques i domèstiques de presentar a la seua esposa Damiata unes receptes a l'estil de molts altres tractats d'educació femenina, però ara aixoplugades davall els noms insignes d'Aristòtil i Bruni. Les respostes semblen ser negatives, a la vista de les aportacions de Ferrando (1982 i 2003) i de la lectura atenta de les pàgines traduïdes. Viciana, amb l'ús indiscriminat de glosses, no tenia gens d'interès a reivindicar la feina filologico-traductora de Bruni ni les essències del pensament i del text aristòtelic. Obviava, per tant, tot aquell *linaje de saber* a què es referia el Tostado (Recio 1991; Russell 1985: 31), és a dir, el coneixement de l'obra original i del món que representava, el domini de l'assumpte tractat, anar més enllà doncs d'un transvasament lingüístic. De fet, ni tan sols assajà de contextualitzar l'*Econòmica* amb l'*Ètica* i la *Política,* com féu Bruni: en unes paraules destinades al rei Alfons, l'Aretí considerava que l'*Econòmica* possibilitava l'adquisició d'una sèrie de béns externs sense els quals hom no podia arribar a la grandesa ni practicar la virtut (Pagden 1975: 294). Com tants altres traductors medievals, Viciana optà per la mediació del llatí per arribar al grec, a partir d'un text al seu abast, que a més conferia al diletant valencià, ara en funcions d'arromançador, l'autoritat buscada i venerada i el prestigi textual.

Comptat i debatut, la perspectiva, la concepció ideològica, el caràcter popular i directe i el contingut real de les coses referides a la visió de la dona que hi vessa Viciana —ell mateix, amb comentaris i glosses, o aliant-se amb Aristòtil— eren totalment previsibles i esdevenen un reflex del que hom hi deia des de temps remots. Hi trobarem els defectes, virtuts i consells que una llarga tradició anterior proposava, quant a la dona, a l'espòs i a la relació entre ambdós. En paraules del traductor: «la dona, que ab delicada persona és procreada, sia dintre en casa custòdia de aquella; e com per sa inclinació sia disposta a filar lli e llana, que són coses necesàries al vestir dels dos, aquella faça lo tal exercicii» (Viciana 1982: 45). El text resulta un pou de materials comparables amb molts fragments d'altres escriptors anteriors (com aquells

recordats per Cantavella 1991) i coetanis: autors valencians de final de centúria o de començament de la següent es referien a aquests assumptes directament o indirectament, a través de la ironia, la sàtira o la burleta. Per aquest cantó, és a dir, per la pervivència d'aquesta literatura «educativa» pràctica —pas previ a l'auge importantíssim del tema matrimonial i econòmic a la primera meitat del XVI, gràcies a l'humanisme nòrdic, a Vives i a Erasme (vegeu Martínez Romero 2001)—, em sembla que podrem entendre i explicar algunes de les causes reals que menaren Viciana a plantejar la possibilitat d'oferir precisament la versió d'aquest tractat aristotèlic, i no d'un altre.

3. En principi, a l'hora d'analitzar el pròleg-dedicatòria del *Comentari a l'Econòmica d'Aristòtil*, en forma de carta missatgera de Viciana a l'esposa na Damiata, hem de tenir en compte aquestes consideracions avaluatives sobre la versió, que la situen en l'àrea d'influència d'un gènere molt conegut i conreat, i vinculada a un personatge delerós més dels noms que de les concepcions clàssiques i humanístiques. Perquè, fet i fet, en aquestes pàgines inicials Viciana també féu servir, encara que parcialment, uns paràgrafs redactats per Bruni: la dedicatòria a Cosme de Mèdici, destinatari del comentari llatí a aquesta obra aristotèlica. En aquest espai prologal centraré ara els meus interessos, perquè considere que no se li ha prestat encara l'atenció particularitzada que mereix.

Fins fa relativament poc, la crítica tendia a interpretar en sentit recte tot allò que els traductors medievals —pocs, cal dir— gosaven elucubrar en llurs treballs, generalment abans d'entrar en matèria. La manca de treballs específics i d'edicions solvents agreujava el problema. Actualment, estem en condicions d'esbrinar les novetats per damunt dels tòpics i mirar de ressituar cada versió en el seu lloc específic en la història dilatada de la traducció occidental. Per fer-ho, cal reconèixer-ne els deutes textuals i reivindicar-ne les singularitats. En el nostre cas, convé separar allò que Viciana deu al pròleg de Bruni, d'allò altre que —mentre no demostrem el contrari— podem identificar com les paraules d'un home a la seua estimada esposa. Per tant, la dedicatòria o *Lletra a Damiata* (títol d'autoria posterior, sens dubte) s'ha de contextualitzar temàticament, dins dels paràmetres marcats pels pròlegs i pels llibres de doctrina útil, i textualment se l'ha de comparar amb la font coneguda d'on parteix.

La *Lletra* comença amb una referència esperançadora a l'oci profitós per part del traductor, que troba temps, en les poques hores de descans que li deixa «administrar justícia», per «despendre en cosa que per a vós fos servey, procurant-la occu-

par en legir alguna cosa que per mi a vós fos plaent lo recitament de aquella». Les expectatives de trobar-hi qualsevol referència a l'humanisme cívic florentí, però, es trunquen de seguida: immediatament llegim un seguit de llocs comuns, usuals en pròlegs de traductors medievals romànics. Es tracta, per tant, d'un desenvolupament de l'exordi preceptiu. És del tot il·luminador que, després de la llicència inicial, escrita en llenguatge preciosista, Viciana opte per confirmar la *casualitat* de la troballa del volum d'Aristòtil en qüestió utilitzant un estil ben diferent: «E per conplir més mon desig, ha'm Déus deparat hun libre entre mans, de Aristòtil, que en grech és apellat *Econòmica*, lo qual en nostre vulgar parlar vol dir tant com *Regiment de casa*» (12-15).[5] El fragment guarda un paral·lelisme evident amb el del conegut pròleg que gairebé un segle abans havia escrit Antoni Canals per a la versió del *De providència* de Sèneca, i també amb aquell altre que uns decennis després escriurà Baltasar de Romaní en el preàmbul a la seua edició marquiana.

Un tòpic donarà pas a un altre, després de la preceptiva certificació de la traducció: «e aquell novament és estat trasladat de grech en latí per hun solempne poeta nomenat Leonardo de Ereci, e ara per mi en romanz» (15-18). Si abans havia parlat de l'interès de les pàgines aristotèliques per a exercitar l'oci de manera profitosa, ara tocava el torn a la parella, al *delectare*, amb una concessió breu i clara a la *captatio*: «he fet ab tan gran plaer que egual de aquell en absència vostra jamés no rebý, per quant legint-lo me senblava oyr en aquesta matèria vostres discretes e nobles doctrines» (18-21). És clar que aquesta declaració inicial, que per a qualsevol lector medieval mínimament format no passava de ser típica, en mans d'una ment poc donada a excessos ideològics com Viciana, necessitava una breu argumentació... no fos que algú pensés que Damiata tenia vel·leïtats aristòteliques adquirides! De fet, l'aparició en escena del doblet ciència/sapiència ja oferia aquesta argumentació; a més a més, aconseguia neutralitzar interpretacions malintencionades, tot assignant a l'esposa una raó natural —això sí, davallada de la voluntat divina i il·luminada per la fe— que li permetia accedir a unes «doctrines» a les quals Aristòtil a penes podia haver arribat amb l'estudi: «pensant aver en vós més obrat sola natura que aquella en Aristòtil ab lo treball de sumo studi e speriència, segons son scriure, he sens afany ab alegria continuat, creent que vós, senyora, legint donareu gràcies conplides a Aquell qui de tal do vos ha heretada, fent-vos nàxer tal qual virtuosa e bona dona deu ésser» (21-27). No és l'única vegada

5. La numeració remet a la de les línies del pròleg segons l'edició Viciana 1982.

que Viciana reprendrà el tema de la saviesa dels pagans, parlant d'un tema de debat recurrent. En un *notable* a l'interior de la traducció encara llegim: «Hon és de llohar lo excelent filòsoph Aristòtil, lo qual per sola lum natural ha conegut no tan solament aquesta cosa ser honesta mes molt rahonable» (Viciana 1982: 48). La «llum natural» fou allò que permeté l'accés d'Aristòtil a algunes veritats altrament sols assequibles a aquells tocats de la mà de Déu.

Però continuem amb el pròleg. Després de considerar Damiata com la millor dona possible creada per Déu, Viciana havia de seguir en aquesta direcció, tot destacant les virtuts superiors de la destinatària de la traducció: «vostra fama e vida és tan coneguda a tota la gent que si aquella de vós en virtut fan eximpli, molt millor la deig yo llohar, que fins als pensaments me haveu descubert» (30-33). No cal repassar ara la nòmina d'escriptors i poetes il·lustres dedicats des de temps immemorials a recordar-nos les nobilíssimes propietats físiques i intel·lectuals de les seues senyores, amb independència del tipus d'amor cercat o trobat. En aquest cas, l'amor conjugal exposat entra, dins de la més absoluta harmonia cristiana, segons la qual la senyora és «virtuosa i bona», una criatura necessitada —ironies de la vida!— de les meritòries pàgines que escriu, amb notable esforç, l'espòs. Damiata, al capdavall, és coneguda «per vostra fama e vida» (30) «heretada» de Déu. Si anem una mica més enllà del nivell tòpic, podrem observar que Viciana té una concepció semblant a la d'aquells que dedicaven pàgines a l'educació de la filla o de l'esposa. Per curiós que semble, la història de la traducció mateixa s'encarrega d'avalar aquesta visió. En les famoses i conegudes paraules d'Alfonso de Madrigal, el *Tostado*, sobre la diferència entre interpretació i comentari llegim: «La primera es de más autoridad; la segunda es más clara para los menores ingenios. En la primera non se añade et, por ende, sienpre es de aquél que la primero fabricó. En la segunda se fazen muchas adiciones e mudamientos, por lo qual non es obra del autor mas del glosador» (citat per Russell 1985: 25). Viciana, en vehicular un comentari amb nombroses glosses i *notables*, ens diu sense dir-ho que aquelles pàgines s'adrecen a «los menores ingenios». També m'interessen les darreres paraules de la citació de Madrigal, perquè lliguen perfectament amb una de les poques afirmacions prologals realment interessants i no previsibles de Viciana, a propòsit de l'autoria final de la traducció. Abans d'això, però, hi ha, en la *Lletra,* la declaració d'insuficiència del traductor per a acomplir amb dignitat la feina i la petició d'esmena al lector si ha errat en alguna cosa (34-40):

> si per vostra insigne honestat en algun capítol trobareu cosa que la necessitat del libre per donar conpliment a la causa de son scriure yo he trasladat e a vós no és plaent, de aquell vos deman perdó, com en altra manera aquell perfectament no seria conplit, fent stima que sols lo que vos serà agradable ab plaer serà per vós corregit.

Es tracta d'unes paraules que, com he indicat en un altre lloc (Martínez Romero 2007: 16-17), retrobarem en contextos i llengües tan diferents com en el pròleg de Giovanni da Salerno a la translació italiana del comentari de Simone Fidati da Cascia als evangelis (Leonardi 1996: 188-189), en les paraules de l'anònim arromançador castellà de la *Commedia* de Dante (citat per Santoyo 1987: 48) o en la dedicatòria a Pere d'Artès de la traducció del *Llibre del tresor* de Brunetto Latini realitzada per Guillem de Copons (Latini 1980: 73). La modèstia, falsa o no, formava part dels ingredients argumentals que se li exigien a una introducció modèlica. L'excepcionalitat ve tot seguit, quan Viciana declara, com el *Tostado*, que el fet de corregir i ampliar l'original afecta l'autoria del text resultant de la traducció: «si vós, ma senyora, de la matèria que el libre tracta quant al discret regiment volguéseu scriure o al test de aquell fer-li la glosa, seria mudar lo nom al actor» (40-43). En principi, són afirmacions que no depenen de Bruni i que, per això mateix, semblen presentar-nos un traductor català que en aquesta ocasió ofereix una reflexió puntual sobre allò que Madrigal, comentador d'Aristòtil i professor a Salamanca, considerava la segona «manera de trasladar» (vegeu encara Recio 1991). No vull afirmar amb això que hi haja cap nivell de dependència entre l'un i l'altre traductor, però sí que, quant a aquest apartat específic, hi ha una conjunció d'interessos i de perspectives, perquè tots dos consideren intolerable la falsificació del pensament original: «algunos defectos son tolerabiles, otros no. Ser la traslacion falsa, no guardada la verdad dela sentencia del original no es tolerabile ni se puede por alguna legitima causa escusar. Otrosi, no ser complida dexando algo dela sentencia del original no es de sofrir, ca faze no ser traslacion, mas manera de flores sacadas dela obra, et no dela obra trasladada o interpretada» (citat per Ravasini 2003: 237, amb comentaris).

Ara bé, una cosa era la teoria i una altra la pràctica: cal no confondre les manifestacions més o menys felices amb el pensament i els propòsits d'autors i traductors. Si atorguem a Viciana el benefici del dubte i admetem com a possible que pensés sincerament que guardava la «verdad dela sentencia del original» presentat per Bruni, aleshores hem de reconèixer que no fou capaç de transportar-ne una bona part del to i de les pretensions. Tanmateix, i menys ingènuament, ens és lícit considerar que,

en línies generals, la declaració responia no tant a la realitat —objectiva i tossuda— com a un interès especial per confirmar la lleialtat inicial al text de referència. No hi ha, per tant, una voluntat de dur a terme una reflexió ni un raonament traductològic sistemàtic. Malgrat tot, cal no llevar mèrit a Viciana, que disposa estratègicament les idees, independentment que després hi haja o no un correlat real en les pàgines de la traducció.

Les paraules sobre el compromís de fidelitat a la versió i als comentaris de l'Aretí són seguides, en la *Lletra,* per fragments que depenen directament del pròleg llatí de l'humanista italià. Primerament, hi trobem el lloc comú de la petitesa física del tractat traduït per comparació a la grandesa del contingut. En efecte, Martí de Viciana ja indica que Leonardo «diu que encara lo libre sia petit, la sentència de aquell és molt gran, e moltes de vegades se veu les coses petites de preu e stima ésser molt major que les grans» (47-50). La comparança següent també s'ha d'adjudicar inicialment a l'escriptor italià: «axí com de hun rich diamant, qui és cosa petita, ha un gros e gran cavall o altres semblants, que de cent parts la una de aquell diamant no se estima, axí mateix, en poca persona cau adevoltes lo ànimo gran; segons era Tibeo, que essent petit de cors, les batalles vencia, car d'ell se diu: *Major in exiguo regnabat corpore uirtus,* que vol dir: En cors del petit home regnava major virtut» (50-57). Dic que s'ha d'adjudicar *inicialment* a Bruni perquè, en català, gairebé res queda de l'esperit i de la lletra de les primeres passes de la dedicatòria a Cosme de Mèdici: «Praeciosa sunt interdum parui corporis quod lapilli gemmaeque testantur: & homines nonnunquam pusilli grandioribus praeualent: ut de Tydeo scribit Homerus a quo breui & exiguo thebanos omnes certaminibus longe superatos fuisse tradit. Statius quoque Homerum credo secutus de eodem inquit: Maior in exiguo regnabat corpore uirtus.»[6] Viciana omet intencionadament tota contextualització cultural i literària i prescindeix del delicat desenvolupament de la imatge, per la qual cosa privilegia el tòpic de la petitesa en lloc de la referència homèrica.

També s'ha d'atribuir a Bruni la confirmació del benefici que poden aconseguir altres lectors del volum: «E si per a vós lo següent és scriure superflu, per alguns, que ygnoran lo que sabeu, serà profitós. // Diu Aristòtil, loant lo present tractat, que aquest aprofita a exercir actes de virtut e fa apartar del home infinides herors e mostra camí a fer-lo ésser rich, car axí com la fi de la medecina és la salut, e de la batalla victòria, axí la

6. Per raons pràctiques, faig servir fidelment l'edició de l'*Aristotelis Opera* de Venècia 1505.

fi de la cosa familiar, que és de la cosa que·l libre tracta, és la riqueza, la qual aprofita a fer los hòmens benaventurats segons felicitat mundana» (59-68). El cas és que allò que en el text de Bruni anava dirigit a una persona amb nom i cognoms ara s'adreçava a una destinatària concreta però també a uns lectors potencials indeterminats, amb la qual cosa es visualitzava la formulació típica i tradicional del *prodesse*. D'una altra banda, la lloa al tractat, que s'ha d'adjudicar a l'Aretí, Viciana l'assignava a Aristòtil: «Licet ergo per te multum sapias: & a patre tuo uiro sapientissimo quotidie audire possis opere praecium tamen erit quod de re familiari tradiderint excellentissima philosophorum ingenia cognouisse. Ut enim medicinae finis est sanitas, ita rei familiaris diuitias finem esse constat. Sunt uero utiles diuitiae: cum & ornamento sunt possidentibus: & ad uirtutem exercendam suppeditent facultatem: prosunt etiam qui facilius per illas ad honores dignitatesque subleuantur [...] quoniam a philosophis in bonis numerantur: & ad felicitatem pertinere creduntur». La reformulació de sentències de Bruni, conduïdes ara per les vies del lloc comú i l'*auctoritas*, parla a bastament de l'esperit amb què Viciana interpretava no sols el pròleg, sinó les pàgines del comentarista. De fet, immediatament després de la referència a Aristòtil, s'hi escolen dos paràgrafs que no pertanyen a l'Aretí i que resulten molt definidors de la feina del traductor valencià: el primer és dedicat a l'*ordinatio*, a la separació i caracterització de les diverses parts del tractat, una feina ja habitual en la tradició medieval; el segon, no menys definidor del tarannà de Viciana, a les «sis coses» positives que «té la mundana benaventurança»: «les quals benaventurances, seguint la doctrina del present libre, sens dubte seguexen al home, e és rahó de tenir-les emprenptades, com sien singular part de Philosophia» (84-87). I el defineixen perquè el concepte de «mundana benaventurança», en detriment del de «felicitat», apareixia deliberadament i amb totes les conseqüències en alguna *lectura* cristiana de l'*Ètica,* com ara aquella que va fer l'autor anònim castellà d'un compendi d'aquest tractat aristòtelic (traduint a partir d'un text català; Pagden 1975: 301). Tanmateix, i malgrat l'ús de mètodes, fórmules i continguts tradicionals, no podem negar a Viciana l'habilitat per a atorgar cohesió i coherència al seu propi discurs: aquest final d'un paràgraf centrat en la benaventurança enllaça amb la divisió de la filosofia, on segueix novament i de prop allò que l'Aretí redactà al pròleg.[7]

7. «Duas philosophiae esse partes: quarum altera in cognitione rerum: altera in agendo uersatur. Prima fere pars ad illa pertinet: quorum finis est ipsa cognitio. Actiua uero praecepta uitae continet: quae scire parum est: nisi deducas in actum. Ea uero praecepta diuiduntur trifarium: aut enim circa mores nos instruunt: aut circa rem familiarem: aut circa rem publicam. Harum primam eticham. Secundam aeconomicam. Tertiam

La *Lletra* a Damiata clou amb un record adreçat als fills. L'estil elaborat i llatinitzant de l'inici (destacat per Ferrando 1982: 20) és utilitzat també ací i ens mostra un Viciana posat al corrent de les modes d'aleshores, de la «valenciana prosa» dels seus contemporanis. Tot i que cal subratllar que també apareix en altres llocs de la dedicatòria, té una rellevància particular en l'obertura i en el tancament, els dos moments més genuïnament epistolars de la *Lletra*, on manquen les referències teòriques a la feina de traducció i on s'exigeix un tipus de llenguatge segons les pautes i els gèneres a l'ús. Tanmateix, amb això s'allunya definitivament de la mesura i de la concisió lèxica, de la frase breu, del període ciceronià de Leonardo Bruni.

5. En l'estudi introductori a l'edició de la traducció del *De moribus* pseudosenequià, també atribuïda a Martí de Viciana, Jaume Riera (1987: 20-21) afirmava que «l'actitud que pren davant el rosari de sentències de doctrina estoica que l'obra li proporciona és molt allunyada de la que esperaríem en un traductor amb mentalitat moderna. [...] Martí de Viciana pretén, no solament haver entès Sèneca, sinó inculcar-ne la doctrina, com a mestre, als seus llegidors. I és això, sincerament, el que podem dubtar que es trobés en condicions de fer». En termes generals, l'avaluació val també per a l'altra traducció coneguda de Viciana. Perquè una cosa és que arriben productes mediatitzats poc o molt per la ploma d'algun humanista italià, i una altra cosa que el traductor siga competent no per a fer-ne una traducció romànica, sinó sobretot per copsar l'interès real de l'obra. És justament el que passa amb el comentari de Bruni a l'*Econòmica* d'Aristòtil: el lloctinent de portantveus de governador en Regne de València «dellà lo riu d'Uixó» no tenia ni els coneixements ni la capacitat per a percebre completament què significava el tractat d'Aristòtil, ni menys encara per a «inculcar-ne la doctrina». Sí que en tenia, però, per a «arromançar» unes pàgines econòmiques d'acord amb criteris estilístics i temàtics no aliens als escriptors i diletants valencians —i alguns altres no valencians— del darrer quart del segle XV, ni tampoc a algunes concepcions i inquietuds d'altres comentadors i traductors d'Aristòtil. Fins i tot admetent que difonia uns valors conservadors d'enganyosa modernitat, com vol

politicam graeci appellant». És clar que el valencià no hi aporta cap element nou. Això resulta més significatiu en aquest context, vàlid per a introduir valoracions sobre les relacions entre filosofia i retòrica, base fonamental de la controvèrsia Bruni & Cartagena. Però amb això entraríem en el terreny dels possibles, en voler involucrar Viciana en les conseqüències de la polèmica sobre les traduccions aristòteliques, a la manera de Madrigal (Recio-Cortijo 2004: 10).

Ferrando (2003: 29). Comptat i debatut, aquesta avaluació —referida a la versió del tractat en conjunt— val també per al pròleg: Viciana hi fa servir la lletra de Bruni sense implicar-se en la «modernitat» ni variar la pròpia perspectiva inicial, molt més tradicional que la del model. Cal dir, tanmateix, i per a benefici del nostre traductor, que tampoc altres personatges més destacats s'aproparen als clàssics d'una manera comparable a la dels mestres italians en què s'emmirallaven.

Tomàs Martínez Romero
Universitat Jaume I
Institut d'Estudis Catalans

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Badia, L. (1994) «La legitimació del discurs literari en vulgar segons Ferran Valentí», dins L. Badia i A. Soler (eds.), *Intel·lectuals i escriptors a la baixa edat mitjana,* Barcelona, Curial / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 161-184.

Cantavella, R. (1991) «L'educació femenina per al matrimoni: dos opuscles catalans medievals», dins *Miscel·lània Joan Fuster IV,* Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 33-57.

Carreras y Artau, T. i J. (2001) *Historia de la Filosofía Española. Filosofía cristiana de los siglos XIII al XV,* tom II, Madrid, Real Academia de Ciencias Exactas, Físicas y Morales. [Edició facsímil de l'Institut d'Estudis Catalans / Diputació de Girona, 2001.].

Faulhaber, Ch. B. (1997) «Sobre la cultura ibérica medieval: las lenguas vernáculas y la traducción», dins *Actas del Congreso Internacional de la Asociación Hispánica de Literatura Medieval*, Universidad de Alcalá, vol.I, pp. 587-597.

Ferrando, A. (1982) «Introducció» a Martí de Viciana, *Comentari a l'Econòmica d'Aristòtil*, ed. d'A. Ferrando, Sant Boi de Llobregat, Edicions del Mall.

— (2003), «De la tardor medieval al Renaixement: breu radiografia d'una mutació sociolingüística i cultural a través dels Viciana lletraferits», dins *Miscel·lània homenatge a Rafael Martí de Viciana en el V Centenari del seu naixement (1502-2002),* Borriana, Ajuntament de Borriana, pp. 21-35.

Garrido i Valls, J.-D. (2000) «Correspondència entre Alfons el Magnànim i Leonardo Bruni al voltant de la traducció dels llibres de *La Politica* d'Aristòtil: el

ms. 388 de la biblioteca general i històrica de la Universitat de València», dins G. D'Agostino i G. Buffardi (eds.), *XVI Congresso Internazionale di Storia della Corona d'Aragona,* Napoli, Paparo Edizioni, pp. 1453-1462.

Goméz Moreno, A. (1994), *España y la Italia de los humanistas. Primeros ecos,* Madrid, Gredos.

González Rolán, T., A. Moreno & P. Saquero (2000), *Humanismo y teoría de la traducción en España e Italia en la primera mitad del siglo XV: edición y estudio de la «Controversia Alphonsiana»,* Madrid, Clásicas.

Heusch, Ch. (1991) «Index des commentateurs espagnols médiévaux d'Aristote (XIIe-XVe siècles)», *Atalaya,* 2, pp. 157-175.

— (1996) «El renacimiento del aristotelismo dentro del Humanismo español», *Atalaya*, 7, pp. 11-40.

Latini, Brunetto (1980) *Llibre del tresor. Versió catalana de Guillem de Copons*, ed. de C. Wittlin, Barcelona, Barcino, vol. 1.

Leonardi, L. (1996) «'A volerla bene volgarizzare...': teorie della traduzione biblica in Italia (con appunti sull'*Apocalisse*)», *Studi Medievali,* XXXVII, 1, pp. 171-201.

Martínez Romero, T. (2001) «L'obra profana d'Andreu Martí Pineda i la literatura valenciana a la primera meitat del segle XVI», *Llengua & Literatura*, 12, pp. 77-104.

— (2007) *Tòpics literaris, traducció medieval i tradició romànica*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.

Morrás, M. (2002) «El debate entre Leonardo Bruni y Alonso de Cartagena: las razones de una polémica», *Quaderns. Revista de traducció*, 7, pp. 33-57.

Pacheco, A. & A. Bover, eds. (1982) *Novel·les amoroses i morals*, Barcelona, Edicions 62 («Millors Obres de la Literatura Catalana», 73).

Pagden, A. R. D. (1975) «The diffusion of Aristotle's moral philosophy in Spain, ca. 1400 - ca. 1600», *Traditio*, 31, pp. 287-313.

Ravasini, I., intr. i ed. (2003) *Enea Silvio Piccolomini*: *Estoria muy verdadera de dos amantes. Traduzione castigliana anonima del XV secolo*, Roma, Bagatto Libri.

Recio, R. (1991) «Alfonso de Madrigal (el Tostado): la traducción como teoría entre lo medieval y lo renacentista», *La Corónica*, 19, 2, pp. 112-131.

Recio, R & A. Cortijo (2004), «Alfonso de Madrigal 'El Tostado': un portavoz único de la intelectualidad castellana del siglo XV», *La Corónica*, 33/1, pp. 7-15.

Riera, J., introd. i ed. (1987), *Sèneca, Llibre de virtuoses costums*, Barcelona, Ed. del Mall.

Robles, L. (1979) «El estudio de la *Ética* en España (del s. XIII al XX)», *Repertorio de historia de las ciencias eclesiásticas en España* , vol. 7, Salamanca, Impr. Calatrava.

Romano, D. (1982) «Appunti per la fortuna di Leonardo Bruni nella cultura catalana», dins *Il Rinascimento: aspetti e problemi attuali. Atti del x Congreso dell'Associazione Internazionale...,* Florència, Olschki, pp. 603-606.

Russell, P. (1985) *Traducciones y traductores en la Península Ibérica (1400-1550),* Bellaterra, Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona.

Santoyo, J.-C. (1987) *Teoría y crítica de la traducción: Antología*, Bellaterra, Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona.

Valentí, Ferran (1959), *Traducció de les* Paradoxa *de Ciceró*: *Parlament al Gran e General Consell*, introd. i ed. de J. M. Morató i Thomàs, Barcelona, Biblioteca Catalana d'Obres Antigues.

Viciana, M. de (1982), *Comentari a l'Econòmica d'Aristòtil*, ed. d'A. Ferrando, Sant Boi de Llobregat, Edicions del Mall.

Zaccaria, V. (1967) «Pier Candido Decembrio e Leonardo Bruni (Notizie dall'epistolario del Decembrio)», *Studi Medievali*, viii, pp. 504-554.

Zinato, A., intr., ed. i notes (2004) *Leonardo Bruni, Summa siquier introducción de filosofía moral. Isagogicon moralis philosophiae,* Viareggio/Lucca, Mauro Baroni editore.

LLUM BRACHO & FRANCESC CALATAYUD

L'ÚS IDENTITARI DELS TOPÒNIMS I PARATOPÒNIMS REFERITS AL PAÍS VALENCIÀ EN INTERNET

1. INTRODUCCIÓ

Els topònims són uns elements lingüístics molt lligats a la identitat d'un lloc, per tal com no només el designen, sinó que en conformen la història, la cultura, la situació sociolingüística, etc.

> Així, els topònims poden ser analitzats com a elements amb valor cultural; també ho poden ser des d'un punt de vista polític, en la mesura que són els noms oficials d'un lloc, i a la vegada poden tenir un interès purament utilitari com el que es deriva de la fixació correcta dels límits d'una propietat en un registre o de la funció de guia per a la distribució de correspondència.
> (Graells et alii 1999: 25)

Al País Valencià, la qüestió de la denominació del territori és una qüestió que s'arrossega des de fa molts anys i que no acaba de fer net, atès que són diverses les denominacions que conviuen en les dues llengües oficials d'aquest territori. Si bé les Corts Valencianes van acordar per unanimitat la denominació de País Valencià de tot el territori (el denominat Estatut de Benicàssim), les Corts Espanyoles van modificar aquesta resolució i van aprovar la denominació actual, «amb els vots en contra dels comunistes» (Bodoque 2000: 13):

> Podem concloure que, al llarg del procés autonòmic valencià, la iniciativa política va correspondre a la dreta, no tant per la seua aptitud per fer propostes constructives sobre el futur del País Valencià, sinó per la capacitat de bloqueig de les institucions democràtiques naixents que no controlava, de mobilització social i de pressió.
> (Bodoque 2000: 13)

Caplletra 47 (Tardor 2009), pp. 55-74

> El període 1978-1882 fou d'una altíssima virulència «blavera», amb la instigació deliberada d'un enfrontament civil que ha condicionat la transició [...] fins al punt que l'esquerra parlamentària davant de la negociació de l'Estatut, acabà assumint, com a suposat recurs de desarmament de la reacció «blavera», totes les reivindicacions simbòliques de la dreta anticatalanista.
> (Mollà 1999: 118)

Com a resultat d'això, a partir de l'Estatut d'Autonomia del 1982, es fixa com a denominació oficial *Comunitat Valenciana* (i la seua forma en versió espanyola), encara que al Preàmbul apareixen també la forma «moderna» *País Valencià* i la històrica *Regne de València*. Totes dues, per tant, també formes estatutàries.

Des d'aleshores fins a l'actualitat, les diferents denominacions han estat utilitzades de manera identitària per diverses ideologies (grups polítics, associacions, etc.), la qual cosa implica que l'ús de la denominació del territori respon a una identificació d'acord amb una o diverses concepcions del territori:

> Atesa la condició social fonamental de les ideologies de ser adquirides i apreses pels grups i els seus membres, i que aquesta adquisició sovint pren la forma d'aprenentatge i inculcació explícits, simplement partirem de la suposició que les creences ideològiques *necessiten* ser expressables, si més no a través d'algun tipus de llenguatge o sistema semiòtic.
> (Van Dijk 2000: 44).

Darrerament, hem pogut comprovar fins a quin punt aquesta qüestió està sense resoldre, amb l'exigència del Consell valencià a TV3 que deixe d'usar el terme *País Valencià* si vol continuar emetent en aquest territori (*Las Provincias*, 31 de març de 2007[1]) i també amb la discussió del tema en el marc de l'últim congrés del PSPV, on la proposta de canvi de sigles per ajustar-les a la denominació oficial del territori ha estat rebutjada (e-notícies, 28 de setembre de 2008).[2] Per tant, s'evidencia la correlació directa de l'ús d'una determinada forma denominativa amb uns interessos politicoideològics concrets:

> La premissa és, doncs, que els discursos històrics, incloent-hi els històrico-lingüístics i els toponímics, són susceptibles d'utilització ideològica i acompleixen de facto aquesta virtualitat en la immensa majoria dels seus resultats. És a dir, més enllà de l'aparent intenció de coneixement objectiu o neutral, són vehicles d'una visió del passat que s'adiu amb uns interessos del present.
> (Nicolàs 1995: 1099)

1. La referència completa es troba a la bibliografia.

2. La notícia es pot consultar en la pàgina web: <http://politica.e-noticies.es/rechazan-quitar-pais-valencia-de-las-siglas-pspv-21129.html>, consulta: desembre de 2008.

És justament en aquests interessos de present i de futur que Internet s'ha convertit, per una part, en una eina de difusió de gran magnitud capaç de fer arribar qualsevol informació arreu del món i, per l'altra, en un gran corpus de recerca, on, a més, la denominació del País Valencià és també un tema sovintejat en diversos fòrums.[3] En conseqüència, creiem necessari reflexionar sobre com es transmet la nostra identitat a la xarxa mitjançant la toponímia, per tal d'esbrinar com ens veiem nosaltres i com ens veuen els altres.

> En los últimos decenios del siglo XX algunos ciudadanos de lo que hoy denominamos «Comunidad Valenciana», término de compromiso del Estatuto aprobado en 1983 de acuerdo con la Constitución de 1978, frente a «Reino de Valencia» y «País Valenciano», han estado preguntándose sobre cuáles eran las bases de su identidad como pueblo. [...] ¿Es el País Valenciano una nación o una «nacionalidad», para utilizar la expresión constitucional, o no es más que una región con características singulares de esa identidad superior llamada España? ¿Cómo podemos medir sus rasgos identitarios para inclinarnos por una u otra denominación? Región Valenciana, Levante, País Valenciano, Reino de Valencia y por último Comunidad Valenciana, denotan ya una imprecisión, una falta de consenso, fuera y dentro del territorio, para establecer una homogeneidad simplemente en su denominación.
>
> (Paniagua 2001: 115)

D'altra banda, cal fer esment a la llengua en la qual es vehicula la informació en Internet. En aquest sentit, són significatives les conclusions del treball sobre l'ús lingüístic dels ajuntaments del País Valencià del professor Lluís Català per a l'observatori de la Llengua:[4] l'ús del català al web municipal depèn del domini lingüístic, de la província i del partit que hi governa.

Partint, doncs, de tots aquests antecedents, l'interès del nostre estudi se centra en l'ús en Internet de les distintes denominacions referides al País Valencià[5] d'acord amb dos paràmetres bàsics: en quines llengües (català i/o espanyol) i en quins

3. Per exemple: <http://www.valencianisme.com/forums/viewtopic.php?p=21086&highlight=#21086> i <http://www.racocatala.cat/forum/llegir.php?idf=1&fil=50196&pag=1&mode=2&idmsg=477794>, consulta: febrer de 2009.

4. L'informe complet es pot consultar a: <http://wiccac.cat/informe_UA/PaisVal_Ajuweb2007.pdf>, consulta: febrer de 2009.

5. Val a dir que ja hi ha algunes recerques que apunten en aquest mateix sentit, com ara la referida en la pàgina web: <http://dani1988elx.bloc.cat/category/6466/14961>, consulta: febrer de 2009, en la qual es fa cerca toponímica en les pàgines de diversos partits polítics.

dominis,[6] tot fent una selecció prèvia que inclogués el domini pertanyent a Espanya (*.es*) i excloent Espanya (*no .es*), la llengua i cultura catalanes (*.cat*) i excloent-les (*no .cat*), i dominis de caire internacional (*.com*, *.org* i *.edu*). Per a la consecució d'aquest objectiu general, hem fet servir una eina de cerca potent i fiable, el cercador Google, amb la qual, en una primera cerca, s'han tingut en compte els topònims estatutaris *País Valencià*, *Comunitat Valenciana*, *Regne de València* i les seues formes en espanyol. Així mateix, hem considerat interessant l'ús del paratopònim *Llevant espanyol* (i la seua forma espanyola) per a determinar-ne l'ús i l'abast de la seua representació. Per això, hem realitzat una cerca combinada d'aquests termes, amb l'objectiu de saber de l'existència o no d'una certa ambigüitat o ús indistint d'aquests termes.

Per acabar, també hem volgut observar la utilització d'aquestes formes en combinació amb altres formes toponímiques referides al territori espanyol (*Espanya / Estat espanyol*) per a detectar si hi havia una certa correspondència que determinés un comportament ideològic evident, a partir de la idea de Marvin Harris (1999-2000: 26) que el comportament, a llarg termini, guia les idees:

> Sólo cuando se tiene en cuenta el comportamiento y se sitúa en el contexto de la situación material concreta podemos comprender las fuerzas que provocan que se piensen determinadas ideas y no otras.
>
> No cabe duda de que el comportamiento y las ideas deben verse como elementos de una interrelación. A corto plazo, las ideas guían efectivamente la conducta pero, a largo plazo, es el comportamiento el que guía y da forma a las ideas.

6. Un domini és un nombre alfanumèric únic que s'utilitza per a identificar un lloc en Internet. Els dominis d'Internet els administra un registre centralitzat als Estats Units conegut per les seues sigles en anglés (ICANN). Dels tres nivells en què s'agrupen ens interessa fer atenció als Dominis de Nivell Superior, on hi ha els Dominis de Nivell Superior Geogràfic i els Dominis de Nivell Superior Genèrics. En el primer cas, l'ICANN assigna un domini genèric de tres lletres, com seria el cas *.org*, a organismes nacionals i internacionals. En el segon, assigna un domini territorial de primer nivell a cada un dels estats independents del món, d'acord amb la llista d'estats reconeguts per les Nacions Unides. Dit d'una altra manera: un estat, un domini. Per tant, les cultures sense estat es troben amb una restricció a l'hora d'identificar-se a la xarxa, tot i que pel que fa a la cultura catalana, se li ha reconegut el domini .cat (<http://www.domini.cat/>, consulta: febrer de 2009).

2. METODOLOGIA DE TREBALL

Per a l'elaboració d'aquest estudi, hem fet servir el conegut motor de cerca Google. La tria d'aquest cercador ha vingut determinada per la possibilitat de cerca en llengua catalana, així com pels seus potencials. Com qualsevol motor de cerca, aquesta eina funciona a partir de la cerca (avançada o no) de paraules clau que responen a la necessitat d'informació de la persona usuària (Feliu i Jairo 2005). Aquestes paraules clau en el nostre cas, han estat els topònims i paratopònims referits al País Valencià, esmentats a dalt. Tanmateix, aquest motor de cerca —com qualsevol, per altra banda— té bàsicament dues limitacions a l'hora de recuperar la informació, que no hem de passar per alt: la informació en Internet només és la que s'ha decidit que hi aparega, l'aparició de la informació no es classifica en funció de la qualitat, sinó de la informació continguda en les pàgines més citades:

> Com qualsevol motor de recerca, l'eina pateix en primer lloc d'una limitació important: només pot proposar la informació que s'ofereix al gran públic. Si ningú no considera oportú publicar un article sobre els hàbits de l'àguila marina (per recuperar l'expressió d'Alexandre Vialatte), qualsevol recerca sobre aquest tema serà inútil: «apel·lant a Internet», no consultem tot el conjunt dels coneixements disponibles, sinó només els que els diferents contribuïdors —universitats, institucions, mitjans, particulars...— decideixin proposar a l'accés lliure. La qualitat d'aquesta oferta té un paper important en la pertinença de les respostes que es proposen.
>
> […] Per avaluar la pertinença de les pàgines de la xarxa, Brin i Page van inventar la PageRank, una escala de valors pròpia per Google. El valor d'una pàgina web es revalua sense parar en funció del nombre de cites de què és objecte. Les pàgines aïllades, que no són destinatàries de cap lligam d'hipertext, continuen essent poc visibles, sense legitimitat. Les pàgines que se citen amb abundància esdevenen, per contra, en el Google, pàgines de referència. Aquest algoritme original dóna resultats impressionants.
>
> (Lazuly 2003)

A més a més, el cercador Google, si bé informa del nombre total de pàgines que es corresponen amb el paràmetres de cerca utilitzats, limita l'accés a les mil primeres pàgines que resulten de la cerca efectuada. Llavors, qualsevol anàlisi qualitativa efectuada sobre els continguts de les pàgines trobades ha de tenir en compte aquesta limitació.

Malgrat aquestes limitacions, Google és actualment l'eina de cerca més potent, ràpida i fiable en la recuperació d'informació en Internet i, en la nostra recerca, ha constituït una eina que ens ha proporcionat resultats d'una manera objectiva, ja que, si bé el resultat no mostra totes les pàgines existents, si més no obtenim una mostra

representativa que, amb totes les incerteses, pot ser una imatge real de l'ús relatiu, a la xarxa, dels termes cercats.

En aquesta recuperació de resultats, hem fet servir la interfície en català que ofereix Google Espanya (<http://www.google.es/>), tot i que hi ha altres pàgines Google en català, com ara <http://www.google.com/webhp?hl=ca> o <http://www.iglumedia.com/google/>, que ofereixen exactament els mateixos resultats. En aquest sentit, cal remarcar que si bé Google.es permet fer la cerca en espanyol únicament de les *pàgines d'Espanya*, no permet fer la cerca per àmbits lingüístics en el cas del català, en cap interfície consultada.

D'altra banda, la recerca en Google presenta una lleugera variació dels resultats en el temps a causa del sorgiment continu de pàgines web noves en Internet i de l'actualització constant d'aquestes. Per això, les dades numèriques relatives al nombre de cada terme que es recullen en aquest treball i que van ser recuperades totes en un temps puntual durant el mes de juny del 2007, poden haver variat des de llavors. Els estudis de caràcter qualitatiu que impliquen l'anàlisi individualitzada de l'ús de cada terme en les pàgines web han estat realitzats al llarg dels anys 2007 i 2008.

Pel que fa al tractament dels resultats, en una primera fase del treball de cerca, vam detectar que l'opció lingüística del Google no funcionava amb total fiabilitat en les pàgines en espanyol, ja que, per exemple, donava com a resultat pàgines escrites en altres llengües de l'Estat. A partir d'aquests resultats, vam decidir crear els nostres filtres per a restringir la cerca únicament a la llengua pertinent a la cerca. Així, en primer lloc, hem creat uns filtres en positiu per a la llengua catalana (*i*, *és*, *què*, etc.) als quals hem afegit filtres en negatiu (*y, las, muy, lo que*, etc.) per evitar incloure d'una manera més efectiva les pàgines en espanyol, fins arribar a uns resultats estables, i a la inversa, en el cas de la cerca en espanyol. Així, s'ha arribat a la conveniència d'utilitzar com a filtre per a l'obtenció de pàgines en català la sèrie «+i +és +què -y -las -muy» i com a filtre per a pàgines en espanyol «+y +las -i -és -què». Aquests filtres s'han aplicat a totes les cerques efectuades: en tota la xarxa i per dominis (*.cat*, *.es*, *.com*, *.org*, *.edu*, *no .cat*, *no .es*).

Tota la xarxa	Filtres positius i negatius	Nre. pàgines	País Valencià	País Valenciano	Comunitat Valenciana	Comunidad Valenciana	Levante español	Llevant espanyol
P. CAT	i +és +què -y	2.160.000	239.000	51	82.700	2.000	185	114
	i +és +què -y -las	2.120.000	208.000	37	76.200	1.560	152	105

	i +és +què -y -las -muy	2.120.000	208.000	37	76.200	1.560	153	105
P. ESP	y las	167.000.000	578.000	270.000	1.240.000	3.490.000	114.000	79
	y las -i -és	51.100.000	225.000	122.000	637.000	1.290.000	64.200	4
	y las -i -és -què	51.100.000	224.000	122.000	640.000	1.290.000	64.200	4

Taula 1. Aplicació de filtres en català i espanyol a la cerca de topònims i paratopònims en tota la xarxa

3. FIABILITAT DELS RESULTATS

Per comprovar si els resultats que s'han extret mitjançant el Google tenien la fiabilitat esperada, hem fet una comparació de les dades amb un altre cercador (Alltheweb) que admetia els mateixos paràmetres de cerca (manteniment de l'accentuació, filtres en negatiu, cerca per dominis...) i que funciona de manera semblant: per «freqüència d'aparició de certs mots en les pàgines (*term frequency*)» (Mas 2003). Els resultats de la cerca han estat menors o majors que amb el Google, però conservant-ne aproximadament les mateixes proporcions en la cerca, la qual cosa ens ha permet assegurar-nos de la fiabilitat dels resultats i de la potencialitat del motor de cerca utilitzat en aquest treball. Igualment, hem pogut verificar que els resultats que mostra el cercador Alltheweb no tenen tanta exactitud com els de Google, ja que presenta algunes pàgines en altres llengües distintes de les de l'objectiu de la cerca.

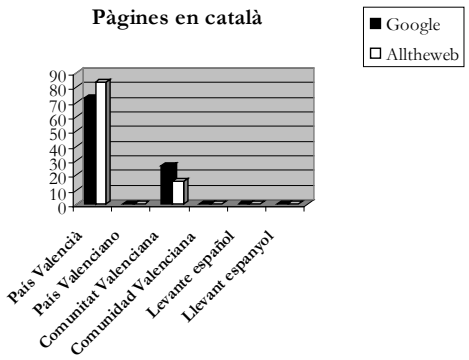

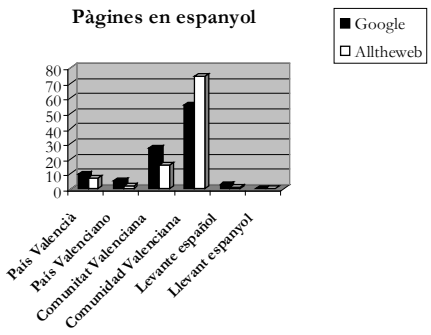

Figura 1. Gràfics comparatius dels cercadors Google i Alltheweb en la cerca de topònims i paratopònims en català i espanyol.

Una vegada feta la cerca en Google, hem analitzat les pàgines de manera aleatòria per detectar-hi possibles errors i verificar que els resultats s'ajusten als paràmetres de cerca. D'aquesta manera, per exemple, hem observat que no podíem considerar uns resultats bons (i també minsos) les pàgines corresponents a la cerca en català de *Llevant espanyol*, ja que totes les pàgines feien referència a disputes futbolístiques entre els dos equips: el Llevant i l'Espanyol. Aquesta mateixa cautela s'ha aplicat a l'hora d'analitzar les dades corresponents a *Levante español*, per detectar que, efectivament, amb aquest paratopònim no s'al·ludia només al territori valencià. Igualment, tal com hem comentat abans, aquesta anàlisi ens ha permés refusar les dades corresponents a la cerca de *Regne de València* i de *Reino de Valencia* per tal com, en la major part dels casos, aquests s'usen com a referència històrica i no com a topònim d'ús actual. Així mateix, cal mencionar que, en la cerca quantitativa, no es poden controlar a priori els resultats pertanyents a pàgines que continguen sigles i que coincidisquen amb el patró de cerca seleccionat.

En aquest sentit, en una observació acurada de les pàgines fruit de la cerca toponímica, hem pogut constatar que, de vegades, els topònims cercats formen part d'una altra denominació, ja siga una organització política, una associació, un departament d'una institució, etc., la qual cosa justificaria en molts casos els resultats toponímics en una llengua distinta de la pàgina mostrada, com veurem més endavant.

Finalment, cal tenir en consideració que, en els resultats numèrics aproximats que mostra el Google, s'inclouen també les cerques més concretes, dins d'una mateixa pàgina i, per tant, de vegades amb una duplicació de la compatibilització real. Això no obstant, com que aquesta pràctica és habitual en totes les cerques, no desvirtua el resultat comparatiu d'aquestes i es pot assumir, dins d'un cert marge d'error.

4. L'AVALUACIÓ DELS RESULTATS

A continuació, es mostren els resultats que hem obtingut en les nostres cerques amb la metodologia a dalt descrita, i la seua discussió corresponent. Les dades percentuals presentades es corresponen al total de pàgines trobades en cadascuna de les llengües de treball fent ús dels filtres abans indicats. S'han omès alguns valors poc significatius. Queden fora d'aquest estudi aquelles pàgines que no responen a cap criteri normatiu que estiga d'acord amb els filtres aplicats. En aquest sentit, la dificul-

tat d'assolir totes les variants fora de normativa fa inviable qualsevol consideració al respecte. En els casos en què hi ha una normativa escrita diferent a l'oficial, els intents d'aplicar filtres ajustats a aquestes normatives han donat lloc a resultats quantitativament insignificants.

En primer lloc, s'exposen les dades percentuals relatives a la cerca en tota la xarxa dels topònims i paratopònims en català i en espanyol, apartat 4.1, mentre que a l'apartat 4.2, es detallen els resultats percentuals per dominis.

4.1 DADES GLOBALS

Els resultats que es mostren en la taula 2 corresponen als resultats obtinguts en la cerca dels topònims i paratopònims assenyalats tant en pàgines escrites en català com en pàgines escrites en espanyol, ometent, per tant, les pàgines bilingües.

GLOBALS	Topònims/paratopònims	Nombre de pàgines	Resultats en%
P. CAT	País Valencià	208.000	72,6
	Comunitat Valenciana	76.200	26,6
P. ESP	Comunidad Valenciana	1.290.000	55,2
	Comunitat Valenciana	640.000	27,2
	País Valencià	224.000	9,6
	País Valenciano	122.000	5,2
	Levante español	64.200	2,7

Taula 2. Dades globals dels topònims i paratopònims en català i espanyol

Els resultats percentuals ho són en relació amb el resultat de la suma de les diferents recerques fetes en una mateixa llengua. En les pàgines en espanyol, l'ús més estés és el del terme *Comunidad Valenciana*, seguit dels termes en català *Comunitat Valenciana* i *País Valencià.* Això fa que, si considerem el conjunt de la xarxa, el terme oficial *Comunidad Valenciana / Comunitat Valenciana* aparega com el més utilitzat a causa del predomini del nombre de pàgines en espanyol respecte a les pàgines en català. Tanmateix, es pot observar en la taula 2 que, en les pàgines en català, la situació s'inverteix i el topònim més utilitzat és, amb escreix, *País Valencià*, seguit del terme *Comunitat Valenciana*.

Cal ressaltar la importància percentual de l'ús dels termes en català (36,8%) en les pàgines escrites en espanyol (veg. taula 2), la qual cosa mostra una diferència significativa amb l'ús dels termes *País Valenciano, Comunidad Valenciana* i *Levante español* en les pàgines en català. En aquest darrer cas, han suposat el 0,13%, el 0,5% i el 0,05%, respectivament (dades que no apareixen en la taula referida), uns resultats molt per sota de l'ús que tenen les formes catalanes en les pàgines en espanyol. Així doncs, en general, podem afirmar que, mentre que en les pàgines en espanyol no es detecta una relació directa entre llengua de comunicació i llengua de denominació del territori, per contra, en les pàgines en català, aquesta relació és bastant més ferma.

A més a més, val a dir que una revisió dels resultats obtinguts mostra que, per als internautes catalanoparlants, els termes *Llevant espanyol* i *Levante español* són pràcticament nuls, ja que en el primer cas solen referir-se a disputes futbolístiques i, en el segon, s'empren per a criticar aquest terme, la qual cosa no ocorre en el cas dels internautes hispanoparlants, on l'ús de *Levante español* és bastant significatiu, encara que aquesta denominació no s'utilitze únicament referida al territori valencià.

Quant a la cerca combinada de dos termes, els resultats que s'observen en la taula 3 pertanyen a les dades numèriques globals de les cerques en pàgines en català i en espanyol, amb la cerca simultània dels termes referits al País Valencià i a Espanya.

CERCA COMBINADA (Dades numèriques)		
P. CAT	País Valencià/Comunitat Valenciana	11.500
	País Valencià/Espanya	45.500
	País Valencià/Estat espanyol	28.500
	Comunitat Valenciana/Espanya	25.200
	Comunitat Valenciana/Estat espanyol	827
P. ESP	País Valencià/Comunitat Valenciana	26.400
	País Valencià/País Valenciano	624
	País Valenciano/Comunidad Valenciana	20.500
	Comunidad Valenciana/España	1.250.000
	Comunidad Valenciana/Estado español	43.200
	País Valenciano/España	64.900
	País Valenciano/Estado español	548

	Comunitat Valenciana/Espanya	21.400
	Comunitat Valenciana/Estat espanyol	6
	Comunitat Valenciana/España	83.000
	Comunitat Valenciana/Estado español	2.900
	País Valencià/Espanya	20
	País Valencià/Estat espanyol	3
	País Valencià/España	50.700
	País Valencià/Estado español	10.200

Taula 3. Dades numèriques de la cerca combinada dels termes toponímics en català i espanyol

Si, a partir dels resultats de la taula 3 i amb les dades de la taula 2, calculem els valors percentuals, podrem assenyalar que, mentre que un percentatge del 5,5% (en pàgines en català) d'usuaris del terme *País Valencià* barregen el seu ús amb el terme *Comunitat Valenciana*, aquesta quantitat es redueix al 4,1% d'usuaris del terme *Comunitat Valenciana* (en pàgines en espanyol) quan es tracta de la barreja *Comunitat Valenciana / País Valencià*, i arriba a l'1,6% d'usuaris del terme *Comunidad Valenciana* quan es barreja amb el terme *País Valenciano*. Observem, per tant, que sembla existir una major predisposició dels usuaris del terme *País* a compartir-lo amb el terme *Comunitat* que no al contrari.

Per altra banda, s'observa una altra diferència entre pàgines en espanyol i en català a l'hora de referir-se simultàniament al País Valencià i a Espanya: tant en el cas de les pàgines en català com en les pàgines en espanyol, detectem que, en Internet, l'ús *País Valencià / País Valenciano* se sol associar al terme *Espanya/España* més que no *Estat espanyol / Estado español*, si bé aquest segon apareix en un nombre significatiu de pàgines associat al terme *País Valencià* en les pàgines en català. En canvi, si considerem els termes *Comunidad Valenciana* i *Comunitat Valenciana*, tot i que aquests apareixen associats clarament als termes *España/Espanya*, no ho fan a les formes *Estado español / Estat espanyol*. Per tant, s'evidencia que la diferència en l'ús del topònim Espanya o Estat espanyol ve marcada per un condicionament ideològic que, segons Bracho (2004: 277), «té a veure amb la consideració del referent com a nació, en el primer cas, i com a Estat plurinacional, en el segon».

Així mateix, cal remarcar que un nombre no menyspreable de pàgines en espanyol han optat per barrejar les formes catalanes del territori valencià amb les formes espanyoles del territori espanyol. Una anàlisi no exhaustiva de les pàgines implicades

mostra que al voltant del 80% d'aquestes el terme *País Valencià* apareix associat a la denominació d'una entitat o a un topònim urbà, mentre que el 20% restant coincideix amb pàgines que barregen la forma catalana amb el terme *España* com a topònim (columnes centrals de la figura 2). Pel que fa a la barreja amb el terme *Estado español*, el resultat de la cerca qualitativa ha estat diferent, ja que al voltant del 65% de les pàgines han barrejat ambdós termes com a topònims i només el terç restant ho ha fet utilitzant el terme *País Valencià* com a denominació d'una entitat (columnes de la dreta de la figura 2). A més a més, s'observa que en aquest segon cas, les pàgines al·ludides tenen una tendència ideològica majoritàriament d'esquerres. L'anàlisi de l'ús del terme *País Valencià* en la totalitat de pàgines en espanyol mostra que aproximadament un 50% ho fa com a topònim.

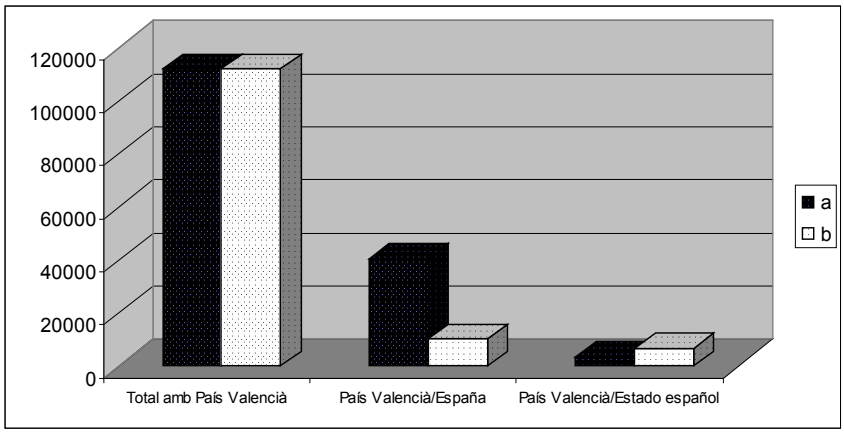

Figura 2. Gràfic comparatiu de l'ús del terme *País Valencià* en pàgines en espanyol (columnes de l'esquerra) i la seua combinació amb els termes *España* i *Estado español*. *a*) *País Valencià* com a denominació d'entitat, cita o topònim urbà; *b*) *País Valencià* com a topònim

Tanmateix, seguint amb la cerca en les pàgines en espanyol, el resultat de la barreja amb les formes catalanes per a referir-se a Espanya ha donat valors propers a zero (exceptuant-ne *Espanya / Comunitat Valenciana* amb un 3,3% d'usuaris del segon terme). En el cas de les pàgines en català, la cerca de combinacions del terme *País Valencià* amb les formes espanyoles per a referir-se a Espanya ha donat resultats molt minsos.

Tot plegat mostra que, mentre que en pàgines en català la denominació del topònim de l'Estat tendeix a adaptar-se a la llengua d'ús en català, *acceptabilitat* en paraules de Toury, en canvi, per a alguns sectors de la població (tant els qui tenen una ideologia esquerrana, com els qui consideren Espanya com un Estat plurinacional), la denominació del territori valencià s'identifica amb la llengua pròpia del País Valencià, encara que la llengua de comunicació siga l'espanyol. En aquest darrer cas, doncs, s'esdevé el que Toury (1995: 57) denomina *adequació* en traductologia: «whereas adherence to source norms determines a translation's **adequacy** as compared to the source text, subscription to norms originating in the target culture determines its **acceptability**».

4.2 DADES PER DOMINIS

En aquest apartat es mostren els resultats percentuals de les cerques corresponents als dominis més usuals en català i espanyol. Així, la taula 4 mostra el valors percentuals obtinguts en cada terme toponímic respecte al total de pàgines trobades (valor numèric incorporat a les dues últimes línies de la taula 4) i es comparen amb les dades globals tractades en l'apartat anterior. Així mateix, a la taula 5, observem els resultats numèrics pertanyents a les cerques per dominis en català i espanyol, combinant els termes relatius al País Valencià i a Espanya.

Resultats percentuals		**globals**	**.cat**	**.es**	**.com**	**.org**	**.edu**	**no .cat**	**no .es**
P. CAT	País Valencià	72,6	95,3	17,6	96,7	98,4	88,1	63,8	89,1
	Comunitat Valenciana	26,6		82,1				35,5	10
P. ESP	Comunidad Valenciana	55,2	53,3	73,9	80,3	70,8	83,4	56,1	68
	Comunitat Valenciana	27,2	9,4	17,3	14,1	4,8		26,9	18,2
	País Valencià	9,6	24,8	4,4		21,6		9,5	8,1
	País Valenciano	5,2	11,8				9,6	4,8	
	Levante español	2,7	0,7	1,1	1,8	0,4	1,7	2,7	2,4
Total de pàg. trobades en català			86.535	65.200	36.404	61.497	135	200.561	224.459
Total de pàg. trobades en espanyol			415	1.664.800	1.916.900	435.160	591	2.319.300	1.881.200

Taula 4. Dades percentuals globals i per dominis dels topònims i paratopònims referits al País Valencià en català i espanyol. No s'hi han representat els valors per sota del 4% (exceptuant-ne les dades relatives al terme *Levante español*). Les dues últimes files mostren el total de pàgines trobades en cada domini

En aquesta taula 4, observem que, pel que fa a les pàgines en català, el terme *País Valencià* és el més utilitzat quasi de manera hegemònica en gairebé tots els dominis, tret del domini *.es*. Per contra, en les pàgines en espanyol, el terme més estés en tots els dominis és *Comunidad Valenciana*. Tot i això, també trobem en aquestes darreres el terme *País Valencià*, escrit en català, en els dominis *.cat* i *.org* (al voltant d'un 20%, si bé en el domini *.cat* el nombre de pàgines no és molt significatiu), i està per damunt del terme *País Valenciano* en tots el dominis excepte en *.edu* (amb un resultat numèric poc significatiu). Almenys quant als dominis *.cat* i *.org*, el fet que el domini *.cat* siga el domini propi de la llengua i cultura catalanes i que el domini *.org* siga el que concentra les associacions i organitzacions de caire polític i social (encara que en l'actualitat no existeix cap restricció al respecte) pot donar una explicació de base ideològica a aquesta diferència respecte dels altres dominis. Així mateix, aquest fet es pot relacionar amb la preeminència del terme *País Valencià* en el context de les pàgines en espanyol respecte a la forma catalana *Comunitat Valenciana*.

La comparació dels resultats obtinguts en la cerca en els dominis *no .cat* i *no .es* amb els resultats globals ens donen una idea del pes del dominis *.cat* i *.es*, respectivament, en relació amb l'ús dels termes estudiats. En el cas del domini *no .cat*, el resultat s'ajusta al que es podria preveure, amb un afebliment del terme *País Valencià*, respecte a la forma oficial *Comunitat Valenciana*, en pàgines en català i gairebé sense variacions en els resultats obtinguts en les pàgines en espanyol. En canvi, el domini *no .es*, si bé mostra un resultat previsible en pàgines en català (reforçament de l'ús de *País Valencià*), en les pàgines en espanyol, manifesta un reforçament percentual del terme *Comunidad Valenciana,* parcialment compensat per la caiguda percentual de la seua forma catalana i un lleuger afebliment del terme *País Valencià.* Això pot trobar una explicació en el major ús percentual, respecte al propi del domini *.es*, del terme *Comunidad Valenciana* en el domini *.com* que, amb un nombre de pàgines superior a *.es*, és el lloc on s'agrupen les pàgines relacionades amb el món comercial, encara que actualment no existeix cap restricció per a un ús diferent. Així, una observació qualitativa, tot i que no exhaustiva, dels resultats obtinguts en el domini *.com* per als termes *País Valencià* (en pàgines en català) mostra que les pàgines afectades són en una gran majoria blocs personals, fòrums d'opinió, etc., mentre que la cerca del terme *Comunidad Valenciana,* en pàgines en espanyol, mostra sobretot un origen relacionat amb el món comercial i altres entitats privades.

En relació amb els termes combinats, la taula 5 indica les dades numèriques més significatives per dominis de les cerques efectuades en català i en espanyol, i les compara amb les dades globals de l'apartat anterior.

CERCA COMBINADA (Dades numèriques)		**globals**	**.cat**	**.es**	**.com**	**.org**	**.edu**	**no.cat**	**no.es**
P. CAT	País Valencià/ Comunitat Valenciana	11.500	1.900	376	999	660	3	9.930	10.800
	Espanya/País Valencià	45.500	21.700	474	9.960	9.570	41	26.200	45.700
	Estat espanyol/País Valencià	28.500	10.700	289	545	504	30	19.000	28.200
	Espanya/ Comunitat Valenciana	25.200	1.330	17.500	1.170	671	6	24.800	9.470
	Estat Espanyol/ Comunitat Valenciana	827	477	695	274	185	4	793	601
P. ESP	País Valencià/ Comunitat Valenciana	26.400	3	22.200	3.850	116	0	26.700	521
	País Valencià/ País Valenciano	624	8	517	720	557	0	624	1.570
	País Valenciano/ Comunidad Valenciana	20.500	3	12.300	597	764	1	22.000	9.870
	España/ Comunidad Valenciana	1.250.000	74	970.000	1.250.000	150.000	320	1.280.000	1.380.000
	Estado español/ Comunidad Valenciana	43.200	9	12.400	18.000	765	9	42.300	30.400
	España/País Valenciano	64.900	1	23.700	14.800	658	17	64.900	41.500
	Estado español/ País Valenciano	548	7	426	629	548	0	713	535

Taula 5. Dades numèriques globals i per dominis de la cerca combinada de termes referits a Espanya i al País Valencià, en català i espanyol

Com que a partir de les dades recollides en la taula 4 es pot obtenir el nombre de pàgines trobades per cada terme, domini i llengua d'ús, podem, amb les dades de la taula 5, calcular els valors percentuals adients. P. ex., si volem calcular el nombre d'usuaris del domini *.com* del terme *Comunidad Valenciana* en pàgines en espanyol, cal calcular el 80,3% del nombre total de pàgines en espanyol (1.916.900), amb la qual cosa s'obtenen 1.539.271 usuaris; d'aquests, segons la taula 5, 18.000 barregen aquest terme amb *Estado español*, és a dir un 1,17%. A partir d'aquest càlcul, obtenim la taula següent:

Resultats percentuals		globals	.cat	.es	.com	.org	no .cat	no .es
P. CAT	a	5,5	2,3	3,3	2,8	1,1	7,8	5,4
P. ESP	b	4,1		7,7	1,4	0,6	4,3	0,2
	c	1,6		1,0	0,0	0,2	1,7	0,8

Taula 6. Anàlisi comparativa d'ús combinat de topònims referits al País Valencià. La fila *a*) es correspon amb el percentatge d'usuaris del terme *País Valencià* en pàgines en català que utilitza també el terme *Comunitat Valenciana*; *b*) percentatge d'usuaris del terme *Comunitat Valenciana* en pàgines en espanyol que utilitza també el terme *País Valencià*; *c*) percentatge d'usuaris del terme *Comunidad Valenciana* en pàgines en espanyol que utilitza també el terme *País Valenciano*. La columna de globals està extreta a partir de les taules 2 i 3

En la taula 6, podem observar que en tots el dominis es manté, amb petites variacions, el perfil assenyalat en la discussió de la taula 3 per als resultats globals per a l'ús simultani, en una mateixa pàgina, de les diverses formes de tractar el nom del territori valencià. Les principals excepcions les trobem en pàgines en espanyol i per al domini *.es*, on s'esdevé un increment, respecte al valor global, de l'ús conjunt dels termes *País Valencià / Comunitat Valenciana* respecte al total de pàgines amb *Comunitat Valenciana* (7,7% enfront del 4,1% obtingut en la recerca global) i la corresponent disminució d'aquest valor en el domini *no.es*, que baixa al 0,2%. A més a més, hem observat un increment considerable dels usuaris dels termes *País Valencià / Comunitat Valenciana* en pàgines en català, en el domini *no .cat* respecte als valors globals (7,8% enfront del 5,5%), mentre que la resta de valors es manté. En la taula s'han omés els valors no significatius.

A partir d'aquestes dades, s'ha realitzat una anàlisi qualitativa de l'ús del terme *País Valencià / Comunitat Valenciana* en pàgines en català corresponents als dominis *.cat* i *no .cat* i, en pàgines en espanyol, en el domini *.es*. Hem analitzat 58 pàgines web del primer domini (que suposa un 3% del total) i 140 pàgines de cadascun dels altres (0,63% i 0,49%, respectivament) amb els resultats que s'exposen a la taula següent:

Resultats percentuals	.cat (a)	no .cat (a)	.es (b)
Ús indistint dels topònims	20,7	37,9	14,3
Discussió sobre l'ús dels topònims	44,8	27,1	9,3
Ús com a cita, nom d'organisme o topònim urbà	31,0	28,6	70,0
Ús per distintes persones (fòrums de debat, comentaris, etc.)	3,5	5,0	2,9

No s'han trobat, almenys, un dels termes	0,0	1,4	3,5
Total	100,0	100,0	100,0

Taula 7. Resultats de la cerca qualitativa d'ús combinat dels topònims *País Valencià / Comunitat Valenciana*: *a*) pàgines en català; *b*) pàgines en espanyol

L'anàlisi qualitativa mostra un perfil diferent en cada cas. Així, observem que en les pàgines en català hi ha un interés evident sobre el tema que estem tractant en aquest article, en comparació amb els usuaris del domini *.es* en pàgines en espanyol, que discuteixen poc sobre la denominació del País Valencià. De fet, en aquest últim domini, l'ús combinat d'ambdues denominacions està determinat per la necessitat de realitzar una cita literal o d'esmentar organismes les sigles dels quals contenen alguna de les dues denominacions. D'altra banda, cal destacar-ne l'ús indistint de totes dues denominacions en l'àmbit de la llengua catalana, tot i que de manera més feble, dins del domini *.cat*, la qual cosa reforça la idea esmentada abans sobre el fet que els usuaris de la denominació *País Valencià* tenen major predisposició a compartir-la amb la de *Comunitat Valenciana*, a la qual cosa ara també podem afegir que aquests usuaris manifesten un major interés sobre l'ús toponímic d'aquests termes.

Així mateix, en tots els dominis amb resultats significatius, els resultats mostren un comportament similar a l'assenyalat per a les combinacions en una mateixa pàgina de les diferents denominacions del País Valencià amb les d'Espanya; és a dir, tant els usuaris del terme *País Valencià* com els usuaris del terme *Comunitat Valenciana* o *Comunidad Valenciana* combinen majoritàriament aquesta denominació amb el terme *Espanya* i aquests últims estan poc inclinats a combinar-lo amb el terme *Estat espanyol*. La principal diferència entre dominis la trobem en pàgines en català a l'hora de combinar els termes *País Valencià / Estat espanyol*, on els valors relatius obtinguts en els dominis *.org* i *.com* són molt inferiors als obtinguts amb la cerca *País Valencià / Espanya*, en comparació amb els resultats globals (veg. taula 5). Una anàlisi no exhaustiva mostra que aquests termes s'utilitzen majoritàriament, en ambdós dominis, com a topònims.

5. CONCLUSIONS

Una primera conclusió és que els resultats mostren que els motors de cerca en Internet poden ser una via potent per a conéixer i analitzar les tendències d'ús dels

termes toponímics més habituals per a denominar el territori. Així mateix, l'anàlisi mostra que la diversitat de topònims emprats en Internet per a referir-se al territori valencià reflecteix la mateixa complexitat que manifesta la societat valenciana en aquest terreny. L'Estatut d'Autonomia de 1982 i la seua reforma del 2006 no ha resolt la qüestió, ja que encara que s'oficialitza una forma toponímica, *Comunitat Valenciana*, hi conviu, si més no, amb una de les dues formes que apareix al Preàmbul: *País Valencià*.

En aquest sentit, en Internet, les formes toponímiques més usuals són *Comunidad Valenciana* i *Comunitat Valenciana*, a causa de la preeminència de pàgines en espanyol, cosa que s'esdevé en tots els dominis, llevat del *.cat*. Serà principalment la llengua d'ús el factor que defineix la denominació i la marca identitària del territori. Així, en les pàgines en català es prefereix la denominació, tradicional en català, *País Valencià* (en tots els dominis tret del *.es*), mentre que en les pàgines en espanyol és majoritari *Comunidad Valenciana*. En relació amb això, és interessant de destacar l'ús notable dels termes en català en pàgines escrites en espanyol, la qual cosa contrasta amb la pràctica absència de l'ús dels topònims en espanyol en les pàgines en català. Aquest fet reforça la idea de l'existència d'una certa identificació entre llengua pròpia i territori, en la mesura en què un percentatge important d'usuaris opta per la denominació catalana en texts escrits en espanyol.

Per altra banda, l'estudi realitzat ha comprovat que els usuaris d'Internet que utilitzen la denominació *País Valencià*, a diferència dels altres usuaris, no només mostren un cert interés en la discussió toponímica tractada en aquest article, sinó que, a més, tenen una major predisposició a compartir el terme *País Valencià* amb el de *Comunitat Valenciana*.

Finalment, en la mesura en què en la xarxa hi ha diferències que van més enllà de la llengua d'ús com a factor determinant a l'hora de decantar-se per un topònim o un altre, aquest fet indica l'existència d'altres factors de caire ideològic o identitari. En aquest sentit, s'han trobat com a factors diferencials: *a*) un major ús del terme *Comunitat Valenciana* en el domini *.es* en pàgines en català, a diferència de la resta de dominis que utilitzen el terme *País Valencià*; *b*) un ús important, tant en proporció com en nombre, del topònim *Comunitat Valenciana* en el domini *.es* i *.com* en pàgines en espanyol; *c*) una diferència qualitativa en el domini *.com* entre les pàgines que utilitzen el terme *País Valencià,* sobretot pàgines personals, i els que utilitzen *Comunidad Valenciana,* en la majoria dels casos empreses i altres entitats privades; *d*) una clara major predisposició a utilitzar el terme *Estat espanyol* dels usuaris del terme

País Valencià que els usuaris del topònim *Comunitat Valenciana / Comunidad Valenciana*, que es decanten de manera aclaparadora pel terme *España*. Aquestes diferències no són casuals i es poden explicar a partir de l'adscripció ideològica de les opcions polítiques que defensaven cada terme el 1982, a què cal afegir el pes específic que una denominació oficial té entre els usuaris sense adscripció ideològica prèvia a una de les opcions o condicionats per la pressió de l'Administració (llenguatge administratiu) o per interessos comercials, com pot ser el cas de les empreses.

Llum Bracho Lapiedra
Universitat Politècnica de València
Francesc Calatayud Arràez
IES Malilla (València)

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Alemán, G. & M. Gordillo (2007) «El Consell exige a TV3 que deje de usar el término 'País Valencià' si quiere emitir en la Comunitat», *Las Provincias*, 31 de març de 2007.

Bodoque, A. (2000) «Partits i conformació d'elits polítiques autonòmiques. Transició política i partits polítics al País Valencià», *Working Papers*, núm. 183. Barcelona, Institut de Ciències Polítiques i Socials, Universitat Autònoma de Barcelona, Diputació de Barcelona. [<http://www.recercat.net/bitstream/2072/1282/1/ICPS183.pdf>, consulta: desembre de 2008.]

Bracho, L. (2004) «La traducció en el discurs mediambiental en llengua catalana: anàlisi i caracterització d'un corpus ambidireccional», tesi doctoral. [<http://www.tdx.cesca.es/TDX-1115104-100816/>, consulta: desembre de 2008.]

Català, L. (2007) «L'ús del català en les pàgines web municipals del País Valencià», Observatori de la Llengua, Universitat d'Alacant. [<http://wiccac.cat/informe_UA/PaisVal_Ajuweb2007.pdf>, consulta: juliol de 2007.]

Feliu, J. & J. J. Giraldo (2006) «Taller II: Recursos para la terminología a través de Internet: búsqueda y evaluación», *Diploma de Postgrado Online. Nivel Intermedio II: Terminología y necesidades profesionales*, Barcelona, IULA, Universitat Pompeu Fabra. [Material inèdit en línia.]

Generalitat Valenciana (1982) *Llei orgànica 5/1982, d'1 de juliol, d'Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana*, *DOGV* núm. 74, de 15 de juliol. [<http://www.rlgv.gva.es/va/almacenes/resultados/index.htm?no_cache=1&user_rlgv_pi_search_page[lstUIDs]=25&user_rlgv_pi_search_page[uidDisp]=25>, consulta: febrer de 2009.]

Generalitat Valenciana (2006) *Llei orgànica 1/2006, de 10 d'abril, de Reforma de la Llei orgànica 5/1982, d'1 de juliol, d'Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana, DOGV* núm. 5238, d'11 d'abril de 2006. [<http://www.pre.gva.es/L/BASIS/DOCV/WEBBDLGV/INSERCION_DOGV_TIF/DDW?M=1&W=CODIGO_INSERCION=%271982/900108%27>, consulta: febrer de 2009.]

Graells, J. , M. Romagosa, F. Vilaró & M. Xirinachs (1999) *Criteris de traducció de noms, denominacions i topònims,* Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura («Criteris Lingüístics», 3).

Harris, M. (2000) *Teorías sobre la cultura en la era posmoderna*, Barcelona, Crítica. [Traduït per S. Jordán de l'original, *Theories of culture in postmodern times*, California, AltaMira Press, 1999.]

Lazuly, P. (2003) «El món segons Google», *Le monde diplomatique, Edició catalana*, octubre de 2003.

Mas, J. (2003) «La salut del català a Internet». [<http://www.softcatala.org/articles/article26.htm>, consulta: juliol de 2007.]

Mollà, T. (1999) «La controvèrsia identitària al País Valencià», *Història política, societat i cultura dels Països Catalans*, vol. 12, Autogovern i reptes de la fi de segle 1980-1997, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, pp. 118-119.

Nicolàs, M. (1995) «El recurs a la toponímia: implicacions metodològiques per a la història social de la llengua», dins Vicent M. Rosselló i E. Casanova (ed.), *Materials de toponímia*, II, València, Denes / Universitat de València / Generalitat Valenciana, pp. 1097-1107.

Paniagua, J. (2001) «Un solo territorio y varias identidades. El trauma del nacionalismo valenciano», *Historia Social*, 40, pp. 115-136.

Toury, G. (1995) *Descriptive Translation Studies and Beyond,* Amsterdam, John Benjamins.

Van Dijk, T. (2000) «Un estudi lingüístic de la ideologia?», dins T. Mollà (ed.), *Ideologia i conflicte lingüístic*, València, Bromera, pp. 33-56.

JOSEP RIBERA

TRETS D'ORALITAT EN NARRACIONS ESCRITES D'APRENENTS

1. INTRODUCCIÓ

L'escola i la gramàtica escolar del català sovint s'han centrat en l'ensenyament-aprenentatge de l'escriptura i en la reflexió sobre la llengua culta (escrita) i han deixat de banda la llengua oral, especialment quan es treballa com a L1. De fet, la majoria dels estudiants, almenys en les zones de predomini lingüístic català, han adquirit les habilitats comunicatives orals per transmissió familiar o, si més no, les han apreses a través de l'entorn en què viuen (els amics, la ciutat). En conseqüència, no és estrany que l'escola es marqui com a prioritat l'alfabetització dels estudiants en l'àmbit de la comunicació escrita, un procés que, malauradament, no s'inicia en l'àmbit familiar amb la freqüència que fóra desitjable.

Oralitat i escriptura constitueixen dos pols comunicatius diferents entre els quals s'obre un ventall de discursos diversos, amb gèneres que palesen els límits difusos entre l'oral i l'escrit (cf. Ríos i Salvador 2008).

Aquest article es proposa analitzar algunes característiques de la cohesió de les produccions escrites d'estudiants de secundària pròpies de l'oralitat, especialment les relacionades amb els mecanismes de referència. Els nostres aprenents solen comunicar-se bàsicament a través del canal oral, amb un registre col·loquial que han heretat o han après fonamentalment de l'àmbit familiar i/o del carrer. En aquest sentit, la cohesió referencial de les seves produccions escrites manifesta sovint trets de la llengua oral col·loquial.

Caplletra 47 (Tardor 2009), pp. 75-102

Els textos que integren el nostre corpus d'investigació són ressenyes cinematogràfiques i, en concret, les seqüències narratives on s'explica l'argument de la pel·lícula (cf. Ribera 2008). Es tracta d'un corpus doble, ja que, d'una banda, hem analitzat vint-i-cinc síntesis argumentals de pel·lícules (4.356 paraules) produïdes per estudiants de 4t d'E.S.O de l'I.E.S. d'Almenara durant el curs 2001/2002, procedents de les localitats d'Almenara, Xilxes i la Llosa, situades a la Plana Baixa, una comarca de predomini lingüístic català (cf. Casesnoves 2005). D'altra banda, per tal d'efectuar les anàlisis sobre una base objectiva, hem confegit un corpus paral·lel constituït per les seqüències narratives de ressenyes escrites per periodistes cinematogràfics (corpus d'experts). Hem aproximat l'extensió dels dos corpus a partir d'un nombre de paraules semblant: 4.709 paraules en el cas del corpus d'experts (quaranta textos).

Els textos han estat sotmesos al marcatge de les unitats d'establiment dels referents discursius, així com dels processos fòrics gramaticals (pronominalització, el·lipsi, possessius i dixi textual) i lèxics (repetició i reiteració) de manteniment de la referència, d'acord amb l'adaptació de Cuenca (1998; 2000a) de la proposta de Halliday i Hasan (1976). Els resultats que ens ha proporcionat el marcatge han estat introduïts en bases de dades Access. Finalment, hem efectuat les anàlisis de la cohesió referencial del textos dels experts i els resultats obtinguts ens han servit de punt de comparació per a l'anàlisi de les produccions escrites dels estudiants.

2. CARACTERÍSTIQUES DE L'ORALITAT EN LES PRODUCCIONS ESCRITES DELS APRENENTS

Ríos i Salvador (2008) s'han ocupat de contrastar els trets pragmaticodiscursius i lingüístics que caracteritzen el discurs oral enfront de l'escriptura, considerant la conversa com a gènere prototípic del pol de l'oralitat i el text editat com a paradigmàtic de la comunicació escrita. En la figura 1 mostrem les característiques dels dos pols de l'oposició oral/escrit, segons el treball d'aquests autors:

Conversa	*Text editat*
Mitjà d'expressió fònic	Mitjà d'expressió gràfic
Diàleg	Monòleg

No planificat	Planificat
Privat	Públic
Ancorament en el context	Tendència a l'autonomia textual
Implicació emocional	Distanciament emocional
Codi restringit	Codi elaborat
Dinamisme sintàctic	Condensació lèxica

Figura 1. Característiques dels dos pols de l'oposició oral/escrit en Ríos i Salvador (2008: 33)

La cohesió referencial de les produccions escrites dels aprenents que integren el nostre corpus presenta diverses característiques lexicogramaticals i discursives que evidencien alguns dels elements que, d'acord amb Ríos i Salvador, són prototípics de la conversa, fonamentalment l'ancoratge contextual, l'ús d'un codi restringit i el dinamisme sintàctic, que es tradueix en una tendència a la simplificació de les estructures. Els principals trets que s'hi observen són els següents:

a) Abús d'unitats díctiques, sobretot de demostratius.
b) Ús inadequat dels pronoms tònics de subjecte.
c) Estructures el·líptiques i/o pronominals de referència indefinida o genèrica.
d) Substantius de contingut semàntic poc específic.
e) Predomini de la repetició de noms comuns.
f) Tendència a l'estil segmentat.

3. LA PROJECCIÓ DE L'ORALITAT EN L'ESCRIPTURA A TRAVÉS DE LA DIXI

Les freqüències de demostratius, de proformes díctiques i de pronoms personals tònics de subjecte en els textos escrits dels aprenents són simptomàtiques d'un cert ancoratge contextual. En els cas de les unitats díctiques, hi ha casos que difícilment poden ser tractats com a díctics textuals i que hem qualificat de *pseudotextuals*. Pel que fa a l'abús dels pronoms tònics de subjecte, sembla que, tot i que tenen antecedents textuals, el fet que sovint no s'usen en contextos discursius contrastius o emfàtics ens fa pensar en un ús díctic situacional mitjançant el qual els estudiants assenyalen

el personatge principal de la pel·lícula (*ell*), fent-lo contrastar amb si mateixos (*jo*) i amb el receptor (*tu*).

3.1 La dixi textual i la dixi *pseudotextual*

Els demostratius són unitats que en la comunicació oral permeten ancorar els referents en el context marcant distància respecte de l'espai i el temps d'enunciació. En el discurs escrit és també freqüent recórrer a unitats demostratives per reprendre la referència a entitats que han estat prèviament mencionades. Es tracta d'un procediment conegut com a *dixi textual*, de què ens hem ocupat extensament en treballs anteriors (cf. Ribera 2007; Cuenca i Ribera, 2009; Cuenca, en premsa).

Des de la perspectiva cognitiva, la dixi textual pot ser considerat un mecanisme referencial metafòric, ja que implica la projecció de l'espai físic de l'enunciació (domini origen) en l'enunciat, és a dir, en el domini textual més abstracte (domini meta). Així, a partir de la metàfora de nivell superior una estructura abstracta és una estructura física podem concretar les metàfores metatextuals el text és un espai, el progrés textual és transcurs temporal i les emocions tenen límits espacials, a través de les quals els demostratius passen d'assenyalar la distància espacial física que hi ha entre l'emissor i el referent (dixi situacional) a marcar la distància textual o temporal a la menció del referent, o la distància emotiva amb què l'emissor percep o vol presentar l'entitat assenyalada.[1] Ho mostrem amb exemples:[2]

(1) a. Txaikovski es recupera en una casa de camp de madame Von Merk, amb qui manté *una relació*$_i$ *d'amistat que està apunt de convertir-se en obertament amorosa*. Però la sobtada aparició del comte Txiluvski trenca bruscament *aquesta relació*$_i$ i llança Txaikovski un altre cop al buit (E26, 12)

1. Tanmateix, convé no confondre la dixi textual amb l'anàfora. Com en l'anàfora, el díctic textual té un antecedent, dins del text, però manté el valor díctic espacial, tot i que metaforitzat. Vegeu en aquest sentit Conte (1999: 19), Cuenca (2008: 34-37; 89-92) i Cuenca (en premsa).

2. La referència dels exemples correspon a la de Ribera (2008): la lletra *E* o *I* assenyala que l'exemple procedeix del corpus d'experts (E) o del d'aprenents (I) i els dos dígits subsegüents identifiquen el text; els números que hi ha després de la coma indiquen la línia de text on apareix el marcant de referència que s'analitza o, en el cas de fragments en què es destaquen diverses unitats que participen de la cohesió referencial, la línia inicial i final del fragment.

b. [...] *l'»home*$_i$ *elefant», un desgraciat a qui una malaltia havia hipertrofiat i deformat horriblement la cara*. Treves s'adona que *aquell ser*$_i$, que en realitat es diu John Merrick, no és cap idiota com la gent creu (E18, 05)

Els dos exemples de (1), pertanyents al nostre corpus d'experts, permeten observar el funcionament de la dixi textual. En (1a) el sintagma *aquesta relació* marca la recència de la primera menció textual del referent (*una relació d'amistat que està apunt de convertir-se en obertament amorosa*). En (1b) el sintagma demostratiu *aquell ser* reprèn l'antecedent (*l'«home elefant», un desgraciat a qui una malaltia havia hipertrofiat i deformat horriblement la cara*) assenyalant la distància emotiva amb què és percebut per l'emissor i, a la vegada, reclassificant-lo cognitivament a través de l'hiperònim *ser*. En tots dos casos, els demostratius *aquesta* (1a) i *aquell* (1b) no assenyalen distància a l'emissor respecte de la situació comunicativa, sinó que es relacionen fòricament amb els antecedents textuals i marquen una relació espacial que no és física, sinó metafòrica: distància espaciotextual en el cas de (1a) i emotiva en (1b). Vegem ara un exemple del corpus d'aprenents.

(2) [*James, el xaval menut*]$_i$, queda sol en la ciutat. *Aquest jove*$_i$ *anglès* viurà moltes aventures fins a encontrar-se'n [sic] amb un home anglès que va amb una furgona (I09, 06)

En (2) el demostratiu *aquest* reprèn la referència al personatge introduït en l'oració prèvia, marcant la proximitat textual de l'antecedent, no la proximitat física de *James* a l'emissor. A més, el díctic textual té la funció discursiva de focalitzar l'atenció del receptor en el referent que assenyala. En altres paraules, el personatge esdevé una entitat discursiva altament focal, un *high focus*, en paraules d'Strauss (2002), que, per tant, constituirà l'element central de tota la informació discursiva subsegüent.[3]

La comparació quantitativa de la presència d'unitats díctiques en els textos dels aprenents (74 casos) i en els dels experts (18 exemples) palesa diferències substancials.

3. Strauss (2002) explica que en l'oposició gradual *this* vs. *that* vs. *it* de l'anglès, el demostratiu de primer grau implica un coneixement nou o no compartit pels interlocutors, a la vegada que és una indicació de l'emissor perquè el receptor pari un alt grau d'atenció al referent que s'assenyala. En canvi, el demostratiu de segon grau implica un focus d'atenció mitjà (*medium focus*), mentre que el pronom *it*, en tant que es refereix a una entitat que ja ha estat prèviament focalitzada és una indicació de la continuïtat del focus. En altres paraules, els demostratius efectuen prototípicament un canvi en el focus d'atenció informativa, que és molt més marcat en el cas de primer grau.

OPERACIONS REFERENCIALS	TIPUS UNITAT	APRENENTS				EXPERTS			
		problemes		total casos		problemes		total casos	
		N	%	N	%	N	%	N	%
establiment	dem + N	1	3,4	1	1,3	1	100	2	11,1
manteniment	prof. neutres	0	0,0	5	6,8	0	0,0	1	5,6
	prof. locatives	6	20,7	25	33,8	0	0,0	4	22,2
	dem + Ø	5	17,3	7	9,5	0	0,0	1	5,6
	dem + N	17	58,6	36	48,6	0	0,0	10	55,5
	total mant.	**28**	**96,6**	**73**	**98,7**	**0**	**0,0**	**16**	**88,9**
TOTAL DÍCTICS		**29**	**100**	**74**	**100**	**1**	**100**	**18**	**100**

Taula 1. La dixi en les produccions escrites dels aprenents i dels experts

En la taula 1 mostrem les dades que presenta la dixi en uns i altres en relació amb les operacions d'establiment i de manteniment de la referència i el nombre de casos problemàtics. Les dades de la taula 1 ens permeten observar que la contribució de la dixi a la cohesió referencial dels textos dels aprenents (74 casos de 1132 unitats; 6,5%) és significativament superior al percentatge que assoleixen en els experts (18 exemples de 1001; 1,8%). A més, cal remarcar que els usos díctics del experts gairebé no són problemàtics. De 18 casos, els 16 exemples de manteniment de la referència són casos clars de dixi textual, com en (3), en què el sintagma *aquesta manera* encapsula el contingut informatiu de tota l'oració prèvia, recategoritzant-lo com a nom i reïficant-lo (cf. Schmid 2000).[4]

(3) [*Jake el persegueix, però quan l'indi entra, dins d'un túnel, Jake, que pateix claustrofòbia, no pot continuar i el lladre se li escapa*]$_i$. Glòria, la veïna, coneix d'*aquesta manera*$_i$ Jake (E02, 10)

4. Sobre el funcionament dels demostratius en el marcant complex <<DIXI TEXTUAL + NOM GENERAL>> vegeu Ribera (2007).

Els dos casos en què els demostratius intervenen en operacions d'establiment de la referència són propers a la dixi *am Phantasma* (4a) i a l'anàfora associativa (4b), respectivament.

(4) a. [*La va a buscar al camp i li fa l'amor com si fos un amant*]$_i$. *Aquella mateixa nit*$_{j(<i)}$, s'assabenta que Giuliana està embarassada (E35, 11)
b. Thad decideix avançar-se al xantatgista i ho fa públic amb una cerimònia en un *cementiri*$_i$ *on enterra el seu pseudònim*. Però pocs dies després apareix un sot misteriós en *aquella tomba*$_{j(<i)}$ (E14, 11)

En (4a) el referent *nit* no ha estat introduït prèviament, sinó que és implícit en l'oració prèvia i induït pel marc narratiu. Així doncs, com en la dixi *am Phantasma*, el demostratiu *aquella* no té un antecedent explícit, sinó que estableix el referent a la vegada que l'emissor n'assenyala la llunyania temporal i indica al receptor un coneixement compartit (*els amants solen fer l'amor per la nit*, almenys en el prototipus romàntic heretat de l'amor cortès). En (4b) la presència del demostratiu *aquella* indueix el receptor a establir la coreferència amb una unitat textual prèvia. Ara bé, aquesta relació referencial no és possible, perquè l'inductor de l'antecedent és el sintagma *un cementiri* i el predicat *enterra el seu pseudònim*, que permeten inferir el referent *tomba* mitjançant un procés fòric associatiu. D'altra banda, el díctic textual introdueix la perspectiva subjectiva de l'emissor, que presenta el referent com a distant o emotivament negatiu, en consonància amb el punt de vista de *Thad*, el personatge protagonista de la pel·lícula (cf. Petch-Tyson 2000).[5]

En clar contrast amb els experts, en el cas dels aprenents el nombre d'unitats díctiques és molt més elevat (74 casos) i sovint problemàtic (29 exemples; 39,2% dels díctics). La diferència quantitativa respecte als experts s'observa sobretot en relació amb les proformes locatives (25 exemples enfront dels 4 dels experts) i els marcants lèxics amb especificador demostratiu (36 casos enfront dels 10 dels experts).

(5) a. Jim puja a un camió i se l'emporten a *un* [*camp de refugiats*]$_i$ on passarà casi tota la Guerra Mundial. *Allí*$_i$ Jim es fa amic d'un home i li fa molts favors (I16, 09)

5. En relació amb exemples com (4b), Apothéloz i Reichler-Béguélin (1999) defensen que l'ús dels demostratius en l'anàfora associativa, lluny de ser un procediment anòmal, és un mecanisme bastant comú que palesa les estratègies sovint divergents de l'emissor, que cerca la màxima llibertat referencial, i del receptor, que mira d'identificar els referents textuals establint relacions de coreferència amb entitats textuals prèvies.

b. Una família anglesa està en el Japó durant part de *la* [*Segona Guerra Mundial*]$_i$. A causa de *aquesta guerra*$_i$ i uns successos que passen [...] (I09, 14)

En els dos exemples de (5) podem observar el funcionament habitual de la dixi textual, que acabem d'explicar. En (5a) la proforma locativa *allí* reprèn l'antecedent *un camp de refugiats*, a la vegada que l'emissor estableix la llunyania amb què percep el referent respecte del propi espai d'enunciació. En (5b) el demostratiu i la repetició del substantiu *guerra* efectuen el mateix procés, però ara el díctic marca la proximitat textual de la menció prèvia del referent.

La major freqüència de proformes locatives en les produccions dels aprenents s'explica sobretot per una certa tendència dels estudiants a donar als referents locatius una rellevància discursiva que no solen tenir en els textos dels experts, com s'observa en (6).

(6) [...] Se'n va a *un* [*camp de refugiats*]$_i$ amb altres persones, però resulta que *allí*$_i$ s'ho passen molt malament, perquè tenen molt poc per a menjar i per beure. Finalment, Jim, que és el protagonista, i tots els altres membres ixen d'*allí*$_i$ per a traslladar-se a un altre lloc$_{j(<i)}$, perquè els japonesos estan perdent la guerra i els americans havien bombardejat aquell lloc$_i$ (I13, 09-12)

En (6) la primera ocurrència de la proforma *allí*, que apareix tematitzada, situa el referent locatiu en el focus d'atenció. La segona ocurrència manté *el camp de refugiats* com a tòpic del discurs, a la vegada que estableix el contrast amb el *lloc on s'han de traslladar* els personatges quan *ixen del camp*. Observem que la referència locativa constant es fa estranya, bàsicament perquè resta importància discursiva i cognitiva als personatges, que haurien de ser l'assumpte més important. L'ús subsegüent del sintagma *aquell lloc*, amb la repetició formal que comporta, contribueix a fer encara més poc natural la narració. De fet, la referència de l'últim sintagma demostratiu resulta ambigua en el nivell microestructural de la cohesió, a causa de la repetició lèxica, i només es pot resoldre en el nivell macroestructural de la coherència.

L'exemple que acabem d'analitzar mostra que encara que els díctics tenen un antecedent textual, respecte al qual l'emissor mostra distància, aquesta distància no és ben bé metafòrica, com correspon a la dixi textual «autèntica»: la insistència de l'emissor a assenyalar el referent locatiu en què se situa la narració mitjançant marques díctiques fa que l'espai d'enunciació mateix emergeixi, per contrast, com a central. En

altres paraules, la translació del centre díctic de la realitat a la ficció, de l'enunciació a l'enunciat, essencial en el discurs narratiu, no s'acaba de produir per la persistència de l'emissor a subratllar-se, mitjançant l'ús abusiu de díctics, com a origen i centre del discurs.[6] En realitat, hi ha una projecció dels mecanismes de referència de l'oral en l'escrit. Aquesta situació és més clara en els casos de recurrència en un mateix text de l'especificador demostratiu.

(7) [...] *la pel·lícula*$_i$ *l'Imperi del Sol* comença amb la història d'una família rica [...] *el pobre Jim*$_j$, que era el fill i el protagonista d'*aquesta pel·lícula*$_i$, va perdre els seus pares entre el mogolló de gent. Després d'açò, *aquest pobre xiquet*$_j$ va patir molt [...] Més tard varen vindre els americans, que ajudaren als xinesos. *Aquest xiquet*$_j$ [Al xiquet$_j$] li varen nombrar fer alguna prova per ajudar als hòmens (I12, 06-15)

En (7) observem que, malgrat la presència d'antecedents textuals amb els quals es relacionen per la referència, els demostratius dels sintagmes *aquesta pel·lícula*, d'una banda, i *aquest pobre xiquet* i *aquest xiquet*, d'altra, són usats per l'estudiant per assenyalar al receptor real, és a dir, al professor, *la pel·lícula* que tot just acaben de veure junts i *el nen* que ha estat apareixent durant dues hores a la pantalla que tenien davant dels ulls, respectivament. La idea que s'està fent un ús més aviat situacional, no ben bé metafòric, de les unitats díctiques és clara en els casos en què el sintagma demostratiu és problemàtic, com el darrer de (7): el fet que el referent tingui l'estatus cognitiu de «identificable com a únic», en el sentit de la jerarquia de topicalitat de Gundel *et alii.* (1993), i ja hagi estat marcat com a altament focal pel sintagma demostratiu previ mostra que s'hauria d'haver optat per l'article definit, com hem assenyalat entre claudàtors. En aquest sentit, la redundància de la metàfora metatextual provoca una certa manca d'adequació d'un discurs diferit, l'escrit, que estructura algunes relacions referencials directament a partir del centre díctic situacional, com en la comunicació oral.

Els exemples d'inicis metadiscursius en què l'únic antecedent textual possible del demostratiu és el títol de la pel·lícula constitueixen probablement l'evidència més clara d'aquests usos *pseudotextuals*. Ho mostrem en (8).

6. Per a una revisió de la teoria de la translació del centre díctic (*deictic shift theory*) en el discurs narratiu, vegeu Segal (1995) i Galbraith (1995).

(8) [*L'IMPERI DEL SOL*]$_i$
Aquesta pel·lícula$_i$ tracta sobre un xiquet que vivia a Xangai amb la seua família (I13, 03)

L'exemple (8) mostra que, en l'ús del díctic espacial que fan els estudiants, no és clar que hi hagi referència al títol de la pel·lícula, mentre que sí que és més probable que s'assenyali, situacionalment, la pel·lícula que s'ha estat projectant. De fet, els estudiants van posar el títol abans de començar la síntesi perquè se'ls va demanar i alguns fins i tot se'n van oblidar. Així doncs, no estem al davant de díctics textuals pròpiament dits, sinó de díctics situacionals traslladats de manera inadequada al text escrit, a partir, és clar, del model d'ús de la llengua oral.

A més d'aquests usos *pseudotextuals*, el nostre corpus d'aprenents presenta alguns casos que palesen els límits difusos entre la dixi situacional i la dixi textual, analitzats per Cuenca (en premsa) a partir dels textos narratius del *Corpus Audiovisual Plurilingüe*, i que evidencien la presència de l'oralitat en les produccions escrites dels nostres aprenents: usos situacionals amb aposició, dixi presentacional i usos indefinits i expletius.

a) Els usos situacionals amb aposició tendeixen a buidar de significat i funció el díctic.

(9) La pel·lícula parla sobre la Segona Guerra Mundial, que transcorreix *a Xangai, la capital de Japó. Allí al Japó* vivia una família americana (I15, 05)

En (9) s'observa que la proforma *allí* té un ús més aviat situacional, a través del qual l'emissor marca la llunyania espacial del *Japó* respecte del lloc d'enunciació, però és sobrer, atès que el referent ha quedat plenament identificat mitjançant la repetició. L'estructura en conjunt resulta malformada: la breu distància textual que hi ha entre les dues repeticions del nom propi desaconsella la segona ocurrència de *Japó* i, doncs, un ús no apositiu, és a dir, textual, de la proforma. Vegem un altre exemple.

(10) [...] [*el fill menut, Jim*]$_i$, es veu obligat a buscar-se la vida i valdre's per ell mateix. *[*Aquest* Ø, *el protagonista*]$_i$, li passen una sèrie de coses en les quals pateix un canvi intern en el seu caràcter (I21, 09)

L'exemple (10) no és un cas tan clar d'ús apositiu com (9). La referència demostrativa i l'aposició identificadora subsegüent produeixen un cert sobremarcatge

referencial que genera l'emergència de l'ús situacional del demostratiu. Tanmateix, l'estructura tematitzada indueix també a pensar que la intenció de l'emissor amb l'ús del demostratiu *aquest* és marcar el referent com a altament focal. En qualsevol cas, l'exemple posa de manifest que les produccions textuals reals sempre poden afegir un punt més de dificultat a les classificacions teòriques: entre els usos situacionals, els apositius i els textuals, l'exemple (10) se situa en els límits difusos entre aquests dos darrers tipus.

b) La dixi presentacional, un procediment molt habitual en les narracions orals angleses, consisteix a establir un referent nou fent ús del demostratiu de primer grau (cf. Cornish 1999: 26-27). El demostratiu actua com si es tractés de l'article indefinit i introdueix una entitat nova que s'activa a través del marc narratiu.

(11) El xiquet va tornar a casa i, de sobte, *quasi el xafa un cotxe*. *Este mateix home* el va arreplegar (I08, 06-07)

En (11) podem observar un exemple problemàtic proper a la dixi presentacional. El sintagma *este mateix home* introdueix un referent nou, tot i que es pot establir un certa associació entre el fet que, al xiquet*, quasi el xafa un cotxe* i *l'home*, és a dir, el conductor del cotxe. Tanmateix, la «maggiore forza deittica e di marcatezza» del primer grau, en paraules de Conte (1999: 100), permet d'establir un referent nou que s'activa en el marc narratiu.

c) Els usos indefinits i expletius impliquen, òbviament, indefinició de la referència. Com explica Cuenca (en premsa), «l'ús indefinit pot esdevenir expletiu si el díctic és completament prescindible sintàcticament i buit de significat».

(12) a. [...] que van tindre que fugir per la guerra per situar-los *als* [*camps de refugiats*]$_i$. Al cap dels dies d'estar *allí*$_{i/j?}$ les tropes americanes bombardejaren *el camp*$_{j(<i)}$ per vengar-se dels xinesos (I24, 12)

b. El xiquet es refugia en un campament [...] ajuda al metge a curar els malalts. A ell li agraden [...] Al final va $\phi_{(=genèric)}$*on estan tots els xiquets sense pares* i *allí*$_{(=indef.)}$ es troba amb els seus (I14, 15)

c. Després els japonesos *se enduen a Jim i els altres esclaus*. *Allí*$_?$, Jim troba al seu amic (I18, 12)

Els tres exemples de (12) mostren usos indefinits de la proforma *allí*. En (12a) la indefinició és una conseqüència del contrast referencial que s'estableix entre la primera ocurrència del referent *els camps de refugiats*, que és genèrica, i la segona, que és específica, però ha estat establerta de manera problemàtica: el sintagma *el camp* és la primera menció del referent, si no és que considerem la proforma *allí* com un cas difús, també problemàtic, entre la dixi textual catafòrica i la presentacional. En (12b) el referent locatiu s'estableix mitjançant una clàusula de relatiu genèrica, que, doncs, contribueix ben poc a delimitar semànticament el referent i provoca la indefinició o la subespecificació del díctic *allí*. En (12c) el referent locatiu de la proforma és totalment indefinit, perquè només resta implícit en l'estructura temàtica del verb *endur-se*.

(13) Quan estan al camp de concentració, el xic comença a ser més adult i independent, i sofreix un canvi psicològic molt important, on passa de no tenir ni idea de buscar-se la vida a ser un expert en *això* de [*viure amb poc*] (I17, 09)

En el cas de (13) hi ha un ús expletiu de la proforma neutra *això*: és clar que l'emissor n'ha fet ús per donar continuïtat al discurs quan no sap com denominar un concepte.

En síntesi, hem vist que els experts recorren poc a unitats díctiques i que aquestes funcionen bàsicament com a díctics textuals, com és prototípic del discurs escrit. En els aprenents, en canvi, són quantitativament molt més abundants i observem que, al costat de la dixi textual, hi ha alguns casos problemàtics d'ús *pseudotextual* d'unitats díctiques que provoquen l'emergència de l'espai situacional de l'emissor com a resultat de la redundància de la metàfora metatextual. A més, s'observen també alguns exemples d'usos amb aposició, indefinits i expletius, que, d'acord amb Cuenca (en premsa), «són molt característics de la gramàtica de l'oral i se solen evitar en l'escrit, ja que es relacionen amb la manca de planificació i revisió textuals».

3.2 Ús díctic dels pronoms personals tònics de subjecte

Els pronoms personals tònics de subjecte en llengües de subjecte nul com el català impliquen uns usos marcats, contrastius i/o emfàtics, atès que en circumstàncies

discursives no marcades els morfemes verbals de concordança permeten la recuperació dels referents textuals. Observem-ho amb un exemple del nostre corpus d'experts.

(14) *Francine*$_i$ aconseguirà l'èxit com a cantant i artista de cine, i *Jimmy*$_j$ no ho podrà pair, perquè no li arriba el reconeixement que Ø$_j$ considera que Ø$_j$ es mereix com a intèrpret de jazz. La parella tindrà un fill, però les frustracions de Jimmy$_j$ continuaran. *Ella*$_i$ [*Ø$_i$] és la vocalista de la banda en què Jimmy$_j$ toca i és la gran protagonista de l'èxit (E37, 11)

En la primera oració de (14) la represa de la referència a *Jimmy* s'efectua de manera natural mitjançant l'elisió del subjecte, ja que és el referent més accessible (cf. Ariel 1990), hi ha continuïtat del tòpic (cf. Givón 1983) i, doncs, no necessita ser marcat pronominalment. Amb tot, la informació que introdueix la segona oració indueix la necessitat subsegüent d'establir un contrast entre els dos personatges, *Jimmy* i *Francine*, una funció discursiva que efectua de manera clara el pronom *ella* de la tercera oració. Així, cal destacar que la represa del personatge femení mitjançant l'el·lipsi fóra del tot agramatical, encara que els morfemes de gènere de l'atribut *la vocalista* en permeten la identificació: el pronom tònic *ella* és necessari per a establir el contrast discursiu entre els dos referents.

La comparació quantitativa dels tipus d'unitats gramaticals que efectuen la represa d'entitats referencials prèvies en la posició del subjecte oracional en els textos del nostre corpus indica que, tot i que l'elisió és l'opció majoritària tant en el cas dels aprenents com en el dels experts, la freqüència de pronoms tònics en les produccions escrites dels estudiants és clarament més elevada.

MARCANT	**APRENENTS**		**EXPERTS**	
	N	**%**	**N**	**%**
pronom personal tònic	28	16,1	13	8,8
el·lipsi	143	82,2	135	91,2
díctic textual	2	1,1	0	0,0
altres	1	0,6	0	0,0
TOTAL	**174**	**100**	**148**	**100**

Taula 2. Marcants gramaticals amb funció de subjecte

La taula 2 mostra que els pronoms personals tònics representen el 16,1% dels marcants gramaticals amb funció de subjecte en els textos dels aprenents, mentre que en els experts només assoleixen un 8,8%. Encara que en tots dos casos l'el·lipsi és l'opció majoritària, com correspon a una llengua de subjecte nul, la major freqüència dels pronoms personals tònics amb funció de subjecte en les produccions escrites dels aprenents en comparació amb les dels experts ens fa preveure anomalies en la cohesió referencial.

Com ja hem indicat adés, l'ús dels pronoms tònics de subjecte és sempre una opció marcada. D'acord amb Rigau (1989: 199), els condicionaments discursius que determinen l'aparició obligatòria del pronom tònic en català són els següents:

a) quan la interpretació d'una forma buida seria ambigua discursivament;
b) quan el subjecte s'usa per a recuperar un dels tòpics discursius;
c) quan la posició ocupada pel pronom rep una interpretació emfàtica (buidament, focalització, construccions escindides).

Tenint en compte els condicionaments de Rigau (1989), trobem que quinze dels vint-i-vuit pronoms personals de subjecte dels textos dels aprenents són problemàtics. Vegem alguns exemples de l'ús d'aquests pronoms en els textos dels estudiants.

(15) a. Tots els nens són portats a la fi de la guerra a un lloc perquè es troben amb els seus pares, però Jim$_i$ no reacciona ja que no reconeixia *sa$_i$ mare$_j$*, encara que *ella$_j$* [*Ø$_j$] sí que ho fa (I23, 15)
b. És una pel·lícula en què *Jim$_i$*, que és el protagonista, és un xiquet únic de les famílies més riques. *Ell$_i$* està obsessionat amb els avions i en eixa mateixa part d'Europa hi ha una guerra on hi ha molts avions. *Ell$_i$* es perd de la mà de sa mare per agafar un avió de terra. S'enfrenta *ell$_i$* [Ø$_i$] a soles, sense pare ni mare, a la guerra (I19, 03-08)

En (15a) s'observa que el context discursiu no sols és contrastiu, sinó també emfàtic, com apareix marcat per l'estructura *sí que ho fa*: en aquesta situació, l'el·lipsi resultaria agramatical, ja que el referent *sa mare* rep una lectura de focus contrastiu. En (15b) hi ha tres ocurrències del pronom personal tònic, però només la tercera està justificada, com en (15a). Ara, però, el context emfàtic, activat per la unitat *a soles*, no

és tan clar i l'elisió sí que és possible.[7] Pel que fa a les altres dues, són com a mínim discutibles: el pronom personal no apareix en un context emfàtic, no serveix per a recuperar un tòpic discursiu ni hi ha competència entre referents que farien ambigua l'elisió. Tanmateix, en aquests dos casos, l'el·lipsi és una opció encara pitjor, perquè els dos subjectes es troben a l'inici de seqüències estructurals noves i, doncs, cal una forma fonològicament plena que realitzi la funció demarcativa. En aquest sentit, és oportú destacar que Rigau (1989) només considera dues opcions, elisió o pronominalització, sense tenir en compte la possibilitat de represa lèxica d'un tòpic. Així, en la versió que donem en (16) es pot observar que l'elisió produeix un resultat discursiu inacceptable, mentre que la cohesió lèxica es revela com la millor opció per efectuar la funció demarcativa (cf. Fox 1987).

(16) És una pel·lícula en què *Jim*$_i$, que és el protagonista, és un xiquet únic de les famílies més riques. *Ø$_i$/*El nen*$_i$ està obsessionat amb els avions i en eixa mateixa part d'Europa hi ha una guerra on hi ha molts avions. *Ø$_i$/*Jim*$_i$ es perd de la mà de sa mare per agafar un avió de terra (I19, 03-06)

En altres casos el pronom tònic és clarament innecessari, com en (17).

(17) a. *James*$_i$ es va anar amb una dona que al dia següent va morir i *ell*$_i$ va tindre que tornar al camp (I01, 09)
b. *El xiquet*$_i$ es refugia en un campament en el qual ajuda a*l metge*$_j$ a curar els malalts. A ell$_{i/j?}$ [Jim$_i$] li agraden molt els avions i, quan els bombardegen, *ell*$_{i/j?}$ [Ø$_i$] es posa a botar i a disfrutar (I15, 07-10)

La identitat del subjecte de les dues clàusules coordinades de (17a) fa que el pronom personal de la segona clàusula sigui una opció poc natural en el discurs escrit. Pel que fa a (17b), s'observa, d'una banda, que el primer pronom tònic és ambigu, perquè pot seleccionar tant l'antecedent *el xiquet* com *el metge*: es tracta d'un cas de pronominalització per cohesió lèxica; d'altra banda, l'opció més natural per al subjecte de l'última clàusula, realitzat per un pronom tònic que arrossega l'ambigüitat de

7. Quant als contextos emfàtics, que són l'objecte d'estudi específic de Rigau (1989), aquesta autora, a partir de Kuno (1970), estableix la distinció entre *focus contrastiu* o *èmfasi fort* i *llistat exhaustiu* o *èmfasi feble*. En el primer cas, el pronom contrasta necessàriament amb un altre sintagma nominal i l'el·lipsi no és una alternativa discursiva, mentre que en el segon l'el·lipsi és una alternativa no emfàtica al pronom.

l'anterior, hagués estat l'el·lipsi. Es tracta, doncs, d'un exemple de pronominalització per el·lipsi.

A més, altres cops la cohesió lèxica és una alternativa millor que el pronom tònic per a reintroduir un tòpic discursiu o evitar la competència en accessibilitat entre antecedents potencials de l'elisió.

(18) Al xiquet$_i$ l'arreplegaren *uns americans*$_j$, però, quan Jim$_i$ els$_j$ conduïa a la seua antiga casa per agafar menjar, els$_{i+j}$ detingueren els japonesos i els$_{i+j}$ portaren a un camp de refugiats. Allí *Jim*$_i$ evoluciona canviant radicalment el seu caràcter. *Ells*$_{i+j}$ [El nen i el seus amics]$_{i+j}$ permaneixen allí fins que els americans ataquen els japonesos (I23, 10)

El pronom tònic de (18) serveix per a reintroduir *uns americans* i *Jim* com a tòpic conjunt. Tanmateix, observem que una solució lèxica com la que oferim entre claudàtors sembla més apropiada. No ens estendrem ara mateix en aquesta qüestió, que requereix una investigació detallada que queda fora dels límits que ens hem imposat en aquest treball (cf. Ribera 2008). Amb tot, no ens estarem de deixar constància de la intuïció que, de les tres condicions discursives d'ús del pronom tònic de subjecte que assenyala Rigau (1989), només en els casos d'èmfasi sembla clar que el pronom tònic és una opció millor que la cohesió lèxica. Fins i tot, en exemples com (18), en què la distància textual desaconsella la repetició, la reiteració sembla una alternativa discursiva millor que el pronom en el discurs escrit.

Com a estretament vinculat a contextos emfàtics, l'ús dels pronoms tònics de subjecte es relaciona molt directament amb l'oralitat. El recurs més habitual en els aprenents que en els experts als pronoms tònics de subjecte en contextos discursius no emfàtics ni contrastius, que més aviat aconsellarien l'elisió (per marcar la continuïtat dels tòpics) o la cohesió lèxica (per reprendre un tòpic anterior o resoldre l'ambigüitat provocada per la competència entre referents), apunta cap al fet que l'emissor sovint efectua un ús díctic del pronom de tercera persona, que es pot relacionar de manera directa amb els usos *pseudotextuals* dels demostratius analitzats adés. La recurrència del pronom de tercera persona serveix a l'emissor aprenent per contrastar el personatge de la pel·lícula (*ell*) amb si mateix (*jo*) i amb el receptor de la síntesi (*tu*; el professor), amb el qual està acostumat a comunicar-se a través del canal oral. En altres paraules, aquests usos escrits anòmals del pronom tònic de subjecte mostren que l'emissor intenta d'establir un contrast díctic entre els participants en la comunicació i la no-persona de la mateixa manera que ho faria en el discurs en situació.

Així doncs, sota l'aparença de la dixi textual (en el cas dels demostratius i de les proformes díctiques) o de l'anàfora (en els casos anòmals de pronom tònic de subjecte), les produccions escrites dels aprenents mostren uns usos referencials que s'aproximen a la dixi *ad oculos* (cf. Bühler 1934) i revelen, doncs, un cert ancoratge contextual dependent de la situació d'enunciació.

4. LA INDEFINICIÓ DE LA REFERÈNCIA I LA SUBESPECIFICACIÓ REFERENCIAL

A més de l'ancoratge contextual a través d'alguns usos de la dixi, els textos dels aprenents manifesten l'ús d'un codi restringit que, entre altres característiques, es concreta amb la presència més abundant que en els experts d'estructures el·líptiques i/o pronominals de referència indefinida o genèrica i de substantius de contingut semàntic inespecífic.

Pel que fa a les estructures de referència indefinida o genèrica que introdueixen referents, n'hem detectat trenta-tres casos en els textos dels estudiants (8,3% de les estructures nominals d'establiment de la referència), mentre que en les dels experts en són només cinc (1,7% de l'establiment nominal). Vegem exemples d'aquestes estructures.

(19) a. La família de Jim ix al carrer i Jim [...] perd als seus pares. Mes tard, a Jim, $Ø_{(=indef.)}$ se l'enduen a un camp de concentració dels japonesos (I18, 07)
b. [...] coneix a un japonès que quan es fan molts amics *els* $Ø_{(=genèric)}$ *que van amb ell* el maten (I15, 12)
c. L'imperi del sol és una pel·lícula que tracta sobre la vida d'un xiquet, Jim, a la Segona Guerra Mundial, entre Japó i Gran Bretanya, els Estats Units. *Tot* comença a la casa de Jim (I05, 05)

En (19a) hi ha un subjecte el·líptic indefinit del qual només sabem que és plural i animat. En (19b) hi ha una clàusula de relatiu genèrica o substantivada, que òbviament contribueix ben poc a l'especificació del referent. En (19c) el pronom indefinit *tot* estableix la referència general als esdeveniments que integren la pel·lícula i que tot just es comencen a narrar. L'efecte que produeixen les tres estructures és d'indefinició o imprecisió de la referència i, exceptuant el cas de (19c), que és un procediment narratiu més o menys habitual, les entitats establertes no estan ben delimitades ni discursiva-

ment ni cognitivament. El recurs a aquestes estructures no tindria conseqüències per a la cohesió referencial i per a la coherència dels textos escrits si no fos perquè, com hem vist, té una freqüència relativament elevada en relació amb l'ús anecdòtic que en fan els experts.

D'altra banda, l'efecte de la indefinició referencial que generen aquestes estructures s'ha de sumar a una característica general del lèxic dels nostres aprenents: l'ús habitual de substantius de contingut semàntic poc específic com a unitats d'establiment o de represa lèxica de la referència. Observem-ho amb un fragment del text I04 dels aprenents.

(20) En una colònia anglesa d'Inglaterra vivia *un xiquet*$_{1}$ amb *els seus pares*$_{2}$. Es tractava d'una família adinerada. En un dels viatges que fan a la ciutat, [*el xiquet, James*]$_{1}$, es perd buscant el seu avió de ferro, *els seus pares*$_{2}$ desapareixen i *el xiquet*$_{1}$ apareix en un camp de refugiats. Ací coneix a *uns americans*$_{3}$ *més majors que ell*$_{1}$ i conviu amb *una parella*$_{4(<3)}$ i els demés. Contínuament, *els japonesos*$_{6}$ ataquen a*ls americans*$_{3?}$, destruint les cases i matant a *moltes persones*$_{7(<3?)}$. Coneix a *un japonès*$_{8(<6)}$ *jovenet* gràcies a que li$_{1}$ salva este la vida.

En el fragment anterior podem observar l'establiment de la referència a set entitats animades mitjançant sintagmes amb noms comuns: *un xiquet*, *els seus pares*, *uns americans*, *una parella*, *els japonesos*, *moltes persones* i *un japonès jovenet*. En tots els casos el contingut semàntic dels substantius és poc específic, cosa que no sempre permet delimitar de manera clara els referents. En aquest sentit, remarcarem, per exemple, que la segona repetició del sintagma *els americans* no permet determinar si es tracta dels *americans més majors que ell*, mencionats poc abans, o és una entitat genèrica (*els americans*, en general). Vegem un altre exemple de l'efecte que provoca la combinació de substantius poc específics i d'estructures el·líptiques indefinides en els textos dels estudiants.

(21) James termina acabant en *un lloc*$_{i}$ *on coneix a un home* que li diu que se n'anirien junts [...] tenen que anar-se'n a *un altre puesto*$_{j(<i)}$, però ell torna i es queda al refuig. Més tard Ø$_{(=\text{indef.})}$ se l'emporten a *un lloc*$_{k(<j)}$ *on hi ha molta gent* (I07, 08-13)

En (21) mostrem tres ocurrències en el mateix fragment de substantius locatius de contingut semàntic poc específic com a unitats d'establiment referencial. L'efecte que es produeix és d'indefinició global dels referents espacials. Només hem considerat problemàtica la tercera ocurrència, atesa l'absència d'un especificador o d'un

complement que marqui el caràcter excloent de l'anàfora de sentit generada per la repetició de l'estructura *un lloc on...* Així i tot, la indefinició és una conseqüència de la interacció que es produeix entre les tres unitats, a les quals cal sumar, el subjecte el·líptic indefinit de *se l'emporten*. De fet, és difícil de determinar l'abast quantitatiu de la problemàtica d'aquests processos, ja que, en general, les unitats lèxiques de les síntesis dels estudiants solen ser semànticament poc específiques, com ja hem remarcat a bastament.

En síntesi, els textos dels aprenents es ressenten de l'abús d'estructures indefinides i de substantius de contingut semàntic poc específic que, òbviament, provoquen indefinició i subespecificació de la referència. En la comunicació oral col·loquial, l'escassa delimitació semàntica dels referents, relacionada amb la immediatesa de la interacció comunicativa i la negociació del significat amb el receptor, i el recurs a un codi restringit es veuen compensats pels torns de paraula i per l'ancoratge contextual. En canvi, la inespecificitat referencial produeix en el discurs escrit no sols problemes d'ambigüitat d'ordre microestructural, sinó també dificultats en la coherència i, doncs, en l'adequació, ja que sovint es malmet l'objectiu comunicatiu.

5. LA REPETICIÓ COM A MECANISME ESTRUCTURADOR DE LA COMUNICACIÓ ORAL

El paper de la repetició lèxica com a tret característic del discurs oral ha estat destacat per diversos autors (Perera 1984; Tannen 1987; Briz 1998; Castellà 2004). Tots coincideixen a destacar la major freqüència de la repetició en la comunicació oral. Per exemple, Castellà (2004: 86) mesura la variació lèxica i la repetició en els tres gèneres que integren el seu corpus (conversa informal, classe magistral i escrits acadèmics) i els resultats demostren que la repetició és major en la conversa informal que en la prosa acadèmica escrita, mentre que obté uns valors intermedis en el gènere de la classe magistral.[8]

Tanmateix, es poden observar dos punts de vista contraposats sobre la repetició en la llengua oral. Així, Perera (1984) adopta una visió negativa de la repetició, com una irregularitat o un defecte, perquè considera que, tot i que facilita els processos de

8. Vegeu Castellà (2004: 51-55) per a una descripció detallada del corpus que utilitza aquest autor.

producció i de recepció textual, és «less avoidable and more tolerable than in writing» (Perera 1984: 187). En canvi, Tannen (1987: 53 i ss.) opina que la major freqüència de la repetició no és un símptoma d'una major pobresa lèxica, sinó que constitueix una manera particular d'estructurar la informació del discurs oral en els nivells de la cohesió, de la progressió temàtica i de la interacció pragmàtica dels participants en la conversa. En qualsevol cas, independentment dels judicis de valor que se'n puguin fer, la repetició és una conseqüència de la major espontaneïtat i de la menor planificació de l'oral.

Pel que fa als textos del nostre corpus, les freqüències diferents de repetició i de reiteració dels aprenents i dels experts en relació amb els tipus de nom mostren que les produccions dels estudiants són menys planificades i més espontànies. N'oferim les dades en la taula 3.

MARCANT	**Tipus de nom**	**APRENENTS**		**EXPERTS**	
		N	**%**	**N**	**%**
repetició	propi	61	30,0 (21,6)	149	76,8 (49,0)
	comú	142	70,0 (50,4)	45	23,2 (14,8)
	total repetició	**203**	**100**	**194**	**100**
reiteració	propi	35	44,3 (12,4)	37	33,6 (12,2)
	comú	44	55,7 (15,6)	73	66,4 (24.0)
	total reiteració	**79**	**100**	**110**	**100**
TOTAL		**282**	**100**	**304**	**100**

Taula 3. Noms propis vs. noms comuns en la repetició i en la reiteració

La taula 3 mostra que la repetició és el mecanisme de cohesió lèxica predominant tant en els aprenents com en els experts. No obstant això, podem observar que les freqüències de noms comuns i de noms propis es troben en una relació inversa. La repetició de noms comuns en els aprenents és del 70%, enfront del 23,2% dels experts, mentre que la reiteració d'aquests noms és molt més baixa (55,7%). Quant als noms propis, només un 30% dels mecanismes de repetició dels textos dels aprenents impliquen un nom propi, mentre que en les produccions textuals dels experts representen més de tres quartes parts (76,8%).

Així doncs, la base de la represa lèxica dels referents en els textos dels estudiants és la repetició de noms comuns (142 processos; 50,4% de la represa lèxica), mentre que en el cas dels experts ho és la de noms propis (149 casos; 49%).[9] Les relacions entre les freqüències relatives de repetició i de reiteració de noms comuns en els textos dels aprenents i dels experts constitueixen una bona mesura de la menor competència lèxica dels estudiants: aquests repeteixen els noms comuns tres vegades més que els experts, mentre que la reiteració d'aquests noms és 1,5 vegades menys freqüent en els estudiants. Així, la freqüència relativa major de reiteració de noms comuns en els experts és un indicador d'un repertori lèxic més ric, ja que implica una major variació lèxica; els estudiants, en canvi, tenen un repertori lèxic més limitat, que tendeix de manera molt més freqüent a la repetició que a la reiteració, cosa que evidencia el recurs a un codi més restringit. De fet, un poc més de la meitat de l'anàfora lèxica d'identitat referencial dels textos dels estudiants es constitueix en base a només cinc substantius comuns (*xiquet*, *camp* i alguns derivats i compostos sintagmàtics, *guerra*, *americans* i *japonesos*) i un nom propi amb dues variants (*James*/*Jim*).

L'abús de la repetició d'un nombre reduït de noms comuns genera problemes en la cohesió referencial dels escrits dels aprenents, com s'observa en (22).

(22) [...] japonesos i *americans*$_i$ entren en la Segona Guerra Mundial. Aleshores els japonesos envaixen gran part de Xina i fan fora a*ls americans*$_{j(<i)}$ i a*ls britànics*$_k$ [...] Jim i Daisy són portats a un camp de refugiats on conviuen *americans*$_{l(<j)}$ i *britànics*$_{m(<k)}$, encara que Jim s'ajunta més amb *els americans*$_l$ [...] Després d'un temps al camp, *els americans*$_i$ bombardegen les posicions japoneses (I14, 09-17)

L'exemple (22) mostra que la repetició constant dels mots *americans* i *britànics* fa que la referència del fragment sigui molt problemàtica, ja que els referents relacionats pel sentit a través de la repetició són diferents. En altres paraules, el *americans* que *entren en guerra*, els que són foragitats de Xangai i els que conviuen amb Jim i Daisy al camp de refugiats no són els mateixos, però l'emissor es refereix a tots amb una mateixa forma: *americans*. El mateix ocorre entre els *britànics* que són fets fora de la ciutat xinesa i els que són al camp de refugiats. En efecte, la primera ocurrència del

9. El càlcul de xi-quadrat pel que fa a la repetició de noms comuns i de noms propis en els aprenents i en els experts mostra que la diferència és estadísticament significativa en el 99,9% dels casos, és a dir, que els resultats no són casuals, sinó que revelen comportaments efectivament molt diferents [χ^2 amb 1 grau de llibertat = 86,9 > 10,8; p = 0,001 < 0,05].

mot *americans* és genèrica, mentre que la segona és especifica, és a dir, té un referent concret. Pel que fa a la tercera, és específica, però es presenta com a genèrica, ja que es tracta d'un sintagma nominal sense especificador. Aquesta tercera entitat és represa després per la quarta repetició del mot, que ara constitueix un sintagma definit, cosa que permet d'establir-hi la coreferència. Observem, doncs, que la multiplicitat referencial d'un sol mot genera un autèntic caos, una situació discursiva d'*esquizofrènia* referencial, que s'agreuja quan, més endavant, l'emissor utilitza per cinquena vegada la paraula *americans*, ara un altre cop en sentit genèric, com en la primera ocurrència, és a dir, la més distant. Amb el mot *britànics* tenim una situació semblant: la primera ocurrència és específica (els britànics que han estat fets fora de Xangai), i la segona també ho és (els britànics que són al camp de refugiats), però té una estructura genèrica. En el discurs oral, la interacció directa entre els interlocutors permetria la resolució dels problemes de delimitació dels referents que hem assenyalat; en canvi, en l'escrit, el resultat és una cohesió referencial confusa i malformada que provoca incoherència.

En definitiva, els estudiants recorren a la repetició de noms comuns com a mecanisme bàsic d'identificació dels referents, cosa que sovint genera problemes de cohesió i de coherència en els textos escrits. El procediment evidencia una menor planificació i un codi més restringit que en les produccions dels experts, dues característiques que cal relacionar amb la major dependència de la llengua oral col·loquial dels escrits dels aprenents. En canvi, la selecció de sinònims, d'hiperònims o de noms generals (reiteració) és menys habitual, ja que implica processos de reclassificació cognitiva dels referents i, doncs, més complexos, propis d'un registre formal i preparat, més característic de l'escrit o de l'oral formal que de l'oral informal (cf. Salvador 2000).

6. ESTIL SEGMENTAT I ORALITAT

El dinamisme de la interacció comunicativa en situació que caracteritza el discurs oral prototípic implica el recurs a estructures sintàctiques més simples i amb una menor densitat informativa, que, a la vegada, responen també a la menor planificació en relació amb l'escrit. En aquest sentit, la sintaxi oracional de l'oral, sobretot en els registres menys formals i més espontanis, se sol basar en el recurs a oracions simples o, en tot cas, a la composició mitjançant la coordinació additiva, bàsicament a través de la conjunció *i*. Així doncs, els textos orals solen presentar un estil segmentat, enfront de l'estil cohesionat més habitual en els textos escrits i planificats.

La mesura del grau de segmentació o de cohesió dels textos és dependent de diverses variables, d'acord amb la caracterització dels dos estils de producció textual que han fet Serafini (1992) i Cuenca (2000b). En relació amb el nostre corpus, hem escollit tres variables sintàctiques que ens proporcionen indicadors molt representatius de l'estil segmentat o cohesionat dels textos escrits dels aprenents i dels experts:

a) El nombre de sintagmes nominals en aposició.
b) La quantitat de clàusules de relatiu.
c) El nombre de pronoms no relatius.

Les aposicions nominals i les clàusules de relatiu són característiques d'un major grau de cohesió de l'estil, ja que impliquen expansions del sintagma nominal, que comporten una major densitat informativa i, en el cas dels relatius, estructures oracionals amb subordinació, com s'observa en l'exemple (23), procedent del nostre corpus d'experts.

(23) *Lenny Bruce*$_i$*, un còmic de music-hall*, coneix *Honey*$_j$*, una noia que fa strip-tease*, i se n'enamora bojament (E29, 03-04)

En canvi, els pronoms no relatius solen implicar sintàcticament la coordinació (24a) o la segmentació oracional (24b).

(24) a. *El xiquet*$_i$ va tornar a casa i de sobte quasi *el*$_i$ xafa un cotxe (I08, 06-07)
b. *El xiquet*$_i$ te que viure sols, perquè no te a ningú. Però un dia un home quasi *el*$_i$ xafa amb el cotxe (I06, 06-07)

En la taula 4 mostrem les dades d'aposicions nominals i de pronoms relatius i no relatius en els textos dels estudiants i dels experts.

TIPUS D'UNITATS	APRENENTS	EXPERTS
aposicions	20	94
relatius	103	125
pronoms no relatius	150	110

Taula 4. Estil segmentat vs. cohesionat

La presència molt més baixa d'aposicions nominals en els textos dels aprenents indica de manera clara que l'estil és més segmentat que en el cas dels experts. Pel que fa als relatius, la diferència no és tan gran, però apunta també cap a aquesta conclusió.

El cas dels pronoms no relatius, que són més nombrosos en les produccions dels estudiants, ha de ser tractat amb més deteniment: aquests pronoms poden aparèixer tant en contextos extraoracionals, és a dir, contribuint a la segmentació, com en l'àmbit estructural de l'oració. De fet, el nostre corpus mostra una situació de cert equilibri entre els pronoms no relatius extraoracionals (52,7% en els aprenents; 56,4% en els experts) i els intraoracionals (47,3% i 43,6%, respectivament). No obstant això, el càlcul de la proporció entre pronoms relatius (Pr) i pronoms no relatius intraoracionals (PnrI) en els aprenents (Pr/PnrI = 1,4) i en els experts (Pr/PnrI = 2,6) també dóna suport quantitatiu a la major segmentació de l'estil de les produccions escrites dels aprenents.

En resum, les produccions escrites dels nostres estudiants manifesten un estil més segmentat que les dels experts, molt més cohesionades, d'acord amb la mesura que ens proporcionen les aposicions nominals i la relació entre el nombre de pronoms relatius i no relatius. L'estil segmentat de les produccions escrites dels aprenents és una mostra més de la major dependència dels estudiants respecte dels procediments comunicatius característics de la conversa, que en aquest cas es manifesten a través de la major simplicitat sintàctica i la menor densitat informativa de les estructures oracionals.

7. CONCLUSIONS

Les produccions escrites dels aprenents són en bona mesura subsidiàries de la comunicació oral col·loquial, el canal comunicatiu i el registre més habitual en les seves interaccions lingüístiques amb l'entorn social més pròxim. En aquest sentit, l'aprenentatge de les estratègies comunicatives del discurs escrit que s'efectua en l'àmbit educatiu de l'escola palesa la latència o l'emergència en l'escriptura del discurs oral, ontogenèticament més bàsic.

Concretament, l'anàlisi de la cohesió referencial dels textos dels aprenents mostra que els estudiants projecten en les seves produccions escrites alguns dels trets que, d'acord amb Ríos i Salvador (2008), caracteritzen el pol de l'oralitat enfront de

l'escriptura, bàsicament l'ancoratge contextual, l'ús d'un codi restringit i la simplificació de les estructures sintàctiques.

L'ancoratge contextual d'algunes relacions referencials dels textos escrits dels aprenents s'observa a través del recurs abusiu als demostratius i a les proformes díctiques. Aquestes unitats sovint s'allunyen del procediment referencial metafòric que representa la dixi textual, més prototípica de l'escrit, i provoquen l'emergència de la situació d'enunciació, com a conseqüència del sobremarcatge díctic dels referents textuals. Així mateix, l'ús de pronoms personals tònics de subjecte en contextos textuals no contrastius ni emfàtics, quan caldria haver recorregut a l'el·lipsi o a la cohesió lèxica, apunta també cap a un ús díctic, més que no anafòric, d'aquests marcants de referència.

La freqüència d'estructures el·líptiques i/o pronominals indefinides o genèriques i l'escassa especificitat semàntica dels substantius que participen en operacions discursives d'establiment o de represa lèxica de la referència, així com el recurs abundant a la repetició de noms comuns, es relaciona amb la restrictivitat del codi dels escrits dels aprenents.

Finalment, la major simplicitat sintàctica i la menor densitat informativa de les estructures oracionals dels escrits dels aprenents palesen una tendència a l'estil segmentat, més propi de la comunicació oral informal que de l'escriptura formal.

Josep Ribera
Universitat de València

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Ariel, M. (1990) *Accessing Noun-phrase Antecedents*, Londres, Routledge.

Briz, A. (1998) *El español coloquial en la conversación. Esbozo de pragmagramàtica*, Barcelona, Ariel.

Bühler, K. (1934) *Sprachtheorie: die Darstellungfunktion der Sprache*, Stuttgart, Gustav Fischer. [1982]

Castellà, J. M. (2004) *Oralitat i escriptura. Dues cares de la complexitat del llenguatge*, Barcelona, Curial i Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Conte, M.-E. (1999) *Condizioni di coerenza. Richerche di linguistica testuale*, Alessandria, Edizioni dell'Orso.

Cornish, F. (1999) *Anaphora, Discourse and Understanding. Evidence from English and French*, Oxford, Oxford University Press.

Cuenca, M. J. (1998) «Els mecanismes de referència», dins M. Conca, A. Costa, M. J. Cuenca i G. Lluch, *Text i gramàtica. Teoria i pràctica de la competència discursiva*, Barcelona, Teide, pp. 129-167.

— (2000a) *Comentario de textos: los mecanismos referenciales*. Madrid, Arco Libros.

— (2000b) «Estudi estilístic i contrastiu de l'arquitectura de l'oració. Estil segmentat vs. estil cohesionat», *Caplletra*, 29, pp. 105-120.

— (2008) *Gramàtica del text*, Alzira, Bromera.

— (en premsa) «Díctics espacials i gramàtica de les narracions orals», *Estudis Romànics*.

Cuenca, M. J. & J. Ribera (2009) «Metafore metatestuali», dins C. Barranella (ed.), *La forza cognitiva della metafora*, *Paradigmi*, *Rivista di Critica Filosofica*, any xxvii, 1, pp. 101-117.

Fox, B. (1987) *Discourse Structure and Anaphora: Written and Conversational English*, Cambridge, Cambridge University Press.

Galbraith, M. (1995) «Deictic shift theory and the poetics of involvement in narrative», dins J. Duchan, G. Bruder i L. Hewitt (eds.), *Deixis in Narrative. A Cognitive Science Perspective*, Hillsdale/Hove, Lawrence Erlbaum, pp. 19-59

Givón, T., ed. (1983) *Topic Continuity in Discourse*, Amsterdam, John Benjamins.

Gundel, J. K., N. Hedberg & R. Zacharsky (1993) «Cognitive status and the form of referring expressions in discourse», *Language*, 69/2, pp. 274-307.

Halliday, M. A. K. & H. Ruqaiya (1976) *Cohesion in English*, London, Longman,.

Perera, K. (1984) «Some differences between speech and writing», dins K. Perera (ed.), *Children's Writing and Reading. Analysing Classroom Language*, Londres, Blackwell, pp. 159-203.

Petch-tyson, S. (2000) «Demonstrative expressions in argumentative discourse: a computer corpus-based comparison of non-native and native English», dins S. Botley i A. M. McEnery (eds.), *Corpus-based and Computational Approaches to Discourse Anaphora*, Amsterdam, John Benjamins.

Ribera, J. (2007) «Text deixis in narrative sequences», dins J. Valenzuela, A. Rojo i P. Cifuentes (eds.), *Cognitive Linguistics: from words to discourse. International Journal of English Studies (IJES) Special Issue* 7 (1), Murcia, Servicio de Publicaciones de la Universidad de Murcia, pp. 149-168.

Ribera, J. (2008) «La cohesió lèxica en seqüències narratives», València, Universitat de València, tesi doctoral.

Ríos, I. & V. Salvador (2008) *L'ensenyament del discurs escrit*, Alzira, Bromera.

Salvador, V. (2000) «L'estil nominalitzat», *Caplletra*, 29, pp. 69-82

Schmid, H.-J. (2000) *English Abstract Nouns as Conceptual Shells. From Corpus to Cognition*, Berlín, Mouton de Gruyter.

Segal, E. M. (1995) «Narrative Comprehension and the Role of Deictic Shift Theory», dins J. Duchan, G. Bruder i L. Hewitt (eds.), *Deixis in Narrative. A Cognitive Science Perspective*, Hillsdale/Hove, Lawrence Erlbaum, pp. 3-17.

Serafini, M. T. (1992). *Come si escrive*, Milà, Fabbri-Bompiani.

Strauss, S. (2002) «*This*, *that*, and *it* in spoken American English: a demonstrative system of gradient focus», *Language Sciences*, 24, pp. 131-152.

Tannen, D. (1987) *Talking Voices. Repetition, Dialogue and Imagery in Conversational Discourse*, Cambridge, Cambridge University Press.

Monogràfic
«L'aportació alemanya als estudis de lingüística catalana»
coordinat per Ferran Robles i Sabater

L'APORTACIÓ ALEMANYA ALS ESTUDIS DE LINGÜÍSTICA CATALANA

Si una nació ha contribuït decisivament a donar a conèixer la realitat dels territoris de parla catalana més enllà dels límits del nostre domini lingüístic, aquesta ha estat, sens dubte, l'alemanya. Resulta difícil determinar en quin moment es va iniciar aquesta atracció dels autors germanòfons per aspectes de la vida, la llengua, la literatura i la història de la Hispània catalanoparlant, però és evident que els vincles entre dues cultures tan allunyades geogràficament i política al llarg dels segles es remunten a una època remota, i una ràpida revisió de les aportacions dels estudiosos alemanys, austríacs i suïssos en tot aquest període demostraria la seua importància per al desenvolupament de les nostres ciències socials i humanes. Sabem que, si més no, des de la baixa Edat Mitjana comptem amb proves de l'interès despertat als estats del centre i nord d'Europa per clàssics de la nostra literatura com Ramon Llull, Anselm Turmeda o Ausiàs March, és a dir, molt abans de la publicació del *Vocabolari molt profitós per aprendre Lo Catalan Alamany y Lo Alamany Catalan* de Hans Rosenbach l'any 1502 i de l'aparició del primer text català íntegrament traduït a l'alemany el 1583.[1] Autors com Klaiber, Quintana o Robles[2] han fet evident que l'atenció dels erudits alemanys

1. La primera traducció completa d'un original català a l'alemany fou l'*Espill de la vida religiosa* (*Desiderius: dialogus vere pius, et cumprimis iucundus de expedita ad Dei amorem via*) atribuït a Miquel Comalada, publicat el 1583 i reimprès en tres ocasions entre 1617 i 1709.

2. Klaiber, L. (1937) «Katalonien in der deutschen Wissenschaft», dins *Gesammelte Aufsätze zur Kulturgeschichte Spaniens* 6, pp. 411-461; Quintana, A. (1986) «Les quatre literatures de l'Estat Espanyol en traducció alemanya», dins *El llibre alemany: eina de diàleg cultural amb Catalunya*. Frankfurt, Druckerei Lembeck, pp. liii-lx;

al món catalanoparlant ha estat permanent al llarg dels segles i que, fins i tot, seria possible parlar d'una mena de *contínuum* en les relacions germanocatalanes que, amb una trajectòria canviant amb etapes de gran vigor o de considerable davallada, d'acord amb els esdeveniments polítics, socials i culturals de cada moment històric, s'estén fins els nostres dies. Una valoració global del nombre i la diversitat de treballs de temàtica catalana produïts als països germanoparlants donaria un resultat molt positiu atesa l'abundant dedicació i la variació de perspectives des de les quals s'han escomès aquesta mena de recerques. No obstant això, resta per confirmar si aquesta valoració tan favorable, que sí que es dóna, dins l'àmbit de la literatura i la traducció literària (Robles 2005b: 225-226), també pot traslladar-se a altres camps d'estudi com la historiografia, la sociologia, l'etnografia, la història de l'art o la lingüística, per a la qual cosa caldria un estudi sumari de les traduccions i obres d'anàlisi i de divulgació publicades a Alemanya fins el moment actual. Atès que un projecte d'aquest abast ultrapassaria els límits lògics d'aquest dossier monogràfic i que són moltes les obres i línies d'investigació dignes d'esment, hem preferit circumscriure la nostra recerca a un àmbit molt concret de l'aportació alemanya al desenvolupament científic dels estudis de catalanística: la lingüística.

Traçant un paral·lel amb la periodització que Robles (2005b: 217) establí per a la recepció de la literatura catalana a Alemanya a través de les seues traduccions, podem postular l'existència de quatre grans etapes pel que fa a la producció d'obres d'autors germanoparlants a l'entorn de la llengua catalana. La primera, que abraça des dels inicis de la Filologia romànica (Diefenbach, Diez) fins al començament de la dècada de 1880, estigué marcada per l'escàs protagonisme del nostre idioma en el catàleg de llengües romàniques, llavors en plena construcció, on el debat se centrava principalment en l'existència d'uns parlars catalans autònoms o en la seua inclusió, dins d'un altre sistema lingüístic, com ara l'occità. Durant aquesta fase inicial no trobem cap obra de rellevància específicament dedicada al català.

La publicació a Paderborn de la tesi doctoral d'Eberhard Vogel, *Neucatalanische Studien*, l'any 1886 pot ser considerada com l'esdeveniment que enceta una etapa de prosperitat i ràpid desenvolupament de la catalanística alemanya. Aquest període, que s'estendrà fins a l'esclat de la Segona Guerra Mundial, es caracteritza per un procés

---

Robles, F. (2005a) *Bibliografia de la literatura catalana en versió alemanya: narrativa, poesia, teatre*, Aquisgrà, Shaker; Robles, F. (2005b) «Les traduccions alemanyes de literatura catalana», *Zeitschrift für Katalanistik* 18, pp. 215-229.

progressiu de normalització del català com a llengua digna d'un estudi acadèmic rigorós entre els idiomes romànics moderns. Durant les dues primeres dècades del nou segle s'acumulen els treballs monogràficament dedicats a aspectes diversos de la llengua i la cultura catalanes, i aquesta tendència s'accentua encara més al llarg dels anys trenta. En un moment de gran auge dels estudis dialectològics, en el qual els parlars romànics esdevenen el centre de l'interès dels filòlegs europeus, que tracten d'apropar-s'hi des de tota una multiplicitat de mètodes i perspectives, el català, com a llengua de cultura amb una gradual implantació, dins la Romanística alemanya, assoleix la seua part de protagonisme i participa del mateix tractament científic que ja rebien altres idiomes amb més tradició com el francès, l'italià o el provençal. Val a dir que, malgrat tot, en aquesta època el nombre d'estudis descriptius que s'ocupen de les varietats de la llengua catalana era encara relativament reduït i considerablement inferior als que versaven sobre llengües romàniques més consolidades com el francès o l'italià, però els treballs d'autors com Schädel, Hadwiger, Gießе, Krüger, Schuchardt, Spitzer o Meyer-Lübke, contribuïren decisivament a posar el català, dins el mapa dels idiomes romànics i reclamar-hi l'atenció que li pertocava a través d'uns plantejaments aleshores plenament capdavanters en la recerca científica al voltant del llenguatge. En aquesta època són nombrosíssims els treballs sobre el català duts a terme des de perspectives metodològiques innovadores com la geografia lingüística, els estudis etimològics, l'onomasiologia o el mètode *Wörter und Sachen* («paraules i coses»), i en la dècada dels trenta guanyen una especial rellevància els romanistes d'Hamburg,[3] que, sota la direcció de Fritz Krüger, produiran durant els últims anys d'aquest període un gran nombre de publicacions sobre la llengua i la cultura material de la Romània, moltes d'elles centrades en la península Ibèrica i, més concretament, en el domini lingüístic català. Algunes de les obres més destacades d'aquests autors, realitzades seguint el model etnolingüístic del mètode «paraules i coses», seran *Sach- und Wortkundliches vom Wasser in den Pyrenäen* (1929) i *Die Hochpyrenäen* (1935) del mateix Krüger, *Die Albufera von Valencia* (1933) de Max Thede, *Volkstümliche Gewerbe im Maestrazgo* (1934) de Wilhelm Giese, *Die Mittelmeerinseln Eivissa und Formentera* (1936) de Walther Spelbrink o *Die Terminologie der Hanfkultur im katalanischen Sprachgebiet* (1938) de Heinrich Hegener.

3. Giese, W. (1955): «El catalán en la Universidad de Hamburgo», dins Badia, A. M. *et alii*, eds., *VII Congreso Internacional de Lingüística Románica* II, Barcelona, Abadia de Sant Cugat del Vallès, pp. 111-118.

La tercera etapa dels contactes entre els acadèmics alemanys, austríacs i suïssos i la llengua catalana està dominada per l'escassa presència que les nostres lletres tingueren a, dins i fora del domini lingüístic en els anys immediatament posteriors al conflicte bèl·lic. L'emmudiment dels intel·lectuals a casa nostra fou paral·lel a la interrupció de qualsevol mena d'intercanvi cultural i científic amb la resta de territoris europeus i açò desembocà a partir de 1939 en la desaparició sobtada del català dels àmbits acadèmics alemanys, que només començaria a reaparèixer a partir dels anys cinquanta mitjançant un grapat d'articles dedicats a aspectes de la dialectologia catalana[4] i, sobretot, els seminaris universitaris de llengua i literatura impartits pels primers catalanòfils de la postguerra (Felix Karlinger, Heinrich Bihler, Hans Flasche, Günther Haensch).

Aquesta tendència comença a capgirar-se a partir dels anys seixanta i, especialment, en la dècada dels setanta es produeix un vigorós renaixement de la investigació a l'entorn del català als països germanoparlants. Aquesta nova etapa s'inicià de la mà d'una generació jove d'hispanistes, plenament conscients de la realitat cultural i política de l'Estat espanyol i desitjosos de presentar davant els seus compatriotes els trets distintius d'una Espanya lingüísticament i nacionalment plural, molt allunyada de la ficció d'una nació homogènia en la castellanitat difosa pel franquisme. A partir dels anys setanta s'han anat succeint, amb una freqüència cada vegada major, treballs d'autors alemanys que s'han ocupat de la nostra llengua des dels vessants més variats de la recerca lingüística. La majoria de les obres i els articles ressenyats en aquest monogràfic pertanyen a aquesta època, que arriba fins a l'actualitat. El creixement exponencial que ha patit el nombre de publicacions dedicades a l'estudi del català i la gran diversificació que s'ha donat, dins de les subdisciplines de la lingüística han estat paral·lels a l'obriment del nostre territori a l'exterior, així com a la recuperació cultural nacional i l'aprofundiment en els àmbits d'autogovern. El català continua ocupant, com en altres temps, un lloc secundari en l'atenció dels romanistes alemanys per darrere del francès, l'espanyol o l'italià, però ha aconseguit consolidar un estatus com a llengua de cultura digna d'un tractament científic que avui pocs gosen negar. En l'actualitat, la Romanística alemanya continua realitzant un important tribut al progrés de la lingüística catalana, tal com ho va fer a començaments del segle passat; i la seua participació en el debat científic no es limita només a fer-se ressò de les influències arribades dels territoris peninsulars, sinó que segueix protagonitzant

4. Berkenbusch, G. & Bierbach, C. (1997) «La filologia romànica alemanya i el seu interès per la llengua catalana», *Treballs de sociolingüística catalana*, 13, pp. 126-127.

una aportació original i pròpia a partir de la privilegiada perspectiva que permet la mirada «forana» i que s'ha demostrat tan reveladora en camps com la sociolingüística, la lingüística contrastiva o l'ensenyament del català com a llengua estrangera. El nombre sempre creixent de monografies, articles, tesis doctorals i de llicenciatura i obres col·lectives consagrats a l'estudi del català en qualsevol dels seus vessants, ens parla d'un període fructuós encara obert que previsiblement ha de donar fruits ben saborosos en els pròxims anys.

La varietat i l'abundància de treballs que, amb cada vegada més freqüència, es publiquen a Alemanya a l'entorn de la lingüística catalana i els vincles continuats entre els romanistes germanòfons i aquesta part de la Mediterrània occidental justifiquen i fan necessària una revisió periòdica que ajude a determinar quines han estat les principals línies de recerca en aquests anys i quins nous rumbs prendrà la disciplina en un futur immediat. L'objectiu d'aquest dossier és, precisament, l'avaluació crítica de les obres més representatives de la lingüística catalana generades per autors originaris dels territoris de parla alemanya o que hi resten vinculats des de fa temps i han completat una bona part de la seua trajectòria acadèmica a centres de recerca alemanys, austríacs i suïssos. Els articles que configuren el monogràfic són representatius dels cinc grans blocs en què hom pot dividir l'estudi de la llengua d'acord amb l'interès que han despertat entre els romanistes germanoparlants: estudis sincrònics, lingüística diacrònica i històrica, lingüística contrastiva, sociolingüística i un darrer apartat dedicat a la lingüística aplicada i als nous corrents d'investigació en lingüística catalana.

En el capítol introductori, Vicent Álvarez, professor de llengües iberoromàniques a la Universitat de Neuchâtel i autor del diccionari català-alemany de més recent aparició, efectua una valoració global de l'aportació dels autors germanoparlants a l'estudi de la llengua catalana i aprofundeix en l'anàlisi d'algunes de les principals obres de lingüística sincrònica descriptiva. L'apartat referit a la lexicografia bilingüe actual de les llengües alemanya i catalana significa el primer intent de sistematització de l'estudi crític dels principals diccionaris didàctics que són punt de referència per als aprenents d'ambdós idiomes i obre una línia de recerca en la qual caldrà seguir aprofundint.

Aina Torrent-Lenzen, catedràtica de lingüística hispànica a Colònia i Viena i autora de nombrosos treballs sobre història, norma i traducció de la llengua catalana, fa al seu capítol una revisió exhaustiva de les nombrosíssimes derivacions que ha trobat en els treballs dels romanistes alemanys l'estudi de la història interna i externa del català. La seua mirada abraça publicacions que s'estenen des dels mateixos orígens de

la Filologia com a disciplina científica fins els nostres dies i fa palesa la manera com alguns dels autors més destacats de la Romanística germanoparlant —com abans Friedrich Diez, Bernhard Schädel, Walther von Wartburg o Wilhelm Meyer-Lübke i, més recentment, Konstanze Jungbluth, Georg Kremnitz o Brigitte Schlieben-Lange— se n'han ocupat i han ajudat a donar l'empenta que avui tenen camps tan diversos com la morfosintaxi i la fonètica històrica, l'ortografia, la lexicologia o la sociolingüística del català.

El tercer capítol és obra d'Artur Quintana, membre corresponent de l'Institut d'Estudis Catalans, que durant els seus anys d'activitat docent a la Universitat de Heidelberg protagonitzà una ingent tasca d'investigació i popularització de les lletres catalanes al món germanòfon. La seua contribució a aquest monogràfic se centra en l'anàlisi dels principals treballs d'autor alemany, dins l'àmbit de la lingüística contrastiva del català amb altres idiomes. De l'article de Quintana destaca, sobretot, la importància que concedeix a personatges com Bernhard Schädel, Eberhard Vogel, Fritz Krüger o Kurt Salow i les línies d'investigació a què donaren origen i desenvoluparen per a l'emergència al nostre territori de disciplines com els estudis contrastius, la dialectologia, l'etnolingüística o la geografia lingüística. Quintana posa de manifest que, lluny d'haver quedat confinat a un període concret de la història de la lingüística moderna, l'estudi comparat del català amb altres llengües s'estén fins el moment actual a través d'una sèrie d'obres de gran valor científic que, en no haver estat mai traduïdes al nostre idioma, romanen encara avui fora de l'abast del públic catalanoparlant i, en la seua major part, no han pogut ser aprofitades pels romanistes d'aquí.

En el quart capítol, Katharina Wieland, autora de diverses monografies i articles sobre el català de Barcelona i la llengua dels joves a les comarques centrals, i Mireia Medina repassen els treballs de sociolingüística catalana més recents que han vist la llum a Alemanya. La seua mirada abraça els darrers trenta anys i parteix dels primers treballs sobre la matèria de Schlieben-Lange i Kremnitz per arribar als de més recent aparició, obra d'autors com Rolf Kailuweit, Max Doppelbauer, Carsten Sinner o la mateixa Wieland. Les pàgines d'aquest article fan palesa la manera com la Romanística alemanya no només està reproduint les tendències més actuals que han nascut de la diversificació dels estudis de sociolingüística catalana (planificació lingüística, psicologia social del llenguatge, etnografia de la comunicació, contacte de llengües, variació lingüística, llengua i migració, etc.), sinó que està participant activament en el seu desenrotllament. El nombre i la diversitat d'estudis analitzats per Wieland i Medina, juntament amb els que Torrent-Lenzen havia esmentat en la seua relació diacrònica,

mostren fins a quin punt els autors germanoparlants s'han interessat pel català com a laboratori de proves i exemple viu del mode en què són percebuts els canvis que es donen en la relació entre una llengua i la comunitat humana que la fa servir com a eina fonamental de comunicació.

Tanca el monogràfic l'article de Ferran Robles sobre la lingüística aplicada a l'ensenyament i els nous corrents d'investigació en lingüística. En aquest capítol queda patent que el català ha recuperat el lloc que li pertoca, dins dels estudis romànics alemanys i, tal com succeí en les primeres dècades del segle XX, torna a ser l'objecte de nombroses disquisicions i treballs científics realitzats des de les metodologies més diverses i els posicionaments teòrics més capdavanters. Robles dóna compte de les aportacions d'alguns dels autors que estan protagonitzant l'avenç de la Filologia romànica alemanya actual, com Claus Pusch, Andreas Wesch, Susann Fischer o Patrick O. Steinkrüger, al desenvolupament de camps d'estudi de plena actualitat al nostre país com la lingüística del text, l'anàlisi conversacional, la lingüística de corpus o la fraseologia. En el seu recompte s'inclouen, a més, nombroses referències a la generació més jove de catalanistes germanoparlants, que s'han incorporat a la disciplina en els darrers anys amb contribucions de rellevància i que, de ben segur, seran la punta de llança de les lletres catalanes a Alemanya en un futur immediat.

Aquest recull d'articles s'afegeix als nombrosos intents anteriors de quantificar i catalogar la bibliografia catalanística d'arrel alemanya i, en aquest sentit, prova de donar resposta a les preguntes que fa poc més d'una dècada plantejaven Berkenbusch i Bierbach (1997: 123) a l'entorn de la implicació dels autors germanoparlants amb l'estudi, el coneixement i la difusió de la llengua catalana:

> La filologia romànica alemanya té la fama d'haver donat des dels seus principis un lloc adequat als estudis del català, dins del seu ample repertori de recerca [...] En què es basa aquesta opinió? És sobretot fruit de la tradició, és a dir, la referència al passat o també té vigència per a la recerca actual de la romanística en llengua alemanya?

En les següents pàgines, el lector trobarà complida resposta a aquests interrogants i constatarà que el nostre idioma continua sent punt de trobada d'algunes de les reflexions més actuals sobre el llenguatge que tenen el seu origen a l'Europa central germanòfona.

Ferran Robles i Sabater
Universitat de València

VICENTE ÁLVAREZ VIVES

LA CONTRIBUCIÓ DE LA ROMANÍSTICA ALEMANYA ALS ESTUDIS ACTUALS DE LINGÜÍSTICA CATALANA: VALORACIÓ GLOBAL AMB ESPECIAL ATENCIÓ A LA LEXICOGRAFIA BILINGÜE

1. INTRODUCCIÓ

Si haguérem de fer una valoració global del nombre i de la qualitat dels estudis de lingüística catalana, dins de l'àmbit de la Romanística alemanya, obtindríem uns resultats positius donada l'abundant dedicació i la variada oferta d'investigacions al respecte. Diversos lingüistes (Briesemeister 1988; Berkenbusch & Bierbach 1997) coincideixen a assenyalar que la Filologia romànica alemanya té la fama d'haver donat un lloc adequat als estudis sobre el català, dins del seu ample repertori de recerca.

No és d'estranyar que la relació entre els idiomes català i alemany compte amb nombroses contribucions, ja que açò només és el reflex d'una tradició que es remunta segles enrere. Allà per l'any 1502 l'impressor Johann Rosenbach de Heidelberg va publicar el *Vocabolari molt profitós per apendre Lo Catalan Alamany y Lo Alamany Catalan*, una de les primeres manifestacions de la importància de la llengua catalana a l'època. Hem de tenir en compte que es tracta d'una de les primeres obres lexicogràfiques bilingües que ja no tenen el llatí com a referent.

Caplletra 47 (Tardor 2009), pp. 113-132

Però aquí ens interessen les aportacions de la Romanística alemanya dedicades a la llengua catalana, i més concretament, els estudis de lingüística del català en l'actualitat. Avui dia el català és un idioma que es pot aprendre en moltes universitats, sobretot europees; però, sens dubte, Alemanya és un dels principals països on gaudeix i sempre ha fruït d'una posició privilegiada. No volem dir amb això que ocupe un lloc més important del que pertoca, sinó que les atencions envers el català són les que, com a llengua romànica, mereix.

Berkenbusch i Bierbach (1997: 123) proposen una periodització dels estudis que la filologia romànica alemanya ha dedicat a la llengua catalana. Ambdues autores expliquen que aquesta no és sistemàtica perquè no és justificada metodològicament i perquè les fonts consultades fan referència a èpoques diverses, però que es tracta d'una valoració pragmàtica i descriptiva de la situació temporal de les investigacions referides. Proposen una divisió en dos moments:

> 1. La primera etapa que hem establert comença amb els principis de la Romanística alemanya a finals del segle dinou i les primeres relacions científiques catalano-alemanyes i s'estén fins a mitjans del nostre segle (guerra civil espanyola 1936-39, segona guerra mundial 1939-45).
>
> 2. La segona etapa abraça des dels començaments de la reconstrucció de la Romanística alemanya de postguerra i el seu ascens a partir dels anys setanta, fins avui.

En aquesta panoràmica dels estudis lingüístics de la llengua catalana ens basarem sobretot en la segona etapa de la periodització anterior i, per això, hem reunit una selecció de les darreres investigacions dedicades al català fetes, dins de l'àmbit de la Romanística alemanya. Per descomptat, es tracta d'una breu síntesi dels principals corrents d'investigació i, per avançat, demanem disculpes per aquells treballs que no seran citats aquí i que, sens dubte, són investigacions que mereixerien una menció.

Per a no deixar un buit en la primera etapa de la periodització anterior i proposar algunes referències més per a qui puga estar interessat en obres recopilatòries de materials sobre el català, observem les indicacions de Berkenbusch i Bierbach (1997: 128):

> Per al segle dinou les obres de contingut català no s'han de buscar en bibliografies especialitzades sinó més aviat en obres de conjunt (català-provençal, etc.). També hi ha un tipus de fonts bibliogràfiques que quasi no apareixen mai en les bibliografies corrents, com són els anomenats *Schulschriften* (Publicacions d'Institut).

Per a l'època de 1890-1950 ens basem en les dades de la bibliografia de la ZrPh, aquella de Flasche 1950 i la de Briesemeister 1979. Per més endavant podem comptar amb la *Romanische Bibliographie* (RB – a partir de 1961), la *Bibliographie der Hispanistik* (BHisp – 1978-1989), la *Bibliographie Linguistischer Literatur* (BLL), la *Bibliographie Linguistique* (BL), a partir de 1984 tenim la ressenya de Schönberger/Stegmann (*Zeitschrift für Katalanistik-ZfK* 1 1988 ff.) i també la llista d'escrits universitaris (Katalanische Hochschulschriften) de Sabine Sattel (ZfK 1991b). A més vam consultar [les] actes dels congressos internacio[n]als de romanística, hispanística, catalanística i les fonts indicades al final del text.

Hem realitzat la recerca de les obres de diverses maneres, però hem de destacar el gran ajut dels materials online. Ens referim, concretament, a la consulta de les *Mitteilungen des Deutschen Katalanistenverbandes*,[1] que trobem a la pàgina web de l'Associació Germano-Catalana,[2] així com també de la *Zeitschrift für Katalanistik*.[3]

2. DELS INICIS FINS A LA POSTGUERRA

Hom atribueix a Friedrich Diez el paper de protagonista en les primeres investigacions sobre la llengua catalana i els problemes de la cultura i la història de Catalunya, dins l'àmbit de la Romanística alemanya. En la *Grammatik der romanischen Sprachen* (1868), apareix el català, dins l'apartat dedicat al provençal, però en la segona edició ja es parla d'una llengua independent, encara que emparentada amb els parlars de la Provença. Serà a la cinquena edició (1888) quan Diez dedicarà un capítol al català, tot i que amb un contingut molt semblant a les anteriors edicions.

Un altre fet destacable per a la promoció nacional i internacional del català fou la celebració del Primer Congrés de la Llengua Catalana (1906) a Barcelona, organitzat per Mn. Alcover. S'hi reuniren lingüistes de renom com A. Morel-Fatio, J. Saroïhandy, E. Vogel, F. Holle i B. Schädel entre d'altres, les investigacions dels quals van concedir al català el lloc que ocupa i mereix junt a les altres llengües romàniques. Destacaren en aquest congrés els treballs de F. Holle sobre «La frontera de la lengua catalana en la Francia meridional» (1908) i de B. Schädel «Über die Zukunft der katalanischen Sprachstudien» (1908b).

1. Números del 36 (març de 1999) al 47 (febrer de 2006).
2. <http://www.corpora-romanica.net/dkv/llibres.htm>.
3. *Zeitschrift für Katalanistik* (*ZfK*) o *Revista d'Estudis Catalans*. Trobem a Internet des del volum 15 (2002) al 19 (2006). Vegeu <http://www.romanistik.uni-freiburg.de/pusch/zfk/dt/archiv.htm>.

B. Schädel ha estat considerat per molts (Eberenz & Greoles 1990: 158-159; Julià 2000: 28-30) el fundador dels estudis sobre el català a Alemanya. Fou professor a la Universitat de Halle i des d'allà va establir contactes amb Mn. Alcover, que, si bé a llarg termini acabarien essent extremadament productius per al desenvolupament de la dialectologia catalana, no tingueren l'èxit que Schädel esperava (Kaminsky 1991: 13; i cf. Julià 2000: 33-34):

> Com Artur Quintana (cf. Lüdtke 1970) i, més recentment, Eberenz-Greoles (1990) esmenten, tres estipendiats catalans foren enviats a Alemanya de 1908 a 1912. Aquest intercanvi representà a començaments d'aquest segle el punt culminant de les relacions científiques entre Catalunya i Alemanya. Començà com un projecte molt esperançador i acabà amb la frustració dels participants i pocs resultats en relació amb la despesa i el desig.

Els tres estudiants al·ludits foren Antoni Griera, Pere Barnils i Manuel de Montoliu, que arribaren a Halle amb la inquietud d'aprendre la metodologia més capdavantera amb què es realitzaven els estudis de Romanística a Alemanya per poder aplicar-la a l'estudi científic del català. Malgrat els seus esforços, els resultats de la seva estada a Halle no foren positius i només Barnils finalitzà els seus estudis en aquella universitat. Va defensar la seva tesi doctoral el 1912, una de les primeres (segurament la primera) sobre el català en una universitat alemanya.

Com a conseqüència del Primer Congrés de la Llengua Catalana (1906) i de la creació, el 1907, de l'Institut d'Estudis Catalans, es conformaren les *Normes ortogràfiques* (1913), el *Diccionari ortogràfic* (1917) i la *Gramàtica catalana* (1918) de Pompeu Fabra, obres bàsiques de la descripció i codificació del català modern. Cal afegir a aquesta llista les monografies de B. Schädel (1908a) i de Meyer-Lübke (1925) com a contribucions alemanyes rellevants.

Les dues primeres dècades del segle xx van viure la codificació de la llengua, així com van ser testimonis de la utilització del català en les publicacions científiques a Alemanya i el domini lingüístic catalanoparlant sense cap entrebanc fins a la dictadura de Primo de Rivera (1923) en què començaren a produir-se les primeres dificultats. Posteriorment, el parèntesi que significà la guerra civil i el conflicte entre les principals potències europees acabà amb la prohibició del català tant parlat com escrit i l'aïllament dels nostres territoris respecte del marc europeu que tanta volada havia donat a l'estudi acadèmic del català en les dècades anteriors. Aquesta situació no canviarà fins als últims anys del règim franquista i, per tant, durant aquest període

no hi haurà una activitat destacada pel que fa a l'estudi ni a l'ús de la llengua, si més no, als països de parla alemanya.[4]

3. DE LA POSTGUERRA FINS A L'ACTUALITAT

A principis dels anys cinquanta s'incrementen els estudis de dialectologia i també els d'història de la llengua i de gramàtica (encara que les contribucions alemanyes són poc nombroses en aquest últim apartat). La situació no canviarà gaire durant els anys seixanta, però a partir de finals d'aquesta dècada i durant la següent començaran a minvar les obres sobre dialectologia, onomàstica i toponomàstica i es crearà un nou corrent d'estudis dedicats a la sociolingüística.

En darrera instància, l'interès dels romanistes alemanys per la nostra llengua i la nostra cultura es fa evident en l'aparició de números monogràfics de revistes sobre temes catalans: *Iberoromania* 9 (1979); *Iberoamericana* 24 (1985); *Hispanorama* 40 (1985), 57 (1991), 65 (1993), 84 (1999) i 118 (2007). A més a més, cal destacar també els manuals d'introducció a la llengua catalana que veuran la llum a partir dels anys vuitanta, com els de Lüdtke (1984), Röntgen (1987) o Radatz (1992).

Una última prova manifesta del moment que viu l'aprenentatge del català als països de parla alemanya és la publicació dels darrers diccionaris bilingües. Durant la dècada dels noranta, la producció lexicogràfica alemany-català, català-alemany es veurà incrementada considerablement. Ho considerarem amb més detall en l'apartat dedicat a aquesta matèria.

Finalment, la creació de l'*Associació Germano-Catalana* o *Deutsche Katalanistenverband* (DKV), que va tenir l'origen en la *Deutsch-Katalanische Gesellschaft* (DKG), reunida per primera vegada el 1983 a Karlsruhe, és un exemple més de la importància del català, dins la Romanística alemanya que continua vigent avui dia. Aquesta associació organitza col·loquis de Catalanística cada dos anys,[5] que se celebren en diferents universitats alemanyes i és la responsable d'editar la *Revista d'Estudis Catalans*, també

4. Un procés paral·lel es produeix en el nombre de traduccions de literatura catalana a l'alemany, que havia crescut progressivament durant els primers anys del segle XX i es veurà aturat en sec després del conflicte bèl·lic peninsular (cf. Robles 2005: 221-222).

5. El darrer col·loqui es va celebrar a la Universitat de Kiel el 2008.

coneguda com *Zeitschrift für Katalanistik* (*ZfK*), fundada pel professor T. D. Stegmann, que va començar a editar-se el 1988 i des de 2002 es pot consultar a través d'Internet.

3.1 Sobre *fonètica i fonologia* hem de destacar els estudis de la professora C. Lleó, que des de 1985 exerceix la docència a la Universitat d'Hamburg. Les seves àrees d'especialitat són la fonologia, la morfologia, la Gramàtica Generativa de l'espanyol, així com també la del català, i la sociolingüística catalana. Té una gran trajectòria d'obres publicades, entre les quals citem algunes de les seves monografies: en 1970 aparegué *Problems in Catalan Phonology*, publicat a Seattle per la Universitat de Washington; en 1982, amb H. Contreras, *Aproximación a la fonología generativa: Principios teóricos y problemas*, publicat a Barcelona per Anagrama; i en 1997, *La adquisición de la fonología de la primera lengua y de las lenguas extranjeras*, a Madrid per l'editorial Visor. D'altra banda ha participat en projectes de recerca sobre aspectes de fonologia alemanya-espanyola,[6] dislèxia[7] i prosòdia[8] en el desenvolupament fonològic i morfològic, dins l'àmbit de la lingüística bilingüe. Finalment, entre els seus articles destaquen els dedicats a l'adquisició fonològica del català (Lleó 1991; Lleó 1995), a la prosòdia (Lleó 2004), a l'adquisició lingüística bilingüe (Lleó 2006) i a qüestions de dialectologia (Lleó 1986).

3.2 Són pocs els treballs d'època moderna dedicats a la *morfosintaxi* del català contemporani. El primer a ocupar-se'n fou J. Huber a la seva *Katalanische Grammatik* (1929) i també a començaments del segle XX trobem treballs que s'hi dediquen tant des d'un punt de vista sincrònic (Spitzer 1914) com diacrònic (Klesper 1930). En l'època actual, els treballs més destacats són l'estudi sobre el sistema pronominal del català parlat de Mallorca de H.-I. Radatz (1994) i l'article sobre el criteri d'acceptabilitat en sintaxi de R. Kailuweit (1994), així com les tesis doctorals de B. Schlieben-Lange (1971) i R. Groß (1997) sobre els sistema verbal i M.-O. Hinzelin (2007) sobre el sistema pronominal en català.

3.3 Són molt més abundants les contribucions dedicades a la *sociolingüística*, la *variació lingüística*, la *pragmàtica* i la *gramaticalització* en català. Encara que els primers

6. Phonologie-Erwerb Deutsch-Spanisch als Erste(n) Sprache(n) (PEDSES) (1986-1988)

7. Dyslexien im Deutschen und Spanischen (DYDUS) (1995-1997).

8. Prosodische Beschränkungen zur phonologischen und morphologischen Entwicklung im bilingualen Erstpracherwerb (des de 1999).

estudis empírics dignes d'esment comencen als anys setanta, no serà fins a les dècades posteriors que assoleixin un nivell científic considerable. En un primer moment, els sociolingüistes centraren els seus treballs en la qüestió de l'estatut tipològic de la llengua catalana, és a dir, sobre la pertinença a l'àmbit iberoromànic o gal·loromànic (Schlieben-Lange 1971; Egert 1985).[9] Més recents són els estudis de caràcter general sobre *sociolingüística* i *diglòssia* de Schlieben-Lange (1973) —un referent ja clàssic de la Romanística alemanya—, Brumme (1994), Kailuweit (1997; 2002), Sinner (2001) i Thielemann (1994), entre altres.

Entorn al concepte d'*interferència lingüística*, A. Wesch (1994a; 1997) i C. Sinner (1998) als seus articles, i H. Schubert (2000), J. Seib (2001) i E. Dobrowolska (2006) a les seves tesis doctorals i de llicenciatura, estudien en profunditat la incidència del català sobre la llengua espanyola, mentre que G. Berkenbusch (1981) i K. Noufal (1998) analitzen el contacte lingüístic entre el francès i el català a Perpinyà i el Rosselló.

Sobre *norma lingüística* ens ofereixen una visió global i exhaustiva els treballs de C. Sinner (2005) i A. Torrent-Lenzen (2000a; 2000b; 2005b; 2005c). Quant a la *llengua parlada* resulten interessants les aportacions d'A. Torrent-Lenzen (1999) i A. Wesch (1994b; 2000). Incloem aquí, com a simple mostra de treballs sobre *pragmàtica*, els estudis d'A. Torrent-Lenzen (2001; 2005a), encara que a aquest apartat ja es refereix amb més detall l'article de F. Robles recollit en aquest mateix volum.

Pel que fa a la *variació lingüística* i *estudis diatòpics* en llengua catalana, cal fer esment dels següents: sobre l'*Alguer*, P. Steinkrüger (1997a) es qüestiona l'aspecte conservador o innovador del dialecte alguerès; respecte a *Andorra*, trobem l'estudi de C. Sinner (2004) sobre llengües i contacte de llengües; un major nombre de treballs estan dedicats a l'*espanyol de Catalunya*: C. Sinner (1998; 1999a; 2000; 2008) i A. Wesch (1997); per acabar, sobre *Mallorca* sobresurten les investigacions sobre bilingüisme i normalització lingüística de S. Herling (2003) i C. Sinner (1999b; 2000).

Finalment, la *gramaticalització* és un dels fenòmens lingüístics que més atenció està rebent per part dels romanistes interessats en l'estudi del català. Una repassada als treballs que han ofert en els darrers anys ens dóna un clar indici d'aquesta dedicació: des d'una perspectiva diacrònica destaquem els articles de C. Lehmann i

9. Recordem que el debat entorn de la filiació tipològica del català fou especialment intens durant els anys vint i trenta del segle passat i també comptà amb la participació d'autors contemporanis i anteriors de la talla d'A. Morel-Fatio (1904/1906) i W. Meyer-Lübke (1925, 1926).

M. Aguado (1989), P. Steinkrüger (1995; 1997b; 1999; 2000; 2004) i Fischer (2006), i des d'un punt de vista sincrònic, els de C. Pusch (1997) i H.-I. Radatz (2003). M.-O. Hinzelin també se n'ocupa des d'una perspectiva contrastiva amb l'occità i el francès (2004; 2006; 2007).

3.4 Panorama de la lexicografia bilingüe alemany-català, català-alemany

3.4.1 La lexicografia bilingüe de l'alemany i el català

No trobem molta bibliografia sobre lexicografia bilingüe alemany-català, català-alemany. Això és senyal de la manca de treballs científics que permetrien augmentar la qualitat dels diccionaris que tenim al mercat. Comptem amb alguns referents que han fet l'esforç de recopilació i presentació dels materials existents. En primer lloc, G. Colón i A. Soberanas (1991) descriuen un panorama de la lexicografia catalana que va des de les glosses medievals fins a l'obra de Pompeu Fabra. Els autors consideren totes les regions de la llengua i per això recullen tota mena de documents «tant del Principat, de València, de les Illes com del comtat del Rosselló» (Colón & Soberanas 1991: 7). Pel que fa a la lexicografia català-alemany ens expliquen que el 1502 l'impressor Johann Rosenbach va publicar a Perpinyà un vocabulari català-alemany amb la intenció de presentar una obra per a l'aprenentatge autodidacte d'una llengua aliena (Colón & Soberanas 1991: 40):

> Aquest molt digne y útil vocabolari a instruir apendre sinse anar a la schola açí con són menestrals aquí pot apendre un alaman catalan y catalan alamany en lo present libre són contenguts tots noms y mots que se pugua demanar tot capitolat ab sa taula.

La importància de l'obra rau en el fet que es tracta d'un repertori lexicogràfic de dues llengües diferents de la llatina, cosa que no era molt habitual a l'època. Ja L. Klaiber (1936) va demostrar que és el resultat de l'adaptació d'un dels vocabularis alemany-italià que circulaven cap a finals del segle xv. L'element més peculiar d'aquesta obra és que la disposició de les entrades no és alfabètica sinó que recopila el material lèxic i l'ordena en grups lògics com la religió, la casa, els animals, la guerra, les malalties, etc.

El següent diccionari català-alemany, alemany-català que ressenyem és el d'E. Vogel (1911): *Taschen-wörterbuch der katalanischen und deutschen Sprache*, Madrid/

Berlín. Es tracta d'una obra que fou punt de referència durant molt de temps per als romanistes alemanys fins a l'arribada d'altres obres lexicogràfiques més recents. Destaca, sobretot, el fet que incorpora la transcripció fonètica dels mots.

Convé que parem aquí esment de dos articles de considerable valor per a la qüestió que ens ocupa, ja que ofereixen el panorama general de la tradició lexicogràfica catalana. El primer té per autor el romanista i catalanòfil G. Haensch (1990).[10] mentre que el segon, tot i ser obra de dos investigadors catalans, fou publicat en alemany al manual de referència de la lingüística romànica germanoparlant *Lexikon der Romanistischen Linguistik* (*LRL*) (Rico & Solà 1991). El professor G. Haensch proposa una periodització de la lexicografia catalana que s'estructura en quatre etapes: *a*) dels orígens fins al segle XVII, *b*) del segle XVII fins a principis de la Renaixença, *c*) de la Renaixença fins a l'acabament del segle XIX i *d*) el segle XX. A més a més, afegeix un apartat dedicat a la tipologia dels diccionaris amb exemples en català. Com a conclusió i parant esment a d'altres qüestions que ajuden a comprendre l'estat de la lexicografia catalana, com la situació de bilingüisme, Haensch (1990: 1779) apunta:

> Els aconseguiments i els dèficits de la lexicografia catalana s'han de veure en relació amb les vicissituds de la llengua i la cultura catalanes des del segle XVI, però també sobre el rerefons d'una situació de bilingüisme que es perllonga des de fa segles. En efecte, encara manquen per complet molts tipus de diccionaris i en el cas d'altres, hom desitjaria noves o millors obres. […]

Una perspectiva més actual, ens l'ofereix l'article de C. Gelpí (2001) amb una proposta d'avaluació de tres diccionaris bilingües alemany-català. L'estudi s'estructura sobre la base dels conceptes de *funció*, *usuaris* i *tipus* de diccionari. El criteri de la *funció* ens permet distingir entre els diccionaris per a la producció i els diccionaris per a la comprensió. En el cas del català, aquesta mena de distincions no resulta operativa ja que no es veu reflectida en cap dels diccionaris catalans estudiats. En segon lloc, cal pensar en els *usuaris*, ja que depèn d'ells la selecció i l'organització de la informació que el lexicògraf proporcione. Per tant, els *usuaris* es converteixen en un factor essencial dels diccionaris bilingües i els lexicògrafs són conscients de la necessitat de crear un producte que siga útil per a un usuari determinat. I, finalment, els *tipus* de diccionaris, és a dir, a partir de la consideració de les funcions i els usuaris necessitarem un tipus determinat d'obra. C. Gelpí (2001: 144) afirma que:

10. Podem afegir, entre d'altres, l'article del prof. G. Haensch (1988) dedicat a uns quants diccionaris castellà-català.

> Els resultats de l'aplicació d'aquest sistema d'avaluació ens mostraran un panorama que és encara lluny d'una situació desitjable, perquè els pocs diccionaris bilingües que hi ha al mercat, tot i la qualitat que presenten, no poden satisfer del tot les necessitats dels usuaris que els consulten.

D'altra banda, sobre la *lexicografia bilingüe* de l'*espanyol* amb el *català* està escrivint una tesi doctoral en l'actualitat L. M. Schaipp de la Universitat d'Augsburg, que s'ocupa concretament de la teoria i de la metodologia dels diccionaris català-espanyol. Fruit del seu treball fou la tesi de llicenciatura *Zweisprachige Lexikographie und zweisprachiges Wörterbuch: Die Situation der neueren Lexikographie für das Sprachpaar Spanisch-Katalanisch*, en la qual presentà els principals diccionaris d'aquestes característiques i alguns problemes que hi podem trobar.

3.4.2 Els diccionaris bilingües actuals alemany-català, català-alemany

Dues són les editorials que han dedicat més esforços a la producció de diccionaris bilingües del català. D'una banda, com a representant alemanya trobem l'editorial Langenscheidt i de l'altra, en el cas català, el grup Enciclopèdia Catalana. Això no vol dir que aquestes hagen estat les úniques cases interessades en aquest tipus d'obres, ja que també és possible citar-ne d'altres publicades per les editorials Pòrtic, Herder i Arimany.

Presentem una panoràmica general dels principals diccionaris bilingües actuals, que pretén ser representativa de l'activitat lexicogràfica a l'entorn de les llengües que aquí ens ocupen, més que no una anàlisi exhaustiva de cadascun dels títols esmentats. Comencem, doncs, per l'editorial Langenscheidt: Batlle, L. C., Haensch, G., Stegmann, T., Woith, G. (1992) *Langenscheidts Handwörterbuch Katalanisch - Deutsch*, Berlín, Langenscheidt. Es tracta d'una obra de 1.060 pàgines que reuneix unes 70.000 entrades i locucions i que inclou exemples d'ús, sobretot d'unitats fraseològiques. Es completa amb una gramàtica de 23 pàgines que facilita a l'usuari alemany la informació bàsica sobre la gramàtica del català. D'altra banda, aquesta mateixa editorial també publica versions de butxaca, com per exemple: *Langenscheidts Universal-Wörterbuch Katalanisch (Katalanisch - Deutsch / Deutsch - Katalanisch)* 2000, Berlín, Langenscheidt. Aquest és un diccionari amb unes 30.000 entrades i locucions destinat a l'ús de turistes i que compta amb la transcripció fonètica dels mots. L'Enciclopèdia Catalana també ha posat cura en la producció de diccionaris bilingües alemany-català. En les

edicions revisades cal destacar que tornem a trobar els mateixos autors dels diccionaris de Langenscheidt: Batlle, L. C., Haensch, G., Kockers, E., Stegmann, T. D. (1996) *Diccionari Alemany-Català*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana. Té 735 pàgines i està redactat en català. Inclou un resum de la fonètica alemanya i algunes qüestions sobre aspectes gramaticals. Un segon exemple és el que complementa l'anterior: Batlle, L. C., Haensch, G., Stegmann, T., Woith, G. (1991) *Diccionari Català-Alemany*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana. Té 1.072 pàgines i les instruccions d'ús, qüestions de fonètica catalana i nocions gramaticals. A la portada s'especifica la xifra d'entrades que conté: 56.000. Per descomptat, aquesta editorial també prepara edicions de butxaca: Enciclopèdia Catalana (1996) *Diccionari Català-Alemany / Deutsch-Katalanisches Wörterbuch*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana; i Enciclopèdia Catalana (2003) *Diccionari Bàsic Català-Alemany / Alemany-Català*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana. Ambdues obres consten d'unes 500 pàgines aproximadament.

L'editorial Pòrtic publicà l'obra de Guàrdia, R., Ritter, M. (1981) *Diccionari Alemany-Català / Català-Alemany*, Barcelona, Pòrtic. Consta de 543 pàgines i es tracta d'una de les obres de consulta d'ús més habitual entre els parlants d'ambdues llengües. Conté unes 17.000 entrades en la part alemany-català i d'unes 15.000 en la de català-alemany. En aquest cas no comptem amb les introduccions que hem observat en els casos anteriors de Langenscheidt i de l'Enciclopèdia Catalana.

Finalment, el diccionari més recent és el publicat per l'editorial Herder: Álvarez, V. (2007) *Diccionari Pocket Deutsch-Katalanisch / Català-Alemany*, Barcelona, Herder. Es tracta d'un diccionari de butxaca d'unes 563 pàgines i que consta de les parts següents: indicacions per a l'ús del diccionari, introducció a la pronúncia de cadascuna de les llengües, introducció a la gramàtica bàsica de l'alemany i el català i cos del diccionari. Com que, en principi, està destinat a l'ús de turistes, a la fi de l'obra s'ha afegit una guia de conversa bilingüe.

Altres diccionaris o repertoris lèxics que també mereixen un breu esment són els de Radatz, H.-I. (2004) *Katalanisch Wort für Wort*, Osnabrück, Peter Rump, i Rienitz, A. (1991) *Diccionari Català-Alemany / Alemany-Català* , Barcelona, Arimany.

4. PREMIS PER ALS FUTURS ROMANISTES

Amb caràcter anual, l'Associació Germano-Catalana (DKV) atorga les beques d'investigació «Rudolf Brummer» i els premis «Brigitte Schlieben-Lange» als estu-diants

que han tractat alguna qüestió relacionada amb la llengua, la literatura o la cultura dels territoris de parla catalana en les seves dissertacions acadèmiques (tesis doctorals, d'habilitació, de llicenciatura, etc.). En els darrers anys, aquests guardons han contribuït a incentivar la realització d'aquesta mena d'estudis i són un reconeixement per a les investigacions més reeixides.

Les darreres beques «Brummer» han recaigut en: Sophia Simon (Leipzig), *Forschungsprojekt zur sprachlichen und kulturellen Identität der Katalanen in L'Alguer* (2001); Katharina Wieland (Würzburg/Berlín), *Lebensweise und mündlicher Sprachgebrauch der Jugendlichen in Katalonien (speziell in Barcelona) im Spannungsfeld zwischen einem Kodex der Autonomie und den allgemeinen Sprachnormen des Katalanischen* (2002); Cornelia Eisner (Viena), *L'aplicació de la Llei de Política Lingüística a Catalunya: estat de la qüestió* (2003); Matthias Heinz (Tubinga), *Silbenstruktur und Phonotaktik des Katalanischen in der Diachronie* (2005); Susan Flocken (Friburg), *Die Sonderstellung des Katalanischen als europäische Minderheitensprache* (2005).

Els darrers premis «Schlieben-Lange» han estat concedits a: Sandra Herling (Siegen), *Kastilisch, Normkatalanisch und Mallorquinisch auf Mallorca* (2002); Annelise Hartkopf (Mannheim), *Der Sprachgebrauch in einer katalanischen Kleinstadt. Eine ethnographische Studie* (2003); Kirsten Süselbeck (Berlín/Marburg), *Sprache, Nation und Identität. Sprachpolitische Diskurse im Kontext von Nationalismus am Beispiel Katalonien* (2004).

Vicente Álvarez Vives
Université de Neuchâtel
Espace Louis-Agassiz 1

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Berkenbusch, G. (1981) «Einstellungen zum Französischen und zum Katalanischen in Perpignan», Universitat de Frankfurt, tesi de llicenciatura.

Berkenbusch, G. & C. Bierbach (1997) «La filologia romànica alemanya i el seu interès per la llengua catalana: retrospectiva i balanç», *Treballs de sociolingüística catalana*, 13, pp. 123-147.

Briesemeister, D. (1988) «Katalonien und Deutschland: ein Überblick über die kulturgeschichtlichen Wechselbeziehungen», *Zeitschrift für Katalanistik*, 1, pp. 11-35.

Brumme, J. (1994) «Nationalsprache und Regionalsprachen in Spanien. Ein Problemaufriß von heute auch für morgen», dins H.-J. Lüsebrink (ed.), *Nationalismus im Mittelmeerraum*, Passau, Passavia, pp. 74-99.

Colón, G. & A.-J. Soberanas (1991) *Panorama de la lexicografia catalana*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana. [1a ed. 1986]

Diez, F. (1868) *Grammatik der romanischen Sprachen*, Bonn, Weber.

Dobrowolska, E. (2006) «Das Spanische in Katalonien. Sprachkontakte zwischen dem Spanischen und dem Katalanischen», Universitat de Frankfurt, tesi de llicenciatura.

Eberenz-Greoles, C. (1990) «Bernhard Schädel i els Països Catalans», *Zeitschrift für Katalanistik*, 3, pp. 137-166.

Egert, G. (1985) *Die sprachliche Stellung des Katalanischen auf Grund seiner Lautentwicklung*, Frankfurt, Haag & Herchen.

Fischer, S. (2006) «Degrammaticalisation or the historical distribution of the epenthetic vowel in object pronouns», dins C. D. Pusch (ed.), *La gramàtica pronominal del català*, Aquisgrà, Shaker, pp. 1-25.

Gelpí, C. (2001) «La lexicografia bilingüe català-alemany, alemany-català: Proposta d'avaluació», dins C. D. Pusch (ed.), *Katalanisch in Geschichte und Gegenwart*, Tübingen, Stauffenburg, pp. 143-153.

Gross, R. (1997) «Das Modalverb „sollen" und seine Korrelate in spanischen und katalanischen Übersetzungen», Universitat de Viena, tesi doctoral.

Haensch, G. (1988) «Cop d'ull sobre uns quants diccionaris castellà-català», dins *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes*, xvi. *Miscel·lània Antoni M. Badia i Margarit* 8, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 113-144.

Haensch, G. (1990) «Katalanische Lexikographie», dins F. J. Hausmann *et alii* (eds.), *Wörterbücher. Ein internationales Handbuch zur Lexikographie*, ii, Berlín / Nova York, Walter de Gruyter, pp. 1770-1788.

Herling, S. (2003) «Mehrsprachigkeit und Sprachgebrauch auf Mallorca – ein soziolinguistischer Überblick», *Zeitschrift für Katalanistik*, 16, pp. 31-40.

Hinzelin, M.-O. (2004) «Die Stellung der Objektpronomina in frühen okzitanischen und katalanischen Texten im Vergleich», *Zeitschrift für Katalanistik*, 17, pp. 111-129.

— (2006) «Die neutralen Pronomina *ell*, *això*, *allò*, *açò* und *ço* in unpersönlichen Konstruktionen in diachroner und dialektaler Variation», dins C. D. Pusch (ed.), *La gramàtica pronominal del català*, Aquisgrà, Shaker, pp. 47-84.

— (2007) *Die Stellung der klitischen Objektpronomina in den romanischen Sprachen: diachrone Perspektive und Korpusstudie zum Okzitanischen sowie zum Katalanischen und Französischen*, Tübingen, Narr.

Holle, F. (1908) «La frontera de la lengua catalana en la Francia meridional», dins E. Vallès (ed.), *Primer congrés de la llengua catalana*, Barcelona, Joaquim Horta, pp. 335-339.

Huber, J. (1929) *Katalanische Grammatik: Laut- und Formenlehre, Syntax, Wortbildung*, Heidelberg, Carl Winter.

Julià, J. (2000) *Pere Barnils: l'home, el lingüista i el mestre (1882-1933)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Kailuweit, R. (1994) «Das Akzeptabilitätskriterium in der Syntaxforschung – Erfahrungen mit dem Katalanischen», dins G. Berkenbusch & C. Bierbach (eds.), *Akten des 2. gemeinsamen Kolloquiums der deutschsprachigen Lusitanistik und Katalanistik* ii: *Zur katalanischen Sprache: historische, soziolinguistische und pragmatische Aspekte*, Frankfurt, Domus Editoria Europaea, pp. 125-141.

— (1997) *Vom EIGENEN SPRECHEN – eine Geschichte der spanisch-katalanischen Diglossie in Katalonien (1759-1859)*, Frankfurt, Peter Lang.

— (2002) «Català heavy – català light: una problemàtica de la lingüística de profans», *Zeitschrift für Katalanistik*, 15, pp. 169-182.

Kaminsky, A. (1991) «Einige Aspekte der Einflußnahme der deutschen Katalanistik auf die wissenschaftliche Beschäftigung mit dem Katalanischen in Katalonien», *Sintagma*, 3, pp. 13-23.

Klaiber, L. (1936) «Der "Vocabulari català-alemany" von 1502 und seine italienische Vorlage. Eine bibliographische Untersuchung», dins *Homenatge a Antoni Rubió i Lluch*, iii, Barcelona, Impremta de la Casa de Caritat, pp. 81-86.

Klesper, O. (1930) «Beiträge zur Syntax altkatalanischer Konjunktionen», *Butlletí de Dialectologia Catalana*, 18, pp. 321-421.

Lehmann, C. & M. Aguado (1989) «Zur Grammatikalisierung der Klitika im Katalanischen», dins W. Raible (ed.), *Romanistik, Sprachtypologie und Universalienforschung*, Tübingen, Narr, pp. 151-161.

Lüdtke, J. (1970) *Informationen über Katalonien*, Tübingen, Universitat de Tübingen.

— (1984) *Katalanisch: eine einführende Sprachbeschreibung*, Munic, Hueber.

Lleó, C. (1970) *Problems in Catalan Phonology*, Seattle, University of Washington.

— (1986) «Algunes solucions dialectals de l'anivellament morfofonològic verbal», dins J. Veny i J. Pujals (coords.), *Actes del Setè Col·loqui Internacional de Llengua i*

Literatura Catalanes, Tarragona-Salou 1-5 octubre 1985, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 495-510.

— (1991) «Cap a la recerca sistemàtica sobre l'adquisició fonològica del català com a primera llengua en criatures multilingües», *Zeitschrift für Katalanistik*, 4, pp. 159-173.

— (1995) «Processos reduplicatius en català i ritme prosòdic: de l'adquisició fonològica a la formació de mots», *Caplletra*, 19, pp. 195-214.

— (1997) *La adquisición de la fonología de la primera lengua y de las lenguas extranjeras*, Madrid, Visor.

— (2004) «La recerca de l'adquisició fonològica de la primera llengua: dels segments a la prosòdia», dins T. Cabré (ed.), *Lingüística teòrica: anàlisi i perspectives*, 1, Barcelona, Universitat Autònoma de Barcelona, pp. 109-139.

— (2006) «Fenòmens evolutius i d'ús oral del català des de la finestra psicolingüística de l'adquisició bilingüe», dins S. Martí (coord.), *Actes del Tretzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes,* 1, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 361-385.

Lleó, C. & H. Contreras (1982) *Aproximación a la fonología generativa: Principios teóricos y problemas*, Barcelona, Anagrama.

Meyer-Lübke, W. (1925) *Das Katalanische: seine Stellung zum Spanischen und Provenzalischen, sprachwissenschaftlich und historisch dargestellt*, Heidelberg, Winter.

— (1926) «Afroromanisch und Iberoromanisch», *Zeitschrift für romanische Philologie*, 46, pp. 116-128.

Morel-Fatio, A. (1904-1906) «Das Catalanische», dins G. Gröber (ed.), *Grundriss der romanischen Philologie*, 1, Estrasburg, Trübner, pp. 841-877.

Noufal, K. (1998) «Der Sprachkontakt Französisch-Katalanisch im Roussillon», Universitat de Tübingen, tesi de llicenciatura.

Pusch, C. D. (1997) «(Alltags-)Sprachliche Kreativität und Grammatikalisierung, diskutiert an Beispielen aus der katalanisch-gaskognischen Morphosyntax», dins P. Reisewitz (ed.), *Kreativität. Beiträge zum 12. Nachwuchskolloquium der Romanistik*, Bonn, Romanistischer Verlag, pp. 281-292.

Radatz, H.-I. (1992) *Katalanisch für Globetrotter*, Bielefeld, Peter Rump.

— (1994) «Observacions sobre el sistema pronominal del català parlat de Mallorca», dins G. Berkenbusch i C. Bierbach (eds.), *Zur katalanischen Sprache: historische, soziolinguistische und pragmatische Aspekte*, Frankfurt, Domus Editoria Europaea, pp. 81-96.

— (2003) «La perífrasis <vado + infinitivo> en castellano, francés y catalán», dins C. Pusch i A. Wesch (eds.), *Verbalperiphrasen in den (ibero)romanischen Sprachen*, Hamburg, Buske, pp. 61-75.

Rico, A. & J. Solà (1991) «Katalanisch: Lexikographie», dins G. Holtus *et alii* (eds.), *Lexikon den Romanistischen Linguistik (LRL)* V/2, Tübingen, Niemeyer, pp. 281-310.

Robles, F. (2005) «Les traduccions alemanyes de literatura catalana», *Zeitschrift für Katalanistik*, 18, pp. 215-229.

Röntgen, K.-H. (1987) *Einführung in die katalanische Sprache*, Bonn, Romanistischer Verlag.

Schädel, B. (1908a) *Manual de fonètica catalana*, Cöthen, Schulze.

— (1908b) «Über die Zukunft der katalanischen Sprachstudien», dins E. Vallès (ed.), *Primer congrés de la llengua catalana*, Barcelona, Joaquim Horta, pp. 410-415.

Schlieben-Lange, B. (1971) *Okzitanisch und Katalanisch: zur Soziolinguistik zweier romanischer Sprachen*, Tübingen, Narr.

— (1973) *Soziolinguistik: eine Einführung*, Stuttgart, Kohlhammer.

Schubert, H. (2000) «Grammatische und lexikalische Einflüsse des Katalanischen im Spanischen von Barcelona. Ergebnisse eigener Sprachaufnahmen», Universitat de Múnster, tesi de llicenciatura.

Seib, J. (2001) «La variedad bilingüe del español hablado en Cataluña caracterizada por influencias y convergencias con el catalán», Universitat de Mannheim, tesi de llicenciatura.

Sinner, C. (1998) «Frequenzuntersuchungen zum Nachweis sprachlicher Interferenzerscheinungen am Beispiel der katalanischen Varietät des Kastilischen», *Iberoamericana*, 69, pp. 5-25.

— (1999a) «Das Spanische in Katalonien», *Grenzgänge*, 11, pp. 93-126.

— (1999b) «Die Normalisierung des Katalanischen auf Mallorca: kritische Bilanz», dins R. Kailuweit i H.-I. Radatz (eds.), *Katalanisch: Sprachwissenschaft und Sprachkultur*, Frankfurt, Vervuert, pp. 149-168.

— (2000) «Mallorquinisch: ein unbekannter Dialekt? Über die Mallorquinischkenntnisse der Katalanen», dins C. D. Pusch (ed.), *Katalanisch in Geschichte und Gegenwart. Sprachwissenschaftliche Beiträge – Estudis de lingüística*, Tübingen, Stauffenburg, pp. 211-222.

— (2001) «Zur Terminologie in der Sprachkontaktforschung: Bilinguismus und Diglossie, Interferenz und Integration sowie tertiärer Dialekt», dins G. Hassler (ed.), *Sprachkontakt und Sprachvergleich*, Münster, Nodus, pp. 125-152.

— (2004) «Sprachen und Sprachkontakt in Andorra: ein Überblick», *Zeitschrift für Katalanistik*, 17, pp. 91-110.

— (2005) «Evolució de les normes d'ús als països de parla catalana i el problema del concepte de norma», dins B. Roviró, *et alii* (eds.), *Normen und Identitäten. Sprachwissenschaftliche Beiträge des 19. Deutschen Katalanistentags*, Titz, Lenzen, pp. 35-57.

— (2008) «El castellano en los territorios de lengua catalana: estado de la cuestión», dins C. Sinner i A. Wesch (eds.), *El castellano en las tierras de habla catalana*, Frankfurt / Madrid, Vervuert / Iberoamericana, pp. 11-55.

Spitzer, L. (1914) «Syntaktische Notizen zum Catalanischen», *Revue de dialectologie romane*, 6, pp. 81-138, 237-240.

Steinkrüger, P. (1995) «Grammatikalisierungen von Auxiliaren und Copulae im Katalanischen der Decadència», *Zeitschrift für Katalanistik*, 8, pp. 35-62.

— (1997a) «Das Katalanische in L'Alguer (Sardinien) – konservativ oder innovativ?», dins D. Kattenbusch (ed.), *Kulturkontakt und Sprachkonflikt in der Romania*, Viena, Braumüller, pp. 277-282.

— (1997b) «Zur Grammatikalisierung der *haben*-Verben im Katalanischen», *Sprachtypologie und Universalienforschung*, 50, pp. 329-338.

— (1999) «Das katalanische perfet perifràstic – ein ehemaliger Evidential?», dins R. Kailuweit i H.-I. Radatz (eds.), *Katalanisch: Sprachwissenschaft und Sprachkultur*, Frankfurt, Vervuert, pp. 219-235.

— (2000) «Grammatikalisierung und Empirie. Untersuchungen zum Katalanischen in der Frühen Neuzeit anhand von Selbstzeugnissen der Epoche», Universitat de Tübingen, tesi doctoral.

— (2004) *Das Katalanische in der frühen Neuzeit. Untersuchungen zur Grammatikalisierung von Auxiliaren und Kopulae in Selbstzeugnissen der Epoche*, Munic, Lincom Europa.

Thielemann, W. (1994) «Relativanschlüsse: systeminterne und soziale Faktoren des Wandels zwischen Toulouse und Barcelona», dins A. Schönberger i K. Zimmermann (eds.), *De orbis Hispani linguis litteris historia moribus*, Frankfurt, Domus Editoria Europaea, pp. 281-296.

Torrent-Lenzen, A. (1999) «L'afirmació i la negació en català: llengua parlada contra llengua normativa», dins R Kailuweit i H.-I. Radatz (eds.), *Katalanisch: Sprachwissenschaft und Sprachkultur*, Frankfurt, Vervuert, pp. 169-190.

— (2000a) «Normen über Fragen und Fragen über Normen im Katalanischen», *Romanistik in Geschichte und Gegenwart*, 6/1, pp. 69-75.
— (2000b) «Reflexions entorn del concepte de norma lingüística als Països Catalans», dins J. Ginebra *et alii* (eds.), *La lingüística de Pompeu Fabra*, vol. 1, Alacant, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, pp. 205-218.
— (2001) «Que tens gana? Anàlisi de la funció pragmàtica del *Que* introductor d'una pregunta amb corba entonativa descendent», dins *Miscel·lània Giuseppe Tavani,* II, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 321-333.
— (2005a) «Indexicalitat i comunicació verbal d'emocions en català», dins *Miscel·lània Joan Veny*, VI, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 257-284.
— (2005b) «Norma objetiva, norma prescriptiva y diasistema», dins *Romanistik in Geschichte und Gegenwart*, II/2, pp. 143-156.
— (2005c) «Sprachnorm: Ein dynamischer Begriff für eine dynamische Sprachwirklichkeit. Überlegungen zur Definition der Begriffe Ist-Norm und Soll-Norm am Beispiel der hispano-romanistischen Normenforschung», dins B. Roviró *et alii* (eds.), *Normen und Identitäten. Sprachwissenschaftliche Beiträge des 19. Deutschen Katalanistentags*, Titz, Lenzen, pp. 59-75.
Wesch, A. (1994a) «Bereicherung und Nivellierung semantischer Strukturen durch Interferenzen am Beispiel Spanisch/Katalanisch», dins U. Helfrich i C. Riehl (eds.), *Mehrsprachigkeit in Europa – Hindernis oder Chance?*, Wilhelmsfeld, Egert, pp. 165-178.
— (1994b) «Elemente des gesprochenen Katalanisch», dins A. Schönberger i K. Zimmermann (eds.), *De orbis Hispani linguis litteris historia moribus*, Frankfurt, Domus Editoria Europaea, pp. 309-332.
— (1997) «El español hablado de Barcelona y el influjo del catalán: Esbozo de un programa de investigación», *Verba: Anuario Galego de Filoloxia*, 24, pp. 287-312.
— (2000) «Algunes divergències entre el català parlat (o col·loquial) i el català escrit», *Zeitschrift für Katalanistik*, 13, pp. 32-57.

DICCIONARIS UTILITZATS

Álvarez, V. (2007) *Diccionari Pocket Deutsch-Katalanisch / Català-Alemany*, Barcelona, Herder.
Batlle, L. C. *et alii* (1991) *Diccionari Català-Alemany*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana.

— (1992) *Langenscheidts Handwörterbuch Katalanisch-Deutsch*, Berlín, Langenscheidt.
— (1996) *Diccionari Alemany-Català*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana.
Enciclopèdia Catalana (1996) *Diccionari Català-Alemany / Deutsch-Katalanisches Wörterbuch*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana
Enciclopèdia Catalana (2003) *Diccionari Bàsic Català-Alemany / Alemany-Català*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana.
Guàrdia, R. & M. Ritter (1981) *Diccionari Alemany-Català / Català-Alemany*, Barcelona, Pòrtic.
Langenscheidts Universal-Wörterbuch Katalanisch (Katalanisch-Deutsch / Deutsch-Katalanisch) (2000), Berlín, Langenscheidt.
Radatz, H.-I. (2004) *Katalanisch Wort für Wort*, Osnabrück, Peter Rump.
Rienitz, A. (1991) *Diccionari Català-Alemany / Alemany-Català*, Barcelona, Arimany.

BIBLIOGRAFIES CONSIDERADES[11]

Bibliographie Linguistique (1949-1990), Utrecht, Spectrum.
Bibliographie Linguistischer Literatur (1979-1991), Frankfurt, Klostermann
Briesemeister, D. (1979) «Bibliographie katalanischer Veröffentlichungen in Deutschland seit 1945», *Iberoromania*, 9, pp. 155-163.
Flasche, H. (1950) *Die Sprachen und Literaturen der Romanen im Spiegel der deutschen Universitätsschriften 1885-1950: eine Bibliographie*, Bonn, Bouvier.
Ineichen, G. ed. (1961-1990) *Romanische Bibliographie (RB)*, Tübingen, Niemeyer.
Sattel, S. (1989) «Katalanische Themen an den Hochschulen der Bundesrepublik Deutschland, Österreichs und der deutschsprachigen Schweiz vom SS 1988 bis zum SS 1989», *Zeitschrift für Katalanistik*, 2, pp. 233-247.
— (1991a) «Katalanische Themen an Hochschulen des deutschen Sprachbereichs im Sommersemester 1990 und im Wintersemester 1990/91», *Zeitschrift für Katalanistik*, 4, pp. 315-326.
— (1991b) «Seit 1945 im deutschen Sprachbereich fertiggestellte oder begonnene Habilitations-, Promotions-, Magister- oder andere Examensarbeiten über katalanische Themen», *Zeitschrift für Katalanistik*, 4, pp. 298-314.

11. Referències de Berkenbusch & Bierbach (1997: 141).

Schönberger, A. & T. D. Stegmann (1984) «Katalanistische und okzitanistische Publikationen und Aktivitäten aus dem deutschen Sprachbereich (1976-1983)», *Romanische Forschungen*, 96, pp. 278-292.

— (1988) «Katalanistische Publikationen und Aktivitäten aus dem deutschen Sprachbereich (1984-1987)», *Zeitschrift für Katalanistik*, 1, pp. 243-263.

— (1989) «Katalanistische Publikationen und Aktivitäten aus dem deutschen Sprachbereich (1988)», *Zeitschrift für Katalanistik*, 2, pp. 167-194.

Strosetzki, C. (1988-1994) *Bibliographie der Hispanistik*, Frankfurt, Vervuert.

Zeitschrift für Romanische Philologie, *Bibliographie* (1886-1913, 1924-1939, 1940-1950).

AINA TORRENT-LENZEN

L'APORTACIÓ DELS ROMANISTES SUÏSSOS, ALEMANYS I AUSTRÍACS ALS ESTUDIS D'HISTÒRIA DE LA LLENGUA CATALANA

1. INTRODUCCIÓ

Aquest article vol oferir una visió de conjunt de la contribució als estudis d'història interna i externa de la llengua catalana dels romanistes lligats a les terres germanoparlants i als centres de recerca alemanys, suïssos i austríacs.

La història interna i externa d'una llengua inclou la investigació i la descripció dels processos que en comportaren el naixement i l'evolució, en aquest cas del català. La història interna es refereix als canvis estrictament lingüístics que tenen lloc al llarg del temps, mentre que la història externa al·ludeix a la influència de factors com ara fets polítics i socials, canvis territorials i contactes amb altres llengües i cultures. Així, la lingüística diacrònica també ha de considerar la història del poble que parla la llengua que estudia, això és, dels seus parlants, així com les seves relacions amb altres pobles i cultures, per tal de determinar canvis arran d'influències.

En les pàgines següents exposarem una visió global de l'esmentat camp d'investigació des dels inicis fins a l'actualitat, tot intentant de combinar l'exposició amb la valoració crítica, sobretot pel que fa a les aportacions més importants en temps recents. També comentarem alguns treballs contrastius del català amb altres llengües que reflecteixen qüestions de la història de la llengua, i tindrem en compte investigacions que tracten la història del català des de subdisciplines i teories lingüístiques diverses. Hem intentat recollir obres de diferents èpoques i en les línies que segueixen en fa-

Caplletra 47 (Tardor 2009), pp. 133-164

rem unes vegades només un breu esment i, en altres, un resum a manera de ressenya també sobre estudis d'èpoques que avui es tenen poc en consideració. En aquest sentit, pensem que la lingüística és una ciència que, donades les exigències metodològiques, tendeix clarament als valors efímers, a oblidar l'herència, el saber, l'experiència i els resultats de les investigacions de personalitats que encara fa poques dècades formaven part activa de l'escenari de la investigació.

Després d'aquesta breu introducció al tema i els objectius generals de l'article, el lector ja tindrà una lleugera impressió de l'amplitud i la complexitat temàtiques del que ens proposem. A més, podem afirmar amb orgull que l'aportació dels lingüistes de terres germanoparlants que s'han dedicat als estudis diacrònics del català és considerable. Per aquest motiu, ens excusem ja d'entrada de no poder donar cabuda en el nostre article sinó a les investigacions que ens han semblat més representatives.

2. ELS ORÍGENS DEL CATALÀ: UN TEMA FORÇA DISCUTIT

La teoria lingüística i la descripció de les llengües foren dos aspectes essencials des de l'Antiguitat Clàssica fins al Renaixement i, de nou, durant els segles XVIII i XX. En canvi, en el Renaixement i el segle XIX foren els aspectes historicocomparatius els que captaren l'atenció dels investigadors. Aquests canvis en la perspectiva venien motivats en gran part pel fet que en el Renaixement hom havia pres consciència de l'evolució experimentada pel llatí i, d'igual manera, al segle XIX hom descobrí la increïble diversificació que s'havia produït sobre la base de l'antiga llengua indoeuropea. Alhora, cal no oblidar que el segle XIX representà a tot Europa una mirada cap al passat i, en el cas dels països de parla catalana, una presa de consciència del fet nacional i de la història de la nostra llengua, valors que arribaren sens dubte a oïda dels investigadors d'altres països i cultures.

Durant la primera meitat del segle XX, la perspectiva històrica i, concretament, la qüestió de la formació dels diversos dominis lingüístics romànics i del naixement del català encara sembla interessar de manera especial els lingüistes, sobretot els germanoparlants, i això, probablement, pel motiu següent: d'una banda, en aquell temps es discutia fins a quin punt el català havia nascut amb absoluta independència del provençal (teoria gal·loromànica de Meyer-Lübke, 1925); d'altra banda, hi havia els qui defensaven l'existència d'una única llengua hispànica en els segles que seguiren a

l'ensorrada de l'Imperi Romà (teoria iberoromànica de Menéndez Pidal); i, finalment, altres estudiosos del tema opinaven i opinen que el català és una llengua pont. Badia i Margarit (1994) es fa ressò d'aquestes discussions en la seva *Gramàtica històrica catalana* i dedica unes línies a la qüestió de la filiació del català, dins la Romània. Segons Badia (1994: 6), els romanistes ja havien admès la personalitat del català com a llengua pròpia,[1] però en aquesta època es produïren discussions sobre la filiació i les seves majors o menors afinitats amb altres idiomes romànics. A partir de 1926, i en gran mesura arran del llibre *Das Katalanische* de Meyer-Lübke (1925), aquest tema provoca una polèmica lingüística sobre la posició del català envers les altres llengües romàniques. És el que Calaforra (1998: 15-16) anomena «la història de la consideració del català» i de com el català passa a ser una llengua digna d'estudi. A continuació farem esment d'algunes de les obres de lingüistes germanoparlants de començament del segle XX que, amb més o menys detall, s'ocuparen del problema de la filiació del català.[2]

L'estudi de Harri Meier *Beiträge zur sprachlichen Gliederung der Pyrenäenhalbinsel und ihrer historischen Begründung* (1930) tracta sobretot l'evolució dels fenòmens fonètics a la Península Ibèrica, però també conté un resum d'història externa amb alguna al·lusió a la història dels països de parla catalana. Entre d'altres aspectes, Meier (1930: 106) considerava que al segle VIII la diferenciació lingüística entre les terres que configuraven la Marca Hispànica i els països fronterers ja existia, i defensava la idea que la Marca havia d'ésser entesa com un símptoma i no pas com un motiu del procés de diferenciació lingüística.[3]

L'any 1939 Walther von Wartburg publicava *Die Entstehung der romanischen Völker*. En aquest llibre, el català gairebé no és tingut en consideració, per tal com l'autor parteix de l'existència d'una única llengua hispànica al segle X, que ell anomena «das Hispanische» (Wartburg 1939: 177-178). En relació amb aquesta suposada «llengua

1. Recordem, per exemple, que per a Lorenz Diefenbach (1831: 38) el català era una variant de l'occità. August Schleicher i August Fuchs consideraren el català com a mer dialecte del castellà (Calaforra 1998: 32). I també per a Wilhelm von Humboldt, apassionat descobridor de llengües ignorades, el català era un dialecte que es parlava en el sud de França (Kailuweit 1991: 297).

2. Per descomptat que el tema que tractem també apareix a les diverses edicions de les tres grans enciclopèdies de la romanística vuitcentista de Körting (1884/1888), Neumann (1886) i Gröber (1888).

3. També Meyer-Lübke (1925: 188), en un breu resum d'història externa del català fins l'època de la Marca Hispànica, escriu que les grans diferències, els trets que caracteritzen més el català i que el distingeixen de les altres llengües romàniques, es degueren a canvis que tingueren lloc abans que existissin les fronteres polítiques de la Marca.

hispànica», Wartburg només observava una diferència entre el nord i el sud, en el sentit que al segon hi hagué influències de l'àrab, mentre que al primer no (Wartburg 1939: 178). Sobre l'evolució política de Catalunya, la informació que conté aquest llibre és força superficial i esmentada molt de passada (Wartburg 1939: 180 i 184, per exemple).

Harri Meier torna a intervenir en aquesta discussió tot publicant l'any 1941 el llibre *Die Entstehung der romanischen Sprachen und Nationen*. L'autor tematitza la discussió sobre el naixement del català i remet a la polèmica entre Griera, Meyer-Lübke, Menéndez Pidal i Amado Alonso (Meier 1941: 87). Segons el seu parer, no era gens clar afirmar que el català fos una llengua pont. Rebutjava, no obstant, la idea de l'existència d'una llengua hispànica. Tot i que Meier (1941: 106-107) reconeixia el passat gloriós de la literatura catalana i les conseqüències polítiques que tingué la presa de consciència del fet català a la Renaixença (i també la catàstrofe política franquista, encara que sense esmentar-la pel nom!), en un altre passatge del llibre (Meier 1941: 101) es pregunta per què el català compta com a llengua pròpia, ben diferenciada del castellà i el provençal, però no l'aragonès o l'asturià. Clou el llibret una reflexió sobre la important relació entre la llengua, la constitució d'un poble i la consciència nacional en el cas de les llengües romàniques, on se cita la coneguda frase de Jacob Grimm: «Les llengües formen pobles i els mantenen units» (Meier 1941: 108), tot i que Meier puntualitza tot seguit que no tots els pobles tenen una llengua pròpia, i que no s'ha format cap poble pel sol fet de tenir una llengua pròpia, afirmació que considerem discutible.

Ens sembla interessant de comentar també l'obra de Kuen *Versuch einer vergleichenden Charakteristik der romanischen Schriftsprachen* (1958), qui dedica unes poques pàgines al tema del català, que ell considera com una llengua pont (Kuen 1958: 14-16).[4] Kuen estudia evolucions del català especials i úniques, dins la Romània, com ara el mot *enyorar*, del llatí IGNORARE, o *feina*, del llatí FACIENDA; en aquests casos, escriu Kuen (1958: 15), per al castellà les paraules corresponents representen préstecs. El text en qüestió és un discurs pronunciat l'any 1953 i, tenint en compte aquesta data, un detall ens ha semblat especialment curiós: Kuen parla del «tornar a despertar» de la consciència nacional catalana i de la lluita contra castellanismes com ara el tracte

4. Ja l'any 1929 Kuen escrivia que amb raó redactà Meyer-Lübke un llibre sobre la posició del català en lloc d'escriure directament una gramàtica catalana, ateses les influències gal·loromàniques i iberoromàniques que caracteritzaren la formació i els primers segles de vida del català.

de vostè, informació que possiblement l'autor tragué de les *Converses Filològiques* de Pompeu Fabra, tot i que l'article de Kuen (de fet es tracta d'un fullet) no porta bibliografia per ser la publicació d'un discurs. Ens sembla interessant aquest comentari, fet l'any 1953, això és, en plena època franquista i en plena fase de castellanització del català. Molt probablement, l'autor no tingué l'oportunitat de comprovar *in situ* el moment històric ni la situació sociolingüística que travessava el català en aquells instants, ni tampoc no reflexionà sobre les probables conseqüències de la situació política als països de parla catalana.

La polèmica sobre la filiació del català esdevé una qüestió d'esment obligatori, de manera que també en trobem referències a l'obra de Kurt Baldinger *La formación de los dominios lingüísticos en la Península Ibérica* (1971). L'autor, que també considera el català com a llengua pont, s'expressa amb les següents paraules: «En 1890, y aún en 1925, había considerado Meyer-Lübke el cat. como un dialecto provenzal, introducido en España en el siglo VIII» (Baldinger 1971: 125).[5] Baldinger defensa que el català és una llengua pont entre les gal·loromàniques i les de la Península Ibèrica, l'origen de la qual es remunta a l'època visigòtica. En aquest sentit presenta un exemple —que ja figura a Kuen (1958: 15) i que hom troba en gairebé totes les publicacions que recolzen la teoria del català com a llengua pont— sobre la parella de paraules *oncle-tia*, de la qual la meitat correspon al francès i la meitat al castellà (Baldinger 1971: 131).

El lector interessat trobarà més informació sobre aquest tema a Calaforra (1998) i també a l'article de Müller (1983) «Das Katalanische in der Entwicklung des Sprachenkatalogs der romanischen Sprachwissenschaft».

3. DEL LLATÍ AL CATALÀ: UN CANVI EN LA CONSCIÈNCIA LINGÜÍSTICA

Deixem ara de banda la polèmica sobre la filiació del català per passar a comentar l'article de Helmut Lüdtke (1990) «Vom Latein zum Katalanischen», el qual constitueix una reeixida visió de conjunt sobre els aspectes més importants d'aquest desenvolupament. Lüdtke analitza la relació entre l'evolució del llatí al català i la del

5. Hom pot observar que el llibre de Meyer-Lübke va donar peu a interpretacions força contradictòries. En opinió de Calaforra, tanmateix, «ni el català és reconegut com a llengua independent per primera vegada en el *Katalanische*, ni la romanística posterior ha estat tan unànime en aquest punt com se'ns ha dit sovint» (Calaforra 1998: 27).

llatí a altres llengües, així com els processos evolutius d'idiomes diversos. Segons Lüdtke (1990: 21), hom no deixà de parlar llatí i començà a parlar una altra llengua, sinó que el català és el llatí que es parla avui en determinats territoris. Com a explicació del canvi de nom (llatí/català) considera decisiva la reforma de l'ensenyament a l'imperi carolingi de la mà d'Alcuí. Aquesta planejava rectificar la pronunciació del llatí escrit, que s'havia anat catalanitzant. El paral·lelisme que *de facto* creà aquesta reforma fou el que va demanar una diferenciació terminològica *llatí/romanç*, cosa que va fomentar la consciència que el llatí i el català eren llengües distintes. La reforma, doncs, va propiciar el naixement de les llengües romàniques (Lüdtke 1990: 22-23). Lüdtke recalca igualment que, en el cas del català, no succeí com a Florència, París o Londres, on un dialecte s'imposà sobre els altres: la reforma de Pompeu Fabra representa un compromís entre la llengua antiga i els diferents dialectes (Lüdtke 1990: 24). Com el lector pot observar, les consideracions de Lüdtke inclouen factors estrictament lingüístics, però també sociolingüístics, i no menysté la importància de les planificacions lingüístiques en la configuració de les llengües: l'evolució d'una llengua no és sinó una cruïlla de processos de canvis interns, de valors socials i de la voluntat dels parlants. Sobre aquest article tornarem a parlar més endavant.

El tema de la consciència dels parlants sobre la seva parla en èpoques passades esdevé especialment interessant en relació amb la fase de sorgiment. Eberenz (1989a) considera essencial el fet que els parlants empressin un nom inequívoc per designar la varietat en qüestió (Eberenz 1989a: 202-203) i afirma que durant molt de temps a la Península es popularitzaren els designatius:

> [...] *nuestro lenguaje* y *romance*. El primero no es realmente un nombre, sino más bien una caracterización deíctica, mientras que el segundo constituye un préstamo del francés, relacionado con la reforma cluniacense. [...] Ambos [...] impidieron durante mucho tiempo la generalización de nombres como *castellano*, *portugués* y *catalán*.

Els resultats de les seves investigacions mostren que «[e]l antagonismo entre lo propio y lo ajeno era algo que los catalanes sentían ya entonces a flor de piel» (Eberenz 1989a: 209), a diferència del que passava amb els castellanoparlants, els quals a l'Edat Mitjana comptaven amb un territori molt més extens, de manera que no vivien aquesta confrontació envers elements forans amb el mateix grau d'intensitat.

4. L'ESTUDI DEL LÈXIC

Tot i la polèmica que despertà la filiació del català, no abunden altres estudis sobre temes més específics en la primera meitat del segle XX, dins el món germanoparlant. En l'àmbit del lèxic, només trobem algunes obres que tracten el català molt de passada, com les de Jakob Jud (1917) o Gerhard Rohlfs (1947). Però la segona meitat del segle XX està marcada en aquest camp per la impressionant obra de Germà Colón, catedràtic emèrit a la Universitat de Basilea, una personalitat, dins la Catalanística que, entre altres coses, s'ha dedicat i es dedica plenament a l'estudi de la història del lèxic romànic, però sobretot del lèxic català, i és responsable també d'importants edicions d'obres antigues (esmentem, a títol d'exemple, els *Furs de València* i el *Llibre del Consolat de Mar*). Colón estudia tothora l'evolució del vocabulari en relació amb l'entorn social i polític, de manera que llegir les seves investigacions és penetrar en altres èpoques i deixar-se emportar de la mà d'aquest gran coneixedor de la llengua antiga cap un món encara ple d'incògnites científiques. És impossible donar compte de totes les publicacions de Colón, ni tan sols d'una petita part, atès el seu nombre gairebé prodigiós. A l'atzar hem triat uns pocs estudis, que esmentem a continuació: el publicat l'any 2002 sobre «La llengua a València en l'època del primer Borja»,[6] on Colón estudia l'entorn social, així com aspectes estrictament lingüístics: grafies que rivalitzaven, formes del plural, aspectes de la conjugació verbal, concordança del participi, aspectes lèxics, etc.; o el breu però interessant article sobre el significat del terme *conglap* en català antic, en què mostra les confusions que hi va haver en l'ús d'aquest mot (Colón 1952); a Colón (1960) ens assabentem de la complexitat i riquesa semàntica de l'expressió catalana *anar a tresnuyta*, tan simple a primera vista; i a Colón (1971b), el nostre investigador estudia els foscos orígens del mot *petxina* (i de *pechina* en castellà, que ell considera un catalanisme), al qual atorga una procedència valenciana i possiblement mossàrab (Colón 1971b: 131-132). Colón és un estudiós del lèxic, de cada paraula perduda en l'entrellat de la història, i hom no es pot referir a la seva obra sinó fent referència al detall i a la profunditat amb què aquest personatge ha escorcollat el nostre passat lingüístic. Més endavant tornarem a parlar d'algunes publicacions de Colón.

6. El títol ja dóna compte dels estrets lligams entre història externa i interna que enriqueix l'enfocament de Colón.

En el camp del lèxic, destaca igualment Beatrice Schmid, deixebla de Colón. La seva producció relacionada amb el tema d'aquest article és tan extensa com enriquidora, i tampoc ens serà possible de resumir-ne ni una petita part. Esmentem ara aquí, a títol d'exemple, algunes de les seves publicacions més recents, entre les quals destaquen una interessant investigació sobre el tema del sistema català de noms de persona, apareguda l'any 2007, un article altament informatiu sobre costums, lleis, modes, tendències, etc., al llarg del temps en relació amb la tradició i el sistema catalans d'adjudicació de noms de persona, procés que sovint cal entendre com el resultat de canvis socials i polítics, migracions, variació de mentalitat, etc. Entre altres aspectes, l'autora s'ocupa de la funció que tenen avui dia el noms catalans antics; en aquest article ens assabentem, per exemple, que als segles IX i X abundaven els noms germànics, tot i que també hi havia noms romànics, llatins i dels pobles ibèrics de l'època preromana. Es tracta, certament, d'un tema molt específic, dins l'enorme camp d'investigació que representa el lèxic, però just per aquest motiu és un estudi molt amè i innovador.

Un camp de treball força ampli, en canvi, el representa l'article «Contactos lingüísticos interrománicos en la Península Ibérica», també de Beatrice Schmid (2006), estudi interessantíssim sobre les influències mútues al llarg del temps entre les llengües romàniques peninsulars, així com amb el provençal, el francès i l'italià. Durant el període de formació, els contactes entre l'occità i el català eren molt estrets, escriu Schmid (2006: 1786). A partir del segle XVI esdevenen cada cop més intenses les relacions amb el castellà, que es converteix en el model per excel·lència en la formació de neologismes. Schmid analitza el paper del català quant a l'adquisició de gal·licismes per part de les altres llengües romàniques peninsulars i parla de la dificultat de decidir sovint si un mot en una època determinada provingué d'una llengua o d'una altra. En la codificació del català modern, Pompeu Fabra manifestà una clara tendència a substituir els castellanismes per gal·licismes (Schmid 2006: 1796). El català continua avui essent molt permeable a les influències del francès. Les influències italianes, tot i que es limiten al lèxic (Schmid 2006: 1797), hi són considerables: el català s'obrí a la influència italiana sobretot durant la segona meitat del segle XIV i tot el XV. L'autora conclou l'article lamentant que hi hagi tan pocs estudis sobre els contactes històrics interromànics peninsulars, ja que el tema és prou ampli i complex com per esmerçar-hi plena dedicació científica.

5. LA MORFOSINTAXI

5.1 El sistema pronominal

En relació amb l'estudi diacrònic del sistema pronominal en català, comptem amb importants contribucions generativistes. El generativisme pretén descobrir els principis universals de la gramàtica, també a través de l'evolució diacrònica de les llengües (Fischer 2002: 9-10); per tant, s'interessa pels paràmetres que han generat diferents estructures al llarg del temps en els diferents idiomes romànics i per les lleis que han regit aquests canvis.

5.1.1 Els pronoms relatius

Els pronoms relatius foren estudiats des del punt de vista de la gramàtica generativa per Thielemann en «Zum diachronischen Wandel der phorischen Markierung (*φ-marking*) beim katalanischen Relativum» (1998). Els pronoms relatius estan presents en les estructures hipotàctiques més antigues, constata Thielemann (1998: 120), i tenen multitud de funcions textuals. L'autor analitza llur funció fòrica intratextual (Thielemann 1998: 121) i llur variació funcional. En llatí, la riquesa morfològica possibilita que entre el pronom relatiu i l'antecedent hi hagi una distància considerable. Tal com ja formulà Schuchardt, entre el llatí i les llengües vulgars hi hagué un trencament del sistema de marcació morfològic: es perderen les marques de nombre i gènere del pronom relatiu i les formes dels casos passaren a ser expressades mitjançant preposicions. En una primera fase es mantingueren els pronoms *qui*, *que* i *cui* en català antic per al nominatiu, acusatiu i datiu/genitiu respectivament; les formes *cui* i *qui* s'igualaren fonèticament (Thielemann 1998: 126). Això comportà la necessitat de marcar o reforçar les funcions sintàctiques mitjançant altres elements. En general, Thielemann constata una reducció de les possibilitats de marcació fòrica categorial (*que* es referirà al subjecte i a l'objecte directe) i la instauració de la posició de contacte immediat entre l'antecedent i el relatiu.

5.1.2 Els pronoms clítics

El tema dels pronoms clítics també ha estat estudiat des del punt de vista de la sintaxi generativa. Fischer publica l'any 2002 *The Catalan clitic system*, una monografia

sobre els pronoms d'objecte en la qual analitza les diferències de distribució sintàctica dels clítics en català antic i en català modern des del punt de vista del programa minimalista de Chomsky. Arran de les dades d'un corpus, Fischer revisa teories vigents fins al moment sobre el caràcter sintagmàtic del comportament sintàctic dels clítics. Està en contra de la teoria que defensa que la distribució dels clítics en català antic obeeix lleis fonològiques, i considera que aquí intervenen en primer terme factors de caire sintàctic. Concretament, la posició del clític en català antic depèn del moviment del verb.

Hinzelin (2007) estudia, des del punt de vista de la teoria de l'optimalitat, la posició del pronoms clítics d'objecte a les llengües romàniques a *Die Stellung der klitischen Objektpronomina in den romanischen Sprachen*. La posposició dels clítics avui no és permesa, sinó que es considera un castellanisme, escriu Hinzelin. En català antic, enperò, s'empraven pronoms posposats al verb finit. Hinzelin estudia a fons les *Homilies d'Organyà*, obra en què hom troba pronoms posposats al verb finit en subordinades i en principals coordinades (Hinzelin 2007: 181).

5.2 El verb

5.2.1. Les perífrasis verbals

Rolf Eberenz (1989b) analitza la perífrasi *anar* + gerundi, que ell considera com un cas molt probable d'influència castellana. L'autor defensa que, en el camp de la morfosintaxi, el català ha evolucionat en una direcció convergent amb el castellà (Eberenz 1989b: 203). Per primera vegada al segle XVI hom troba textos en català en els quals apareix la perífrasi *anar* + gerundi en el sentit d'«acostament progressiu a la meta» (Eberenz 1989b: 206).

En aquest apartat topem de nou amb l'obra de Beatrice Schmid (en premsa), qui ha treballat, a més d'altres matèries lingüístiques i històriques, el tema de l'expressió de l'obligació al *Llibre del Consolat de Mar*. Schmid tracta qüestions gramaticals relacionades amb aspectes estilístics i amb el tipus de text. El *Llibre del Consolat de Mar* és un corpus legislatiu sobre costums marins, un text fonamental del dret marítim i mercantil internacional. El fet de ser un escrit jurídic fa que hi hagi un «afany d'explicitació i d'exhaustió, és a dir, l'afany de prevenir qualsevol ambigüitat»; es tracta, a més, d'un text en el qual predomina la modalitat deòntica. Schmid estudia les perífrasis amb els

verbs *deure* i *haver* i les construccions amb *ésser tengut*. En l'obra analitzada destaca la tendència al desdoblament de l'auxiliar (*deurà o haurà a carregar*), del verb principal (*deu dir e manifestar*) o també de tot el predicat (*no ha ne deu haver*).

5.2.2 El perfet perifràstic

Tal com escriu Artur Quintana en aquest mateix volum, el tema del perfet perifràstic ha estat recurrent entre els romanistes alemanys. Vogel (1886: 109) ja l'havia presentat com quelcom de característic, però és amb Wilhelm Meyer-Lübke que aquesta qüestió es popularitza. Segons les idees que Meyer-Lübke exposa a la *Grammatik der romanischen Sprachen* (1890-1902: III, 344),[7] el perfet perifràstic català té un significat originàriament incoatiu, en el sentit que accentua el començament d'una acció situada en el passat.[8]

Al contrari del que afirmà Meyer-Lübke, Colón (1975: 47) defensa la tesi de la impossibilitat d'una gènesi incoativa. En la seva opinió, és difícil demostrar-ho, atès que no hi ha textos de l'època quan es va formar la perífrasi. Però considera que no existeix cap motiu per a pensar que hom volia indicar el començament d'una acció (1975: 48). Val a dir que estem plenament d'acord amb la tesi de Colón. Si interpretem bé les seves paraules (Colón 1975: 49), hi hagué una motivació pragmàtica i expressiva de voler dinamitzar o animar el discurs en la formació d'aquesta perífrasi.

En temps més recents, Steinkrüger (1999) torna a ocupar-se del perfet perifràstic català, el qual, tal com escriu l'autor, caracteritza la nostra llengua, dins la família de les llengües romàniques, per tal com, normalment, quan hi ha hagut una gramaticalització dels verbs de moviment, el resultat de la reanàlisi[9] ha estat un temps futur, mentre que en català aquesta estructura serveix per a indicar el passat (Steinkrüger 1999: 219). Steinkrüger (1999: 220) constata que aquesta possibilitat ja existia en el català antic més tardà, però a l'edat moderna els estilistes normatius titllaren aquesta

7. Aquesta gramàtica és una de les dues obres més importants de Meyer-Lübke; l'altra la constitueix el *Romanisches etymologisches Wörterbuch*, que és, tal com escriu Calaforra (1998: 22), «una obra perenne i imprescindible per a tot romanista». De fet, la *Grammatik der romanischen Sprachen* de Meyer-Lübke és «la reformulació ampliada i millorada de l'obra homònima de Diez» (Calaforra 1998: 24).

8. En general, en aquesta voluminosa obra Meyer-Lübke parla molt poc del català, i encara que la referència al llatí com a punt de partida és constant i que també hi figuren bastants citacions d'autors medievals i altres èpoques passades, no representa un veritable estudi diacrònic de la gramàtica de les llengües romàniques.

9. La reanàlisi implica un canvi en l'estructura dels constituents oracionals que no afecta llur realització fonètica (Pérez & Torrent-Lenzen 2007).

construcció de «vulgar». Steinkrüger (1999: 220-223) resumeix les teories existents a l'entorn de l'origen del perfet perifràstic en català: la tesi incoativa de Meyer-Lübke, la tesi de Colón i altres sobre l'actualització i vivificació d'accions, la tesi de Schlieben-Lange (1971), segons la qual es tractava d'una mena de present històric, que evolucionà cap a una funció aspectual fins a convertir-se en un temps, etc. Arran d'un corpus de textos narratius de caràcter privat que cobreixen l'època de 1500 a 1800 de tot el domini catalanoparlant, l'autor observa que en l'ús escrit hom tendia a evitar aquest temps verbal, probablement perquè es considerava poc adient per a la llengua escrita (Steinkrüger 1999: 228). Steinkrüger presenta aquesta discussió en relació amb teories de lingüistes i altres investigadors europeus poc considerades fins el moment (Franz Boas, Benjamin Lee Whorf, Max Wertheimer, etc.) i també estableix comparacions amb altres llengües asiàtiques, americanes, africanes, etc., que presenten processos semblants de gramaticalització. L'autor (Steinkrüger 1999: 227) defensa la tesi que originàriament es tractava d'una perífrasi evidencial en el present narratiu: el narrador volia ressaltar allò viscut i experimentat. Això ho indica l'ús repetit d'aquest temps en la primera persona del present singular. Possiblement, el perfet perifràstic català perdé la funció evidencial (Steinkrüger 1999: 226) amb el predomini de la llengua escrita en les nostres cultures occidentals, per tal com importava destacar l'objectivitat d'allò que hom escrivia. Steinkrüger (1999: 233) conclou que el fenomen del perfet perifràstic i del seu origen no pot explicar-se des d'una sola perspectiva o teoria i, finalment, remarca la interdependència entre mesures normatives i de planificació lingüística, d'una banda, i processos de gramaticalització, d'una altra, atès que la norma actual ha afavorit l'ús d'aquest temps verbal, el qual era vist com una manera de distanciar-se de la morfologia verbal del castellà.

Hans-Ingo Radatz (2003) tracta la perífrasi <VADO + infinitiu> en castellà, francès i català. En moltes llengües del món, el verb *anar*, *ir*, etc. ha donat lloc a construccions gramaticalitzades que expressen el futur (Radatz 2003: 61). En francès i en castellà, aquesta perífrasi està altament gramaticalitzada. En català trobem dues perífrasis: <VADO + infinitiu> (per a expressar el passat) i <VADO + *a* + infinitiu>: a aquesta darrera estructura se li atribueix, escriu Radatz (2003: 61), «una semántica que parece ir de incoativo y conativo hasta un futuro inminente, muy parecido al futuro analítico castellano y el *futur proche* del francés», però la normativa catalana rebutja la interpretació de futur pròxim i la considera un castellanisme (Radatz 2003: 62). Tanmateix, Radatz opina que el procés de gramaticalització d'aquesta perífrasi en les tres llengües esmentades ha estat molt similar (Radatz 2003: 62), i aquest paral-

lelisme mostra que no es tracta d'una estructura calcada de la llengua veïna. L'autor exposa que, en català antic, la preposició *a* en aquesta perífrasi no era obligatòria. Això va comportar el fet que el català, al començament de l'edat moderna, encara no tingués una perífrasi gramaticalitzada del tipus <VADO + *a* + infinitiu>. D'una banda, es consolidà <VADO + infinitiu> per al passat; d'una altra banda, «el catalán tuvo, con siglos de retraso respecto al castellano, una segunda oportunidad de gramaticalizar también un futuro próximo, diferenciado de su pretérito perifrástico por medio de la preposición *a*» (Radatz 2003: 68). Aquest retard explica, en opinió de l'autor, que el procés de gramaticalització de <VADO + *a* + infinitiu> encara no hagi acabat del tot en català. L'article de Radatz és diacrònic també en sentit futurista, atès que pronostica una evolució segons el seu parer encara no finalitzada. Radatz finalitza l'article amb les següents paraules: «Los catalanes harían bien en no quitarle a su lengua la libertad de seguir pautas propias o de sumarse a procesos comunes con sus lenguas vecinas» (Radatz 2003: 74). L'article de Radatz també dóna compte de les interrelacions entre normativa i evolució diacrònica d'una llengua i dels estrets lligams entre història interna i externa.

5.2.3 La fraseologia verbal

El tema de la fraseologia verbal és estudiat per Rolf Eberenz a «Les locucions verbals en la prosa de Ramon Llull» (1984)[10]. Eberenz escorcolla aquí els orígens del català literari sobre la base d'un estudi de la prosa de Ramon Llull. De fet, l'objecte d'estudi, tot i el títol que porta l'article, són més aviat col·locacions del tipus *menar gran dol* (Eberenz 1984: 29) o *venir a compliment* (Eberenz 1984: 35), l'estructura bàsica de les quals seria verb + substantiu (sovint deverbal) amb algunes variants. Eberenz conclou que aquest recurs, l'empra Llull molt conscientment en harmonia amb la seva filosofia. L'autor se centra en l'estudi de Llull, de manera que ignorem la importància que pogués tenir aquest recurs en aquella època.

10. En general, en aquest article no farem esment dels nombrosos estudis que s'han fet sobre el llenguatge d'un autor determinat (de ben segur nombrosíssims, si pensàvem en Ramon Llull i la seva obra), i, en certa manera, en l'excepció que fem a aquesta regla en aquest apartat, el lector entendrà el perquè: és clar que l'estil d'un autor sempre està immers en una època i en un corrent estilístic i de pensament, així com en les normes fonètiques, lèxiques i gramaticals de l'època, però molts cops predomina l'element personal. Tanmateix, no deixa de ser interessant el fet que alguns autors hagin conferit a una llengua trets especials que no estaven generalitzats. Es tracta, en certa manera, d'una història, dins la història, d'un excurs, dins l'evolució.

5.2.4 Aspectes del sistema verbal

Altres aspectes del sistema verbal com ara l'oposició entre perfet simple i perfet compost han estat estudiats també per Eberenz (1977) en relació tant amb el català com amb el castellà del Renaixement. Per a expressar una acció en el passat en relació amb alguna indicació sobre el moment present, el portuguès, el català i el castellà es comporten de maneres diferents. Eberenz (1977) compara aquests usos en català i en castellà arran d'una traducció al castellà del *Tirant lo Blanc*. En català, en textos força antics (de Ramon Llull, per exemple) hi ha la tendència a fer servir el perfet compost (*he vist* o *he sabut*) com a temps que indica el passat, també acompanyat d'adverbis que estableixen una relació explícita amb el passat (Eberenz 1977: 522).

5.3 La sintaxi de la negació

La sintaxi de la negació en català antic ha estat estudiada per l'autora d'aquest article conjuntament amb Manuel Pérez Saldanya. Els resultats d'aquestes investigacions figuren a tres publicacions (Pérez Saldanya & Torrent-Lenzen 2006, 2007 i en premsa) que resumirem a continuació. En l'article publicat l'any 2006 a la *Miscel·lània Joseph Gulsoy*, aquests autors estudien l'anomenada *negació expletiva* en català antic. Es tracta de l'ús de la partícula *no* en oracions no negatives. Els autors s'uneixen a les crítiques que el concepte d'*expletivitat* (fruit d'una visió logicista de la llengua) ha rebut en la lingüística, sobretot en relació amb la negació, i proposen el terme de *negació contextual*, atès que en el context en què apareix l'esmentada partícula sempre hi ha una idea negativa que és actualitzada. La negació contextual s'usà molt en català antic, més que en llatí i que en el català actual. En relació amb el pas del llatí al català, cal veure l'ús de la partícula *no* en oracions no negatives com una manifestació de la concordança negativa, això és, del sistema que permetia l'aparició de més d'un element negatiu en l'oració sense que s'anul·lés la seva negativitat.[11] En català antic, activaven la

11. Des del punt de vista diacrònic, cal interpretar aquest fenomen, dins la tendència a l'analiticitat en l'evolució de moltes llengües, també del català. En el cas de la negació, el sistema sintètic del llatí, basat en l'ús d'una única paraula negativa en oracions negatives és substituït progressivament per un sistema analític, el de la concordança negativa, en el qual la partícula *no* o elements equivalents poden coaparèixer amb altres paraules negatives sense que això afecti la interpretació de l'oració.

negació contextual els predicats de temor, de dubte, de prohibició, els quantificadors de grau comparatiu, així com l'adverbi *abans* (i variants) i la preposició *sens* (i variants).

A «*No às volgude anar en loch del món*: la formació de mots negatius en català antic» (2007), Pérez Saldanya i Torrent-Lenzen investiguen la formació de mots negatius en català antic a partir de paraules o construccions que no tenien originàriament un valor negatiu. La negació és reforçada amb elements, normalment minimitzadors (o també generalitzadors), com ara *pas*, *res*, etc., els quals acaben convertint-se en veritables mots negatius. Es tracta de processos que tenen un caràcter cíclic, atès que es poden constatar a moltes llengües del món, també en llatí, i que es produeixen sobre la base de la gramaticalització i de la reanàlisi.

Finalment, a «Los activadores negativos en catalán antiguo» (en premsa), són descrites i analitzades les formes i les regles d'ús dels elements que en l'estructura oracional del català antic funcionaven com a activadors o inductors negatius, això és, que possibilitaven l'aparició de certes paraules, anomenades *termes de polaritat negativa*, les quals només es poden emprar en contextos en què es nega o se suspèn el valor de veritat de l'oració. El grup d'activadors negatius inclou elements i estructures molt diversos (la partícula *no*, preposicions, verbs, construccions comparatives, construccions interrogatives, etc.). Els autors arriben a la conclusió que la reducció d'activadors negatius al llarg del temps ha estat mínima. De fet, només l'estructura *tot* + oració de relatiu («*tot* era de N[ostre] S[einor] zo qe él li volia donar *ni* él li prometia» [*Organyà* (XIIb-XIIIa): 123]) ha deixat d'activar la negació, encara que en català es conserven estructures semblants («*Qualsevol* que tingui *cap* problema»). També ha tingut lloc una reducció dels activadors negatius combinables, sobretot dels que es combinen amb la partícula *ni*. En general, els usos en català antic (segles XII al XV) són força homogenis; això vol dir que els canvis en aquest joc de forces entre activadors negatius i termes de polaritat negativa hagueren de tenir lloc a final del segle XV o començament del XVI. Quant a les causes que motivaren aquest canvi, els autors plantegen la hipòtesi que possiblement fou el debilitament de la concordança negativa (el qual potser tingué l'origen en el seu caràcter opcional) el que comportà aquests reajustaments.

6. ESTUDIS SOBRE FONÈTICA

Dels nombrosos estudis que tracten qüestions de canvis fonètics relacionats amb la història del català, esmentem en primer lloc l'article de Helmut Lüdtke ja

comentat més amunt, atès que l'autor dedica especial atenció a les transformacions fonètiques, en les quals intervenen dos paràmetres: temps i energia. El resultat és la reducció fonètica (RATIONEM > raó) (Lüdtke 1990: 28). Contràriament, el nombre de síl·labes augmenta amb l'ús de l'article. El pas d'un sistema sintètic a un d'analític també representa un augment de temps i energia en la producció lingüística: el nou verb auxiliar, per exemple, compensa la pèrdua sil·làbica que hagi pogut haver-hi. En general, hom constata una pèrdua de 1,07 síl·labes de mitjana per ètim amb dues o més síl·labes (Lüdtke 1990: 31). Lüdtke aprofundeix en l'estudi dels mecanismes de compensació de pèrdues i guanys.

Reculem ara en la cronologia de les publicacions i parlem, en arribar a aquest punt, de la figura de Bernhard Schädel, que estigué molt relacionat amb Mn. Alcover i col·laborà intensament a l'època del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana l'any 1906. Schädel publica el 1904 l'obra *Untersuchungen zur katalanischen Lautentwicklung*, que fou la seva tesi d'habilitació a Halle i que representava el seu primer treball sobre el català (Eberenz-Greoles 1990: 144). Schädel (1904: 9-13) considera que la vocal neutra és una de les característiques fonètiques del català, i documenta com la confusió de *a* i *e* àtones ja ve de molt antic. L'evolució fou molt lenta, apunta Schädel (1904: 12): això explica les nombroses indecisions gràfiques en el català medieval. L'any 1908 Schädel publica «Zur Entwicklung des finalen *a* im Ampurdà», que és, tal com escriu Eberenz-Greoles (1990: 148), una monografia basada en les *Ordinacions del Comtat d'Empúries*, text redactat durant la segona meitat del segle XIV de fort caràcter localista i no gens literari (Schädel 1908: 86).

Poc o molt intervenen consideracions i anàlisis fonètiques en molts dels estudis aquí presentats. Citem potser, per finalitzar aquest apartat, l'article de Colón (1994) sobre l'origen del mot *saloma* < KÉLEUSMA, «cant dels mariners», que obre una finestra cap a futures investigacions, atès que l'evolució fonètica, els fets fonètics regulars, s'oposen en aquest cas a l'origen que fan suposar els documents. Colón opina que potser «la influència d'un representant de PSALMUS (> *salm*, *salmo*), tan proper semànticament, hagi jugat un paper decisiu en el canvi fonètic» (Colón 1994: 642).

7. L'ESTIL

Aspectes estilístics els treballen, entre altres, Colón (1971), qui en la traducció catalana medieval del *Decameron* constata l'ús abundant de la *figura etymologica*

(Colón 1971a: 657), segons l'esquema: «E yo promet de aconsolar-te del desig que longament has desijat».

Susann Fischer (2005) analitza l'anticipació estilística en el català antic («que feita aviets la corona del Emperi»; «que molt es noble cavaler»), tot considerant sobretot el trencament que aquestes estructures impliquen en relació amb les lleis sintàctiques. En la seva opinió, aquest recurs influeix en l'estructura informativa, fet que probablement explica aquests usos (Fischer 2005: 120). Fischer (2005) analitza també l'anticipació estilística des del punt de vista de les diferències existents en relació amb la topicalització i des de la perspectiva de les semblances que es donen en relació amb certes funcions dels pronoms clítics.

8. CAP A L'ANY 1500: UNA ÈPOCA DE TRANSICIÓ

L'any 1500 és un temps de transició: s'acaba l'època àuria de la literatura catalana, i n'és testimoni, segons Beatrice Schmid (1988: 5), l'intent d'establir una norma, que és l'objectiu de *Les Regles d'esquivar vocables*, escrites al final del segle XV.

Aquesta època de transició cap al decandiment lingüístic i literari ha estat investigada a fons per Germà Colón a diferents obres. Esmentem, en primer lloc, el llibre *Les Regles d'esquivar vocables. Autoria i entorn lingüístic*, aparegut l'any 2001. Les *Regles* no són sinó una recopilació de recomanacions puristes i obeeixen a la «dèria correctora» (Colón 2001: 9), que, tal com ens informa Colón, va començar pocs segles després d'haver-se iniciat la nostra era amb l'*Appendix Probi* del Pseudo-Probus: val a dir que els mots vulgars que calia refusar segons l'*Appendix Probi* eren mots que esdevindrien paraules genuïnament romàniques com ara *espill* o *orella* (Colón 2001: 9-10). Des de llavors no tornem a trobar textos puristes fins que apareixen les *Regles* (Colón 2001: 10). Colón comenta algunes de les recomanacions d'aquest text normatiu, com per exemple el castellanisme *sombrero*, que segons Colón (2001: 86) és més antic del que indiquen els diccionaris, atès que ja el trobem l'any 1485.

A *De Ramon Llull al Diccionari de Fabra* (2003), Colón es dedica a l'estudi del lèxic (formes, usos, etimologia...), que ell sempre presenta lligat a l'entorn social i històric. Al quart capítol, dedicat a la «taula de paraules difícils» de la *Crònica* del rei Jaume, Colón ens explica el significat històric del fet que calgui introduir una taula per a explicar conceptes: «Els texts antics esdevenen obscurs perquè força termes han

desaparegut i cal que siguin explicats per uns altres més assequibles. Això no és solament evolució lingüística, ans estancament» (Colón 2003: 61). S'inicia l'anomenada *Decadència*, que Colón anomena bellament època de «decandiment lingüístic» (2003: 61).

En relació amb aquest període, ens ha semblat especialment interessant l'estudi, també de Colón, sobre «Los castellanismos primerizos del catalán. Acerca de NUPTIAE y VOTA en la Península Ibérica» (1973). Colón analitza canvis que tingueren lloc al començament del segle XV: el català comença a abandonar les seves preferències lèxiques, que fins llavors havien estat afins a les del provençal, i es va apropant a les formes castellanes. L'autor ho exemplifica exhaustivament sobre la base del camp semàntic *nupcias*, tot comparant l'ús de paraules com ara *noces*, *boda* i *casament*. Coromines i Wartburg consideraren *boda* com a veu genuïna del català, procedent del llatí VOTUM «vot, promesa» (Colón 1973: 7). En aquest article, Colón demostra que aquesta opinió és errònia. L'autor considera *boda* o *bodes* com a castellanisme que comença a arrelar en el català al segle XV via València (Colón 1973: 17). En general, opina que l'evolució del mot *noces* (< NUPTIAE) és representativa de l'evolució del lèxic català (Colón 1973: 34); el mateix pensa, per cert, en relació amb *casament* i *casar*, atès que en català les paraules preferides eren *maridar* i *mullerar* (1973: 34). La castellanització del lèxic català s'inicia, segons Colón (1973: 34), amb la pujada al tron catalanoaragonès de la dinastia dels Trastàmara, però el nostre autor afegeix:

> No es que yo ponga en relación de causa a efecto el cambio de soberanos y el cambio de rumbo léxico. Apunto una coincidencia cronológica: desde el siglo XV, a pesar de la independencia de que goza la lengua dentro de la monarquía foral, sus soluciones se ven cada día más mediatizadas.

9. EL CATALÀ DE LA DECADÈNCIA

Seguim, de moment, en la mateixa línia i continuem parlant dels canvis lèxics que afectaren el català, ara en plena època de decandiment lingüístic, tal com l'anomena Colón (2003: 61), els quals han estat estudiats, entre d'altres, per Beatrice Schmid (1989), qui analitza l'edició prínceps del *Blanquerna* de Ramon Llull, publicada a València l'any 1521. Aquest text té un enorme valor com a testimoni que és de la llengua del segle XVI, atès que l'editor, el canonge Joan Bonllavi, pretén «traduir» a la «llengua valenciana» una obra que, segons diu ell, està escrita en «llengua llemosina primera»

(Schmid 1989: 139). Schmid (1989: 140) recalca que es tracta certament d'una traducció, però no d'una llengua a una altra, sinó d'un diasistema a un altre, dins de la mateixa llengua. El català continuava en un procés de canvi i evolució. Bonllavi recorre sobretot al desdoblament sinonímic, per tal de fer comprensibles mots que en la seva època potser ja no s'empraven tant o que tenien altres connotacions. El substantiu *treball*, per exemple, era fortament polisèmic a l'època de Llull. L'estudi de la «traducció» de Bonllavi permet treure conclusions sobre l'evolució d'aquest mot. Així doncs, per posar un exemple, en l'època de Bonllavi, *treball* en el significat de «situació difícil» o de «guerra» ja era un arcaisme, i com a tal el substitueix o el glossa el «traductor».

Deixem ara de banda el lèxic i passem a la sintaxi del català de la Decadència, un tema que ha estat investigat per Patrick Oliver Steinkrüger (1995) a «Grammatikalisierung von Auxiliaren und Copulae im Katalanischen der Decadència». Tot i que l'època de la Decadència sigui més aviat poc estudiada, en aquest període tingueren lloc canvis importants, sobretot pel que fa al sistema verbal. Steinkrüger tracta la gramaticalització dels verbs *haver*, *tenir* (*tener* en català antic), *ésser*/*ser*, *estar* i altres verbs copulatius, *anar* i la concordança en el pretèrit indefinit. Sobre la base d'una anàlisi quantitativa i qualitativa de corpora, l'autor arriba a conclusions sobre la tipologia dels canvis del català en relació amb altres llengües. El canvi lingüístic té lloc, dins del marc de tradicions discursives o tipus de text, considera Steinkrüger; a més, existeixen canals de gramaticalització típics i universals, com per exemple el fet que un verb de moviment passi a marcar l'aspecte i més tard el temps. En la nostra opinió, en valorar els fenòmens relacionats amb la concordança del pretèrit indefinit amb l'objecte (*les cadires les he comprades*), Steinkrüger no té en compte la importància que pugui tenir la planificació lingüística.[12]

Rolf Kailuweit publica l'any 1991 un interessant article sobre la política lingüística francesa a la Catalunya ocupada de l'any 1810: en aquell moment històric, el català fou declarat cooficial juntament amb el francès, una tàctica que perseguia guanyar les simpaties del poble català. Seguint la mateixa línia d'investigació, Kailuweit publica l'any 1997 l'obra *Vom EIGENEN SPRECHEN. Eine Geschichte der spanisch-katalanischen Diglossie in Katalonien (1759- 1859)*, sobre la situació de diglòssia durant la Decadència: el català cada cop s'emprava menys en situacions formals. Hans-Ingo Radatz (2000) recalca, en la seva ressenya sobre el llibre de Kailuweit, que les dècades

12. Vegeu a la «Bibliografia» altres obres importants d'aquest autor relacionades amb el tema d'aquest article.

abans de la Renaixença estaven poc estudiades i que en aquest sentit la investigació de Kailuweit representa una gran novetat. Rolf Kailuweit treballa amb un corpus molt ampli i analitza les condicions d'una competència lingüística diglòssica, les actituds dels parlants i les variants en l'arquitectura de la llengua, entre molts altres aspectes.

Esmentem, finalment, en aquest apartat, l'obra *Die Tradition der Familienbücher. Das Katalanische während der Decadència* de Jungbluth (1996), qui estudia el català de la Decadència arran d'una anàlisi del llibres o cròniques de família, tal com s'havien cultivat antigament: segons l'autora (Jungbluth 1996: 4), aquest tipus de text és especialment important per a l'estudi del llenguatge parlat i popular. La seva investigació mostra que el català gaudia encara de força vitalitat en l'època de la Decadència. Certs tipus de text s'escrigueren sempre en català; a més, en aquesta època noves classes socials tingueren accés a la llengua escrita, i a Catalunya hom escrivia en català segons quines coses. En alguns aspectes diferim de les opinions de Jungbluth. L'autora apunta, per exemple, a la conclusió que el recurs als models medievals durant els processos de codificació de la Renaixença es degué sobretot al fet que hom volia glorificar la mateixa Renaixença amb un passat gloriós, i no pas perquè no hi hagués hagut testimonis escrits més recents (Jungbluth 1996: 173). En la nostra opinió, sembla lògic suposar que en l'època de ressorgiment lingüístic hom buscava models del català més purs i menys influenciats pel castellà. També pensem que hi ha una certa contradicció en el fet de voler presentar els llibres de família com una font del llenguatge parlat autèntic:

> Die Textsorte *Familienbuch* ist deshalb besonders interessant, weil sie die Alltagssprache widerspiegelt und weil gerade für die Rekonstruktion der Geschichte der Alltagssprache besonders wichtige Quellen vorhanden sind.
>
> (Jungbluth 1996: 4)

Mentre que uns capítols més endavant (Jungbluth 1996: 174) l'autora escriu que és un llenguatge en certa manera forçat o no del tot natural i espontani (Jungbluth parla de «bemühte Schriftlichkeit»; això és, es tracta d'un tipus de text en el qual hom procura adaptar la llengua al medi de l'escriptura) i que en aquests escrits abunden les hipercorreccions. Jungbluth analitza aspectes gràfics, fonològics i morfosintàctics, el lèxic i mitjans pragmàtics com ara la dixi, la repetició de paraules («y per acabar res res res») o els insults.

10. LA RECONSTRUCCIÓ LINGÜÍSTICA

El tema de la reconstrucció lingüística i de la configuració del català modern després dels segles de decandiment és doblement important en aquest article, per tal com, d'una banda, es tracta de discussions, mentalitats i fets que queden emmarcats en una època, això és, al final del XIX i començament del XX, mentre que, d'altra banda, és sabut que en la reconstrucció del català es tingueren especialment en compte expressions i estructures dels autors medievals. En aquest context volem esmentar la significació que tingué el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana, el qual representava l'aglutinament d'esforços per a la reconstrucció lingüística, atès l'estat deficitari del català a final del segle XIX (Martí 1993: 9), i en el qual hi participaren diverses personalitats dels països germanoparlants. Martí (1993: 22) remarca el caràcter sociolingüístic que tingué el fet de voler afrontar la codificació del català; entre d'altres coses, es comprengué que la manca d'una normativa per als escriptors era el resultat d'una dominació, la qual conduïa necessàriament al lingüicidi. En aquest moment històric tornem a topar amb la figura de Bernhard Schädel (1906), qui participà al Congrés amb una conferència titulada «Sobre'l pervindre dels estudis llingüístichs catalans», on es fa ressò dels esforços de l'Institut d'Estudis Catalans per a fer prevaler una visió integradora del català, la qual tenia en compte els diferents dialectes, així com la llengua medieval (Schädel 1906: 414).

11. LA UNITAT DE LA LLENGUA

Els estudis diacrònics són especialment importants per al tema de la unitat de la llengua, si tenim en compte que el secessionisme lingüístic se serveix dels anomenats arguments literaris i històrics. Aquest tema també ha estat estudiat, entre d'altres, per part dels investigadors de Basilea. Germà Colón mostra que les *Regles d'esquivar vocables* «destaquen de clara faisó la unitat de la llengua» (Colón 2001: 13) i que la «llavor valenciana» en aquesta obra plena de recomanacions sobre com parlar correctament hi és clara (2001: 96).

Beatrice Schmid (1988) tracta el tema de la unitat de la llengua a *Les «traduccions valencianes» del Blanquerna (València 1521) i de la Scala Dei (Barcelona 1523). Estudi lingüístic*. La comparació amb les versions originals medievals mostra tendències que són característiques de l'època: eliminació d'occitanismes i introducció de castellanis-

mes, entre altres coses. Pel que fa a la valencianitat de les traduccions i al problema de la fragmentació de la llengua, l'autora conclou que, tot i haver-hi una preferència per les solucions valencianes (Schmid 1988: 330-331), les solucions gràfiques no permeten treure conclusions sobre eventuals trets fonètics dialectals, i en la morfologia i el lèxic els particularismes són pocs. Això indica que a començament del segle XVI, la llengua, almenys la literària, no coneixia una fragmentació. Schmid recalca que la versió «valenciana» de la *Scala Dei* fou impresa a Barcelona i que altres dades semblants fan pensar que l'adjectiu «valencià» en els títols d'aquests textos no qüestiona en absolut la unitat de la llengua en aquella època.

A «Das dialektale Element im Schriftkatalanischen Mallorcas aus historischer Perspektive», Hans-Ingo Radatz (2002) analitza característiques de la llengua antiga que són considerades com a mallorquinismes però que, en realitat, en altres èpoques s'havien emprat a diverses contrades catalanoparlants, no només a Mallorca (Radatz 2002: 304). Radatz remarca igualment que en temps de Ramon Llull la majoria dels habitants de Mallorca procedien de llocs molt diversos, de manera que hi havia en tot cas una barreja dialectal, però no un dialecte mallorquí unificat i únic.

Importants aspectes d'història externa en relació amb el tema de la unitat de la llengua, els proporciona Hans-Ingo Radatz a «"Katalanisch" oder "Valencianisch"?: zum sprachlichen Sezessionismus im Land València» (1993), un article que ha esdevingut de referència obligatòria. Ja al segle XVIII, Marc Antoni Orellana formulà la hipòtesi que el valencià era una llengua diferent del català, i no només una variant o un dialecte (Radatz 1993: 97). En començar la Renaixença sorgeixen dos grups a València: els cultistes, que escriuen en una llengua arcaïtzant que ells anomenen llemosí, i els anticultistes o vulgaristes, que parlaven en un català castellanitzat i empraven grafemes del castellà. La discussió sobre l'ortografia finalitzà amb l'acceptació de les Normes de Castelló (que eren les normes de Fabra modificades) per part dels representants de les institucions més destacades. Radatz assenyala la importància històrica d'aquest pas, per tal com això implicava reconèixer forts lligams amb el català. Un dels arguments dels secessionistes són les causes històriques, segons les quals el valencià nasqué a València; qui afirma això parteix, doncs, del fet que existí una població mossàrab autòctona que ja trobaren els conqueridors catalans (Radatz 1993: 111), de manera que el valencià no seria el resultat de la importació del català a terres valencianes, sinó que s'hauria desenvolupat del mossàrab. Tanmateix, avui en dia no es considera probable que el mossàrab encara existís de manera tan generalitzada en

l'època de la Conquesta. Al respecte remarca Helmut Lüdtke (1990: 25) que la zona a partir del Llobregat tirant cap al sud fins a Guardamar, era, en aquella època, un espai colonitzat, de manera que el català d'allà és una importació procedent del nord en l'època posterior a la Reconquesta.

Altres aspectes d'història externa relacionats amb la unitat de la llengua, els tracta Max Doppelbauer (2006) a *València im Sprachenstreit*. En els capítols tercer i quart, l'autor escriu sobre la història del País Valencià, també sobre la història més recent, tot esmentant institucions i esdeveniments com ara l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, l'Acadèmia Valenciana de la Llengua (fundada en 1998), la reforma de l'Estatut d'Autonomia, etc.

12. LA HISTÒRIA DE L'ORTOGRAFIA CATALANA

Entre les investigacions diacròniques del català que han dut a terme els romanistes alemanys comptem també amb els treballs de Trudel Meisenburg sobre la història de l'ortografia catalana. Aquí resumirem el seu article «Zur Geschichte der katalanischen Ortographie» publicat l'any 1995. Meisenburg estudia els mecanismes que són constitutius de canvis en els sistemes ortogràfics; segons l'autora, per regla general hi contribueixen factors d'història interna i externa. Els sistemes ortogràfics són adaptats amb els canvis socials (noves necessitats, etc.) i aquests processos d'adaptació obeeixen lleis com ara la necessitat de precisió i de simplificació o la necessitat de creació d'analogies (això és: hi ha una tendència a voler actuar de manera uniforme en situacions iguals o semblants). A l'Edat Mitjana l'ortografia catalana es caracteritza per la uniformitat: hom detecta en els textos poques diferències dialectals i diacròniques (Meisenburg 1995: 50-51). L'ortografia catalana medieval és la més unificada de totes les ortografies romàniques, al contrari del que pot dir-se en relació amb el francès antic. És una mostra que existia uniformitat en el pla morfològic i sintàctic, i se suposa que també es donava una unitat fonètica en el llenguatge més estàndard. Però és clar que no hi havia uniformitat a l'hora de fer correspondre un fonema a un grafema (Meisenburg 1995: 51). Els escriptors antics s'orientaven en el llatí en gran mesura. Sobretot hagueren de fer proves i experiments a l'hora de trobar grafies adients per als nous sons palatals, sibilants i africats sorgits en l'evolució del llatí al català (Meisenburg 1995: 52). Durant la Decadència apareixen cada cop més solucions

dialectals i la norma pancatalana perd vigor, tot i que els grans autors del segle XVI tendeixen a respectar-la. De manera més i més contundent dominen els criteris que guien l'evolució ortogràfica del castellà (que eren «pronunciación, uso y etimología», Meisenburg 1995: 54-55). A la Renaixença sorgeix la discussió entre els usistes, a favor dels sistemes més recents, els arcaistes, a favor de les solucions ortogràfiques medievals, i els partidaris d'«el català que ara es parla», els més castellanitzants de tots i els que també rebutgen una unificació ortogràfica de les parles dialectals. L'any 1913, amb les Normes Ortogràfiques de Fabra s'assoleix una independència en relació amb les normes del castellà i s'assoleix també la unificació dels dialectes. Per a aconseguir-ho hom recorre sovint a solucions medievals. Meisenburg insisteix també en la funció ideològica que té l'ortografia.

13. LA HISTÒRIA EXTERNA DEL CATALÀ

Gairebé tots els llibres que hem presentat inclouen, com és d'esperar, un resum sobre la història externa del català, que aquí no comentarem, atès que tots coneixem prou bé el nostre passat com a poble. És clar que es tracta d'una informació essencial per a introduir el lector o l'estudiós a qualsevol tema que tracti la història interna de la llengua o també el català d'avui, ateses les nostres «peculiaritats» històriques. En aquest context és d'esment obligatori la coneguda obra de Jens Lüdtke *Katalanisch. Eine einführende Sprachbeschreibung*, en la qual l'autor dedica els dos capítols inicials al tema que ens ocupa.[13] Especialment interessant ens ha semblat l'estudi de Kremnitz (1989) sobre la formació de la consciència col·lectiva catalana: Kremnitz fa una valoració sociolingüística molt interessant de fets històrics com ara la unió personal entre Aragó i Castella, els decrets de Nova Planta de 1707-1717, la Renaixença, els Jocs Florals, el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana l'any 1906, la fundació de l'Institut d'Estudis Catalans l'any 1907, la dictadura de Franco,[14] etc. Kremnitz (1989) conclou la seva investigació escrivint que, arran de la seva història i de la seva condició, dins del conjunt de pobles del món, els catalans miren cap al futur amb una certa malfiança pel que fa al manteniment de la identitat, i que qualsevol petit canvi

13. Vegeu a la «Bibliografia» altres obres importants d'aquest autor relacionades amb el tema d'aquest article.
14. Sobre l'època de Franco i la seva política repressiva, vegeu Kremnitz (1990).

els omple d'inquietud; però també opina que una identitat canviant només pot ésser mantinguda amb una actitud ofensiva (Kremnitz 1989: 368).

L'estudi de Georg Bossong (2008), publicat a *Die romanischen Sprachen. Eine vergleichende Einführung*, és, sens dubte, el resum més recent en el moment de redactar aquest article, i és per aquest motiu que l'escollim com a objecte de ressenya. És clar que no cal que resumim els fets històrics descrits, de manera que ens centrarem –oh, injustícia que comet tot crític!– en un punt en què no hi estem d'acord, el qual constitueix un tòpic en la manera que els alemanys o germanoparlants sovint enfoquen la història dels països que avui conformen l'Estat espanyol: no estem d'acord amb el paper que, no solament segons Bossong sinó en general segons la historiografia germanoparlant sobre la nostra història, tingué el casament d'Isabel i Ferran l'any 1476. Bossong (2008: 100-101) escriu que les corones castellana i aragonesa quedaren unificades en el regne espanyol: «Nach der Heirat der Katholischen Könige [...] wurden die beiden "Kronen" im Jahre 1476 zum Königreich Spanien vereinigt». És una idea que hom pot llegir repetidament, bé que amb altres paraules, a diverses fonts escrites per germanoparlants. Tanmateix, considerem que és una simplificació dels fets històrics. A la llarga, aquest casament representà, sens dubte, la decadència de la nostra llengua i cultura, però la unió d'ambdós sobirans fou una «unió matrimonial»: aquest casament va ser una primera pedra, molt important, però no la definitiva ni de bon tros, i si no hagués estat per tota una sèrie de fets com ara la situació en què es trobà (o en què fou empesa) la princesa Joana, les coses haurien pogut anar d'una altra manera. Val a dir que el llibre de Georg Bossong és interessant i que, en general, està ben fet i és força complet. Nosaltres, tanmateix, l'hem pres com a objecte de crítica pel fet de representar, el tema del casament d'Isabel i Ferran, un tòpic repetit i errat, almenys quant a la valoració que se'n fa en el món germanoparlant.

14. A TALL DE CONCLUSIÓ

La investigació de la història d'una llengua és una tasca apassionant, que per definició planteja interrogants i reptes als estudiosos. Esperem, amb aquest article, haver despertat l'interès d'investigadors que encara no s'havien ocupat d'aquest àmbit i desitgem que els països de parla alemanya sàpiguen valorar i mantinguin aquesta tradició.

Volem finalitzar l'article tot assenyalant que algunes de les contribucions més actuals presentades al llarg d'aquestes pàgines han nascut, dins del marc del projecte «Vers una sintaxi històrica del català», l'objectiu del qual és l'elaboració d'una obra monumental sobre la sintaxi del català antic. Es tracta d'un projecte en el qual també hi participen investigadors de terres germanoparlants, que, a fi d'elaborar una sintaxi amb metodologia científica està creant el Corpus Informatitzat del Català Antic, dirigit per Joan Torruella (ICREA/UAB) amb la col·laboració de Manuel Pérez Saldanya (UV) i de Josep Martines (UA). Estem convençuts que aquest corpus donarà llum a molts interrogants obscurs sobre la història de la nostra llengua.

Aina Torrent-Lenzen
Universitat de Ciències Aplicades de Colònia / Universitat de Viena

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Badia i Margarit, A. M. (1994 [1951]) *Gramàtica històrica catalana*, València, Edicions 3 i 4.

Baldinger, K. (1971 [1958]) *La formación de los dominios lingüísticos en la Península Ibérica*, Madrid, Gredos.

Bossong, G. (2008) *Die romanischen Sprachen. Eine vergleichende Einführung*, Hamburg, Buske.

Calaforra, G. (1998) *Wilhelm Meyer-Lübke i Das Katalanische*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.

Colón, G. (1952) «Català antic *conglap* "calamarsa"», *Estudis Romànics*, 3, pp. 231-236.

— (1960) «Acerca de la expresión *anar a tresnuyta*», *Revista de Filología Española*, 43, pp. 203-210.

— (1971a) «Un aspecte estilístic en la traducció catalana medieval del *Decameron*», dins K. Bausch (ed.), *Interlinguistica. Sprachvergleich und Übersetzung*, Tübingen, Niemeyer, pp. 648-660.

— (1971b) «Sobre el mot *petxina* i sobre el seu manlleu *pechina*», dins E. Coseriu (ed.), *Sprache und Geschichte*, Munic, Fink, pp. 125-133.

— (1973) «Los castellanismos primerizos del catalán. Acerca de nuptiae y vota en la Península Ibérica», *Prohemio*, 4, pp. 5-36.

— (1975) «A propos du parfait périphrastique VADO + infinitif en catalan, en provençal et en français», *Travaux de Linguistique et de Littérature*, 13/1, pp. 31-66.
— (1994) «Fonètica històrica versus història lèxica. El cas de *saloma* > KÉLEUSMA "cant dels mariners"», *Anuario de estudios medievales*, 24, pp. 625-643.
— (2001) *Les Regles d'esquivar vocables. Autoria i entorn lingüístic*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
— (2002) «La llengua a València en l'època del primer Borja», *Randa*, 49, pp. 39-49.
— (2003) *De Ramon Llull al Diccionari de Fabra. Acostament lingüístic a les lletres catalanes*, Castelló / Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
Diefenbach, L. (1831) *Ueber die jetzigen romanischen Schriftsprachen*, Leipzig, Ricker.
Diez, F. C. (1882) *Grammatik der romanischen Sprachen*, Bonn, Weber.
Doppelbauer, M. (2006) *València im Sprachenstreit: Sprachlicher Sezessionismus als sozialpsychologisches Phänomen*, Viena, Braumüller.
Eberenz-Greoles, C. (1990) «Bernhard Schädel i els Països Catalans», *Zeitschrift für Katalanistik*, 3, pp. 137-166.
Eberenz, R. (1977) «Zur Entwicklung der Opposition *perfecto simple* vs. *perfecto compuesto* im Spanischen und Katalanischen der Renaissance», *Zeitschrift für romanische Philologie*, 93, pp. 518-527.
— (1984) «Les locucions verbals en la prosa de Ramon Llull», dins J. Massot (coord.), *Miscel·lània Antoni M. Badia i Margarit*, 1, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 9-41.
— (1989a) «Conciencia lingüística y prenacionalismo en los reinos de la España medieval», dins C. Strosetzki i M. Tietz (eds.), *Einheit und Vielfalt der Iberoromania*, Hamburg, Buske, pp. 201-210.
— (1989b) «La perífrasi *anar* + gerundi del català: un cas d'influència castellana?», dins G. Holtus *et alii* (eds.), *La Corona de Aragón y las lenguas románicas*, Tübingen, Narr, pp. 203-214.
Fischer, S. (2002) *The Catalan clitic system. A diachronic perspective on its syntax and phonology*, Berlín, de Gruyter.
— (2005) «Construcciones con avance estilístico en el catalán antiguo», *Caplletra*, 38, pp. 119-135.
Gröber, G. (1985 [1888]) *Grundriß der romanischen Philologie*, Berlín, de Gruyter.
Hinzelin, M. O. (2007) *Die Stellung der klitischen Objektpronomina in den romanischen Sprachen*, Tübingen, Narr.

Jud, J. (1917) «Probleme der altromanischen Wortgeographie», *Zeitschrift für Romanische Philologie*, 38, pp. 1-75.

Jungbluth, K. (1996) *Die Tradition der Familienbücher*, Tübingen, Niemeyer.

Kailuweit, R. (1991) «Sprechen und Schweigen: das Scheitern der französischen Sprachpolitik im besetzten Katalonien 1810», dins B. Schlieben-Lange i A. Schönberger (eds.), *Polyglotte Romania*, 1, Frankfurt, Domus Editoria Europaea, pp. 295-337.

— (1997) *Vom EIGENEN SPRECHEN. Eine Geschichte der spanisch-katalanischen Diglossie in Katalonien (1759- 1859)*, Frankfurt, Lang.

Körting, G. (1884/1888) *Enzyklopädie und Methodologie der romanischen Philologie*, Heilbronn, Henninger.

Kremnitz, G. (1989) «Zur Rolle der Sprache bei der Konstitution des kollektiven Bewusstseins in den Katalanischen Ländern», *Semiotische Berichte*, 13, pp. 349-371.

— (1990) «Wirkungsweisen repressiver Sprachpolitik dargestellt am Beispiel des Katalanischen in der Franco-Zeit», *Zeitschrift für Katalanistik*, 3, pp. 90-102.

Kuen, H. (1929) «Über einige galloromanische Elemente im katalanischen Wortschatz», *Festschrift für Eduard Wechsler*, pp. 335-345.

— (1958) *Versuch einer vergleichenden Charakteristik der romanischen Schriftsprachen*, Erlangen, Universitätsbund.

Lüdtke, H. (1990) «Vom Latein zum Katalanischen», *Zeitschrift für Katalanistik*, 3, pp. 21-32.

Lüdtke, J. (1984) *Katalanisch. Eine einführende Sprachbeschreibung*, Munic, Hueber.

— (1989) «Acerca del carácter imperial de la política lingüística de Carlos III», dins G. Holtus *et alii* (eds.), *La Corona de Aragón y las lenguas románicas*, Tübingen, Narr, pp. 267-274.

— (1991a) «Indiengesetze in den Katalanischen Ländern. Zur Sprachpolitik Karls III.», *Neue Romania*, 10, pp. 21-44.

— (1991b) «Katalanisch: Externe Sprachgeschichte», dins G. Holtus *et alii* (eds.), *Lexikon der romanistischen Linguistik* V, Tübingen, Niemeyer, pp. 232-242.

— (2005) *Romanische Wortbildung. Inhaltlich – diachronisch – synchronisch*, Tübingen, Stauffenburg.

Meier, H. (1930) *Beiträge zur sprachlichen Gliederung der Pyrenäenhalbinsel und ihrer historischen Begründung*, Hamburg, de Gruyter.

— (1941) *Die Entstehung der romanischen Sprachen und Nationen*, Frankfurt, Kostermann.

Menéndez Pidal, R. (1964 [1926]) *Orígenes del español*, Madrid, Espasa-Calpe.

Martí, J. (1993) *El Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.

Meisenburg, T. (1995) «Zur Geschichte der katalanischen Ortographie», *Zeitschrift für Katalanistik*, 4, pp. 48-67.

Meyer-Lübke, W. (1925) *Das Katalanische: seine Stellung zum Spanischen und Provenzalischen, sprachwissenschaftlich und historisch dargestellt*, Heidelberg, Winter.

— (1972 [1911]) *Romanisches Etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, Winter.

— (1972 [1890/1902]) *Grammatik der romanischen Sprachen*, Hildesheim, Olms.

Müller, B. (1983) «Das Katalanische in der Entwicklung des Sprachenkatalogs der romanischen Sprachwissenschaft», dins *Estudis de llengua i literatura catalanes oferts a R. Aramon i Serra*, III, Barcelona, Curial, pp. 397-411.

Neumann, F. (1886) *Die romanische Philologie: ein Grundriß*, Leipzig, Fues.

Pérez Saldanya, M. & A. Torrent-Lenzen (2006) «L'anomenada negació expletiva en català antic», dins *Miscel·lània Joseph Gulsoy*, I, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 231-253.

— (2007) «*No às volgude anar en loch del món*: la formació de mots negatius en català antic», *Zeitschrift für Katalanistik*, 20, pp. 167-188.

— (en premsa) «Los activadores negativos en catalán antiguo», dins *Actes du XXVe Congrès International de Linguistique et Philologie Romanes, Innsbruck 2007*, Tübingen, Niemeyer.

Radatz, H.-I. (1993) «"Katalanisch" oder "Valencianisch"?: zum sprachlichen Sezessionismus im Land València», *Zeitschrift für Katalanistik*, 6, pp. 97-120.

— (2000) «Ressenya de R. Kailuweit: Vom EIGENEN SPRECHEN», *Romanische Forschungen*, 112/4, pp. 517-520.

— (2002) «Das dialektale Element im Schriftkatalanischen Mallorcas aus historischer Perspektive», dins R. Kailuweit *et alii* (eds.), *Sprachgeschichte als Varietätengeschichte*, Tübingen, Stauffenburg, pp. 303-314.

— (2003) «La perífrasis VADO + infinitivo en castellano, francés y catalán: por la misma senda pero a paso distinto», dins C. Pusch i A. Wesch (eds.), *Verbalperiphrasen im Katalanischen und anderen romanischen Sprachen im Lichte aktueller Grammatiktheorien*, Hamburg, Buske, pp. 61-75.

Rohlfs, G. (1947) *Germanisches Spracherbe in der Romania*, Munic, Bayer. Akad. d. Wiss.

Schädel, B. (1904) *Untersuchungen zur katalanischen Lautentwicklung*, Halle, Ehrhardt Karras.

— (1908) «Zur Entwicklung des finalen *a* im Ampurdà», dins K. Reuschel (ed.), *Philologische und volkskundliche Arbeiten*, Erlangen, Junge, pp. 83-98.
— (1985 [1906]) «Über die Zukunft der katalanischen Sprachstudien. Sobre'l pervindre dels estudis llingüístichs catalans», dins *Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana*, Barcelona, Vicens-Vives, pp. 410-420.
Schlieben-Lange, B. (1971) *Okzitanische und katalanische Verbprobleme*, Tübingen, Niemeyer.
Schmid, B. (1988) *Les «traduccions valencianes» del Blanquerna (València 1521) i de la Scala Dei (Barcelona 1523). Estudi lingüístic*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat / Curial.
— (1989) «El desdoblament sinonímic a l'edició valenciana del *Blanquerna*», dins G. Holtus *et alii* (eds.), *La Corona de Aragón y las lenguas románicas*, Tübingen, Narr, pp. 139-149.
— (2006) «Contactos lingüísticos interrománicos en la Península Ibérica», dins G. Ernst *et alii* (eds.), *Romanische Sprachgeschichte*, II, Berlín, de Gruyter, pp. 1785-1800.
— (2007) «Das katalanische Personennamensystem», dins A. Brendler i S. Brendler (eds.), *Europäische Personennamensysteme*, Hamburg, Baar, pp. 387-398.
— (en premsa) «L'expressió de l'obligació al *Llibre del Consolat de Mar* i com és traduïda al castellà», dins T. Brandenberger *et alii* (eds.), *Traducción y estilística*, Basilea, Romanisches Seminar der Universität Basel, pp. 19-40.
Steinkrüger, P. (1994) *Zur internen Entwicklung des Katalanischen während der Decadència am Beispiel des Verbalsystems*, Universitat de Tübingen, Tesi Llic.
— (1995) «Grammatikalisierung von Auxiliaren und Copulae im Katalanischen der Decadència», *Zeitschrift für Katalanistik*, 8, pp. 35-62.
— (1997) «Zur Grammatikalisierung der *haben*-Verben im Katalanischen», *Sprachtypologie und Universalienforschung*, 50, pp. 329-338.
— (1999) «Das Katalanische perfet perifràstic – ein ehemaliger Evidential?», dins R. Kailuweit i H.-I. Raddatz (eds.), *Katalanische Sprachwissenschaft und Sprachkultur*, Frankfurt, Vervuert, pp. 219-236.
— (2004) *Das Katalanische in der frühen Neuzeit*, Munic, Lincom Europa.
Thielemann, W. (1998) «Zum diachronischen Wandel der phorischen Markierung (ϕ-*marking*) beim katalanischen Relativum», *Zeitschrift für Katalanistik*, 11, pp. 120-149.

Vogel, E. (1886) *Neucatalanische Studien*, Paderborn, Schöningh.
Wartburg, W. (1936) «Die Ausgliederung der romanischen Sprachräume», *Zeitschrift für Romanische Philologie*, 56, pp. 1-48.
Wartburg, W. (1939) *Die Entstehung der romanischen Völker*, Halle, Niemeyer.

ARTUR QUINTANA I FONT

L'APORTACIÓ DELS ROMANISTES ALEMANYS ALS ESTUDIS DE LINGÜÍSTICA CONTRASTIVA DEL CATALÀ AMB ALTRES LLENGÜES

1. DELS ORÍGENS FINS AL SEGLE XVIII

El primer text on hom posa en contrast el català amb una altra llengua, concretament l'alemanya, per part d'autors alemanys, és el *Vocabolari molt profitos per apendre Lo Catalan Alamany y Lo Alamany Catalan* publicat a Perpinyà l'any 1502 per Joan Rosenbach de Heidelberg. És sabut que aquest vocabulari és l'adaptació d'un original italià-alemany, on la part italiana ha estat substituïda per una versió catalana amb comptats canvis —p. e., *welsch* del text alemany és traduït per *catalan* (Panyella 2002: a II). Si bé se'n desconeix el nom de l'autor, cal suposar-lo en els cercles alemanys de Catalunya a l'entorn de l'impressor Rosenbach —o podria ser-ho ell mateix. La mera comparació dels mots d'aquest vocabulari fa evident que a la declinació de l'alemany correspon la construcció prepositiva del català: «Qui wer; a qui wem» (Panyella 2002: i iii), o s'hi observa la diferent sintaxi dels numerals: «Vint y vn Ains vñ zweinzig» (Panyella 2002: c IIII). Aquesta comparació és especialment productiva en el camp de la formació de mots: a un mot català correspon generalment un mot compost en alemany (Panyella 2002: «Panza wein per» (e IIII); «Auellanes Haselnus» (d II); «Lo gaffarex Der spul staín» (d IIII); «La trona der predigstuol» (f IIII)). Especialment en els nombrosos noms d'arbres fruiters: «Perer Bir baum, Noger Nussbaum...» (e IIII)). El cas contrari és escàs («Los dits del peu die zehen» (b IIII), de vegades amb construcció preposicional en català («La pica de batejar Der tauff staín...» (f IIII)).

Caplletra 47 (Tardor 2009), pp. 165-178

Una altra font, implícita, de contrast en aquests anys, amb l'alemany i el llatí, són les escasses traduccions del català a aqueixes llengües per part d'alemanys. Vegeu-ne alguns detalls a Robles i Sabater (2005: 18), obra vàlida per al tema de les traduccions del català a l'alemany en qualsevol època.

2. EL SEGLE XIX

Lorenz Diefenbach va ser el primer alemany que ja el 1831 s'ocupà científicament del català. Tanmateix a la seva primerenca gramàtica comparada de les llengües romàniques es va limitar a donar només algunes dades de la història externa del català (Diefenbach 1831: 38), que ell veia com una variant de l'occità:

> Das Katalonische oder Limosin ist ein Dialekt der lieblichen alten Provenzalsprache, längst mit ihrem ganzen einst so blühenden Sprachstamme in das Dunkel des Privatlebens zurückgetreten [El català o llemosí és un dialecte de la dolça llengua provençal, i ja fa molt de temps que ha retrocedit a la foscor de la vida privada en companyia de tota aquesta família lingüística que abans havia tingut gran florida].

Caldrà esperar l'aparició pocs anys després, el 1836, de la *Grammatik der romanischen Sprachen* de Diez per trobar, encara que escadusseres, alguns detalls de caràcter contrastiu del català i altres llengües romàniques a la morfologia, al lèxic o la sintaxi:

> Wiewohl sie [la llengua catalana] selbst das Wahrzeichen des prov. Zweiges, die Bejahungspartikel *hoch* mit *si* vertauscht hat [Tot i que la llengua catalana ha canviat fins i tot el senyal distintiu de la branca provençal, la partícula afirmativa *hoch* per *si*] (Diez 1882: I, 96); Die Indeklinabilia, die im Prov. —*es* anfügen, fügen hier [en català] gewöhnlich —*os* an. [Els indeclinables que en provençal afegeixen —es, fan —*os* [en català]] (Diez, 1882: II, 434); Sowohl das sp. Cond. I (*amara*) wie das Fut Conj. (*amare*) fehlen [i.e. en català] [Tant el cond. I de l'esp. (*amara*) com el fut. subj. (*amare*) falten [en català]] (Diez 1882: II, 565); Selbst doppeltes Possessiv kommt vor: [...] Cat. *Tu es d'amor son enemich mortal* [Fins i tot s'hi troba el doble possessiu] (Diez 1882: II, 815)...

Tant a l'*Etymologisches Wörterbuch der romanischen Sprachen* d'aquest mateix autor, publicat l'any 1853, com en els diversos manuals de romanística que es publiquen en la segona meitat del segle —Gustav Körting, *Enzyklopädie und Methodologie der romanischen Philologie* (1884-1888), Gustav Körting, *Handbuch der romanischen Philologie* (1896), Fritz Neumann, *Die romanische Philologie, ein Grundriß* (1886), i fins a la *Grammatik der romanischen Sprachen* (1890-1902) de Meyer-Lübke— el ca-

talà hi és sempre tractat, però sense gaire detall, i molt més des del punt de vista de la gramàtica històrica que no pas pròpiament contrastiu. Hi contribueixen, i no pas poc, les contínues vacil·lacions dels romanistes alemanys a l'hora d'atorgar, o no, al català la categoria de llengua. L'únic, i de fet el primer alemany, que s'ocupa a fons de la llengua catalana en aqueix segle, és Eberhard Vogel amb els seus *Neucatalanische Studien* (Vogel 1886), obra que conté, entre altres temes, una gramàtica catalana a les pàgines 31-130 — la resta del volum és dedicat a la literatura catalana i a la mètrica verdagueriana. Tanmateix també ací les consideracions contrastives —amb el francès, el castellà i el llatí— són ocasionals i, especialment per al llatí, implícites: esmenta, per exemple, el manteniment de la declinació llatina en els pronoms personals (Vogel 1886: 104-105) o declara que: «Die Unterscheidung [en el substantiu] der Kasus ist erloschen; die Flexion besteht nur noch in Pluralbildung» [La diferenciació (en el substantiu) dels casos s'ha perdut; la flexió es mante només en la formació del plural] (Vogel 1886: 96). Descriu també (Vogel 1886: 109), el contrast, dins del català mateix entre el perfet simple i el perifràstic, un tema que tocaran molts altres autors alemanys:

> Das Perfectum historicum wird volkstümlich sehr gern mit dem Präsens von *anar* und dem Infinitiv des betreffenden Verbums umgeschrieben, so daß *vaig fer* so viel wie *fiu* bedeutet [El perfet històric es forma popularment amb el present d'*anar* i l'infinitiu del verb corresponent, de tal manera que *vaig fer* significa tant com *fiu*].

Les traduccions del català a l'alemany, tot i que encara prou escasses, ja no raregen tant en la darrera dècada del segle.

3. EL SEGLE XX FINS A LA SEGONA GUERRA MUNDIAL

Apareixen ara treballs més específics sobre el català, com els de geografia lingüística de Bernhard Schädel,[1] Kurt Salow[2] i Fritz Krüger[3] i, que si bé s'ocupen bàsicament d'establir la frontera entre el català i l'occità —els estudis entre aqueixes dues llengües

1. Schädel, B. (1908) «La frontière entre le gascon et le catalan», *Romania* 37, pp. 140-156. Schädel havia publicat aquest mateix any un *Manual de fonètica catalana* amb consideracions contrastives del català amb altres llengües romàniques i l'alemany especialment.

2. Salow, K (1912) *Sprachgeographische Untersuchungen über den östlichen Teil des katalanisch-languedokischen Grenzgebietes,* Hamburg.

3. Krüger, F (1913) *Sprachgeograpnhische Untersuchungen in Languedoc und Roussillon*, Hamburg.

serà una constant dels romanistes alemanys—, ofereixen trets de fonètica, morfologia i lexicologia contrastiva entre ambdues llengües. Gerhard Rohlfs publicà el 1935 a Halle una monografia sobre el gascó, *Le Gascon*, també amb diverses consideracions contrastives d'aquest parlar occità amb el català. Però les obres més importants d'aquest període, amb abundoses mostres de caràcter contrastiu del català amb altres llengües, explícites o implícites, són sens dubte els dos diccionaris d'Eberhard Vogel del 1911 i 1916, *Das Katalanische* de Wilhelm Meyer-Lübke publicat el 1925 i la *Katalanische Grammatik* de Joseph Huber del 1929.

Eberhard Vogel s'havia fet conèixer ja el 1886 amb els seus *Neucatalanische Studien* (Vogel 1886, vegeu abans), i no trigaria gaires anys, ja començat el segle, al mateix temps que redactava els seus esmentats diccionaris, a desenvolupar una intensa activitat traductora de novel·les catalanes a l'alemany. Publicà primer un diccionari català-alemany (Vogel 1911) i cinc anys després un altre d'alemany-català (Vogel 1916), obres totes que contenen implícitament moltes consideracions contrastives del català amb l'alemany, sobretot en la fonètica (Vogel 1911: xviii):

> Jedes unbetonte *a* und *e* [im Katalanischen] wird wie ein deutsches *e* in Vor— und Nachsilben [...] ausgesproschen [Tota *a* i *e* àtones (en català) es pronuncia com una *e* alemanya en síl·labes inicials i finals].

i ni cal dir que aquestes són constants en el lèxic.

Si bé Wilhelm Meyer-Lübke opera bàsicament amb els criteris del comparatisme a *Das Katalanische*, tanmateix de tant en tant se li escolen consideracions que es poden llegir com a contrastives. Enfront dels nombrosos detalls de gramàtica històrica, que l'autor dóna tant als capítols sobre el vocalisme com als que ho són sobre el consonantisme, una afirmació com «Espanyol i català conserven /u/; el provençal la canvia per /ü/» (Calaforra i Castellano 1998: 90) és clarament contrastiva. Altres casos es troben a la morfologia —vegeu-ne un exemple ací més endavant—, i en la formació de mots (Calaforra i Castellano 1998: 157):

> [-ón] en espanyol és generalment augmentatiu, mentre que en provençal és un diminutiu: l'esp. *horcón* és una forca gran, mentre que el cat. *forcó* i prov. sept. *fourcon* és una forca menuda.

Meyer-Lübke dedica prou d'atenció al perfet perifràstic —un tema que ja havia tractat Vogel, encara que molt de passada, i que esdevindrà recurrent entre els

romanistes alemanys—, dins del capítol de sintaxi, i des del punt de vista de la gramàtica històrica (Calaforra i Castellano 1998: 166-168). El mateix passa amb l'adverbi d'afirmació, la ben coneguda lluita entre *sí* i *oc* (Calaforra i Castellano 1998: 169). Els nombrosos exemples lèxics responen només a criteris etimològics (Calaforra i Castellano 1998: 189, 195, 201 ...).

El contrast s'estableix majoritàriament entre el català, el provençal, que en la terminologia de l'autor vol dir generalment l'occità sense el gascó, i el castellà, si bé en alguns casos (Calaforra i Castellano 1998: 147) hi apareixen altres llengües romàniques:

> La 2ª persona del plural de l'imperatiu s'ha mantingut en espanyol, mentre que en català i en provençal ha estat substituïda per l'imperatiu:
>
> | | | |
> |---|---|---|
> | *-ad* | *-au* | *-atz* |
> | -id | -iu | -etz |
> | -ed | -eu | -etz |
>
> [...]. La coincidència d'indicatiu i imperatiu en plural no és tan sols gal·loromànica, ans es dóna també en italià i el romanès, mentre que el retoromànic, el sard, l'espanyol i el portuguès distingeixen ambdues formes.

Quatre anys després de l'aparició de *Das Katalanische*, obra que malgrat no declarar ni de bon tros que el català fos una llengua independent de l'occità, sí que li conferia una certa categoria entre els romanistes (Calaforra i Castellano 1998: 67-70), aparegué «la primera gramàtica descriptiva sistemàtica del català literari» («die erste systematische beschreibende Grammatik der katalanischen Schriftsprache», Huber 1929: v) d'un autor alemany: *Katalanische Grammatik* de Joseph Huber, un deixeble de Meyer-Lübke, publicada a Heidelberg a la Carl Winters' Universitätsbuchandlung. El contrast s'hi fa sobretot amb l'alemany —veg. exemples a les pàgines 36, 85, 95, 96, 129, 142,… Sense explicitar el contrast entre el sistema prepositiu del català en el camp nominal enfront de la declinació alemanya, Huber (1929: 35) dreça una taula de declinacions catalanes i alemanyes:

el cas	der Fall	*els casos*	die Fälle
del cas	des Falles	*dels casos*	der Fälle
al cas	dem Falle	*als casos*	den Fällen
el cas	den Fall	*els casos*	die Fälle

Això que ací pot resultar sorprenent, no ho és pas quan es tracta dels pronoms febles, on Huber esmenta com cal la declinació catalana —«die unbetonten persönlichen Fürwörter haben nur Dativ— und Akkusativ-Formen» [els pronoms personals

àtons només tenen formes de datiu i acusatiu] (Huber 1929: 105)—, una manera estimulant i correcta de presentar uns fets, i que solen obviar moltes gramàtiques del català. Encara que bastant de passada, aquesta gramàtica té exemples del català en contrast amb diverses llengües romàniques, també entre català literari i col·loquial (Huber 1929: 123):

> In der Umgangssprache wird statt *del qual* usw. auch einfach *que* verwendet, der den Relativsatz einleitet: *La sala que els balcons donen al carrer* [En el llenguatge col·loquial en comptes de *del qual* es fa servir *que*, que introdueix la frase de relatiu],

i amb una certa insistència sobre el francès en la part dedicada a la fonètica: «**e**. Wie offenes *e* in franz. *mère*, deutsch Bär» [**e**. Com *e* oberta en el franc. *mère*, alemany Bär] (Huber 1929: 6).

En els primers anys del segle sovintegen les traduccions de novel·les per part d'Eberhard Vogel, com ja he dit, i de poesia (Johannes Fastenrath, Clara Commer, Rudolf Grossmann...). Aquesta prometedora activitat s'estronca gairebé del tot poc després de la primera guerra mundial (Robles i Sabater 2005: 221-222).

4. DE 1950 FINS A L'ACTUALITAT

Per raons prou conegudes (Quintana 1986: liii-liv; Robles i Sabater 2005: 221-222) s'havia interromput gairebé del tot la catalanística a Alemanya, i no reprendria per a la temàtica ací tractada fins a la publicació l'any 1971 del llibre de Brigitte Schlieben-Lange *Okzitanische und katalanische Verbprobleme*, la primera obra, pel que he vist, d'autor alemany, que tracta explícitament de gramàtica contrastiva del català amb una altra llengua, i que continuant una llarga tradició de la romanística germànica, resulta ser l'occitana. D'aleshores ençà han aparegut una trentena d'obres, entre llibres i articles d'autors alemanys que s'ocupen explícitament o implícitament de gramàtica contrastiva del català i altres llengües, bàsicament, com ja es perfilava en els treballs dels períodes anteriors, les romàniques —sobretot castellà i occità— i l'alemanya. Hi ha, però, dues excepcions en els anys de la immediata postguerra.

El 1950 Heinrich Bihler escriu la seva tesi *Die Stellung des Katalanischen zum Provenzalischen und Kastilischen. Statistische Analyse katalanischer Texte aus Mittelalter und Neuzeit* [*La posició del català en relació amb el provençal i el castellà. Anàlisi estadís-*

tica a partir de textos catalans de l'Edat Mitjana i la Moderna] que no publicarà, però fins cinquanta anys més tard. Partint de sis breus textos catalans, uns de medievals i uns altres de moderns, Bihler en fa una acurada comparació, mot per mot, amb el castellà i l'occità, i documenta profusament —com no podia ser altrament— que el català és una llengua gal·loromànica. Com en el cas de *Das Katalanische*, en l'anàlisi fonamentalment comparatística, s'hi troben molts detalls contrastius: són constants en la fonètica, si bé predomina ací, i de bon tros, l'interès de l'autor per la història de la llengua. Se'n troben també en altres camps, a la morfologia amb molta insistència en la declinació bicasual de l'occità medieval i que manca en les altres dues llengües (Bihler 2001: 86):

> **264. akat. *los* —aprov. *li* —akast. *los* (K)** Die katalanische Form entspricht der kastilischen. In beiden Sprachen liegt die Einkasus-Obliquus Form *illós* zugrunde , im Provenzalischen dagegen, dem Zweikasussystem entsprechend, der Nominativus bzw. Rectus *illi* [La forma catalana correspon a la castellana. Ambdues llengües es basen en la forma monocasual obliqua *illós*, mentre que el provençal, d'acord amb el sistema bicasual, ho fa en el nominatiu o recte *illi*.],

més exemples a les pp. 147, 149, 157, 169. S'hi esmenta el perfet perifràstic (pp. 174, 192), un tema que reapareix sovint en autors posteriors, i els possessius (p. 218), les preposicions (p. 47), la negació (p.54) i en tractar del català i l'occità *gens* (Bihler 2001: 56) escriu:

> Das Kastilische kennt dieses zur Verstärkung der Negation, also als Füllwort dienende Substantiv, nicht, wie es überhaupt Abstrakta zur nachdrücklichen Bezeichnung der Negation sehr selten verwendet; dagegen sind Konkreta wie *figa*, *fava*, *grano*, *mijo* etc. in dieser «männlichen» Sprache häufiger [El castellà no coneix per a subratllar la negació aquest substantiu, que fa de mot expletiu, i en general empra molt rarament els abstractes per a reforçar la negació; i en contraposició són força freqüents, en aquesta llengua «viril», mots com *figa*, *fava*, *grano*, *mijo*, etc.].

Bihler fa algunes referències a la formació de mots (p. 217) i fins i tot dóna exemples contrastius etnopoètics a la p. 275. El contrast, ben d'acord amb el títol, és aclaparadorament amb l'occità i el castellà, però prou sovint amb la resta de llengües tant iberoromàniques com gal·loromàniques i també amb les variants del català; només ocasionalment ho fa amb les altres llengües romàniques (p. 52).

El treball de Günther Haensch *Las hablas de la Alta Ribagorza (Pirineo Aragonés)*, publicat a Saragossa l'any 1960 i reeditat el 2003, és bàsicament de dialectologia i geografia lingüística. Tanmateix s'hi poden espigolar algunes consideracions contrastives entre el català i l'aragonès ribagorçans o internes del català mateix.

A finals de la dècada del seixanta es formen alguns cercles de catalanística als Països Alemanys: a Tübingen a l'entorn d'Eugenio Coseriu i Antoni Pous i a Basilea amb Germà Colon. Del primer sorgiran els treballs de Brigitte Schlieben-Lange i Jens Lüdtke, del segon els de Michael Metzeltin i Rolf Eberenz. Més endavant la catalanística s'estendrà per tots els Països Alemanys.

El 1971 es publica el llibre, com abans he indicat, *Okzitanische und Katalanische Verbprobleme* d'Schlieben-Lange, on per primera vegada el tractament contrastiu dels fets és immediat i no subsidiari com en les obres anteriors. Hi té especial desplegament l'estudi de la perífrasi «*anar* + infinitiu» amb diferents categories aspectuals tant del català com de l'occità en el període medieval, categories aspectuals que l'occità segueix mantenint actualment en alguns territoris, mentre que el català, i també en alguns punts el bearnès, les ha plenament gramaticalitzades (Schlieben-Lange 1971: 165 i ss.). Per a l'anàlisi dels temps sobrecompostos l'autora introdueix el criteri de la «tertiäre Perspektive» [perspectiva terciària] (1971: 137). En els temps sobrecompostos indica (1971: 137) que:

> das Präsens wird als ausgedehnt aufgefaßt, das vergangene Geschehnisse aufgrund einer irgendwie näher bestimmte Zugehörigkeit einschließt [el present es concep com una extensió, com incloent fets passats a partir d'una pertinença d'alguna manera més determinada].

El parlant occità segons la perspectiva es decidirà per *ai cantat* o *ai agut cantat*. El parlant català no té, en general, altra opció que *he cantat*, si bé en català septentrional i en alguns punts d'Osona els temps sobrecompostos són possibles: «*He hagut vist neu al maig, Quan he hagut vist les sardanes aquest matí, he tornat a casa de seguida*» (Schlieben-Lange 1917: 152), uns fets que les gramàtiques catalanes no solen indicar.

En relació amb l'occità han aparegut tres títols més. Això sí amb una orientació més historicotipològica que no pas contrastiva. Per al període medieval hi ha els treballs de Metzeltin (1974), i Halder, del qual només en conec la ressenya (Berkenbusch 1993: 230-232). Els anys 1970 i 1977 es reedita, augmentada, la ja esmentada monografia sobre el gascó de Gerhard Rohlfs.[4]

Sobre el perfet perifràstic en contrast amb altres llengües, i no només romàniques, hi ha tres articles publicats. Theodor Berchem tracta aquest aspecte, i també d'altres en el camp verbal, sense insistir gaire en el català (Berchem 1973). Steinkrüger compara

4. Rohlfs, G. (1977[3]), *Le Gascon. Études de philologie pyrénéenne*, Tübingen, Niemeyer.

el perfet perifràstic amb moltes altres llengües (Steinkrüger 1997), i Hans-Ingo Radatz observa el contrast entre el perifràstic i la perífrasi «*anar* + *a* + infinitiu» en castellà, català i francès (Radatz 2003: 61-75). Sis treballs més tracten temes majoritàriament de morfosintaxi: a partir de la traducció castellana del *Tirant*, Rolf Eberenz compara els diferents usos del que ell anomena *perfecto simple* (*vi*) i *perfecto compuesto* (*he visto*) en castellà i català, amb una breu menció del portuguès (Eberenz 1977: 518). Amb la metodologia de la gramàtica generativa, Guido Mensching descriu les construccions d'infinitiu amb subjecte explícit del català en contrast amb les altres llengües romàniques (Mensching 1999). Endruschat estudia breument les preposicions catalanes en contrast amb altres llengües romàniques i n'observa amb molt de detall el cas de la preposició «amb» (Endruschat 2001). Birte Uhlig, en col·laboració amb el valencià Adolf Piquer, treballa sobre els marcadors discursius en alemany i català i la seva incidència en la traductologia (Uhlig 2001). El llibre de Heike van Lawick ofereix una anàlisi detallada de les motivacions que hi ha darrere la fraseologia de l'alemany i diverses llengües romàniques, entre les quals el català, a partir d'un text de Brecht, i és al mateix temps un esplèndid manual de fraseologia (van Lawick 2006). Tot i tenir una orientació decididament tipològica, cal esmentar els treballs de Karl-Hermann Körner, on el català sol tenir-hi presència (Körner 1987).

Jens Lüdtke ha dedicat un constant interès a la formació de mots en català i en contrast amb altres llengües romàniques i l'alemany. Des del seu primerenc *Prädikative Nominalisierung mit Suffixen im Französischen, Katalanischen und Spanischen* del 1978, fins al recent manual de formació de mots en romànic (Lüdtke 2005), passant pel capítol sobre formació de mots de la seva introducció al català (Lüdtke 1984: 104-113), el tema és recurrent en la seva obra.

En el lèxic hi ha diversos treballs, no sempre decididament contrastius, però sí que tracten d'una manera o una altra aqueixa temàtica. Del 1972 és l'obra d'Ingo Nagel sobre els mots «ximple» i «boig» en castellà, comparant-los amb altres llengües romàniques, en especial el català i el portuguès (Nagel 1972). L'extens i precís treball d'Stephan Koppelberg sobre els mots patrimonials del català té una orientació històrica, però no deixa d'oferir molts aspectes contrastius entre el català i les altres llengües romàniques (Koppelberg 1998). Per a l'estudi contrastiu del lèxic català i l'alemany és important l'aparició dels diccionaris alemany-català (Batlle 1981) i català-alemany (Batlle 1991) del català Lluís C. Batlle en col·laboració amb els alemanys Günther Haensch, Tilbert Stegmann i Gabriele Woith, amb molt més de material que el diccionari de

Vogel. En la redacció del diccionari català-alemany, la contribució de Gabriele Woith ha estat decisiva. Han aparegut, a més, dos vocabularis de Hans-Ingo Radatz, un referit a tot el domini (Radatz 1992) i un altre al mallorquí (Radatz 1998).

Hi ha diverses gramàtiques catalanes d'autors catalans, dues d'elles relativament breus (Lüdtke 1984; Röntgen 1987), i una de ben extensa (Brumme 1997), totes les quals contenen moltes indicacions contrastives del català amb l'alemany i, de vegades també d'aquella llengua amb la resta de romàniques. Els diferents volums de la sèrie anomenada *Els set sedassos. Aprendre a llegir les llengües romàniques simultàniament* de l'editorial EuroCom té molta informació contrastiva, de tot caire, del català amb les altres llengües romàniques (Klein 2003). Una presentació cartogràfica de fets semblants es troba a la *Romanische Sprachgeographie* de Gerhard Rohlfs (1971).

Amb l'aparició de l'antologia de Johannes Hösle i Antoni Pous *Katalanische Lyrik im zwanzigsten Jahrhundert: Eine Anthologie* l'any 1970 reprèn l'activitat traductora del català a l'alemany, interrompuda pràcticament des de la primera postguerra, i ateny a hores d'ara una certa normalitat.

Artur Quintana i Font
Institut d'Estudis Catalans

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Batlle, L., G. Haensch & T. Stegmann (1981) *Diccionari alemany-català*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana.

Batlle, L., G. Haensch, T. Stegmann & G. Woith (1991) *Diccionari català-alemany. Katalanisch-deutsches Wörterbuch*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana.

Berchem, T. (1973) *Studien zum Funktionswandel bei Auxiliarien und Semi-Auxiliarien in den romanischen Sprachen. Morphologisch-syntaktische Untersuchungen über* gehen, haben, sein, Tübingen, Niemeyer.

Berkenbusch, G. (1993) «Frank Halder, *Das Verhältnis Okzitanisch-Katalanisch in den "Homilies d'Organyà": ein Beitrag zur "Romania Pyrenaica Continua" des Mittelalters,* Bonn, 1991», *Zeitschrift für Katalanistik*, 6, pp. 230-232.

Bihler, H. (2001*) Die Stellung des Katalanischen zum Provenzalischen und Kastilischen. Statistische Analyse katalanischer Texte aus Mittelalter und Neuzeit*, Frankfurt, Domus Editoria Europaea.

Calaforra i Castellano, G. (1998) *Wilhelm Meyer-Lübke i Das Katalanische. Introducció i traducció*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.

Diefenbach, L. (1831) *Ueber die jetzigen romanischen Schriftsprachen, die spanische, portugiesische, rhätoromanische (in der Schweiz), französische, italiänische und dakoromanische (in mehren Ländern des östlichen Europa's) mit Vorbermerkungen über Entstehung, Verwandschaft u.s.w. dieses Sprachstammes*, Leipzig, Ricker.

Diez, F. C. (1882) *Grammatik der romanischen Sprachen*, Bonn, Weber.

Eberenz, R. (1977) «Zur Entwicklung der Opposition *perfecto simple* vs. *Perfecto compuesto* im Spanischen und Katalanischen der Renaissance», *Zeitschrift für romanische Philologie*, 93, pp. 518-527.

Endruschat, A. (2001) «Die katalanische Präposition *amb* — Fuktion und Gebrauch im Vergleich mit anderen romanische Sprachen», dins C. Pusch i E. Centellas i Oller (eds.), *Katalanisch in Geschichte und Gegenwart. Sprachwissenschaftliche Beiträge. Estudis de lingüística*, Tübingen, Stauffenburg, pp. 127-141.

Huber, J. (1929) *Katalanische Grammatik*, Heidelberg, Carl Winter.

Koppelberg, S. (1998) *Untersuchungen zum lateinischen Erbwortschatz des Katalanischen. Aspekte der Klassifizierung und Differenzierung im Verhältnis zu Gallo- und Hispanoromania*, Münster, Nodus.

Körner, K. (1987) *Korrelative Sprachtypologie. Die zwei Typen romanischer Syntax*, Stuttgart, Steiner.

van Lawick, H. (2006) *Metàfora, fraseologia i traducció. Aplicació als somatismes en una obra de Bertolt Brecht*, Aquisgrà, Shaker.

Lüdtke, J. (1994) *Katalanisch. Eine einführende Sprachbeschreibung*, Munic, Hueber.

— (2005) *Romanische Wortbildung. Inhaltlich — diachronisch — synchronisch*, Tübingen, Stauffenburg.

Mensching, G. (1999) «Infinitivkonstruktionen mit explizitem Subjekt im Katalanischen», dins R. Kailuweit i H. Radatz (eds.), *Katalanisch: Sprachwissenschaft und Sprachkultur, Akten des 14. Deutschen Katalanistentag im Rahmen von ‚Romania I'. Jena, 28.9.-2.10. 1997*, Frankfurt, Vervuert, pp. 191-217.

Metzeltin, M. (1974) *Die Sprache der ältesten Fassungen der Libre de Amich e Amat. Untersuchungen zur kontrastiven Graphetik, Phonetik und Morphologie des Katalanischen und des Provenzalischen*, Berna/Frankfurt, Lang.

Nagel, I. (1972) *Die Bezeichnung für «dumm» und «verrückt» im Spanischen unter Entsprechungen in anderen romanischen Sprache, insbesondere im Katalanischen und Portugiesischen*, Tübingen, Niemeyer.

Quintana, A. (1986) «Les quatre literatures de l'Estat Espanyol en traducció alemanya», dins *El llibre alemany : eina de diàleg cultural amb Catalunya. El libro alemán: instrumento de diálogo cultural con Cataluña*, Frankfurt, Börsenverein des deutschen Buchhandels.

Panyella, V., ed. (2002) *Vocabulari Català-Alemany imprès a Perpinyà per Joan Rosembach el 1502*, Barcelona, Biblioteca de Catalunya / Institut Ramon Llull.

Radatz, H. (1992) *Katalanisch für Globetrotter —für Katalonien, València und die Balearen*, Bielefeld, Rump.

— (1998) *Mallorquinisch Wort für Wort*, Bielefeld, Rump.

— (2003) «La perífrasis <vado + infinitvo> en castellano, francés y catalán: por la misma senda — pero a paso distinto», dins C. Pusch i A. Wesch (eds.), *Verbalperiphrasen in den (ibero)-romanischen Sprachen. Perífrasis verbals en les llengües (ibero)-romàniques. Perífrasis verbales en las lenguas (ibero)-románicas*, Hamburg, Buske, pp. 61-75.

Robles i Sabater, F. (2005) «Les traduccions alemanyes de literatura catalana», *Zeitschrift für Katalanistik*, 18, pp. 215-229.

Rohlfs, G. (1977) *Le Gascon. Études de philologie pyrénéenne (Avec 3 cartes). Troisième édition augmentée*, Tübingen, Niemeyer

Schlieben-Lange, B. (1971) *Okzitanische und katalanische Verbprobleme. Ein Beitrag zur funktionellen synchronischen Untersuchung des Verbalsystems der beiden Sprachen (Tempus und Aspekt)*, Tübingen, Niemeyer.

Steinkrüger, P. (1999) «Das Katalanische perfet perifràstic — ein ehemaliger Evidential?», dins R. Kailuweit i H. Radatz (eds.), *Katalanische Sprachwissenschaft und Sprachkultur. Akten des 14. Deutschen-Katalanistentag im Rahmen von Romania I,. Jena, 28.9-10, 1997,* pp. 219-236, Frankfurt, Vervuert.

Uhlig, B. & A. Piquer (2001), «Sobre els marcadors discursius en el relat: una aproximació contrastiva català / alemany», dins C. Pusch i E. Centellas i Oller (eds.), *Katalanisch in Geschichte und Gegenwart. Sprachwissenschaftliche Beiträge. Estudis de lingüística*, Tübingen, Stauffenburg, pp. 181-192.

Vogel, E. (1886) *Neucatalanische Studien*, Münster / Paderborn, Schöningh.

— (1911) *Taschenwörterbuch der katalanischen und deutschen Sprache. Erster Teil: Katalanisch-Deutsch. Mit Angabe der Aussprache nach dem phonetischen System der Methode Toussaint-Langenscheidt. Diccionari portàtil de les llengues catalana y alemanya ab la pronunciació figurada segóns el sistema fonétic Toussaint-Lan-*

genscheidt. Part primera catalá-alemany, Berlín-Schöneberg, Lagenscheidtsche Verlagsbuchhandlung.

— (1916) *Taschenwörterbuch der katalanischen und deutschen Sprache. Zweiter Teil: Deutsch-Katalanisch. Mit Angabe der Aussprache nach dem phonetischen System der Methode Toussaint-Langenscheidt. Diccionari de les lléngues catalana y alemanya ab la pronunciació figurada segons el sistema fonétic de Toussaint-Langenscheidt. Part segóna Alemany-catalá*, Berlín-Schöneberg, Langenscheidtsche Verlagsbuchhandlung.

KATHARINA WIELAND & MIREIA MEDINA

LA SOCIOLINGÜÍSTICA CATALANA ALS PAÏSOS DE PARLA ALEMANYA. BIBLIOGRAFIA SELECCIONADA I COMENTADA D'OBRES D'AUTORS GERMANÒFONS

1. INTRODUCCIÓ

Per als lingüistes estrangers, la sociolingüística constitueix moltes vegades la disciplina clau per a dedicar-se a qüestions de la llengua catalana. No ha d'estranyar, doncs, que en el món de les llengües romàniques el català sigui l'exemple per excel·lència quan es tracta d'analitzar fenòmens de contacte o conflicte lingüístic, de diglòssia o bilingüisme i de política lingüística amb els seus defectes i èxits. Encara que el català, dins de la comunitat científica germanoparlant segueix considerant-se una llengua minoritària o, almenys, una llengua «petita», els qui ens dediquem a la recerca d'aspectes de sociolingüística catalana valorem que sigui una llengua molt viva que, des de fa més de 30 anys, està desenvolupant-se cap a un ús lingüístic normalitzat. El fet de poder seguir aquest procés «en directe» és un gran atractiu per a tot sociolingüista, a més d'oferir als romanistes de parla alemanya un ampli repertori d'estudis sobre temes que en les «grans» llengües romàniques ja havien estat tractats des de feia temps.

Pel que fa a la documentació d'aquestes activitats de recerca, Bierbach i Berkenbusch (1994: 131) constaten que «és molt difícil de reconstruir "the state of the art" a partir de les bibliografies especialitzades, perquè en el camp de la sociolingüística, encara es fan més paleses les deficiències de les bibliografies tradicionals que en les

Caplletra 47 (Tardor 2009), pp. 179-206

altres àrees». Per millorar aquesta situació, Berkenbusch va publicar l'any 1993 un llistat de tesines de llicenciatura sobre temes de lingüística catalana i, un any més tard, un article que resumeix els estudis inèdits de sociolingüística catalana (Berkenbusch 1993 i 1994b).

Aquesta tasca és més fàcil avui, gràcies a la gran feina que han dut a terme els investigadors i docents de la Universitat de Frankfurt am Main, dirigits pel catedràtic Tilbert Dídac Stegmann. A més dels resums panoràmics (Schönberger & Stegmann 1984) que, a partir de 1988, es publiquen a la revista *Zeitschrift für Katalanistik* (Schönberger & Stegmann 1988 i 1989), apareixen aquí també regularment articles sobre activitats catalanístiques a Alemanya, Àustria i Suïssa (cf. Stegmann & Quintana 1988; Stegmann 1991 i 1998).

Des de fa alguns anys, també existeixen bibliografies electròniques que, en la mesura que els mateixos autors actualitzen les seves dades, reflecteixen bastant bé l'estat de les activitats de recerca sobre temes catalans realitzades per la comunitat científica germanoparlant. Així, comptem d'una banda amb la *Bibliographie der Hispanistik in der Bundesrepublik Deutschland, Österreich und der deutschsprachigen Schweiz* coordinada per Christoph Strosetzki i, de l'altra, amb el *Who is who der deutschsprachigen Katalanistik* editat per Tilbert Dídac Stegmann. Ambdues pàgines web proporcionen també un panorama molt ampli sobre la recerca a l'entorn de temes de sociolingüística catalana efectuada pels romanistes alemanys, austríacs i suïssos.

Per a completar aquestes bibliografies, llistats d'obres i articles publicats, la pàgina web de la Universitat de Frankfurt també ofereix un llistat bastant complet de 60 anys de *tesis i tesines sobre temes catalans a les universitats de parla alemanya* que es van realitzar entre 1945 i 2006.

2. LA SOCIOLINGÜÍSTICA CATALANA A ALEMANYA

2.1 Els inicis

El català —i més en concret, a partir del naixement als anys seixanta de la sociolingüística com a disciplina que s'ocupa dels estudis de la llengua i els individus socials que la parlen— ha exercit al llarg de les darreres dècades una certa atracció en els filòlegs alemanys. Aquest interès començà manifestant-se amb estudis empírics,

sobretot en forma de treballs de diferents graus acadèmics publicats i inèdits (cf. Sattel 1991). Amb el final del règim franquista i el començament del procés de democratització, aquesta atracció s'intensificà considerablement, puix que Catalunya es revelava ràpidament com una minoria nacional i lingüística «amb un cert èxit». El català visqué en aquest context una «renaixença» espectacular, perquè es tractava d'una llengua poc coneguda fins llavors pels romanistes alemanys. Per a ells, esdevingué, com observa Bierbach (1989a: 34-35)

> un autèntic laboratori de llengua on s'observa, *in vivo*, un desenvolupament lingüístic accelerat, les variables i condicions del qual es poden observar directament. Ens trobem davant un panorama d'estats lingüístics diferenciats i amb una forta dinàmica, estretament lligada a la dinàmica política i social de la comunitat i del seu «ecosistema», depenent de, i produint, unes pautes de conducta i formes de consciència lingüístiques sempre «en moviment». És una dinàmica gens comuna a les llengües actuals que ens permet d'observar, pràcticament, «la història en marxa».

Segons l'anàlisi de Bierbach i Berkenbusch (1994: 133-134), el concepte de sociolingüística a Alemanya està influenciat en els seus inicis, no tant pels lingüistes-antropòlegs nord-americans (Hymes, Gumperz, Fishman, etc.), com passa a Catalunya, sinó més aviat per l'anglès Bernstein amb la seva orientació més pedagògica i la seva —després molt criticada— «hipòtesi de deficiència». Ràpidament, però, als anys 70 començà a aplicar-se una teoria alternativa sobre la llengua en el seu context social en la tradició de Labov. Aquest canvi d'orientació va tenir com a efecte que la llengua es concebés com un fet social que es podia analitzar amb mètodes empírics.

Una de les primeres obres sobre la sociolingüística catalana que va ser publicada per un lingüista de parla alemanya fou *Sprachen im Konflikt: Theorie und Praxis der katalanischen Soziolinguisten*, editada per Georg Kremnitz el 1979. En aquesta obra, Kremnitz reuneix articles traduïts a l'alemany de sociolingüistes catalans de contemporanis com Vallverdú o Ninyoles. La selecció de textos, molt informatius, dóna un panorama general per als estudiants i científics germanoparlants de la situació sociolingüística a la Catalunya postfranquista. Uns anys abans, el mateix Kremnitz ja havia dedicat un article a la situació sociolingüística del català que havia titulat «Katalanisch und Okzitanisch. Elemente zu einem Vergleich ihrer Lage» (1976). Finalment, un altre llibre publicat l'any 1978 per Ulrich Matthée, *Katalanische Frage und die spanischen Autonomien*, també reflexionà sobre qüestions de la situació catalana en el context dels nous estatuts d'autonomia a Espanya, però més aviat des d'una perspectiva historicopolítica.

La gran sociolingüista alemanya Brigitte Schlieben-Lange centrà els seus estudis sobre les llengües romàniques en l'occità i el català. Ja l'any 1971 va publicar un llibre titulat *Okzitanisch und Katalanisch - Ein Beitrag zur Soziolinguistik zweier romanischer Sprachen* en el qual exposava els problemes sociolingüístics i la situació de les dues llengües a l'època. A principis dels anys noranta i després d'haver-se ocupat molt detalladament de qüestions de sociolingüística general i de l'occità, aquesta científica va reprendre en les seves investigacions qüestions de temàtica catalana amb la publicació de *Polyglotte Romania: homenatge a Tilbert Dídac Stegmann* (1991), que va dirigir junt a Axel Schönberger. Dels dos volums de què consta aquest llibre, el primer està dedicat a la cultura, la literatura i la (socio)lingüística catalana i el segon a les altres llengües romàniques. I també documentà la història dels estudis catalans als països germanòfons. Entre les contribucions sociolingüístiques més interessants del volum de Schlieben-Lange i Schönberger destaquen l'article de Jürgen Erfurt sobre «Sprachwandel und Schriftlichkeit: mit Beispielen aus dem Katalanischen, Französischen und Rumänischen», el de Rolf Kailuweit, que, en «Sprechen und Schweigen: das Scheitern der französischen Sprachpolitik im besetzten Katalonien» parla de la política lingüística francesa en la Catalunya ocupada, i el d'Irmela Neu-Altenheimer titulada «Die Blumenspiele von Barcelona im 19. Jahrhundert», en el qual l'autora parla de la importància dels Jocs Florals per al desenvolupament social de la llengua catalana.

Després de la seva mort, hom va publicar un dossier d'homenatge a Schlieben-Lange a la revista *Grenzgänge* que portava per títol *Neue Herausforderungen für die katalanische Soziolinguistik* (2000). Aquest dossier, editat per Joan Pujolar, que reuneix contribucions de prestigiosos sociolingüistes catalans com Isidor Marí, Albert Branchadell o Joan A. Argenter, se centra en qüestions de política i planificació lingüístiques. A més, inclou un article de Jürgen Erfurt que mostra l'ampli ventall de publicacions sociolingüístiques de Brigitte Schlieben-Lange.

Durant el període en què va existir l'RDA era a la Universitat de Leipzig on es realitzava recerca sobre la sociolingüística catalana. D'aquesta època destaquem l'obra de Klaus Bochmann *Regional- und Nationalitätensprachen in Frankreich, Italien und Spanien* (1989), en què dóna una vista panoràmica sobre les diferents llengües minoritàries als països romànics, i la tesi de llicenciatura de Jenny Brumme *Der Prozeß der «sprachlichen Normalisierung» des Katalanischen dargestellt an neologischen Tendenzen in der Wortbildung der heutigen politische-sozialen Lexik* (1985). Uns anys

més tard, l'autora resumiria aquesta obra en l'article «Sprachliche Normalisierung und lexikalische Modernisierung des Katalanischen» (1989). Es tracta d'una investigació sociolingüística-lexicològica que mostra de quina manera les innovacions en el vocabulari català de l'època postfranquista estigueren marcades per un intent de manteniment o de reconstrucció de la identitat lingüística, un aspecte que entra en conflicte amb altres de caire purament lingüístic com l'acceptabilitat estructural o qüestions de la freqüència d'ús. L'estudi presenta de forma molt detallada com es produí el naixement a Catalunya de tendències de purisme lingüístic durant el procés de normalització.

2.2 Tendències actuals de diversificació en la sociolingüística

A partir dels anys vuitanta, l'interès dels sociolingüistes de parla alemanya pels temes catalans va viure una forta embranzida, que es va fer palesa en la seva diversificació en diferents camps de recerca. Per donar-ne compte, seguirem un esquema de classificació presentat pels sociolingüistes catalans Emili Boix i Lluís Payrató (1994: 107-130), que distingeixen sis àmbits de recerca amb els seus propis mètodes i preferències. S'ha d'admetre, però, que algunes de les obres aquí esmentades encaixarien en diversos dels camps proposats per Boix y Payrató. Quan aquest ha estat el cas, hem optat per seleccionar el més representatiu per incloure l'obra corresponent sense deixar de fer referència als altres. La selecció d'articles té per objectiu donar un panorama de les activitats sociolingüístiques amb referència al català que es realitzen a Alemanya, Àustria i Suïssa. Per aquesta raó i per ser més conegudes ja entre el públic català, s'han exclòs gairebé totes les publicacions d'autors germanòfons realitzades a Catalunya.

2.2.1 Sociologia i planificació de llenguatge

Aquest camp tan ampli, que engloba en ell mateix diversos corrents de recerca sociolingüística com ara l'ús social de la llengua, les actuacions de política lingüística, les activitats de normalització, les qüestions de la norma als mitjans de comunicació, etc., ha estat sempre el centre de l'interès dels romanistes de parla alemanya a l'hora de tractar afers de sociolingüística catalana. És sobretot la mirada «des de fora» la que ens permet, als lingüistes estrangers, documentar els processos lingüístics a Catalunya sense haver de posicionar-nos-hi, és a dir, des d'una perspectiva «neutra».

En una discussió oberta a la *Zeitschrift für Katalanistik* l'any 1994 per Brigitte Schlieben-Lange i continuada un any després per Johannes Kabatek, aquest es demanava si la lingüística havia o no d'interessar-se per temes de política lingüística. Era una pregunta molt interessant, puix que la lingüística moltes vegades ha estat instrumentalitzada pels actors de la política lingüística per tal d'aconseguir els seu propòsits.

Una bona raó de per què la sociolingüística hauria d'ocupar-se de qüestions de política lingüística, la donava Georg Kremnitz ja l'any 1990 al seu article «Wirkungsweisen repressiver Sprachpolitik dargestellt am Beispiel des Katalanischen in der Franco-Zeit». Aquí, Kremnitz descrivia les formes i els objectius d'una política lingüística repressiva com la dels franquistes i les seves repercussions negatives per a la llengua catalana, com la interrupció del procés de normativització, la falta de coneixements de la llengua escrita de més d'una generació de catalanoparlants o la pèrdua de diversos gèneres de textos a causa de a la reducció del català a l'àmbit privat i a la comunicació oral. Es tracta d'un bon resum dels grans efectes perniciosos que va tenir la política lingüística repressiva del franquisme a Catalunya i ens ajuda a entendre millor els reptes i obstacles que s'ha trobat i encara es troba la normalització lingüística catalana.

Una conseqüència negativa concreta, és a dir, el problema de la falta de competència escrita per molts catalans adults, l'analitza Christian Münch en la seva tesi doctoral *Sprachpolitik und gesellschaftliche Alphabetisierung. Zur Entwicklung der Schreibkompetenz in Katalonien seit 1975* (2006). Aquí, i també en un article més curt titulat «Normalització Lingüística: einige Bemerkungen aus der Sicht der Schreibforschung» (2001), l'autor documenta els avenços que ha tingut l'escriptura del català durant la normalització lingüística i exposa els problemes a nivell cognitiu que fan d'aquest procés un camí llarg i complex.

Entre els treballs de caire general trobem la tesi de llicenciatura de Ramona Ludwig, que analitza a *Sprachpolitik im «Europa der Regionen» am Fallbeispiel des nationalistischen Diskurses in Katalonien* (2001) el discurs nacionalista a Catalunya amb els rerefons dels nous desenvolupaments en les polítiques lingüístiques europees en el marc de l'anomenada «Europa de les Regions».

En el domini de la planificació lingüística trobem una gran quantitat d'articles i obres que o bé descriuen els processos, debats i discussions a l'entorn de la votació de l'Estatut d'Autonomia a Catalunya i de les Lleis de Política Lingüística o bé reflecteixen l'aplicació d'aquestes lleis. En la seva monografia *Sprachengesetzgebung in Katalonien.*

Die Debatte um die Llei de Política Lingüística vom 7. Januar 1998 (2000), Thomas Gergen presenta, des d'una perspectiva sociolingüística però també jurídica, el debat al voltant de la renovació de la Llei de Política Lingüística durant l'any 1997. En el seu treball no només reuneix els fets i esdeveniments d'aquest any, sinó que també intenta ubicar aquest debat en el seu context històric i cultural que, per als lectors germanòfons, és la clau per a entendre una discussió tan complexa. Sobre la mateixa temàtica, l'autor també va publicar l'article «Der Entwurf eines neuen katalanischen Sprachengesetzes von 1997: sprachsoziologische und juristische Aspekte» (1999), en el qual se centra més en els conflictes i interessos defensats en els debats parlamentaris a l'entorn de la Llei 1/1998. En aquesta llei no entra l'estudi de Stefan Riechert, *Der Gleichheitsgrundsatz im spanischen Verfassungsrecht unter besonderer Berücksichtigung der Sprachengleichheit*, encara que es va publicar l'any 2001. En aquesta obra, l'autor analitza de quina manera està recollida a la constitució espanyola la igualtat de les llengües de l'Estat i dóna exemples de diferents àmbits de la vida diària com la llengua a l'educació o als mitjans de comunicació. S'ha de criticar, però, la manca d'actualitat d'aquesta obra, ja que no considera una normativa tan central com la Llei 1/1998 i, a més, omet dominis fonamentals com el món econòmic o el de l'ensenyament universitari. Una altra llei, més recent, és l'objecte de l'article de Christine Schallmoser «Die Berichterstattung über das katalanische Autonomiestatut von 2006 in der deutschsprachigen Presse» (2008), en el qual aquesta científica dóna compte de la representació i l'anàlisi de les discussions al voltant del nou estatut d'autonomia a la premsa de parla alemanya. L'article mostra una imatge força crítica envers l'estatut, cosa que no ha de sorprendre'ns, ja que l'autora cita sobretot la premsa conservadora. No obstant, es mostra ben clarament que la situació i la problemàtica catalanes no són gaire conegudes als mitjans de comunicació alemanys i austríacs. Així doncs, aquest article ajuda a donar a conèixer la situació política i sociolingüística catalana i, alhora, demostra que al món germanòfon hom discuteix d'una manera molt diferent i, a vegades, molt poc reflexionada sobre aquest tema, ja que no es pot comparar amb cap situació (socio)lingüística pròpia dels països de parla alemanya.

A part de les monografies i el articles publicats en revistes, també hi ha tesis doctorals o de llicenciatura que tracten qüestions de planificació lingüística. Només en citarem alguns, com el de Bàrbara Roviró, que discuteix els problemes i les perspectives de la legislació lingüística moderna a Catalunya en el seu treball de llicenciatura *Llei 1/1998: Probleme und Perspektiven der modernen Sprachgesetzgebung in Katalonien*

(2002). Una altra jove autora, Cornelia Eisner, també s'ocupa de *L'aplicació de la llei de política lingüística a Catalunya: estat de la qüestió* (2002); el seu treball té l'objectiu de detallar quines foren les mesures utilitzades per a aplicar la Llei 1/1998, dins l'àmbit de la justícia, del món socioeconòmic, dels mitjans de comunicació i de les indústries culturals, etc.

L'ús del català en el sector cultural, o més concretament en el teatral, també focalitza els treballs de Verena Berger «Auswirkungen von Sprachpolitik auf den Kultursektor: Galicien, Baskenland und Katalonien im Vergleich» (1999a) i *Theater und Sprache: das katalanische Theater zwischen Diktatur und Demokratie* (1999b).

Un altre gran centre d'interès, dins el camp de la sociologia de la llengua són les qüestions de la norma del català escrit i, encara més, de l'oral. Del famós debat sobre el català *heavy* i *light*, en parla Rolf Kailuweit en els seu articles «Català heavy-català light. Una problemàtica de la "lingüística de profans"» (2002a) i «"Lingüística lega", un enfoque para tratar la historia de la normativa —el ejemplo del castellano, gallego y catalán» (2002b). Aquí descriu el debat que va sorgir als anys 80 sobre la norma del català als mitjans de comunicació i explica quins podrien ser els avantatges o, si més no, les funcions complementàries d'una «lingüística de profans» (per exemple manuals d'estil, l'ús per persones no «professionals de la llengua») a l'hora de tractar amb problemes de la norma i de l'evolució de la llengua. Encara que la terminologia utilitzada per Kailuweit no hagi aconseguit imposar-se, la seva demanda de tenir més en compte l'ús real del català per a establir una norma d'ús —és a dir, una norma descriptiva— continua essent actual. És un d'aquests casos en què la perspectiva «des de fora» permet observar les discussions amb més distància i sense que hi hagi una implicació personal. Anàlisis «neutres» com aquesta són de gran importància per a objectivar les discussions sobre normes lingüístiques, moltes vegades fetes amb força vehemència, que encara avui sorgeixen a Catalunya a l'entorn de la llengua als mitjans de comunicació. Una profunda reflexió sobre els diferents conceptes de norma en la lingüística catalana, ens la dóna Aina Torrent-Lenzen en el seu article «Sprachnorm: ein dynamischer Begriff für eine dynamische Sprachwirklichkeit» (2005).

De qüestions de norma, també en parla Carsten Sinner en el seu article «Evolució de les normes d'ús als països de parla catalana i el problema del concepte de norma» (2005b). També parteix del concepte de la norma d'ús i explica la complexitat de les diferents normes existents en situacions de contacte lingüístic, com les que tenim a Catalunya. L'autor conclou que l'únic model que pot reflectir la realitat lingüística

molt complexa a Catalunya és reduir a un nucli mínim el que entenem per norma d'ús. El problema de la falta d'una definició concreta d'una norma d'ús per al català parlat està en el centre d'un altre article del mateix autor i Katharina Wieland. En «El catalán hablado y problemas de la normalización de la lengua catalana: avances y obstáculos en la normalización» (2008), els autors discuteixen els avenços i obstacles de la normalització lingüística a Catalunya amb exemples dels mitjans de comunicació i de la comunicació privada a través dels mitjans digitals, i demostren que també és la falta de models per al llenguatge oral el que augmenta la inseguretat lingüística entre els parlants i els fa preferir moltes vegades el castellà al català.

De la llengua als mitjans de comunicació, també se'n fan ressò els articles de Johannes Müller-Lancé «El uso del catalán en los periódicos regionales de lengua castellana» (2008) i «Mehrsprachigkeit in der Regionalpresse: das Elsass und Katalonien» (2005), els quals, no obstant, no tracten problemes de la norma en concret. En ambdós textos, es fa una anàlisi exemplar i general de la premsa regional en castellà —per exemple, els diaris *La Vanguardia* o *Mundo deportivo*— per documentar l'ús del català a les notícies, els anuncis, els suplements, etc., d'aquests diaris. Així, l'autor ofereix un panorama dels gèneres de textos en els quals el català té el seu lloc, encara que la llengua matriu del diari analitzat sigui el castellà. S'hi analitzen molt detalladament les possibles funcions dels elements catalans en contextos castellans, sense perdre's en perspectives ideològiques.

Per a completar aquest panorama del llenguatge als mitjans de comunicació també cal mencionar un article de Franz Lebsanft titulat «Die katalanische Tageszeitung *La Vanguardia* im Spannungsfeld von Internationalisierung und Regionalisierung der Kommunikation» (1995), encara que l'autor s'hi dediqui més al castellà i a les qüestions de la norma en aquesta llengua.

2.2.2 Psicologia social del llenguatge

Un altre aspecte que en els darrers anys ha suscitat bastant interès és l'estudi del català com a llengua minoritària, dins el context europeu. En referència a aquesta temàtica s'han publicat diversos treballs que representen petits recorreguts històrics i/o breus gramàtiques que tenen l'objectiu de difondre el coneixement de llengua en qüestió. Es tracta, per tant, de textos introductoris destinats a lectors que volen tenir una impressió general d'un idioma. En aquest context trobem l'article de Gabriele

Berkenbusch «Katalanisch» en *Minderheiten- und Regionalsprachen in Europa* (2000), una col·lecció d'estudis sobre els idiomes minoritaris i regionals a Europa. El basc, el gallec, l'occità, l'irlandès i el bretó, entre altres, són algunes de les llengües que també s'inclouen en aquesta recopilació. Berkenbusch fa una breu ressenya històrica del català, en destaca els trets lingüístics més rellevants comparant-los amb altres llengües romàniques i descriu tant la competència lingüística dels parlants com la situació del català en l'àmbit públic. Finalment, cita també les obres més destacades de la literatura catalana, des dels seus inicis fins a l'actualitat.

En aquest mateix context europeu, però ja tocant temes més específicament de la psicologia social del llenguatge, trobem l'article de Gustav Siebenmann «Sprache als Faktor der kulturellen Identität. Der Fall Kataloniens» (1992), on es tracta la vinculació entre la identitat cultural i la llengua. Siebenmann comença descrivint els conceptes d'*identitat* i *identitat cultural*, per després endinsar-se en el terreny de la llengua com a factor constitutiu de la identitat cultural. Per a Siebenmann, el català esdevé un exemple òptim per a il·lustrar aquesta correlació. No obstant això, després de presentar diferents conclusions, subratlla que la vinculació de llengua i identitat cultural no es pot generalitzar a qualsevol situació, sinó que només es presenta en casos concrets com, en el seu cas, el del català.

Seguint amb el concepte de llengua minoritària, però deixant de banda Europa i limitant-nos a l'àmbit de les llengües romàniques, trobem l'aportació de Johannes Kabatek «Minderheitenforschung und Normalität» (1995a). En general, els romanistes alemanys insisteixen a separar aspectes de la política lingüística de la pura investigació sociolingüística; i un exemple òptim d'aquesta postura el trobem en aquest article en què Kabatek postula quatre tesis ben contundents sobre per què no s'han de barrejar ambdós temes.

Si encara restringim més el camp d'observació i ens centrem en els estudis sobre les identitats lingüístiques, dins l'Estat espanyol, cal destacar, per exemple, el cas del llibre *Identidades lingüísticas en la España autonómica* (2000), una recopilació d'articles editats per Georg Bossong i Francisco Báez. En aquest recull de ponències que es van pronunciar en el marc de les Jornades Hispàniques de 1997 celebrades a la Universitat de Zuric, trobem dos articles dedicats exclusivament al català: el primer, sobre la investigació sociolingüística als Països Catalans (Strubell 2000), i el segon, sobre les perspectives de la política lingüística a Catalunya (Griley 2000). Tot i que en aquest cas es tracta de treballs fets per investigadors de l'Estat espanyol, cal destacar

aquesta publicació per les aportacions interessants i per la visió general que dóna no només del català, dins l'àmbit hispànic, sinó també del basc i del gallec.

Un dels articles més recents, dins l'àmbit de la identificació lingüística i de l'aspecte ja esmentat de la immigració és el que aporta Konstanze Jungbluth amb «Doing identities in regional, national and global contexts: The Catalan case in Spain» (2007). Desmarcant-se de la tradicional manera d'enfocar el tema —en la qual hom pren com a punt de mira el català, dins el context del castellà a la península o a Europa—, Jungbluth va més enllà i afegeix un altre aspecte a l'anàlisi de l'ús de la llengua en correlació amb la identitat catalana: la percepció de l'espanyol en un context global i com aquest factor està repercutint en la percepció del català entre les generacions més joves. Per a Jungbluth, el català està perdent el seu domini hegemònic com a part constitutiva de la identitat regional; és a dir, la identitat catalana no és un terme singular, sinó que esdevé cada vegada més plural. Aquest procés s'ha accelerat a causa que l'aspecte regional ha quedat relegat, dins del context nacional que, a al seu torn, es troba inclòs, dins d'un context global. Per a les generacions més joves, l'espanyol és cada vegada més atractiu pel ressò que té a nivell global, quasi equiparant-se amb l'anglès. Jungbluth també defensaria, en el seu article «Catalan Spanish», i de la mateixa manera que ho fa Carsten Sinner (que ha treballat el tema amb intensitat), que el castellà de Catalunya és una varietat més com podria ser-ho l'espanyol d'Argentina o de Mèxic. Segons Jungbluth, la identitat a nivell regional, nacional i global, vindria determinada per l'ús del català, del castellà en la seva varietat catalana i del castellà. L'ús d'una llengua, una varietat o l'altra llengua vindria definida predominantment pel lloc de naixement i per l'edat, és a dir, distingint entre adolescents amb origen catalanoparlant, origen castellanoparlant o segones generacions d'immigrants.

Seguint amb la línia de percepció i identitat, trobem l'article de Carsten Sinner «Sprachliches Wissen, Sprachbewusstsein und sprachliche Paranoia am Beispiel des Kastilischen in Katalonien» (2005c), en el qual l'autor analitza, a partir de l'estudi d'un corpus basat en el bilingüisme i la norma prescriptiva a Catalunya, de quina manera als catalanoparlants els envaeix una mena del que Sinner anomena en el cas més extrem «paranoia» per no cometre errors o patir cap interferència quan fan ús del castellà. No és un fenomen molt generalitzat, però apareix amb suficient freqüència com per a cridar-nos l'atenció.

Lligat amb aquesta qüestió de pors i complexos, podem destacar l'article de Johannes Kabatek «Auto-odi: Geschichte und Bedeutung eines Begriffs der katalani-

schen Soziolinguistik» (1994). Partit del concepte de l'«autoodi», utilitzat per primera vegada per Rafael Lluís Ninyoles, dins la sociolingüística catalana i amb molt de ressò durant els anys setanta i vuitanta no només en l'àmbit estatal, sinó també més enllà de les nostres fronteres, l'autor s'encarrega de fer un rigorós seguiment de l'origen d'aquesta noció, la seva evolució i la seva aplicació a la situació catalana.

Altres treballs sobre els conceptes de llengua i identitat que podem destacar són *Sprache, Nation und Identität. Sprachpolitische Diskurse im Kontext von Nationalismus am Beispiel Kataloniens* (2003) de Kirsten Süselbeck i «Interkulturelle Spannungen in einem katalanischen Radioprogramm mit Hörerbeteiligung» (2002) de Gabriele Berkenbusch, que proposa un nou mètode de recerca sociolingüística tenint en compte anàlisis de discursos de provinença etnometodològica, la sociolingüística interaccional, l'anàlisi serial i, finalment, la confrontació de les pròpies interpretacions amb les dels membres de la comunitat lingüística. El corpus de la investigació es basa en els enregistraments del programa radiofònic *La nit dels ignorants* de Catalunya Ràdio.

2.2.3 Antropologia lingüística i etnografia de la comunicació

Aquest camp, que reuneix microestudis sobre casos concrets, ha estat molt més treballat per autors catalans. Hi ha, però, alguns estudis de camp realitzats a Alemanya que s'inclouen en aquesta línia antropològica i etnogràfica. Es tracta de treballs de llicenciatura, com, per exemple, el d'Anneliese Hartkopf sobre els usos lingüístics en la vila de Castelló d'Empúries, *Der Sprachgebrauch in einer katalanischen Kleinstadt (Castelló d'Empúries)* (2002) o el d'Ina Jagemast, que en el seu estudi empíric *Sprachpolitik am Beispiel des Katalanischen* (1990), analitza la consciència lingüística i el manteniment de la llengua entre els catalans que viuen a Madrid.

2.2.4 Varietats i llengües en contacte

Una bona part dels estudis sociolingüístics fets per romanistes alemanys se centren en les varietats lingüístiques del català, ja sigui des d'una perspectiva geogràfica, social o funcional. Les dues varietats que han cridat més l'atenció en l'apartat diatòpic i, en conseqüència, aquelles de les quals se'n troben més publicacions, són el valencià i el mallorquí. El valencià, per exemple, pren molt de protagonisme, dins el context del secessionisme; en aquest cas concret, de l'anomenat *blaverisme*. L'any 1993, Hans-Ingo

Radatz publicà l'article «Katalanisch oder Valenzianisch?: zum sprachlichen Sezessionismus im Land València» (1993), on presentava detalladament la història d'aquest conflicte lingüístic des del seu inici, que es remunta al segle XVIII, fins a principis dels anys noranta. Radatz rebutja la postura blaverista, ja que considera que està impregnada d'argumentacions polítiques i ideològiques i remarca la importància i la necessitat de tractar aquest tema des d'una posició neutral i absolutament científica, és a dir, basant-se en l'estudi d'aspectes merament lingüístics.

Varietats diatòpiques - València

Pel que fa a la publicació de llibres relacionats amb aquest tema, dins l'àmbit germanoparlant, no en trobem cap fins fa pocs anys. El primer on es tematitza exclusivament el conflicte lingüístic a València és *Das Valencianische zwischen Autonomie und Assimilation: sprachgeschichtliche und soziolinguistische Untersuchungen zu einer spanischen Comunidad Autónoma* (2002) d'Antje Voß. Aquest llibre, però, tot i descriure acuradament la situació històrica i sociolingüística del valencià, no ha tingut bona acollida, ja que en alguns moments esdevé massa partidari, fet que repercuteix en el seu rigor científic. En aquest àmbit caldria destacar el treball de Max Doppelbauer, que després d'haver realitzat diversos articles sobre el valencià, com ara «Etappen des Sprachenkonflikts in der Comunitat Valenciana» (2002) i «Die "besetzte Sprache" valenciano» (2005), publicà l'any 2006 *València im Sprachenstreit. Sprachlicher Sezessionismus als sozialpsychologisches Phänomen*. L'obra de Doppelbauer està estructurada en quatre parts: a la primera es presenten (a més del tema) els conceptes lingüístics més rellevants i decisius per a l'anàlisi (*diglòssia, conflicte lingüístic, autoodi, identitat col·lectiva, estatus, prestigi i valor comunicatiu*); a la segona part, Doppelbauer aporta dades sobre la Comunitat Valenciana, descriu la situació lingüística, així com la competència lingüística dels seus habitants; a la tercera part, que correspon al tercer i quart capítol, hi trobem el rerefons històric de la Comunitat Valenciana com a territori, des dels seus inicis fins al segle XX, i la història de la denominació de la llengua parlada a València; en aquest apartat, Doppelbauer també descriu la situació lingüística en la seva etapa més actual, és a dir, des del 1962, amb la progressiva obertura ideològica de Franco que permet la publicació de documents en llengua catalana, fins avui dia; el nucli central de la quarta i darrera part és l'anomenat secessionisme valencià, que Doppelbauer argumenta com a conflicte psicològic identitari. Es tracta d'un llibre molt

informatiu, precís i treballat amb rigor científic que ofereix una visió molt completa del conflicte i aporta conclusions molt interessants. Més recentment i seguint la seva línia d'investigació, Doppelbauer ha publicat «Conflicte lingüístic valencià. Nous enfocaments d'un vell problema» (2007). Aquí es fa un recull encara més actualitzat de la polèmica, tot i que es tracta més aviat d'una descripció d'esdeveniments i no pas d'una anàlisi.

Varietats diatòpiques - Mallorquí

El conflicte secessionista no és un tema només tractat des del valencià, sinó també, dins l'àmbit del mallorquí. El 1994, Gabriele Berkenbusch publicà l'article «Mallorkinisch oder Katalanisch? Standard oder Varietäten? Auf den Spuren von Pep Gonella» en el qual presentava l'anomenat *gonellisme* o secessionisme mallorquí. Berkenbusch hi descriu la discussió que sorgí durant els anys setanta fruit dels articles apareguts a *Diario de Mallorca* i exposa ambdues reaccions argumentatives, tant la dels «gonellistes» com la dels «antigonellistes». Un cop contextualitzada la discussió, Berkenbusch es proposa analitzar l'estat de la qüestió després de dues dècades, és a dir, la vigència del conflicte als anys noranta. Prenent com a font les impressions, experiències i dades compilades per la mateixa autora durant dues estades científiques i l'obra d'Aina Moll *La nostra llengua* (1991), remarca la forta emotivitat que té la discussió, basada més en conflictes identitaris que no pas lingüístics.

Podríem resumir la situació dient que l'enfocament dels romanistes alemanys pel que fa al secessionisme insisteix a tractar el conflicte des d'un punt de vista exclusivament lingüístic. Per part de la majoria dels lingüistes germanoparlants, no existeix cap dubte a considerar el valencià i el balear com a varietats.

L'estudi de les varietats geogràfiques no es limita només a la consideració del conflicte, sinó que també s'ha abordat des del punt de vista de la normalització lingüística. L'any 1997, Carsten Sinner publicà «Die Normalisierung auf Mallorca: kritische Bilanz», un article sobre el procés de normalització a Mallorca, en el qual, després de fer un recorregut sobre el context en què sorgeix el concepte de «normalització» i presentar la *Llei de Normalització Lingüística*, considera que després de quasi catorze anys des de l'aprovació de l'*Estatut d'Autonomia de les Illes Balears* i més de deu de l'aplicació de la llei de normalització, Mallorca es troba encara molt lluny d'arribar al que es podria dir un procés de normalització conclòs. Comparant aquesta situació

amb la de Catalunya, on més o menys es va dur a terme al mateix temps l'aplicació de la llei, es fa més evident que a Mallorca no s'ha arribat a fer allò necessari per a l'acompliment dels objectius d'aquesta. L'autor, que també va publicar un altre article sobre el mallorquí titulat «Mallorquinisch: ein unbekannter Dialekt?» (2001), presenta la situació lingüística a Mallorca en diferents àmbits d'actuació (a l'escola, als mitjans de comunicació, a l'administració, etc.) i mostra que part del problema es deu, per una banda, a la falta de consciència/identitat lingüística per part de la població mallorquina, i per l'altra, a la forta discussió per part dels regionalistes en defensa de la identitat d'una llengua mallorquina. Ambdós factors tindrien una influència de fons en el procés de normalització lingüística a l'illa. Sobre el procés de normalització lingüística a les Balears trobem també els treballs de Sandra Herling. El seu primer estudi, «Mehrsprachigkeit und Sprachgebrauch auf Mallorca – ein soziolinguistischer Überblick» (2003), presenta una visió general sobre la presència del castellà i del català a l'illa. Herling, que recollí dades durant la seva recerca i estada a Mallorca, descriu la situació lingüística en els diferents àmbits socials (a l'escola i a la universitat, a l'administració local, als mitjans de comunicació) i en els sectors econòmics (en concret, al turístic i comercial). Herling, com Carsten Sinner a finals dels anys noranta, arriba a la conclusió que el català encara no es troba en una situació «normalitzada» a Mallorca. Segons les dades de Herling, el castellà domina visiblement l'àmbit públic, sobretot en el sector econòmic. Aquest fet es deuria a l'estatus de prestigi que té aquest idioma per damunt de la llengua catalana. Herling deixa oberta la qüestió de si aquest fet pot canviar amb la implantació de la *Llei d'ordenació de l'Activitat Comercial a les Illes Balears* que es va dur a terme l'any 2001.

La mateixa romanista segueix la seva línia d'investigació a *Katalanisch und Kastilisch auf den Balearen* (2008) ampliant i aprofundint a la resta de les Balears la recerca que havia començat a l'illa de Mallorca. Herling comença amb una descripció del context de normalització lingüística a les Balears i il·lustra amb més exemples que en treballs anteriors la situació del català i el castellà a Mallorca, Menorca, Eivissa i Formentera. Després de presentar una panoràmica general de l'*status quo* en els diversos àmbits socials, Herling compara la situació en les diferents illes, i destaca les afinitats i les discrepàncies. Es tracta d'una obra de referència per la seva actualitat i perquè ofereix una orientació molt aproximada de la situació existent en aquest moment a les Balears.

Gabriele Berkenbusch i Trudel Meisenburg també s'ocuparen del mallorquí a «Sa parla de s'illa: Überlegungen zur Beschreibung und Bewertung des Mallorquini-

schen» (1994), mentre que Carsten Sinner, reprenent les seves investigacions anteriors a Mallorca, analitzà a *Katalanisch in Geschichte und Gegenwart* (2001) els coneixements de mallorquí dels estudiants catalans.

Varietats diatòpiques - Andorrà

Andorra i la seva situació lingüística també han estat analitzades per Carsten Sinner. A «Sprachen und Sprachkontakt in Andorra: ein Überblick» (2004b) es fa palès, entre d'altres factors, la importància del turisme i el moviment migratori (de francesos, castellanoparlants i, no menys important, la influència dels immigrants portuguesos) en el desenvolupament lingüístic de l'andorrà.

Varietats diastràtiques i diafàsiques

Sortint de les varietats diatòpiques i endinsant-nos en les varietats socials i funcionals trobem el treball de Katharina Wieland que ha analitzat la parla dels joves catalans. En la seva tesi doctoral *Jugendsprache in Barcelona. Der Sprechstil katalanischer Jugendlicher und seine Darstellung in den Kommunikationsmedien* (2008c), Wieland examinà la manera de parlar de diversos adolescents de Barcelona i la contrastà, d'una banda, amb la llengua dels programes de la televisió catalana preferits dels joves, i de l'altra, amb textos periodístics que tenen com a destinatari un públic juvenil. En la primera part de la investigació, abans de la discussió i l'enregistrament de les converses, Wieland pren nota dels estils de vida dels entrevistats mitjançant un qüestionari. De les dades, en fa una estadística referida a l'edat, al lloc de residència, a la llengua materna i al bilingüisme, que li serveix principalment per a escollir els temes de les converses posteriors, però també per a seleccionar els mitjans de comunicació electrònics i audiovisuals característics i preferits dels adolescents, especialment els espais televisius. D'aquesta manera, pot contrastar el «llenguatge juvenil» utilitzat en aquests programes amb el material autèntic procedent de les converses. El material per al corpus de la comunicació oral en els mitjans de comunicació prové sobretot de programes dels canals de televisió TV3 (*Una altra cosa*, *Jetlag*, *El cor de la ciutat*, *Plats Bruts*), Canal33 (*Manga* i sèries de dibuixos animats, *Super 3*) i Flaix TV, enregistrats entre l'any 2001 i el 2003.

Katharina Wieland dedica diversos articles a la interrelació entre la parla dels joves, els mitjans de comunicació i la influència del castellà com a llengua de contacte.

«Bidirektionale Grenzüberschreitungen - Jugendsprache in modernen Kommunikationsmedien zwischen Katalanisch und Spanisch» (2005a), «Die Sprache der Jugend in Katalonien: eine Varietät des Katalanischen - Überblick über den bisherigen Forschungsstand» (2005b), «Jugendbilder in der katalanischen Mediensprache - Medienbilder in der katalanischen Jugendsprache» (2006), «"Som una minoria absoluta" - sprachliche Selbst- und Fremdkategorisierungen katalanischer Jugendlicher» (2008a), «Transgresiones lingüísticas bidireccionales - El lenguaje juvenil entre el castellano y el catalán» (2008b) i «Els mitjans de comunicació catalans i la seva representació de la varietat diafàsica juvenil - desenvolupaments, dependències recíproques i conflictes normatius» (en premsa) són els articles que aporta a l'àmbit de la parla dels joves.

La variació lingüística del català també és, en l'ambient acadèmic dels estudiants, un tema interessant i atractiu per a fer recerca en treballs de final de carrera o tesines. Així, trobem la tesina de Gloria Ernst *Das Valencianische im 21. Jahrhundert: Status und Perspektiven einer Minderheitensprache zwischen Fortschritt und Stillstand* (2007), que fins i tot ha estat guardonada amb el premi d'investigació «Schlieben-Lange-Preis».

El castellà parlat a Catalunya

Un tema que no correspon directament a una varietat de la llengua catalana, sinó de la castellana, i que ha estat poc tractat per la lingüística peninsular, encara que ha trobat ressò, dins l'àmbit germanoparlant, és la influència del català sobre el castellà parlat als Països Catalans. Des d'un anàlisi contrastiva i partint de la idea del contacte entre ambdues llengües, Carsten Sinner ha centrat part de la seva investigació en aquest fenomen, considerant el castellà parlat a Catalunya com una varietat del castellà. No només a nivell descriptiu, com per exemple, a «Das Spanische in Katalonien» (1999), sinó també des d'un punt sociolingüístic a «Hablantes monolingües y emigrantes de segunda o tercera generación como punto de referencia para la determinación del "buen castellano" por catalanes bilingües» (2004a), on Sinner presenta la valoració que fan els catalanoparlants del castellà emprat per ells mateixos. Com a tesi fonamental dels seus estudis, el filòleg defensa el castellà parlat a Catalunya com una variant del castellà. Aquesta variant es fa palesa en els fenòmens de caràcter lèxic, morfològic i sintàctic que empren els parlants de manera sistemàtica fruit del contacte amb la llengua catalana. Per a Sinner, no es tracta d'un castellà amb errors lingüístics, sinó d'una varietat dialectal més del castellà.

Seguint aquesta línia trobem una publicació molt recent dirigida pel mateix Carsten Sinner i Andreas Wesch, *El castellano en tierras de habla catalana* (2008), en la qual es recull, entre altres, un article de Hans-Ingo Radatz sobre el castellà que es parla a Mallorca, «Castellorquín: El castellano hablado por los mallorquines».

2.2.5 Lingüística de variació

En l'àmbit de la lingüística de variació, que, en oposició a l'estudi de les varietats presentat en el punt 2.2.4., segueix la tradició de Labov i s'ocupa més de la variació social, agafant moltes vegades com a punt de referència els elements fonètics, no trobem cap treball fet per un autor germanòfon que s'apliqui a la llengua catalana.

2.2.6 Història social i sociolingüística històrica

Com a últim camp, Boix i Payrató (1994) al·ludeixen a la recerca que s'emmarca, dins de l'àmbit de la sociolingüística històrica o de la història social de la llengua. Aquí només pretenem mencionar uns treballs importants, ja que aquest punt serà tractat de forma més detallada en l'article d'Aina Torrent-Lenzen d'aquest mateix dossier.

Entre els autors que s'ocupen dels fenòmens de sociolingüística històrica es troba Gabriele Berkenbusch, que va publicar una monografia titulada *Sprachpolitik und Sprachbewusstsein in Barcelona am Anfang dieses Jahrhunderts* (1988) sobre la política i la consciència lingüístiques a Barcelona a principis del segle XX, de la qual fa un resum en l'article «Die Rolle des Katalanischen im Erziehungswesen am Anfang dieses Jahrhunderts» (1989).

Un altre autor amb gran interès pels fenòmens històrics de la sociolingüística catalana és Rolf Kailuweit, que es dedicà al debat sobre l'ortografia catalana que es va desenvolupar en el *Diario de Barcelona* l'any 1796 i el situà en el context sociolingüístic de l'època. L'article s'anomena «Die Orthographie-Debatte im *Diario de Barcelona* 1796 und ihr soziolinguistisches Umfeld» (1992). La seva monografia, que també representa la seva tesi doctoral, estigué dedicada al contacte lingüístic castellà-català durant un segle: *Vom EIGENEN SPRECHEN: eine Geschichte der spanisch-katalanischen Diglossie in Katalonien (1759-1859)* (1997).

De la situació del català a l'època de la Decadència parla Konstanze Jungbluth a la seva tesi doctoral *Die Tradition der Familienbücher. Das Katalanische während*

der Decadència (1996). I finalment, Irmela Neu-Altenheimer documenta en *Sprach- und Nationalbewusstsein in Katalonien während der Renaixença* (1990) la consciència lingüística i nacional dels catalans a mitjans i finals del segle XIX.

2.2.7 Llengua en situacions de migració

Per completar aquesta visió panoràmica, hem decidit afegir un setè camp de recerca que Boix i Payrató (1994) no van mencionar. Es tracta d'un tema que, sobretot en els últims anys, va guanyant presència: la migració. La precursora en aquest àmbit va ser Christine Bierbach, que ja el 1989 va publicar un article sobre les actituds envers la llengua catalana per part de catalans i immigrants al barri de Can Porta a Barcelona. L'autora va concloure que per als científics alemanys la situació catalana podria ser de gran interès perquè seria possible extreure conclusions sobre la situació de la immigració a Alemanya. L'autora va continuar aquesta línia de recerca amb «Urbanisierung und Sprachwandel am Rande Barcelonas: Els antics de Can Porta» l'any 1991. Altres articles que parlen de la migració, sobretot com a factor identitari, s'han discutit ja en l'apartat 2.2.2 d'aquest article.

De les conseqüències de la migració a Catalunya sobre el castellà dels immigrants del sud de la península Ibèrica, se n'ocupa l'article de Carsten Sinner «El estudio de las consecuencias lingüísticas de la emigración y de la emigración de retorno» (2005a). Aquí l'autor constata que, encara l'any 2005 quan es publica l'article, la migració és un fenomen poc estudiat en la sociolingüística. Destaca que la migració és un factor de gran influència, no tan sols sobre el llenguatge personal de cada immigrant, sinó també sobre la llengua del país receptor. En l'article, Sinner exposa un resum de les possibilitats i dels límits de l'anàlisi d'aspectes lingüístics relacionats amb la migració, sobretot en regions bilingües com és Catalunya.

3. CONCLUSIÓ

La gran quantitat de llibres, d'articles, de tesis i tesines —sense parlar de les ressenyes que aquí no esmentem— sobre temes de sociolingüística catalana escrits per autors de parla alemanya, pot dur-nos fàcilment a l'errònia conclusió que el català té una gran repercussió als països germanòfons. La realitat, però, és ben diferent. Fora de

l'àmbit universitari, el català és relativament desconegut, encara que la presència de la llengua catalana a la fira de llibre de Frankfurt l'any 2007 va millorar la seva situació. En aquest context, també es va fer un col·loqui sobre llengua i literatura catalanes a l'Institut Cervantes de Berlín, les actes del qual es publicaran el 2009. Encara s'han de publicar també les Actes del 20è Col·loqui Germano-Català a Tübingen l'any 2006 (previstes per a la primavera del 2009) i les del 21è Col·loqui Germano-Català a Kiel que va tenir lloc a la tardor de l'any 2008. Ambdues publicacions contindran també articles de caire sociolingüístic, la primera des de la perspectiva de les varietats, la segona al voltant del tema tan actual de la migració.

Un gran problema de la recerca sociolingüística sobre temes catalans als països de parla alemanya, tan àmplia i variada com sigui, és que sempre ha patit la falta de recepció a la mateixa Catalunya. Ho constaten ja Berkenbusch i Bierbach (1994: 130):

> Els catalans malauradament no coneixen, en general, els treballs alemanys, sobretot si són publicats en llengua alemanya. Les publicacions en llengua catalana d'autors alemanys, en canvi, no tenen l'atenció que mereixen, dins de l'àmbit de la romanística en general.

Cal esperar que, en un futur, gràcies als nous recursos electrònics de recerca que permeten un accés més fàcil tant a les bibliografies com, fins i tot, a articles sencers, els treballs d'autors germanoparlants tinguin més repercussió, dins del món científic català. Pel que fa als articles, en els últims anys s'ha notat un augment de publicacions en llengua catalana, castellana o també anglesa, fet que ajudarà molt a donar més dinàmica a l'intercanvi científic entre els sociolingüistes catalans i els de parla alemanya.

Katharina Wieland
Mireia Medina Fernando
Humboldt-Universität zu Berlin
Institut für Romanistik

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Berger, V. (1999a) «Auswirkungen von Sprachpolitik auf den Kultursektor: Galicien, Baskenland und Katalonien im Vergleich», dins P. Cichon i B. Czernilovky, (eds.), *Akten des Deutschen Romanistentages Osnabrück 1999*, Viena, Praesens, pp. 57-70.

— (1999b) *Theater und Sprache: das katalanische Theater zwischen Diktatur und Demokratie*, Viena, Praesens.

Berkenbusch, G. (1988) *Sprachpolitik und Sprachbewusstsein in Barcelona am Anfang dieses Jahrhunderts*, Frankfurt, Lang.

— (1989) «Die Rolle des Katalanischen im Erziehungswesen am Anfang dieses Jahrhunderts», *Zeitschrift für Katalanistik*, 2, pp. 20-33.

— (1993) «Neuere sprachwissenschaftliche Magisterarbeiten zum Katalanischen», *Zeitschrift für Katalanistik*, 6, pp. 230-238.

— (1994a) «Mallorkinisch oder Katalanisch? Standard oder Varietäten? Auf den Spuren von Pep Gonella», dins G. Berkenbusch i C. Bierbach (eds.), *Soziolinguistik und Sprachgeschichte: Querverbindungen*, Tübingen, Narr, pp. 81-98.

— (1994b) «Neuere unveröffentlichte Studien zur katalanischen Soziolinguistik», *Zeitschrift für Katalanistik*, 7, pp. 156-163.

— (2000) «Katalanisch», dins J, Wirrer (ed.), *Minderheiten- und Regionalsprachen in Europa*, Wiesbaden, Westdeutscher Verlag, pp. 269-283.

— (2002) «Interkulturelle Spannungen in einem katalanischen Radioprogramm mit Hörerbeteiligung: Methodologische Überlegungen», dins H. Kotthof (ed.), *Kultur(en) im Gespräch*, Tübingen, Narr, pp. 275-300.

Berkenbusch, G. & T. Meisenburg (1994) «Sa parla de s'illa: Überlegungen zur Beschreibung und Bewertung des Mallorquinischen», dins G Berkenbusch i C. Bierbach (eds.), *Zur katalanischen Sprache: historische, soziolingüistische und pragmatische Aspekte*, Frankfurt, Domus Editoria Europaea, pp. 53-81.

Bierbach, C. (1989a) «Catalans i immigrats en un barri perifèric de Barcelona: la qüestió de les actituds», *Zeitschrift für Katalanistik*, 2, pp. 34-51.

— (1989b) «Redaktionelle Vorbemerkung zu den soziolinguistischen Beiträgen», *Zeitschrift für Katalanistik*, 2, pp. 18-19.

— (1991) «Urbanisierung und Sprachwandel am Rande Barcelonas: Els antics de Can Porta», *Zeitschrift für Katalanistik*, 4, pp. 79-158.

Bierbach, C. & G. Berkenbusch (1994) «Das Interesse der deutschsprachigen Romanistik an der katalanischen Sprache. Retrospektive und Bilanz», dins G. Berkenbusch i C. Bierbach (eds.), *Zur katalanischen Sprache: Historische, soziolinguistische und pragmatische Aspekte*, Frankfurt, Domus Editoria Europaea, pp. 175-226.

Bochmann, K. (1989) *Regional- und Nationalitätensprachen in Frankreich, Italien und Spanien*, Leipzig, VEB Verlag Enzyklopädie.

Boix, E. & Ll. Payrató (1994) «Una panoràmica bibliogràfica de la sociolingüística i la pragmàtica catalanes recents», *Treballs de Sociolingüística catalana*, 12, pp. 107-130.

Brumme, J. (1985) «Der Prozeß der „sprachlichen Normalisierung" des Katalanischen dargestellt an neologischen Tendenzen in der Wortbildung der heutigen politische-sozialen Lexik», Leipzig, tesi de llicenciatura.

— (1989) «Sprachliche Normalisierung und lexikalische Modernisierung des Katalanischen», *Zeitschrift für Katalanistik*, 2, pp. 52-63.

Doppelbauer, M. (2002) «Etappen des Sprachenkonflikts in der Comunitat Valenciana», *Europa Ethnica*, 59/1-2, pp. 38-48.

— (2005) «Die "besetzte Sprache" valenciano», *Quo vadis, Romania?*, 25, pp. 20-31.

— (2006) *València im Sprachenstreit. Sprachlicher Sezessionsmus als sozialpsychologisches Phänomen*, Viena, Braumüller.

— (2007) «Conflicte lingüístic valencià. Nous enfocaments d'un vell problema», dins B. Czernilofsky *et alii* (eds.), *El discurs sociolingüístic actual català i occità*, Viena, Praesens, pp. 168-180.

Eisner, C. (2002) «L'aplicació de la llei de política lingüística a Catalunya: estat de la qüestió», Viena, tesi de llicenciatura.

Erfurt, J. (1991) «Sprachwandel und Schriftlichkeit: mit Beispielen aus dem Katalanischen, Französischen und Rumänischen», dins B. Schlieben-Lange i A. Schönberger (eds.), *Polyglotte Romania: homenatge a Tílbert Dídac Stegmann*, 1, Frankfurt, Domus Editoria Europaea, pp. 937-957.

Ernst, G. (2007) «Das Valencianische im 21. Jahrhundert: Status und Perspektiven einer Minderheitensprache zwischen Fortschritt und Stillstand», Friburg, tesi de llicenciatura.

Gergen, T. (1999) «Der Entwurf eines neuen katalanischen Sprachengesetzes von 1997: sprachsoziologische und juristische Aspekte», dins R. Kailuweit i H.-I. Radatz (eds.), *Katalanisch: Sprachwissenschaft und Sprachkultur*, Frankfurt, Vervuert, pp. 129-147

— (2000) *Sprachengesetzgebung in Katalonien. Die Debatte um die Llei de Política Lingüística vom 7. Januar 1998*, Tübingen, Niemeyer.

Grenzgänge 14, «Neue Herausforderungen für die katalanische Soziolinguistik», 2000.

Griley, Y. (2000) «Perspectivas de la política lingüística en Cataluña», dins G. Bossong i F. Báez (eds.), *Identidades lingüísticas en la España autonómica*, Frankfurt, Vervuert, pp. 61-68.

Hartkopf, A. (2002) «Der Sprachgebrauch in einer katalanischen Kleinstadt (Castelló d'Empúries) – eine ethnographische Studie», Mannheim, tesi de llicenciatura.

Herling, S. (2003) «Mehrsprachigkeit und Sprachgebrauch auf Mallorca – ein soziolinguistischer Überblick», *Zeitschrift für Katalanistik*, 16, pp. 31-41.

— (2008) *Katalanisch und Kastilisch auf den Balearen*, Heidelberg, Winter.

Jagemast, I. (1990) «Sprachpolitik am Beispiel des Katalanischen: eine empirische Untersuchung zu Sprachbewahrung und Sprachbewußtsein von in Madrid lebenden Katalanen», Hamburg, tesi de llicenciatura.

Jungbluth, K. (1996) *Die Tradition der Familienbücher. Das Katalanische während der Decadència*, Tübingen, Niemeyer.

— (2007) «Doing identities in regional, national and global contexts», dins K. Jungbluth i C. Meierkord (eds.), *Identities in migration contexts*, Tübingen, Narr, pp 75-98.

Kabatek, J. (1994) «Auto-odi: Geschichte und Bedeutung eines Begriffs der katalanischen Soziolinguistik», dins G. Berkenbusch i C. Bierbach (eds.), *Zur katalanischen Sprache: historische, soziolinguistische und pragmatische Aspekte,* Frankfurt, Domus Editoria Europaea, pp. 159-173.

— (1995a) «Minderheitenforschung und Normalität», dins D. Kattenbusch (ed.), *Minderheiten in der Romania,* Wilhelmsfeld, Egert, pp. 25-31.

— (1995b) «Sprachwissenschaft und Sprachpolitik: Fortsetzung der Debatte», *Zeitschrift für Katalanistik*, 8, pp. 131-135.

Kailuweit, R. (1991) «Sprechen und Schweigen: das Scheitern der französischen Sprachpolitik im besetzten Katalonien», dins B. Schlieben-Lange i A. Schönberger (eds.), *Polyglotte Romania: homenatge a Tílbert Dídac Stegmann*, 1, Frankfurt, Domus Editoria Europaea, pp. 295-337.

— (1992) «Die Orthographie-Debatte im *Diario de Barcelona* 1796 und ihr soziolinguistisches Umfeld», *Zeitschrift für Katalanistik*, 5, pp. 107-136.

— (1997) *Vom EIGENEN SPRECHEN: eine Geschichte der spanisch-katalanischen Diglossie in Katalonien (1759-1859)*, Frankfurt, Lang.

— (2002a) «"Lingüística lega", un enfoque para tratar la historia de la normativa – el ejemplo del castellano, gallego y catalán», dins A. Wesch *et alii* (eds.), *Sprachgeschichte als Varietätengeschichte*, Tübingen, Stauffenburg, pp. 53-61.

— (2002b) «Català heavy-català light. una problemàtica de la "lingüística de profans"», *Zeitschrift für Katalanistik*, 15, pp. 169-182.

Kaminsky, A. (1991) «Einige Aspekte der Einflußnahme der deutschen Katalanistik auf die wissenschaftliche Beschäftigung mit dem Katalanischen in Katalonien», *Sintagma*, 3, pp.13-23.

Klaiber, L. (1937) «Katalonien in der deutschen Wissenschaft», *Gesammelte Aufsätze zur Kulturgeschichte Spaniens*, 6, pp. 411-461.

Kremnitz, G. (1976) «Katalanisch und Okzitanisch. Elemente zu einem Vergleich ihrer Lage», dins H. Haarmann *et alii* (eds.), *Sprachen und Staaten: Festschrift Heinz Kloss*, 1, Hamburg, Stiftung Europa-Kolleg, pp. 165-183.

— (1979) *Sprachen im Konflikt: Theorie und Praxis der katalanischen Soziolinguisten*, Tübingen, Narr.

— (1990) «Wirkungsweisen repressiver Sprachpolitik dargestellt am Beispiel des Katalanischen in der Frankozeit», *Zeitschrift für Katalanistik*, 3, pp. 90-102.

Lebsanft, F. (1995) «Die katalanische Tageszeitung *La Vanguardia* im Spannungsfeld von Internationalisierung und Regionalisierung der Kommunikation», dins W. Dahmen *et alii* (eds.), *Konvergenz und Divergenz in den romanischen Sprachen*, Tübingen, Narr, pp. 257-268.

Ludwig, R. (2001) «Sprachpolitik im 'Europa der Regionen' am Fallbeispiel des nationalistischen Diskurses in Katalonien», Dresden, tesi de llicenciatura.

Matthée, U. (1978) *Katalanische Frage und die spanischen Autonomien,* Paderborn, Schöningh.

Moll, A. (1990) *La nostra llengua*, Palma de Mallorca, Moll.

Müller-Lancé, J. (2005) «Mehrsprachigkeit in der Regionalpresse: das Elsass und Katalonien», dins F. Hammer i H.-H. Lüger (eds.), *Entwicklukngen und Innovationen in der Regionalpresse*, Coblença/Landau, Knecht, pp. 185-207.

— (2008) «El uso del catalán en los periódicos regionales de lengua castellana», dins C. Sinner i A. Wesch (eds.), *El castellano en tierras de habla catalana*, Madrid/Frankfurt, Iberoamericana/Vervuert, pp. 323-344.

Münch, C. (2001) «Normalització Lingüística: einige Bemerkungen aus der Sicht der Schreibforschung», dins C. D. Pusch (ed.), *Katalanisch in Geschichte und Gegenwart*, Tübingen, Stauffenburg, pp. 169-179.

— (2006) *Sprachpolitik und gesellschaftliche Alphabetisierung. Zur Entwicklung der Schreibkompetenz in Katalonien seit 1975*, Frankfurt, Lang.

Neu-Altenheimer, I. (1990) *Sprach- und Nationalbewusstsein in Katalonien während der Renaixença (1833-1891)*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.

— (1991) «Die Blumenspiele von Barcelona im 19. Jahrhundert», dins B. Schlieben-Lange i A. Schönberger (eds.), *Polyglotte Romania: homenatge a Tílbert Dídac Stegmann I*, Frankfurt, Domus Editoria Europaea, pp. 39-50.

Radatz, H.-I. (1993) «Katalanisch oder Valenzianisch?: zum sprachlichen Sezessionismus im Land València», *Zeitschrift für Katalanistik*, 6, pp. 97-120.

— (2002) «Das dialektale Element im Schriftkatalanischen Mallorcas aus historischer Perspektive», dins A. Wesch *et alii* (eds.), *Sprachgeschichte als Varietätengeschichte*, Tübingen, Stauffenburg, pp. 303-314.

— (2008) «Castellorquín: El castellano hablado por los mallorquines», dins C. Sinner i A. Wesch (eds.), *El castellano en tierras de habla catalana*, Madrid/Frankfurt, Iberoamericana/Vervuert, pp.113-132.

Riechert, S. (2001) *Der Gleichheitsgrundsatz im spanischen Verfassungsrecht unter besonderer Berücksichtigung der Sprachengleichheit*, Ratisbona, S. Roderer.

Roviró, B. (2002) «Llei 1/1998: Probleme und Perspektiven der modernen Sprachgesetzgebung in Katalonien», Münster, tesi de llicenciatura.

Sattel, S. (1991) «Seit 1945 im deutschen Sprachbereich fertiggestellte oder begonnene Habilitations-, Promotions-, Magister- oder andere Examensarbeiten über katalanische Themen», *Zeitschrift für Katalanistik*, 4, pp. 298-314.

Schallmoser, C. (2008) «Die Berichterstattung über das katalanische Autonomiestatut von 2006 in der deutschsprachigen Presse», *Europa Ethnica*, 3/4, pp. 107-112.

Schlieben-Lange, B. (1971) *Okzitanisch und Katalanisch - Ein Beitrag zur Soziolinguistik zweier romanischer Sprachen*, Tübingen, Narr.

Schlieben-Lange, B. & A. Schönberger, eds. (1991) *Polyglotte Romania: homenatge a Tílbert Dídac Stegmann*, 1, Frankfurt, Domus Editoria Europaea.

Schönberger, A. & T. D. Stegmann (1984) «Katalanistische und okzitanistische Publikationen und Aktivitäten (1976-1983) aus dem deutschen Sprachbereich», *Romanische Forschungen*, 96, pp. 278-292.

— (1988) «Katalanistische Publikationen und Aktivitäten aus dem deutschen Sprachbereich (1984-1987)», *Zeitschrift für Katalanistik*, 1, pp. 243-262.

— (1989) «Katalanistische Publikationen und Aktivitäten aus dem deutschen Sprachbereich (1988)», *Zeitschrift für Katalanistik*, 2, pp. 167-194.

Siebenmann, G. (1992) «Sprache als Faktor der kulturellen Identität. Der Fall Kataloniens», dins H. Dyserinck & K.U. Syndram (eds.), *Komparatistik und Europaforschung. Perspektiven vergleichender Literatur- und Kulturwissenschaft.* Bonn/Berlín, Bouvier, pp. 231-251.

Sieberer, A. (1936) «Der katalanische Sprachenstreit», *Neuphilologische Monatsschrift* 7/8, pp. 257-271.

Sinner, C. (1997) «Die Normalisierung auf Mallorca: kritische Bilanz», dins R. Kailuweit i H. -I. Radatz (eds.), *Katalanisch: Sprachwissenschaft und Sprachkultur*, Frankfurt, Vervuert, pp. 149-168.

Sinner, C. (1999) «Das Spanische in Katalonien», *Grenzgänge*, 11, pp. 93-126.

— (2001) «Mallorquinisch: ein unbekannter Dialekt? Über die Mallorquinischkenntnisse der Katalanen», dins C. D. Pusch (ed.), *Katalanisch in Geschichte und Gegenwart*, Tübingen, Stauffenburg, pp. 211-222.

— (2004a) «Hablantes monolingües y emigrantes de segunda o tercera generación como punto de referencia para la determinación del "buen castellano" por catalanes bilingües», *Grenzgänge*, 22, pp. 51-70.

— (2004b) «Sprachen und Sprachkontakt in Andorra: ein Überblick», *Zeitschrift für Katalanistik*, 17, pp. 91-110.

— (2004c) *El castellano de Cataluña: estudio empírico de aspectos léxicos, morfosintácticas, pragmáticos y metalingüísticos*, Tübingen, Niemeyer.

— (2005a) «El estudio de las consecuencias lingüísticas de la emigración y de la emigración de retorno», *Analecta Malacitana*, 28/1, pp. 141-161.

— (2005b) «Evolució de les normes d'ús als països de parla catalana i el problema del concepte de norma», dins B. Roviró *et alii* (eds.), *Normes i identitats. Sprachwissenschaftliche Beiträge des 19. Deutschen Katalanistentags Köln 2003*, Titz, Axel Lenzen Verlag, pp. 35-37.

— (2005c) «Sprachliches Wissen, Sprachbewusstsein und sprachliche Paranoia am Beispiel des Kastilischen in Katalonien», dins C. Sinner (ed.), *Norm und Normkonflikte in der Romania*, Munic, Peniope, pp. 145-165.

Sinner, C. & K. Wieland (2008) «El catalán hablado y problemas de la normalización de la lengua catalana: avances y obstáculos en la normalización», dins K. Süselbeck *et alii* (eds.), *Políticas de regulación del plurilingüismo/Regulations of societal multilingualism in linguistic policies*, Frankfurt/Madrid, Iberoamericana/Vervuert, pp. 131-164.

Stegmann, T. (1991) «Chancen der Präsenz katalanischer Sprache, Kultur und Wirklichkeit in Deutschland», *Zeitschrift für Katalanistik*, 4, pp. 9-27.

— (1998) «Die Biblioteca Catalana Frankfurt am Main: Stand und Desiderata», *Zeitschrift für Katalanistik*, 11, pp.199-204.

— (2007) *60 anys de tesis i tesines sobre temes catalans a les universitats de parla alemanya (1945-2006)*. [<http://www.katalanistik.uni-frankfurt.de/EIC/Doktor-_und_Magisterarbeiten/tesis_i_tesines.html>, consulta 30 de gener de 2009.]

— (s. d.) *Who is who der deutschsprachigen Katalanistik*. [<http://www.katalanistik.uni-frankfurt.de/Who_is_who/index.html>, consulta 30 de gener de 2009.]

Stegmann, T. & A. Quintana (1988) «Biblioteques públiques amb fons catalans a l'àrea lingüística alemanya», *Zeitschrift für Katalanistik*, 1, pp. 196-209.

Strosetzki, C. (s. d.), *Bibliographie der Hispanistik in der Bundesrepublik Deutschland, Österreich und der deutschsprachigen Schweiz*. [<http://www.uni-muenster.de/Hispanistikbibliographie>, consulta 30 de gener de 2009.]

Strubell, M. (2000) «Perspectivas de la política lingüística en Cataluña», dins G. Bossong i F. Báez (eds.), *Identidades lingüísticas en la España autonómica*, Frankfurt, Vervuert, pp. 39-60.

Süselbeck, K. (2003) «Sprache, Nation und Identität. Sprachpolitische Diskurse im Kontext von Nationalismus am Beispiel Kataloniens», Berlín, tesi de llicenciatura.

— (2008) «"Lengua", "nación" e "identidad" en el discurso de la política lingüística de Cataluña», dins K. Süselbeck, U. Mühlschlegel i P. Masson (eds.), *Lengua, Nación e Identidad en España, y América Latina*, Frankfurt/Madrid, Vervuert/Iberoamericana, pp 165-186.

Torrent-Lenzen, A. (2005) «Sprachnorm: ein dynamischer Begriff für eine dynamische Sprachwirklichkeit – Überlegungen zur Definition der Begriffe Ist-Norm und Soll-Norm am Beispiel der hispano-romanistischen Normenforschung», dins B. Roviró *et alii* (eds.), *Normes i identitats. Sprachwissenschaftliche Beiträge des 19. Deutschen Katalanistentags Köln 2003*, Titz, Axel Lenzen Verlag, pp. 59-75.

Voss, A. (2002) *Das Valencianische zwischen Autonomie und Assimilation: sprachgeschichtliche und soziolinguistische Untersuchungen zu einer spanischen Comunidad Autónoma*, Frankfurt, Lang.

Wieland, K. (2005a) «Bidirektionale Grenzüberschreitungen - Jugendsprache in modernen Kommunikationsmedien zwischen Katalanisch und Spanisch», dins T. König *et alii* (eds.), *Rand-Betrachtungen. Beiträge zum 21. Forum Junge Romanistik Dresden 2005*, Bonn, Romanistischer Verlag, pp. 133-147.

— (2005b) «Die Sprache der Jugend in Katalonien: eine Varietät des Katalanischen - Überblick über den bisherigen Forschungsstand», dins B. Roviró, A. Torrent-Lentzen i A. Wesch (eds.), *Normes i identitats. Sprachwissenschaftliche Beiträge des 19. Deutschen Katalanistentags Köln 2003*, Titz, Axel Lenzen Verlag, pp. 237-254.

— (2006) «Jugendbilder in der katalanischen Mediensprache - Medienbilder in der katalanischen Jugendsprache. Eine Analyse wechselseitiger Abhängigkeit», dins C Dürscheid i J. Spitzmüller (eds.), *Perspektiven der Jugendsprachforschung*, Frankfurt, Lang, pp. 403-426.

— (2008a) «"Som una minoria absoluta" - sprachliche Selbst- und Fremdkategorisierungen katalanischer Jugendlicher», dins S. Buch *et alii* (eds.), *Selbstreflexivität. Beiträge zum 23. Forum Junge Romanistik*, Bonn, Romanistischer Verlag, pp. 313-326.

— (2008b) «Transgresiones lingüísticas bidireccionales - El lenguaje juvenil entre el castellano y el catalán», dins C. Sinner i A. Wesch (eds.), *El castellano en las tierras de habla catalana*, Frankfurt/Madrid, Vervuert/Iberoamericana, pp. 155-179.

— (2008c) *Jugendsprache in Barcelona und ihre Darstellung in den Kommunikationsmedien*, Tübingen, Niemeyer.

— (2009) «Els mitjans de comunicació catalans i la seva representació de la varietat diafàsica juvenil - desenvolupaments, dependències recíproques i conflictes normatius», dins J. Kabatek i C. D. Pusch (eds.), *Variació, poliglòssia i estàndard. Processos de convergència i divergència lingüístiques en català, occità i basc*, Aquisgrà, Shaker, pp. 257-281.

FERRAN ROBLES I SABATER

LINGÜÍSTICA APLICADA A L'ENSENYAMENT I NOUS CORRENTS D'INVESTIGACIÓ EN LINGÜÍSTICA

1. INTRODUCCIÓ

Des dels seus inicis, la Romanística alemanya s'ha ocupat de l'estudi de la llengua catalana des de les més diverses vessants i els posicionaments metodològics més innovadors. Una revisió dels treballs dels hispanistes germanòfons, sobretot pel que fa a les últimes dècades, ens revela que la seua atenció no s'ha limitat a les disciplines que tradicionalment han format part del corpus de la lingüística general (estudis sincrònics, diacrònics i contrastius de fonologia, morfologia, sintaxi, dialectologia, etc.), sinó que també ha tingut presents altres parcel·les d'incorporació més recent a la reflexió científica sobre el llenguatge. Açò és, en part, el producte del creixent protagonisme que d'un temps ençà estan guanyant les llengües anomenades «minoritàries», dins l'àmbit germànic, però també la conseqüència natural de la diversificació que s'ha produït en la lingüística en els darrers trenta anys. Pel que fa a la catalanística alemanya, aquesta tendència es fa palesa, sobretot, en dos àmbits: d'una banda, en els estudis de lingüística aplicada i, especialment, en aquells que tenen per objectiu la producció de materials per a l'ensenyament del català com a llengua estrangera; i de l'altra, en la revolució provocada pel gir pragmàtic dels anys 70 i els seus desenvolupaments posteriors, dins de l'anàlisi discursiva i la lingüística textual. Aquest article pretén donar compte de les principals aportacions dels autors germanoparlants al desenvolupament d'aquests dos grans dominis de la lingüística, a més d'altres que estan assolint cada volta més protagonisme en la Romanística alemanya, com la incorporació de les noves

Caplletra 47 (Tardor 2009), pp. 207-234

tecnologies al coneixement de la llengua o els estudis de fraseologia i paremiologia comparada. Atès que la nostra anàlisi abraça un espectre molt ampli de disciplines i marcs teòrics i que donar compte de cadascun dels treballs realitzats pels romanistes d'Alemanya, Àustria i Suïssa en les últimes dècades ultrapassaria els límits d'aquesta recerca, hem optat per reunir únicament les aportacions més significatives que ens ajuden a determinar quina ha estat l'evolució d'aquestes línies d'investigació des del seu començament fins el moment actual. El nostre recorregut explicatiu constarà de dues seccions, dividides alhora en diversos subapartats. Dins de la primera, referida a la contribució alemanya a la lingüística aplicada catalana, inclourem: *a*) obres de descripció gramatical i materials per a l'ensenyament del català com a llengua estrangera i *b*) estudis sobre l'adquisició i l'aprenentatge del català. La segona part, que incorpora els treballs pertanyents als nous corrents d'investigació en lingüística catalana, comprèn quatre subseccions: *a*) pragmàtica, anàlisi discursiva i lingüística textual, *b*) lingüística de corpus, *c*) lingüística i noves tecnologies i *d*) fraseologia i paremiologia.

2. L'APORTACIÓ ALEMANYA A LA LINGÜÍSTICA APLICADA CATALANA

2.1 Gramàtica i ensenyament del català com a llengua estrangera

Els intents dels lingüistes alemanys de participar en la descripció gramatical del català s'han succeït des dels mateixos inicis de la Romanística i assoliren un nivell molt considerable durant tot el primer terç del segle xx mercès als treballs d'autors com Bernhard Schädel, Wilhelm Meyer-Lübke o Leo Spitzer. Tanmateix, l'elaboració de gramàtiques destinades a un públic germanoparlant ha estat un fenomen molt tardà, que començà en 1929 amb la publicació de *Katalanische Grammatik* de Huber, dins la sèrie pionera de manuals i gramàtiques per a l'ensenyament universitari dels idiomes romànics de Carl Winter «Sammlung romanischer Elementar- und Handbücher». Només quatre anys després de l'aparició de *Das Katalanische* de Meyer-Lübke, Huber presentava una gramàtica que equiparava el català definitivament amb altres llengües amb més tradició, dins els estudis de lingüística i dialectologia romànica, com el francès, l'italià o el francoprovençal. L'obra s'ajustava perfectament al cànon de l'època. Estava dividida en quatre parts —ortografia i fonologia, morfologia, sintaxi i lexicologia— de les quals l'estudi de la forma dels mots era la més extensa. En paraules de l'autor,

aquest manual no estava destinat només als germanoparlants residents a Catalunya i els alumnes alemanys de Romanística, sinó també a tots els qui desitjaren dedicar-se a l'estudi de les lletres catalanes i volgueren «contribuir a la difusió del coneixement d'aquesta interessant llengua i aquesta summament interessant literatura entre els alemanys» (Huber 1929: VI). Com la majoria de les publicacions de temàtica catalana de l'època, la gramàtica de Huber incloïa al començament dades generals sobre el domini lingüístic català, el nombre de parlants, la tradició escrita i les variants dialectals de la llengua. Els dos capítols més importants de l'obra eren els corresponents a la morfologia —que consistia en una representació de les parts de la frase (l'article, el substantiu, l'adjectiu, el verb, el pronom, els numerals, l'adverbi, la preposició i la conjunció)— i la sintaxi —que donava compte dels fenòmens d'àmbit oracional (les interjeccions, la congruència interna de l'oració, l'ordre dels elements, les estratègies de tematització, els nexes oracionals i l'oració composta).

La gramàtica de Huber fou gairebé l'únic marc de referència per als romanistes alemanys que s'apropaven al català des del seu propi idioma durant dècades[1] fins que a partir dels anys setanta i vuitanta els autors començaren a incloure qüestions de la llengua catalana en els seus manuals de lingüística iberoromànica. Metzeltin dedicà un capítol —ortografia, fonologia i morfologia flexiva i derivativa— d'*Einführung in die hispanistische Sprachwissenschaft* (1973) al català i inclogué, dins els apèndixs un text de prova i referències sobre la realització de determinats fonemes, mentre que Messner i Müller duien a terme una descripció més precisa i sistemàtica de la fonologia i la morfosintaxi catalanes a *Ibero-romanisch* (1983). Aquest llibre també aportava un text de prova i, com l'anterior, estava encapçalat per una sèrie d'informacions breus sobre l'amplitud del domini lingüístic català, el nombre de parlants i l'estatus social de la llengua. De forma simultània a l'elaboració d'aquests treballs es produí el sorgiment a Alemanya de les primeres gramàtiques específicament catalanes de la postguerra. En 1975, Brummer publicà *Katalanische Sprache und Literatur: Ein Abriss*, que, com el seu nom indica, no passava de ser un esbós concís de fenòmens diversos de sociolingüística, diacronia, lingüística sincrònica i història de la literatura catalana. L'obra de Brummer, que no destaca per la profunditat i el rigor amb què analitza les qüestions gramaticals, sí que reïx a posar sobre la taula aspectes que fins aquell moment havien restat absents

1. Més encara quan amb l'esclat de la Segona Guerra Mundial es produirà una sobtada davallada en el nombre de publicacions de temàtica catalana provinents del món germanoparlant (cf. Robles 2005: 221-222).

de la descripció científica del català realitzada a Alemanya, com l'establiment d'una periodització en la història de la llengua i la representació dels trets característics del català actual basada en la seua evolució a partir del català medieval. El llibre imitava la gramàtica de Huber quant a la distribució dels continguts i incloïa quatre textos de prova, dos d'ells corresponents a la llengua antiga i dos a la moderna.

Una representació més extensa i sistemàtica del català, l'escometé Lüdtke a *Katalanisch: Eine einführende Sprachbeschreibung* (1984), que, malgrat el seu títol, és molt més que una mera introducció a la descripció de la llengua. En les gairebé cent cinquanta pàgines d'aquest manual, l'autora tractà a fons tots els aspectes rellevants de l'ortografia, la fonologia, la morfosintaxi i el lèxic, a més de dedicar amplis passatges a representar l'estat de la llengua i les seues fases d'evolució des dels orígens fins a l'actualitat. Com a novetat respecte de les gramàtiques anteriors, Lüdtke afegí capítols específics sobre els elements relacionals de l'oració i sobre la variació lingüística (dialectal, social i estilística), a més d'un apartat sobre el sistema verbal. Podem afirmar que aquesta obra fou la primera que assolí l'objectiu expressat per la seua autora al pròleg d'oferir «una panoràmica dels resultats de la lingüística catalana» (Lüdtke 1984: 7) i evidenciar la importància, dins la reflexió sobre el llenguatge d'elements que van més enllà de la mera descripció gramatical d'un idioma, com ara els aspectes sociolingüístics i la discussió sobre la norma.

L'aportació més recent a l'elaboració de gramàtiques per a germanoparlants és la *Praktische Grammatik der katalanischen Sprache* (1997) de Brumme, un manual pràctic de consulta per a aprenents universitaris alemanys de llengua catalana. Redactada seguint el model de les gramàtiques castellana, francesa i italiana elaborades per W. Reumuth i O. Winkelmann per a l'editorial Egert, l'obra es divideix en vint-i-sis capítols en els quals l'autora aborda totes les qüestions fonamentals de l'ortografia, la fonologia, la morfosintaxi i la lexicologia del català, incloent en cada apartat nombrosos exemples, precisions sobre l'ús de les formes i mots catalans i aclariments sobre les excepcions. Tal com explica Brumme (1997: v) a la introducció, l'orientació pràctica del llibre es fa palesa en la tria del vocabulari, les expressions i els girs, que es realitzà atenent a la seua productivitat en la comunicació diària i la seua fàcil comprensibilitat. La reedició d'aquesta obra en 2007 anà acompanyada, a més, de la publicació d'un llibre d'exercicis, del qual parlarem més endavant.

Fins aquí ens hem referit a les primeres obres de descripció gramatical destinades a lectors germanòfons; però en els darrers anys la Romanística alemanya també s'ha

ocupat d'elaborar materials per a l'ensenyament del català com a llengua estrangera. En 1987, Röntgen publicà *Einführung in die katalanische Sprache*, un manual d'introducció a l'aprenentatge del català per a germanoparlants. El llibre tenia una orientació eminentment teòrica i feia ús, sobretot, de la lectura, la traducció i la gramàtica explícita com a metodologia didàctica. L'estructura dels vuit capítols que la conformen sempre és la mateixa: un text en llengua original, una relació del vocabulari nou que hi apareix, una explicació gramatical exhaustiva i entre quatre i cinc exercicis de traducció, morfologia flexiva, conjugació verbal i sintaxi. Com altres treballs semblants d'aquest període, també inclou una relació breu sobre Catalunya i la història social de la llengua catalana en l'època contemporània, així com sobre l'extensió i configuració del domini lingüístic. Destaca en aquest manual la presència d'una molt detallada descripció de la fonologia del català, que sempre és posada en relació amb els sons i l'accentuació de l'alemany estàndard. Les explicacions gramaticals són en alemany i es veuen reforçades per tot un seguit d'exemples sobre cadascun dels temes estudiats. De la dificultat de les lectures escollides i la manera en què són exposades les lliçons gramaticals es desprèn que aquest llibre està dirigit a un destinatari que ja compta amb fonaments d'altres llengües romàniques capaç d'entendre els textos escrits i la gramàtica explícita del mètode gramàtica-traducció de la lingüística tradicional.

El manual de Röntgen es reedità en tres ocasions i fou el punt de referència de la catalanística alemanya fins a l'aparició de l'*Übungsbuch zur katalanischen Grammatik* (2006) de Brumme i Bernal. Aquesta obra, concebuda com el complement de la gramàtica publicada per Brumme una dècada abans, seguia fidelment l'ordre i l'estructura del seu referent teòric i aportava nombrosos exercicis sobre cadascuna de les nocions gramaticals estudiades. A més, anava acompanyada d'un volum de solucions als exercicis que permetia el treball autònom i l'autocorrecció per part de l'alumne.

A finals dels anys vuitanta, Hirschmann i Soler realitzaren una aportació innovadora als mètodes per a l'aprenentatge passiu del català amb *Moderne katalanische Erzählungen* (1988), una antologia de narracions en versió original adreçada a un lector amb formació bàsica en llengua catalana que, a més, també tingués coneixements d'altres idiomes romànics. L'obra pretenia, d'una banda, presentar al públic alemany interessat en la literatura catalana textos d'extensió breu i dificultat mitjana que li permeteren iniciar-se en la seua lectura; de l'altra, mostrava en la selecció dels textos un intent d'aproximar el públic potencial germanoparlant a la cultura i la societat contemporànies dels països de parla catalana. Les lectures escollides pertanyien a un

període que va de 1939 a 1987, donaven compte de les diferents varietats geogràfiques del català i mostraven tècniques, estructures i situacions narratives molt diverses. Aquesta obra representà una fita en el seu temps com a volum inaugural de la sèrie emblemàtica de referència, dins la Romanística universitària alemanya «Hispanistik in Schule und Hochschule» («Hispanística a l'escola i la universitat») i fou reeditada en 1992.

A banda d'aquestes obres específicament orientades a l'aprenentatge del català com a llengua estrangera, n'hi ha altres que d'una manera o una altra abracen continguts relacionats amb la normativa catalana. Entre elles convé destacar-ne algunes que, si bé no passen de ser simples guies de conversa per a viatgers alemanys interessats en la llengua i la cultura de Catalunya i les Illes Balears, aporten nocions interessants sobre la fonètica i la gramàtica bàsica del català. Aquí s'inclouen, entre altres, el *Katalanisch für die Costa Brava und Mallorca* (1987) de Reichert o les obretes *Mallorquinisch Wort für Wort* (1998), *Katalanisch für Globetrotter* (1992) i *Katalanisch Wort für Wort* (1995) de Radatz. En 1992, l'Oficina Catalana de Frankfurt publicà *Katalanische Ortsnamen*, un nomenclàtor de topònims especialment adreçat als alemanys, austríacs i suïssos que aquell any visitarien Barcelona i la costa catalana amb motiu dels Jocs Olímpics. Aquesta obra, que, en essència, no passa de ser un llarg llistat de noms amb informacions sobre la cultura i la civilització dels Països Catalans, incorpora lliçons d'ortografia, fonologia i gramàtica catalanes.

No podem acabar la nostra relació sense parar esment al mètode elaborat per Klein i Stegmann a la Universitat de Frankfurt per a l'aprenentatge de llengües a partir de la lectura de textos. La seua proposta per al multilingüisme funcional dels idiomes romànics quedà plasmada a *EuroComRom – Die sieben Siebe: Romanische Sprachen sofort lesen können* (2000) i defensava, bàsicament, que l'adquisició de la competència lectora en llengües tipològicament emparentades es basa en la capacitat de l'alumne de projectar sobre l'idioma que vol aprendre els coneixements previs que ja té sobre la seua llengua materna i qualsevol altra de la família neollatina. Així, l'acarament amb un text es realitzarà en relació amb unes expectatives fonamentades que el lector pot formular a partir d'una competència discursiva ja adquirida: característiques previsibles de la seua tipologia textual, lèxic, sintaxi, estructura argumentativa, etc. Els set elements que cal potenciar per a possibilitar la ràpida adquisició d'una competència lectora funcional són: el lèxic internacional, el lèxic panromànic, les correspondències fonètiques i ortogràfiques, les grafies i la seua pronunciació, les estructures sintàcti-

ques, els elements morfosintàctics i els prefixos i sufixos. A partir d'ells és possible dur a terme una descripció tipològica general de les llengües romàniques i la seua comparació. El marc teòric enunciat per Klein i Stegmann aviat fou aprofitat per altres autors del projecte EuroComRom, que elaboraren manuals específics per al desenvolupament de la competència lectora en cadascuna de les llengües del tronc romànic. En català, Stegmann i Moranta presentaren en 2007 *Katalanisch express: sofort Katalanisch lesen durch Ihre Brückensprache*, una obra en què l'aprenentatge consistia en l'enfrontament directe amb els textos seguint la metodologia d'EuroComRom. El llibre constava de tres blocs amb sis textos i un apartat de revisió gramatical cadascun, a més de dos textos addicionals. En cada lliçó, l'alumne llegeix un text i en tradueix una part a la seua llengua de referència, alhora que en comenta els aspectes tipològics més rellevants. Amb l'excepció dels apartats situats a la fi de cada bloc, l'obra defuig qualsevol explicitació de la gramàtica i l'aprenentatge memorístic previ a l'acarament amb els textos. L'adquisició de les nocions gramaticals es realitza mitjançant el mètode deductiu, a partir de les hipòtesis que els coneixements previs de l'alumne li poden permetre llançar sobre un idioma tipològicament tan pròxim al seu.

2.2 ADQUISICIÓ I APRENENTATGE DEL CATALÀ

Un altre fenomen que ha despertat cert interès entre els romanistes germanoparlants és el de l'adquisició i l'aprenentatge del català com a primera i segona llengua als països de parla catalana, així com el seu ensenyament a les universitats alemanyes. Aquesta temàtica ha generat un nombre important de dissertacions acadèmiques[2] que convé repassar amb deteniment. En els anys vuitanta, tres joves estudiants alemanyes dedicaren les seues tesis de llicenciatura a analitzar la situació del català a les institucions d'ensenyament del domini lingüístic. Jungbluth amb *Das Katalanische an den Schulen Barcelonas heute* (1985) i Rempp amb *Sprache und Schule in Katalonien* (1986) examinaren la presència de la nostra llengua a les escoles de Barcelona entre els alumnes provinents de Catalunya i els descendents dels emigrants espanyols i estrangers, mentre que Haffmann indagà la realitat del català als centres educatius de

2. Alguns d'aquests treballs estan disponibles per a consulta a les universitats on foren elaborats (cf. Fernàndez 1997, 2000, 2002).

la Catalunya Nord en *Katalanisch in den Bildungseinrichtungen des Roussillon* (1985). No obstant això, l'obra més destacada en aquesta línia fou la tesi doctoral que Münch presentà en 2003 i que es publicaria tres anys més tard amb el títol de *Sprachpolitik und gesellschaftliche Alphabetisierung. Zur Entwicklung der Schreibkompetenz in Katalonien seit 1975*, un exhaustiu treball de recerca sobre la incidència de la política lingüística, escolar i mediàtica sobre l'adquisició de la competència escrita entre els estudiants catalans en les gairebé tres dècades posteriors a la dictadura franquista.

L'aprenentatge del català a les universitats alemanyes també ha suscitat la reflexió dels romanistes d'aquell país. En 1986, Windsheimer deliberà en la seua tesi de llicenciatura *Kriterien des innerromanischen Spracherwerbs am Beispiel des Französischen und Katalanischen* sobre les possibilitats de l'aprenentatge del francès i el català a partir dels coneixements previs d'altres llengües romàniques. El director d'aquest treball, Horst G. Klein —coordinador amb Stegmann del projecte EuroComRom—, tutelaria anys després recerques semblants sobre l'aprenentatge basat en el desenvolupament de la competència lectora mitjançant la utilització d'idiomes pont tipològicament propers a la llengua estudiada, com ara *Das Problem der Transfersprache beim innerromanischen rezeptiven Spracherwerb – am Beispiel des Katalanischen* (2006) de Kemmel o *Spanisch versus Französisch als Brückensprache zum Leseverständnis des Katalanischen* (2006) de Nöcker. I també seguí aquesta línia Müller-Lancé en la seua tesi d'habilitació *Der Wortschatz romanischer Sprachen im Tertiärsprachenerwerb* (2003), en què observà l'adquisició del vocabulari a partir del repertori lèxic de l'idioma matern de l'alumne.

Un cas únic, el representa el treball de Grüner *Die Motivation zum Erwerb des Katalanischen bei Deutschsprachigen* (2006), pioner en l'estudi de les motivacions dels alumnes germanoparlants per a aprendre català, que cerca les raons del seu apropament al nostre idioma en qüestions tant d'índole lingüística com social.

3. L'APORTACIÓ ALEMANYA ALS NOUS CORRENTS D'INVESTIGACIÓ EN LINGÜÍSTICA CATALANA

Les darreres dècades han estat testimonis de l'aparició de tot un seguit de nous marcs teòrics i perspectives metodològiques des de les quals hom ha abordat l'estudi d'aspectes del llenguatge humà que fins aleshores havien estat bandejats de la reflexió científica. Disciplines com la pragmàtica, l'anàlisi discursiva, la lingüística

computacional, la fraseologia o la lingüística de corpus han vingut a ocupar la posició predominant en els interessos dels romanistes que històricament havien acaparat la descripció gramatical sincrònica i diacrònica de la llengua escrita o els estudis dialectològics. L'adopció d'aquests nous paradigmes també ha afectat la catalanística alemanya, que ha generat un nombre gens menyspreable de monografies i articles adscrits al que podríem anomenar genèricament els nous corrents d'investigació en lingüística. Entre una nòmina tan extensa de treballs esmentarem només aquells que han deixat més petjada en el desenvolupament de la lingüística catalana aportant-hi una perspectiva diversa i enriquidora.

3.1 Pragmàtica, lingüística textual i anàlisi discursiva

Incloem en aquest apartat tan ampli com heterogeni els estudis que tenen per objecte l'anàlisi de la llengua oral i el discurs. Els treballs que examinarem estan realitzats a partir de teories sorgides com a conseqüència directa del gir pragmàtic dels anys 70, que comportà l'abandó dels models formalistes de descripció gramatical i l'assumpció de nous modes de representació que pogueren donar compte dels diversos fenòmens que caracteritzen la parla viva. L'adscripció de les obres que comentarem a un únic camp de recerca resulta problemàtica; per tant, cal entendre que la seua ordenació en aquest capítol atén a raons pràctiques i pretén ser un fil conductor més que no una divisió clara i rigorosa.

3.1.1 Estudis sobre pragmàtica i lingüística textual

La recerca en llengua alemanya sobre la pragmàtica del català s'ha referit bàsicament a quatre aspectes: els actes de parla, la cortesia, la modalitat oracional i la dixi. La primera monografia elaborada des d'aquesta orientació metodològica fou la tesi doctoral de Hartmann *Der Sprachkonflikt in Catalunya-Nord aus der Perspektive engagierter Katalanisten* (1980), un estudi del conflicte lingüístic a la Catalunya del Nord a través de l'anàlisi pragmàtica i sociolingüística del discurs dels catalanistes rossellonesos. Aquest treball, que incorporava a l'anàlisi del discurs oral referències a fenòmens com els actes de parla indirectes, les pressuposicions, l'organització conversacional, la modalització o les estructures argumentals, representà un dels primers

intents realitzats des de l'estranger d'incorporar la Filologia Catalana als nous corrents de recerca arribats del món acadèmic anglosaxó.

De la teoria dels actes de parla, també se n'ocupà la tesi de llicenciatura de Meyer dedicada a l'estudi de la cortesia i les fórmules expressives de disculpa *Sprechakte der Entschuldigung im Sprachvergleich Spanisch-Katalanisch* (2003), que examinà les actituds socials i les estratègies comunicatives d'un grup de parlants catalans bilingües mitjançant l'anàlisi estilisticopragmàtica de les seues realitzacions orals basades en un qüestionari preestablert. L'estudi de la cortesia i la modalitat oracional en llengua catalana fou també el tema de l'article de Pusch «Die *es que/c'est que*-Konstruktion und ihre kommunikativen Dimensionen» (2003), on aquest autor analitzava la funció pragmaticodiscursiva de la construcció *es que/c'est que* en francès i altres estructures paral·leles en els idiomes romànics. No obstant això, Pusch no fou el primer romanista alemany a acarar-se amb l'estudi d'una modalitat oracional en català. En 1983, Lüdtke havia provat d'establir els criteris formals i semàntics per a la descripció de la modalitat exclamativa amb «Les exclamatives en catalan». L'article anava més enllà de les preteses aspiracions de l'autor de fer una caracterització general i classificació de les exclamatives «sans aspirer à l'exhaustivité» (Lüdtke 1983: 67) i descrivia amb detall els seus principals aspectes prosòdics, lèxics, morfològics i sintàctics.

La part de la pragmàtica que més ha interessat els romanistes alemanys ha estat, sens dubte, la dixi en les seues diverses variants. Tres obres destaquen especialment en aquest àmbit. En «La categoria temporal del verb català i el problema del temps en la dimensió textual» (1979) Eberenz tractà d'oferir un nou enfocament de la categoria temporal verbal, segons el qual els morfemes temporals haurien de ser estudiats, dins el text, tenint en compte la seua funció comunicativa. D'acord amb aquesta teoria, l'anàlisi del temps en el llenguatge requeriria una revisió minuciosa de les relacions temporals entre oracions com a mecanisme de cohesió textual a partir de l'examen de l'estructura profunda de les seqüències d'un discurs i de la seua interacció semàntica i cronològica. Una dècada més tard, Thielemann feia en «Zum diachronischen Wandel der phorischen Markierung (*φ-marking*) beim katalanischen Relativum» (1998) un estudi diacrònic dels marcadors fòrics de concordança a partir de l'observació del pronom relatiu en la seua funció de díctic intratextual, que mostrava una multiplicitat de formes pronominals i de relacions entre l'antecedent i el relatiu en els diversos períodes de la llengua. L'evolució que va de les formes originals llatines a les del català actual està marcada per la defectivitat formal i la gramaticalització que portaren a la

neutralització de les formes flexionades llatines de subjecte i CD en el pronom invariable *que*, i la conseqüent desaparició de la funció de represa del marcador categorial fòric. Amb tot, l'aportació més destacada sobre la dixi catalana ha estat *Pragmatik der Demonstrativpronomina in den iberoromanischen Sprachen* (2005) de Jungbluth,[3] que descriu i compara l'ús dels demostratius del català, l'espanyol i el portuguès de Brasil d'acord amb variables com el context comunicatiu i l'espai temporal, social, discursiu i textual. Als capítols dedicats al català, l'autora dóna compte dels diferents valors díctics (local, temporal i textual) dels demostratius en els parlars centrals i de la variació diatòpica en el seu ús que es dóna als dialectes de les perifèries de Barcelona, Tarragona i València.

L'estudi dels pronoms i altres unitats amb funció marcadora o estructuradora també ha estat objecte d'altres treballs de recent aparició, com l'article «Die neutralen Pronomina *ell*, *això*, *allò*, *açò* und *ço* in unpersönlicher Konstruktionen in diachroner und dialektaler Variation» (2006) de Hinzelin sobre l'ús del pronoms neutres catalans en construccions impersonals des de la perspectiva de la variació diacrònica i dialectal.[4] Aquest autor revisa l'ús dels neutres en els parlars baleàrics actuals i en l'evidència escrita dels diccionaris elaborats a l'entorn de l'any 1500. Davant els problemes que planteja la consideració dels pronoms neutres com a autèntics expletius, Hinzelin proposa una anàlisi de la forma *ell* en posició inicial com un marcador discursiu sorgit d'un procés avançat de gramaticalització i reflexiona sobre l'ús expletiu del demostratiu *això* en les construccions copulatives. L'anàlisi de trets com la congruència entre pronom i verb, la distribució oracional, la modificació de les relacions sintàctiques, etc., permet Hinzelin d'interpretar en molts casos les formes *ell* i *això* sense referent explícit com a elements gramaticalitzats amb una funció discursiva identificable a partir del context comunicatiu.

La gramaticalització ha estat el punt de trobada de molts altres treballs d'autors alemanys en llengua catalana. En 1957, Seifert comparava els valors dels verbs *habere*

3. Aquesta obra s'emmarca en el projecte d'investigació sobre la dixi temporal i local de les llengües romàniques «Lokale und temporale Deixis in den romanischen Sprachen - Geschichte und Variation» que es desenvolupa a la Universitat de Tübingen des de l'any 2000 i on Jungbluth coordina la part referida a la dixi local dels idiomes iberoromànics. Per a més informació, vegeu la web del projecte: <http://www.sfb441.uni-tuebingen.de/b9/>.

4. Aquest treball s'emmarca en el projecte «Entwicklung und Variation expletiver Subjektspronomina in den romanischen Sprachen» («Desenvolupament i variació dels pronoms expletius en funció de subjecte en les llengües romàniques») de la Universitat de Constança.

i *tenere* en català incloent entre els seus usos la funció d'auxiliar per a la construcció de perífrasis modals d'obligació i probabilitat. Pocs anys després, Schlieben-Lange tractava aspectes relacionats amb la gramaticalització dels verbs auxiliars i modals en *Okzitanische und katalanische Verbprobleme* (1971). A finals dels anys vuitanta, Lehmann publicà en col·laboració amb Aguado un estudi titulat «Zur Grammatikalisierung der Klitika im Katalanischen» (1989), en el qual, partint d'una concepció àmplia de la gramaticalització, pretenien determinar el grau en què aquest fenomen és present en els pronoms clítics del català. La consideració de sis paràmetres (tres de paradigmàtics i tres de sintagmàtics) que ajuden a aclarir de quina manera són presents en els clítics alguns trets propis dels processos de gramaticalització —com la pèrdua de substància semàntica, la reducció del cos fonètic del pronom o la limitació de la seua capacitat combinatòria— permet a aquests autors d'explicar la naturalesa dels pronoms febles clítics com una subcategoria o subsistema a mitjan camí entre els valors lèxics i els purament gramaticals de la llengua.

També Fischer es dedicà a la gramaticalització pronominal amb «Degrammaticalisation or the historical distribution of the epenthetic vowel in object pronouns» (2006), un treball que examinava la distribució dels pronoms clítics i la seua alternança formal en la història de la llengua. En aquesta obra, la variació formal del clític i l'aparició d'una vocal epentètica en determinats casos apareixen descrites com el resultat de fenòmens de caràcter no només fonològic, sinó també morfològic i sintàctic, sistematitzables a partir de l'arquitectura gramatical de la Morfologia Distribuïda (*Distributed Morphology*).

La línia de recerca encetada en 1971 per Schlieben-Lange sobre la gramaticalització dels lexemes verbals en català trigà a donar els seus fruits, però demostrà ser molt productiva. En 1996, Thiele estudià en «Zur Rolle der Grammatikalisierungsmechanismen bei der Herausbildung repetitiver Verbalperiphrasen in der Iberoromania» la incidència de mecanismes com la metaforització i l'analogia per a la transformació de lexemes verbals en elements gramaticals de repetició que són utilitzats per a la creació de perífrasis verbals. Com a tret distintiu del català, Thiele apunta que és l'únic idioma romànic que compta amb una sola construcció amb verb auxiliar (*tornar*) per a indicar que una acció es repeteix una única vegada. També Pusch s'ocupà dels processos de gramaticalització que donen lloc a perífrasis verbals. En «(Alltags-) Sprachliche Kreativität und Grammatikaliserung diskutiert an Beispielen aus der katalanisch-gaskognischen Morphosyntax», aquest autor descrigué la formació del

perfet perifràstic català com un «temps de passat singular» (Pusch 1997: 285) que s'explicava com el resultat d'un procés de creació lingüística espontània que aparegué per primera vegada als textos escrits del segle XIII i començà a experimentar un procés de gramaticalització que sembla haver-se completat cap a la meitat de la centúria següent. A les perífrasis temporals en català dedicà Radatz l'article «La perífrasis <VADO + infinitivo> en castellano, francés y catalán» (2003), amb el qual provà de demostrar el caràcter netament català de la forma analítica de futur amb el present del verb *anar*. Segons l'autor, aquesta perífrasi, que ha existit en castellà i francès durant segles, s'explica com l'evolució normal d'un procés de gramaticalització que només ha tingut lloc de forma molt tardana en el nostre idioma per causes que poden explicar-se com a motivacions internes de la llengua. Contràriament al que sostenen la majoria dels gramàtics catalans, Radatz afirma que és possible trobar indicis històrics d'aquesta forma perifràstica en el català de diverses èpoques i que la revisió dels quatre estadis d'evolució experimentats per la forma castellana <*ir* + infinitiu> pot ajudar a explicar l'emergència de la construcció paral·lela en català.

Finalment, no podem deixar de banda les aportacions de Steinkrüger, el lingüista que més treballs ha dedicat a l'estudi de la gramaticalització dels verbs catalans. Des de l'aparició de la seua tesi de llicenciatura *Zur internen Entwicklung des Katalanischen während der Decadència am Beispiel des Verbalsystems* (1994), Steinkrüger s'ha aplicat amb diligència a l'anàlisi dels processos de gramaticalització dels verbs auxiliars i copulatius durant l'època de la Decadència. Així, en l'article «Grammatikalisierung von Auxiliaren und Copulae im Katalanischen der Decadència» (1995), que incorporava els resultats d'aquell primer treball acadèmic, l'autor descrigué les diferències tipològiques entre el català contemporani i el medieval a partir dels desenvolupaments que es produïren entre els segles XVI i XVIII en construccions perifràstiques com <*haver* + participi> per a la formació del pretèrit indefinit, <*anar* + infinitiu> per al pretèrit perfet, <*tenir* + participi + CD> amb valor aspectual resultatiu o *estar* com a verb copulatiu. Steinkrüger estudia l'evolució dels valors d'*haver*, *tenir*, *ésser/ser*, *estar* (i els copulatius *romandre*, *restar* i *quedar*), *anar* i de la concordança entre participi i CD en les construccions amb pretèrit indefinit, i determina que en tots els casos s'han operat diferents processos de gramaticalització que, en distint grau, han portat a la dessemantització progressiva d'aquests verbs i l'assumpció de funcions purament gramaticals, dins de perífrasis de diversa naturalesa. Com a principal conclusió, Steinkrüger postula l'existència de tres canals de gramaticalització típics en català: 1) marcador

aspectual > marcador temporal (*haver*); 2) verb locatiu > verb copulatiu (*estar*); 3) verb de moviment > marcador aspectual > marcador temporal (*anar*).

En 1997, Steinkrüger publicà «Zur Grammatikalisierung der *haben*-Verben im Katalanischen», que examinava el procés de gramaticalització dels verbs *haver* i *tenir* en els seus diferents usos perifràstics en comparació amb construccions semblants en francès, italià, romanès i sard. Aquest treball, que reprenia una temàtica iniciada quatre dècades abans per Seifert (1957), demostrava la interdependència existent entre aquests dos lexemes, ja que el desplaçament d'*haver* del seu valor lèxic inicial cap a noves funcions —com la d'auxiliar per a la construcció del perfet i com a morfema lligat per a la formació del futur— sembla haver propiciat l'adopció per part de *tenir* de trets lèxics i gramaticals (temporals i aspectuals) que havien correspost a *haver* des de l'època medieval.

La tesi doctoral que Steinkrüger defensà en 2000 i publicà en 2004 amb el títol de *Das Katalanische in der frühen Neuzeit: Untersuchungen zur Grammatikalisierung von Auxiliaren und Kopulae in Selbstzeugnissen der Epoche* significà la culminació dels seus estudis sobre els processos de gramaticalització dels verbs catalans. En la part principal de l'obra, l'autor analitzà els diferents processos de formació d'estructures amb valor copulatiu, temporal o aspectual a partir de combinacions amb verbs gramaticalitzats: construccions amb verbs copulatius (*ésser/ser*, *estar*, *restar*, *romandre*, *quedar*), perífrasis amb *haver* i *tenir*, variació en l'auxiliar del perfet analític i expressions amb *venir* i *anar* seguit d'infinitiu i gerundi. L'aportació d'aquest autor és rellevant per dues raons: d'una banda, permet traslladar al català un universal lingüístic segons el qual certs verbs —com, per exemple, aquells que indiquen moviment (*anar*, *venir*, *tornar*)— estan destinats a patir un procés de gramaticalització que els farà especialment aptes per a assumir determinats valors temporals o aspectuals, dins de construccions perifràstiques; de l'altra, l'observació dels processos de gramaticalització dels copulatius i els auxiliars des d'una perspectiva diacrònica i a partir d'un extens corpus documental i la comparació amb els processos que s'esdevenen paral·lelament en altres llengües com l'espanyol i el portuguès permet a Steinkrüger d'ubicar tipològicament el català entre els idiomes iberoromànics.

Un últim aspecte de la lingüística textual del català que ha interessat els romanistes alemanys té a veure amb els marcadors oracionals. Es tracta d'un fenomen encara poc estudiat del qual només podem destacar l'article dut a terme per Uhlig en col·laboració amb Piquer «Sobre els marcadors discursius en el relat: una aproximació

contrastiva català/alemany» (2001), que revisa el paper dels marcadors en l'organització discursiva des del punt de vista de la seua utilització en el gènere narratiu. En la part més interessant del treball, els autors defineixen les funcions dels marcadors discursius com a elements d'integració lineal i n'estableixen una taxonomia. L'anàlisi comparada de les partícules que poden fer aquestes funcions en català i alemany fa possible la identificació de quatre diferents tipus de relació atenent a les divergències formals i les variables semanticopragmàtiques del seu ús.

3.1.2 Estudis sobre anàlisi conversacional i llengua oral

Encara que la major part dels estudis alemanys sobre el català oral es concentren en els últims quinze anys, el primer treball que recollí dades sobre la llengua colloquial parlada a Catalunya fou l'obreta de Sponer *Katalanische Mundarten* (1935), un quadernet que reproduïa la transcripció d'una gravació inclosa en una sèrie d'estudis dialectals romànics de l'Institut de Fonètica de la Universitat de Berlín, que deixa testimoniatge de l'enorme interès que l'estudi del català despertà entre els romanistes de començaments del segle XX (cf. Klaiber 1937: 424-434; Kaminsky 1991; Berkenbusch & Bierbach 1997: 124-127). Calgueren gairebé cinquanta anys perquè una altra autora alemanya tornés a interessar-se per l'estudi del català col·loquial.[5] Es tractava de Hartmann (1980), que a l'obra abans esmentada realitzà un estudi pragmalingüístic d'un corpus d'entrevistes sobre el conflicte lingüístic a la Catalunya del Nord. D'aleshores ençà, la recerca a l'entorn de la llengua oral s'ha dut a terme des de molt diversos punts de vista. En 1982, Eberenz revisà en «Diàleg i llenguatge col·loquial al *Tirant lo Blanch*» la parla popular en la literatura i la tradició escrita. Jungbluth hi dedicà una part de la seua monografia sobre el gènere dels llibres de família *Die Tradition der Familienbücher* (1996), que subratllava en aquestes obres la seua representació fidel del llenguatge popular català en una època marcada pel retrocés cultural i el declivi polític. I aquesta mateixa autora es féu ressò de la figura del nunci o missatger en la Catalunya rural del segle XVIII i la pràctica de la lectura en veu alta i la reoralització

5. Cal no oblidar, tanmateix, la publicació de l'article «La discrepància entre la llengua escrita i la llengua parlada. Un problema essencial del català d'avui i de demà» de Haensch l'any 1976, que, si bé no està dedicat, estrictament parlant, a l'anàlisi del català oral, sí té el mèrit d'haver estat un dels primers treballs d'un autor estranger que posà sobre la taula la necessitat de donar un tractament diferenciat a l'estudi de la llengua parlada i analitzar les causes de la variació lingüística derivades dels usos orals.

dels textos escrits en «Die Praxis der Reoralisierung: zur Funktion des Boten im ländlichen Katalonien des 18. Jahrhunderts» (1997).

Una perspectiva més actual de l'anàlisi de la llengua col·loquial en el català contemporani, l'han oferta autors com Wesch, Berkenbusch i Pusch. El primer dedicà dos articles a l'estudi de les diferències entre les formes oral i escrita del català —«Elemente des gesprochenen Katalanisch» (1994) i «Algunes divergències entre el català parlat (o col·loquial) i el català escrit» (2000)— i exposà les principals característiques de la llengua oral destacant, en primer lloc, els trets de caràcter universal que comparteix amb tots els parlars del tronc romànic i, en segon, aquells que són exclusius de la llengua catalana. Per la seua part, Berkenbusch realitzà una aportació realment innovadora a l'estudi de la conversa oral als mitjans de comunicació amb la seua tesi d'habilitació *Hörer beraten Hörer: Gesprächorganisation und Verfahren der mündlichen Textproduktion* (2002). Aquesta obra estudiava la llengua de l'àmbit radiofònic a partir de tres programes d'emissores en llengua espanyola, catalana i francesa, en els quals la interacció es basava en la participació dels radiooients que trucaven per demanar o donar informació sobre els temes proposats. En la part referida al català, Berkenbusch dugué a terme una anàlisi pragmaticodiscursiva del corpus de converses seleccionades de l'espai *La nit dels ignorants* de Catalunya Ràdio, parant esment tant a les característiques del programa, el moderador i els radiooients com a aspectes de l'anàlisi conversacional com ara la construcció del discurs, la distribució de les seqüències, les referències als interlocutors i l'objecte de la conversa, les seqüències metacomunicatives i els silencis en el diàleg. També en 2002, Pusch donà a conèixer el seu article «A survey of spoken language corpora in Romance», on feia un sondeig dels corpus orals dels idiomes romànics. Al breu apartat dedicat a les «llengües iberoromàniques menors» són esmentades cinc obres de referència per a l'estudi del català col·loquial, entre les quals trobem la monografia de l'alemanya Berkenbusch *Sprachpolitik und Sprachbewußtsein in Barcelona am Anfang dieses Jahrhunderts* (1988) i el recull *Katalanisch I. Debats radiofònics «Parlem-ne» (Ràdio Quatre)* (1985) editat per Guàrdia, dins la sèrie «Bielefelder Text-Corpora romanischer Sprachen» («Corpus textuals de les llengües romàniques de Bielefeld»). La darrera aportació de Pusch a l'estudi de la llengua parlada fou «Relative pronoun reduction and resumptive pronouns in spoken Catalan. A corpus-based study» (2006), on donà compte d'aspectes diversos del tractament de les construccions de relatiu en el català oral a partir de l'aprofitament de les dades contingudes al *Corpus de Català Contemporani* (CUB).

3.2 Lingüística de corpus

Els treballs sobre lingüística de corpus del català realitzats als països de parla alemanya segueixen, bàsicament, dues orientacions: d'una banda, l'elaboració i l'anàlisi de corpus informatitzats de la llengua catalana i, de l'altra, la utilització d'aquestes bases de dades per a l'estudi empíric d'aspectes diversos del nostre idioma., dins de la primera tendència se situen un treball de Pusch en què avalua els repertoris lingüístics romànics i catalans —«A survey of spoken language corpora in Romance» (2002)— i un article recent, «Les corpus de linguistique romane en pays germanophones. Bilan et perspectives» (2007), en què, entre altres obres, examina el recull de textos orals radiofònics elaborat per Guàrdia (1985).

Pel que fa als treballs basats en l'aprofitament de la informació aplegada als corpus lingüístics de referència, cal parar esment d'algunes de les obres esmentades més amunt. Entre altres estudis duts a terme mitjançant la utilització d'aquestes bases de dades trobem el de Steinkrüger (2004) sobre la gramaticalització dels verbs copulatius i auxiliars i el de Pusch (2006) sobre la formació de les clàusules de relatiu en la llengua oral, o les recerques efectuades per van Lawick (2001, 2006a, 2007) a partir de corpus lingüístics paral·lels. També Fischer (2005) i Hinzelin (2007) han fonamentat sengles recerques sobre la posició dels pronoms clítics en les llengües romàniques en l'anàlisi de corpus lingüístics diacrònics.

3.3 Lingüística i noves tecnologies

La Romanística alemanya ha analitzat les relacions entre l'estudi del català i l'ús de les noves tecnologies des d'una doble perspectiva: d'una banda, examinant la presència del català als mitjans de comunicació de masses; i de l'altra, donant compte de la utilització de les aplicacions informàtiques i Internet per a l'aprenentatge de la llengua i la cultura catalanes entre els estudiants germanoparlants. Al primer apartat pertanyen treballs com la tesi de llicenciatura de Malsch sobre la norma lingüística en els mitjans de comunicació catalanoparlants titulada *Normierung in den katalanisch-sprachigen Massenmedien* (1991), la monografia ja esmentada de Berkenbusch (2002) dedicada a l'anàlisi pragmaticodiscursiva de les converses telefòniques d'un programa de ràdio i l'article de Wieland «Bidirektionale Grenzüberschreitungen - Jugendsprache

in modernen Kommunikationsmedien zwischen Katalanisch und Spanisch», que explora en la llengua dels joves als mitjans de comunicació a partir de les realitzacions lingüístiques en català i espanyol en mitjans com l'internet o la telefonia mòbil d'un grup de cent quaranta-quatre joves bilingües. Aquesta perspectiva innovadora li permet fixar alguns dels trets característics del sociolecte mediàtic dels joves catalans, com ara la simulació de l'escriptura fonètica, l'existència d'homografies compartides pel català i l'espanyol, el préstec o la creació de formes onomatopeiques i noves abreviatures. En una línia molt semblant, Ebner publicà en 2002 un estudi titulat «Die katalanische Computersprache» sobre el llenguatge informàtic en català, en el qual comparava la terminologia catalana amb la del francès i l'espanyol, i descrivia el procés de formació d'aquesta com el producte d'un moviment creatiu en què han participat en diferent mesura institucions acadèmiques i polítiques, fabricants i distribuïdors de programes informàtics, traductors i usuaris de tot el domini lingüístic.

La popularització de les noves tecnologies i les seues creixents possibilitats d'aplicació a l'estudi de les llengües modernes s'han fet especialment patents en els últims anys. Un dels primers a fer-se ressò d'aquest fenomen fou Lustig, que en 1995 presentà l'article «Internet für Katalanisten» en el qual donava compte dels principals recursos a l'abast dels internautes de, dins i fora dels Països Catalans interessats a conèixer aspectes de la cultura d'aquests territoris. Aquesta primera referència, que no deixava de ser un recull molt breu d'adreces electròniques i servidors per a usuaris que tot just començaven a familiaritzar-se amb l'ús de les autopistes de la informació, trigà poc a trobar contestació. En 1997, Pusch publicà en col·laboració amb Centellas «Katalanisch lernen am Computer», en el qual feia una revisió crítica dels materials informàtics existents —en disquet, CD-rom i en xarxa— per a l'aprenentatge computeritzat de la llengua catalana. A partir de 1999, les publicacions sobre les filologies romàniques i Internet han estat una constant. Entre els principals treballs d'aquestes característiques paga la pena esmentar l'article de crítica bibliogràfica de Pusch «*Internet für Philologen* und *Romanistik im Internet* - Vademecums für den Cyberspace» (1999) i els manuals *Romanistik im Internet* (1999) de Gabriel *et alii* i *Internet für Romanisten* (2000) de Lustig i Tiedemann, que recullen adreces electròniques on l'usuari troba informació sobre la llengua, la literatura, la cultura o els mitjans de comunicació dels països de parla catalana.

Un comentari a banda mereix la tesi de llicenciatura de Lotz *Romanische Sprachen im Internet* (1999a), en la qual l'autora repassa amb rigor les planes web que ofereixen

materials per a l'aprenentatge del català i la consulta de dubtes lingüístics. L'obra inclou un comentari sobre les possibilitats de la utilització del tàndem lingüístic per correu electrònic i el xat com a eina per a l'aprenentatge actiu del català i com a font de dades per a l'estudi de la llengua col·loquial.

3.4 Fraseologia i paremiologia

Si bé la incorporació de la fraseologia i la paremiologia a la lingüística hispànica ha estat molt tardana en comparació amb altres disciplines, l'interès per les combinacions lèxiques fixes és gairebé tan antic com la reflexió científica sobre el llenguatge. En la Romanística alemanya, la primera referència a les frases fetes del nostre idioma, la trobem a l'obra de Gottschalk *Die bildhaften Sprichwörter der Romanen* (1935), que al seu segon volum recull diverses desenes de proverbis populars catalans. Gottschalk analitza aquestes parèmies a partir de la imatge metafòrica sobre la qual estan construïdes i les compara amb altres estructures paremiològiques semblants d'altres llengües. També l'etnolingüista Giese hi féu un acostament, dedicant l'article «Sobre algunes fórmules finals tradicionals de rondalles populars catalanes» (1953) a l'estudi contrastiu de les parèmies amb funció pragmaticotextual de cloenda recollides en les narracions de Joan Amades i de les expressions equivalents en espanyol, italià, albanès, romanès, friülès, gascó i francès. Amb tot, les monografies sobre paremiologia catalana només esdevingueren freqüents a partir dels anys vuitanta. A la fi d'aquesta dècada trobem tres aportacions importants a l'anàlisi diacrònica dels proverbis catalans. La primera fou la tesi doctoral de Lassen *Das katalanische Sprichwort: Literarische Tradition und umgangssprachlicher Gebrauch* (1988), on s'abordava l'estudi de la forma i funció dels proverbis des d'una triple perspectiva: atenent als seus trets prosòdics, sintacticosemàntics i estilístics; a la seua variació formal i funcional; i a la seua funció pragmaticodiscursiva. L'aspecte més innovador d'aquesta obra té a veure amb la identificació del valor comunicatiu del proverbi com a marcador d'estructuració i progressió temàtica de la conversa. L'anàlisi de les funcions pragmàtiques dels proverbis també formà part d'un segon treball d'aquesta autora, «Wer der Gemeinschaft dient, der dient niemandem. Welche Funktionen haben Sprichwörter in Eiximenis *Regiment de la cosa pública*?» (1989), en el qual Lassen avaluà la utilització de les formes populars com a mecanismes argumentatius per part de Francesc Eiximenis en els capítols

proverbials del *Regiment de la cosa pública* i donà compte de les reminiscències en la parla popular d'algunes de les fórmules fixades per la tradició proverbial catalana dels segles posteriors. La tercera aportació d'aquesta sèrie fou l'article «*Proverbia arabum* — Eine altkatalanische Sprichwörter- und Sentenzensammlung» de Mettmann (1989), que contenia l'edició crítica d'un proverbiari català inèdit del segle XIV que aplegava 392 sentències, proverbis i fórmules proverbials de gran interès per a la història de la llengua i la cultura catalana medieval.

L'aportació més recent a la paremiologia catalana, la realitzà Dölen amb la seua tesi de llicenciatura *Die Frau im Sprichwort* (1995), on comparà la representació lingüística de la dona i les relacions de gènere en les tradicions proverbials i paremiològiques italiana, catalana i espanyola.

Els treballs de fraseologia en sentit estricte, és a dir, aquells dedicats a les combinacions lèxiques d'abast inferior a l'oració, han tingut dos diferents desenvolupaments. El primer es troba representat en les obres d'anàlisi contrastiva i traducció de les unitats fraseològiques de Turover i van Lawick; el segon correspon al mètode històric-descriptiu d'Eberenz. La significació del treball de Turover «Übersetzung und kontrastiv-konfrontative Forschungen» (1976) deriva del fet que és el primer intent de traslladar al català les propostes metodològiques de la fraseologia soviètica que llavors començaven a arribar a l'RDA. L'autor realitza un estudi comparat de les locucions prepositives i adverbials del català i l'espanyol contingudes a la novel·la de Terenci Moix *Onades sobre una roca deserta* a partir de la seua equivalència fraseològica i identifica els graus i tipus de correspondències entre les locucions d'ambdues llengües. La traducció dels fraseologismes també ha estat el tema recurrent dels treballs de recerca duts a terme per van Lawick. Entre les seues aportacions fonamentals trobem la seua tesi doctoral, dedicada a l'estudi de les unitats fraseològiques a partir d'un corpus multilingüe basat en diferents versions d'una peça teatral de Bertolt Brecht (van Lawick 2005), la monografia *Metàfora, fraseologia i traducció. Aplicació als somatismes en una obra de Bertolt Brecht* (2006b) i els articles «La traducció dels fraseologismes: uns exemples de Bertolt Brecht» (2000) i «Phraseologie und Übersetzung unter Anwendung von Parallelkorpora» (2007).

Finalment, Eberenz analitzà en «Les locucions verbals en la prosa de Ramon Llull» (1984) una sèrie de fórmules verbals lexicalitzades corresponents al que avui anomenem locucions verbals i construccions amb verb suport, de les quals l'autor subratlla com a trets distintius el caràcter fix i el significat idiomàtic. Crida l'atenció

que en aquest article ja apareguen referències a les qüestions que han centrat el debat entorn de la fraseologia durant tota l'última dècada del passat segle: les locucions com a part de la norma i del sistema de la llengua, l'existència de diferents graus de fixació i lexicalització de les combinacions estables de mots, la gramaticalització, l'especialització semàntica, el significat no composicional i la idiomaticitat.

Ferran Robles i Sabater
Universitat de València

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Berkenbusch, G. (2002) *Hörer beraten Hörer: Gesprächsorganisation und Verfahren der mündlichen Textproduktion*, Tübingen, Stauffenburg.

Berkenbusch, G. & C. Bierbach (1997) «La filologia romànica alemanya i el seu interès per la llengua catalana», *Treballs de sociolingüística catalana*, 13, pp. 123-147.

Brumme, J. (1997 [2007²]) *Praktische Grammatik der katalanischen Sprache*, Wilhelmfsfeld, Egert.

Brumme, J. & E. Bernal (2006) *Übungsbuch zur Katalanischen Grammatik*, Wilhelmsfeld, Egert.

Brummer, R. (1975) *Katalanische Sprache und Literatur: Ein Abriss*, Munic, Fink.

Dölen, Y. (1995) «Die Frau im Sprichwort. Zur sprachlichen Repräsentation der Geschlechterverhältnisse im Italienischen», Katalanischen und Spanischen, Universitat de Frankfurt, tesi de llicenciatura.

Eberenz, R. (1979) «La categoria temporal del verb català i el problema del temps en la dimensió textual», dins *Estudis de Llengua i Literatura oferts a R. Aramon i Serra en el seu setantè aniversari*, vol. 1, Barcelona, Curial, pp. 172-180.

— (1982) «Diàleg i llenguatge col·loquial al *Tirant lo Blanch*», dins L. López (ed.), *Miscelánea de estudios hispánicos*, 1, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 55-67.

— (1984) «Les locucions verbals en la prosa de Ramon Llull», dins J. Massot (coord.), *Miscel·lània Antoni M. Badia i Margarit*, 1, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 9-41.

Ebner, K. (2002) «Die katalanische Computersprache», *Zeitschrift für Katalanistik*, 15, pp. 91-115.

Fernàndez, E. (1997) «50 anys de tesis i tesines sobre temes catalans als països de parla alemanya (1945-1996)», *Zeitschrift für Katalanistik*, 10, pp. 130-159; (2000) 13, pp. 202-205; (2002) 15, pp. 193-194.

Fischer, S. (2005) «The use of diachronic data within the generative framework: exemplarily shown on the basis of Old Romance clitic placement», dins C. Pusch, *et alii* (eds.), *Romanistische Korpuslinguistik*, II, Tübingen, Narr, pp. 387-400

— (2006) «Degrammaticalisation or the historical distribution of the epenthetic vowel in object pronouns», dins C. Pusch (ed.), *La gramàtica pronominal del català*, Aquisgrà, Shaker, pp. 1-25.

Gabriel, K. *et alii* (1999 [2000²]) *Romanistik im Internet*, Bonn, Romanistischer Verlag.

Giese, W. (1953) «Sobre algunes fórmules finals tradicionals de rondalles populars catalanes», *Estudis Romànics*, 4, pp. 235-240.

Gottschalk, W. (1935) *Die bildhaften Sprichwörter der Romanen*, Heidelberg, Carl Winter.

Grüner, N. (2006) «Die Motivation zum Erwerb des Katalanischen bei Deutschsprachigen», Universitat de Passau, tesi de llicenciatura.

Guàrdia, R., ed. (1985) *Katalanisch I. Debats radiofònics «Parlem-ne» (Ràdio Quatre)*, Bielefeld, Universitat de Bielefeld.

Haensch, G. (1976) «La discrepància entre la llengua escrita i la llengua parlada. Un problema essencial del català d'avui i de demà», dins *Problemes de llengua i literatura catalanes. Actes del II Col·loqui Internacional sobre el català*, Barcelona, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 255-274.

Haffmann, K. (1985) «Katalanisch in den Bildungseinrichtungen des Roussillon», Universitat de Hannover, tesi de llicenciatura.

Hartmann, C. (1980) «Der Sprachkonflikt in Catalunya-Nord aus der Perspektive engagierter Katalanisten», Universitat de Frankfurt, tesi doctoral.

Hinzelin, M. O. (2006) «Die neutralen Pronomina *ell*, *això*, *allò*, *açò* und *ço* in unpersönlicher Konstruktionen in diachroner und dialektaler Variation», dins C. Pusch (ed.), *La gramàtica pronominal del català*, Aquisgrà, Shaker, pp. 47-84.

— (2007) *Die Stellung der klitischen Objektpronomina in den romanischen Sprachen: diachrone Perspektive und Korpusstudie zum Okzitanischen sovie zum Katalanischen und Französischen*, Tübingen, Narr.

Hirschmann, F. G. & M. L. Soler, eds. (1988 [1992²]) *Moderne katalanische Erzählungen*, Bonn, Romanischer Verlag.

Huber, J. (1929) *Katalanische Grammatik: Laut- und Formenlehre, Syntax, Wortbildung*, Heidelberg, Carl Winter.

Jungbluth, K. (1985) «Das Katalanische an den Schulen Barcelonas heute», Universitat de Frankfurt, tesi de llicenciatura.

— (1996) *Die Tradition der Familienbücher. Das Katalanische während der Decadència*, Tübingen, Niemeyer.

— (1997) «Die Praxis der Reoralisierung: zur Funktion des Boten im ländlichen Katalonien des 18. Jahrhunderts», *Zeitschrift für Literaturwissenschaft und Linguistik,* 108, pp. 87-108.

— (2005) *Pragmatik der Demonstrativpronomina in den iberoromanischen Sprachen*, Tübingen, Niemeyer.

Kaminsky, A. (1991): «Einige Aspekte der Einflussnahme der deutschen Katalanistik auf die wissenschaftliche Beschäftigung mit dem Katalanischen in Katalonien», *Sintagma*, 3, pp. 13-23.

Katalanisches Kulturbüro (1992) *Katalanische Ortsnamen: Führer des amtlichen Sprachgebrauchst auf den Balearen, in Katalonien und im Land València*, Frankfurt, Domus Editoria Europaea.

Klaiber, L. (1937) «Katalonien in der deutschen Wissenschaft», *Spanische Forschungen der Görresgesellschaft*, 6, pp. 411-435.

Kemmel, N. (2006) «Das Problem der Transfersprache beim innerromanischen rezeptiven Spracherwerb – am Beispiel des Katalanischen», Universitat de Frankfurt, tesi de llicenciatura.

Klein, H. G. & T. D. Stegmann (2000) *EuroComRom – Die sieben Siebe: Romanische Sprachen sofort lesen können*, Aquisgrà, Shaker.

Lassen, R. (1988) *Das katalanische Sprichwort: Literarische Tradition und umgangssprachlicher Gebrauch*, Tübingen, Narr.

— (1989) «Wer der Gemeinschaft dient, der dient niemandem. Welche Funktionen haben Sprichwörter in Eiximenis *Regiment de la cosa pública*?», *Zeitschrift für romanische Philologie*, 105, pp. 313-321.

Lawick, H. van (2000) «La traducció de fraseologismes: uns exemples de Bertolt Brecht», dins V. Salvador i A. Piquer (eds.), *El discurs prefabricat. Estudis de fraseologia teòrica i aplicada*, Castelló de la Plana, Universitat Jaume I, pp. 203-216.

— (2001) «Metaforicitat i traductologia: Anàlisi d'un corpus de traduccions de l'alemany a diverses llengües romàniques», Universitat Jaume I, tesi doctoral.

— (2005) «La metàfora de la vida quotidiana en la comparació interlingüística i en la traducció», dins J. Otal *et alii* (eds.), *Cognitive and Discourse Approaches to Metaphor and Metonymy*, Castelló de la Plana, Universitat Jaume I, pp. 221-235.

— (2006a) «Adquisició de competències lingüístiques per a la traducció: una proposta basada en el treball autònom amb corpus», dins U. Oster *et alii* (eds.), *Towards the Integration of ICT in Language Learning and Teaching: Reflection and Experience*, Castelló de la Plana, Universitat Jaume I, pp. 458-470.

— (2006b) *Metàfora, fraseologia i traducció. Aplicació als somatismes en una obra de Bertolt Brecht*, Aquisgrà, Shaker.

— (2007) «Phraseologie und Übersetzung unter Anwendung von Parallelkorpora», dins Y. Gambier i M. Schlesinger (eds.), *Translation Studies. Doubts and Directions*, Amsterdam, John Benjamins, pp. 281-296.

Lehmann, C. & M. Aguado (1989) «Zur Grammatikalisierung der Klitika im Katalanischen», dins W. Raible (ed.), *Romanistik, Sprachtypologie und Universalienforschung*, Tübingen, Narr, pp. 151-161.

Lotz, B. (1999a) «Romanische Sprachen im Internet: Eine Analyse von medienunterstützten Lernumgebungen zum Autonomen Lernen am Beispiel des Katalanischen», Universitat de Frankfurt, tesi de llicenciatura.

— (1999b), «Katalanischlernen im Internet», *Zeitschrift für Katalanistik*, 12, pp. 109-162.

Lüdtke, J. (1983) «Les exclamatives en catalan», dins E. Roegiest *et alii* (eds.), *Verbe et phrase dans les langues romanes*, Gant, Romanica Gandensia, pp. 57-67.

— (1984) *Katalanisch: Eine einführende Sprachbeschreibung*, Munic, Hueber.

Lustig, W. (1995) «Internet für Katalanisten», *Mitteilungen der Deutsch-Katalanischen Gesellschaft*, 31, pp. 65-70.

Lustig, W. & P. Tiedemann (2000) *Internet für Romanisten*, Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft.

Malsch, U. (1991) «Normierung in den katalanischsprachigen Massenmedien», Universitat de Frankfurt, tesi de llicenciatura.

Messner, D. & H. J. Müller (1983) *Ibero-Romanisch. Einführung in Sprache und Literatur*, Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft.

Mettmann, W. (1989) «*Proverbia arabum*: Eine altkatalanische Sprichwörter- und Sentenzensammlung», *Romanische Forschungen*, 101, pp. 184-207.

Metzeltin, M. (1973) *Einführung in die hispanistische Sprachwissenschaft*, Tübingen, Niemeyer.

Meyer, A. V. (2003) «Sprechakte der Entschuldigung im Sprachvergleich Spanisch-Katalanisch», Universitat de Münster, tesi de llicenciatura.

Meyer-Lübke, W. (1925) *Das Katalanische: seine Stellung zum Spanischen und Provenzalischen, sprachwissenschaftlich und historisch dargestellt*, Heidelberg, Carl Winter.

Müller-Lancé, J. (2003) *Der Wortschatz romanischer Sprachen im Tertiärsprachenerwerb: Lernstrategien am Beispiel des Spanischen, Italienischen und Katalanischen*, Tübingen, Stauffenburg.

Münch, C. (2006) *Sprachpolitik und gesellschaftliche Alphabetisierung. Zur Entwicklung der Schreibkompetenz in Katalonien seit 1975*, Frankfurt, Lang.

Nöcker, K. (2006) «Spanisch versus Französisch als Brückensprache zum Leseverständnis des Katalanischen», Universitat de Frankfurt, tesi de llicenciatura.

Pusch, C. (1997) «(Alltags-)Sprachliche Kreativität und Grammatikaliserung diskutiert an Beispielen aus der katalanisch-gaskognischen Morphosyntax», dins P. Reisewitz (ed.), *Kreativität. Beiträge zum 12. Nachwuchskolloquium der Romanistik*, Bonn, Romanistischer Verlag, pp. 281-292.

— (1999) «*Internet für Philologen* und *Romanistik im Internet* - Vademecums für den Cyberspace», *Mitteilungen des Deutschen Katalanistenverbandes*, 37, pp. 64-67.

— (2002) «A survey of spoken language corpora in Romance», dins C. Pusch *et alii* (eds.), *Romanistische Korpuslinguistik*, Tübingen, Narr, pp. 245-264.

— (2003) «Die *es que/c'est que*-Konstruktion und ihre kommunikativen Dimensionen», dins G. Held (ed.), *Partikeln und Höflichkeit*, Frankfurt, Lang, pp. 295-317.

— (2006) «Relative pronoun reduction and resumptive pronouns in spoken catalan. A corpus-based study», dins D. Pusch (ed.), *La gramàtica pronominal del català*, Aquisgrà, Shaker, pp. 85-117.

— (2007) «Les corpus de linguistique romane en pays germanophones. Bilan et perspectives», *Revue Française de Linguistique Appliquée*, 121, pp. 111-124.

Pusch, C. & E. Centellas (1997) «Katalanisch lernen am Computer: Möglichkeiten und Angebote EDV-gestützter sprachpraktischer Ausbildung», *Mitteilungen der deutsch-katalanischen Gesellschaft*, 33, pp. 5-16.

Radatz, H. I. (1992) *Katalanisch für Globetrotter*, Bielefeld, Rump.

— (1995 [2007[7]]) *Katalanisch Wort für Wort*, Lingen, Rump.

— (1998 [1999[2]]) *Mallorquinisch Wort für Wort*, Bielefeld, Rump.

— (2003) «La perífrasis <vado + infinitivo> en castellano, francés y catalán», dins C. Pusch i A. Wesch (eds.), *Verbalperiphrasen in den (ibero)romanischen Sprachen*, Hamburg, Buske, pp. 61-75.

Reichert, R. (1987 [1996[4]]) *Katalanisch für die Costa Brava und Mallorca*, Munic, Polyglott.

Rempp, A. (1986) «Sprache und Schule in Katalonien», Universitat de Magúncia, tesi de llicenciatura.

Robles, F. (2005) «Les traduccions alemanyes de literatura catalana», *Zeitschrift für Katalanistik*, 18, pp. 215-229.

Röntgen, K. H. (1987 [2000[4]]) *Einführung in die katalanische Sprache*, Bonn, Romanistischer Verlag.

Schlieben-Lange, B. (1971), *Okzitanische und katalanische Verbprobleme*, Tübingen, Niemeyer.

Seifert, E. (1957) «Die Verben *habere* und *tenere* im Katalanischen», *Estudis Romànics*, 6, pp. 1-74.

Sponer, M. (1935) *Katalanische Mundarten*, Berlín, Universität Berlin.

Stegmann, T. D. & S. Moranta (2007) *Katalanisch express: sofort Katalanisch lesen durch Ihre Brückensprache*, Aquisgrà, Shaker.

Steinkrüger, P. (1994) «Zur internen Entwicklung des Katalanischen während der Decadència am Beispiel des Verbalsystems», Universitat de Tübingen, tesi de llicenciatura.

— (1995) «Grammatikalisierung von Auxiliaren und Copulae im Katalanischen der Decadència», *Zeitschrift für Katalanistik*, 8, pp. 35-62.

— (1997) «Zur Grammatikalisierung der *haben*-Verben im Katalanischen», *Sprachtypologie und Universalienforschung*, 50, pp. 329-338.

— (2000) «Grammatikalisierungsphänomene während der katalanischen Decadència», Universitat de Tübingen, tesi doctoral.

Steinkrüger, P. (2004) *Das Katalanische in der frühen Neuzeit: Untersuchungen zur Grammatikalisierung von Auxiliaren und Kopulae in Selbstzeugnissen der Epoche*, Munic, Lincom Europa.

Thiele, P. (1996) «Zur Rolle der Grammatikalisierungsmechanismen bei der Herausbildung repetitiver Verbalperiphrasen in der Iberoromania», dins S. Michaelis i P. Thiele (eds.), *Grammatikalisierung in der Romania*, Bochum, Brockmeyer, pp. 107-121.

Thielemann, W. (1998) «Zum diachronischen Wandel der phorischen Markierung (ϕ-*marking*) beim katalanischen Relativum», *Zeitschrift für Katalanistik*, 11, pp. 120-149.

Turover, G. (1976) «Übersetzung und kontrastiv-konfrontative Forschungen», *Linguistische Arbeitsberichte*, 14, pp. 74-80.

Uhlig, B. & A. Piquer (2001) «Sobre els marcadors discursius en el relat: una aproximació contrastiva català/alemany», dins C. Pusch (ed.), *Katalanisch in Geschichte und Gegenwart*, Tübingen, Stauffenburg, pp. 181-192.

Wesch, A. (1994) «Elemente des gesprochenen Katalanisch», dins A. Schönberger i K. Zimmermann (eds.), *De orbis Hispani linguis litteris historia moribus*, Frankfurt, Domus Editoria Europaea, pp. 309-332.

Wesch, A. (2000) «Algunes divergències entre el català parlat (o col·loquial) i el català escrit», *Zeitschrift für Katalanistik*, 13, pp. 32-57.

Wieland, K. (2005) «Bidirektionale Grenzüberschreitungen - Jugendsprache in modernen Kommunikationsmedien zwischen Katalanisch und Spanisch», dins T. König (ed.), *Rand-Betrachtungen. Beiträge zum 21. Forum Junge Romanistik Dresden 2005*, Bonn, Romanistischer Verlag, pp. 133-147.

Windsheimer, U. (1986) «Kriterien des innerromanischen Spracherwerbs am Beispiel des Französischen und Katalanischen», Universitat de Frankfurt, tesi de llicenciatura.

Ángeles Carrasco Gutiérrez (ed.), *Tiempos compuestos y formas verbales complejas*, Iberoamericana-Vervuert, Madrid-Frankfurt am Main, 2008, 548 pp.

El llibre *Tiempos compuestos y formas verbales complejas* és una obra col·lectiva impulsada per un equip de recerca de la Universidad de Castilla-La Mancha que des de fa alguns anys estudia les categories gramaticals del Temps i de l'Aspecte. La recerca més recent d'aquest grup s'ha centrat en la semàntica i la sintaxi dels temps compostos, i és en aquest àmbit que cal situar el llibre que ressenyem: una obra que pretén mostrar els problemes que planteja la recerca sobre els temps compostos i les solucions que fins ara s'hi han proposat. El llibre conté dotze articles de setze autors de procedència diversa, espanyols i estrangers. Els articles es distribueixen en quatre parts: la primera, de caràcter introductori, tracta l'evolució històrica dels temps compostos, el seu significat, la seva projecció sintàctica i la seva distribució en les llengües contemporànies (*El «invento» románico*); la segona tracta l'origen sintàctic del significat de passat del perfet (*ha cantat*), el significat tempoaspectual dels temps compostos en relació amb el caràcter composicional de l'aspecte gramatical, i la distinció entre els perfets universal i existencial en diverses llengües europees (*Tiempos compuestos y significado tempoaspectual*); la tercera examina el significat i els contextos d'ús del perfet (*ha cantat*) i el passat anterior (*hagué cantat*) en contraposició amb els del passat simple (*cantà*) i el plusquamperfet (*havia cantat*) (*Algunas oposiciones paradigmáticas*); finalment, la quarta part observa les relacions entre els temps compostos i algunes formes perifràstiques de naturalesa diversa (la perífrasi <*ir a* + infinitiu>, les construccions amb verbs modals, i altres construccions) (*Formas verbales complejas*). Les referències bibliogràfiques de tots els articles s'han recollit en un únic apartat de bibliografia al final del llibre.

Els autors tracten problemes lligats a algun o alguns dels aspectes que són objecte de reflexió en la recerca sobre els temps compostos i els temps verbals en general: les seves propietats semàntiques, la codificació d'aquestes propietats, la projecció

dels temps verbals en la sintaxi, la seva evolució històrica, i la seva distribució en les llengües romàniques. En major o menor grau, tots aquests temes apareixen en totes o algunes de les quatre parts de què consta el llibre. En molts casos les perspectives sobre un problema determinat són coincidents, però també hi ha algunes divergències.

El tema més tractat és, sens dubte, el de les propietats semàntiques dels temps compostos. En relació amb aquest tema es discuteix, per exemple, el problema del caràcter temporal o aspectual de l'anterioritat (el valor de perfet). Zagona argumenta que el significat de perfet no pot ser aspectual, atès que els valors aspectuals es generen composicionalment. Altres autors (Carrasco, Martínez-Atienza, Bravo) defineixen l'aspecte com la relació entre el *temps del focus* i el *temps de la situació* (en el sentit de Klein 1992), de manera que la disjuntiva sobre el caràcter temporal o aspectual del perfet ni tan sols no es planteja. El problema de l'ambigüitat entre una interpretació perfectiva i una interpretació de perfet de la forma de perfet (*he cantat*), que es relaciona amb la qüestió més general del caràcter temporal o aspectual del significat perfet, s'explica en canvi com un problema específic de la interpretació d'aquest temps: per a Carrasco i Martínez-Atienza, aquestes interpretacions es corresponen a estructures temporals diferents. En relació amb la discussió més general es troba a faltar en la bibliografia el treball de King (1992), per al qual el valor de perfet pertany a una categoria independent del temps i de l'aspecte, que anomena *orientació*. D'altra banda, l'argumentació amb què Carrasco justifica les dues estructures temporals resta debilitada pel fet que aquesta autora no té prou en compte la funció del «ya» com a operador que lliga E amb R. Finalment, caldria incorporar a aquesta discussió la proposta de García, en aquest mateix llibre, que el passat anterior no expressa anterioritat (ni anterioritat immediata): tot i que es refereix específicament al problema del significat d'aquesta forma verbal, la proposta de García és rellevant per al problema més general de l'estatus de l'anterioritat.

Un altre problema que es planteja és el de la funció delimitadora de la forma de perfet. Entre els autors que consideren aquesta possibilitat hi ha algunes diferències: mentre que Martínez-Atienza opina que el perfet focalitza el límit esquerre de les situacions, Iatridou, Anagnostopoulou i Izvorski afirmen que el perfet focalitza el límit dret, i que l'esquerre és especificat per l'argument de l'expressió adverbial. Aquesta funció no es considera, però, un tret intrínsec del perfet: segons Iatridou *et alii* el que fa en realitat el perfet és establir l'interval temporal en el qual té lloc l'esdeveniment; la delimitació, en canvi, depèn dels trets semàntics i sintàctics dels verbs.

La perspectiva de Kempas és similar: d'acord amb aquest autor, el fet que es focalitzi el principi o el final de la situació depèn del significat lèxic del predicat, que en alguns casos permet que el límit inicial i el final coincideixin. La funció delimitadora dels temps compostos es planteja, també, en relació amb el contrast entre el passat anterior i altres temps verbals (el plusquamperfet i el passat simple): per a Octavio de Toledo i Rodríguez, i també per a García, el passat anterior té una funció delimitadora que no tenen el plusquamperfet i el passat simple. En la discussió d'aquest problema, sembla rellevant prendre en consideració la interacció entre la morfologia perfectiva/imperfectiva del verb auxiliar i el valor de perfet (o anterior) dels temps compostos, tal com ja fan alguns autors del volum.

Una altra qüestió que es discuteix és la possibilitat que algunes formes codifiquin la distància temporal. Aquesta qüestió es planteja en relació, especialment, amb la forma de perfet, que en l'espanyol peninsular i el català està restringida, amb valor de passat, a usos hodiernals; encara que García també parla (per descartar-la) de la possibilitat que el passat anterior codifiqui anterioritat immediata. Trobem la mateixa posició al treball d'Octavio de Toledo i Rodríguez, per als quals l'oposició entre el passat anterior i el plusquamperfet no es fonamenta en la distància temporal. Paral·lelament, Bravo rebutja la idea que la perífrasi <*ir a* + infinitiu> expressi posterioritat immediata, i li atribueix en canvi el valor aspectual prospectiu. La distància immediata a un punt de referència s'ha explicat sovint en la bibliografia com a rellevància en aquest punt de referència (rellevància al present en el cas de la forma de perfet), una idea que rebutgen diversos autors d'aquest volum. Cal dir, però, que els arguments amb què es rebutja aquesta possibilitat no tenen sempre la mateixa solidesa: Carrasco aporta per exemple, entre d'altres arguments, l'ús hodiernal del perfet, en contrast amb el passat simple (prehodiernal), en l'espanyol peninsular —que justificaria la idea que el perfet codifica distància temporal, però no rellevància al present—, però aquesta no sembla una raó rellevant, atès que, com sabem, el perfet i el passat simple tendeixen a confondre's, pel que fa a l'hodiernalitat, en algunes varietats de l'espanyol. L'argumentació d'Iatridou *et alii*, que atribueix el significat universal del perfet a la seva representació morfosintàctica i al modificador adverbial, és més convincent.

Finalment, les propietats semàntiques dels temps verbals s'observen en relació amb el contrast entre formes verbals que tradicionalment s'han considerat oposades: el perfet i el passat simple, el passat anterior i el plusquamperfet. Es pot destacar, en aquesta línia, el treball de Martínez-Atienza, per a la qual el contrast entre el perfet i

el passat simple és de tipus temporal a l'espanyol peninsular i el català, però temporal i aspectual en altres varietats de l'espanyol i el portuguès. Aquesta idea enllaça amb la discussió més general sobre el caràcter temporal o aspectual del valor de perfet, que hem comentat més amunt. També és destacable la idea, defensada per García, que el passat anterior no s'oposa al plusquamperfet, com s'ha dit tradicionalment, sinó al passat simple: el contrast entre aquestes dues formes s'explicaria pel fet que el passat anterior, que només apareix en subordinades temporals adverbials, és una forma no díctica que pren la informació díctica del passat simple al qual se subordina.

Pel que fa a la codificació de les propietats semàntiques dels temps compostos, el problema que es planteja és on es fa aquesta codificació. L'article d'Stowell tracta específicament el problema de la codificació del significat de passat en la forma de perfet; la seva proposta és que el passat no es codifica ni en el verb auxiliar ni en la forma de participi, sinó en la forma de perfet en conjunt. Iatridou *et alii* investiguen com es distribueix el significat del perfet en l'auxiliar i el participi; a més, observen que alguns aspectes del significat del perfet es generen a partir d'elements que són presents en la seva representació morfosintàctica (com ara la funció delimitadora, que, com hem vist més amunt, és aportada per trets semàntics i sintàctics dels verbs i el modificador adverbial). El treball de Bravo sobre la perífrasi <*ir a* + infinitiu> fa un plantejament paral·lel al de les autores anteriors, en el sentit que és el modificador adverbial qui especifica l'interval temporal on té lloc l'esdeveniment, i que, en absència de modificador, l'interval temporal el determina el temps verbal (el present a <*va a* + infinitiu>) o el context.

El problema de la codificació dels significats dels temps compostos enllaça amb el de la seva projecció en la sintaxi. Al costat d'altres problemes, la representació dels temps compostos en la gramàtica es tracta en els articles de Carrasco, Zagona, Iatridou *et alii*, Demirdache i Uribe-Etxebarria, i Poletto, i de manera més secundària en altres treballs del mateix llibre. Carrasco proposa dues projeccions relacionades amb la informació temporal dels temps compostos. Per a Zagona, en canvi, la informació aspectual es codifica en el nivell de l'estructura sublèxica (al nucli); en el nivell de la frase, aquesta informació es projecta a través d'un determinant temporal (Zeid°), i pot ser modificada en funció de l'especificació de nombre dels complements. Iatridou *et alii* situen un nucli funcional que correspon al Perfet per sota del Temps i per damunt del nucli (Im)perfectiu. Demirdache i Uribe-Etxebarria, per altra banda, plantegen la qüestió del lloc que ocupen els verbs modals en l'arquitectura oracional, en relació

amb el temps i l'aspecte. Poletto, finalment, sosté que entre les formes que expressen aspecte terminatiu i les que expressen aspecte continuatiu hi ha una diferència sintàctica: mentre que l'aspecte continuatiu requereix moviment en dues projeccions funcionals adjacents, l'aspecte terminatiu no ho requereix.

En relació amb l'evolució històrica dels temps compostos, trobem articles que exposen idees ben acceptades sobre aquesta evolució (sovint com a introducció a temes més controvertits de caràcter sincrònic), però també treballs que s'ocupen específicament de problemes evolutius. En aquesta línia se situen els treballs de Kempas, en primer lloc, i d'Octavio de Toledo i Rodríguez, en segon lloc. Kempas situa els usos prehodiernals de la forma de perfet a l'espanyol en una fase avançada del procés de gramaticalització del perfet. La proposta d'aquest autor es basa en una discussió coherent de la bibliografia i en una revisió crítica de quatre estudis empírics, que li permeten fer una valoració fonamentada del canvi que descriu. Octavio de Toledo i Rodríguez, per altra banda, atribueixen el declivi del passat anterior a factors estilístics i lingüístics, especialment la tendència en les llengües romàniques a situar les subordinades a la dreta —en contrast amb la llengua medieval, on moltes subordinades se situaven a l'esquerra de l'oració principal—, i la mala integració del passat anterior en el paradigma verbal.

Pel que fa a la distribució dels temps compostos en les llengües romàniques, els problemes que es plantegen tenen a veure en primer lloc amb les característiques morfològiques d'aquestes formes, però també amb la seva distribució contextual. Quant a les característiques formals es tracta la selecció de l'auxiliar (*ser* o *haver*), la concordança (quan n'hi ha) entre el participi i el complement directe, el comportament del verb *tenir* com a auxiliar en alguns casos, i les diferències entre llengües pel que fa al paradigma. Pel que fa a la distribució contextual, es plantegen qüestions lligades al significat dels temps verbals, que hem comentat més amunt. En aquesta línia de treball se situa l'article de Camus, en l'apartat introductori del llibre, encara que altres autors tracten també aquests temes. L'enfocament del treball de Camus és sincrònic i centrat especialment en les varietats estàndard de les llengües. Tanmateix, també es pren en consideració l'evolució històrica, i en la majoria de casos es tenen en compte les diferències entre dialectes diferents de la mateixa llengua. La consideració de les varietats dialectals és, però, poc sistemàtica, i vacil·la entre la variació geogràfica (en la majoria de llengües) i la funcional (que només es té en compte en el cas del francès). La procedència diversa dels autors d'aquest volum genera, com

hem vist, una diversitat de mirades que permet que es puguin mostrar, en un mateix volum, perspectives diferents sobre els temps compostos, tant pel que fa al punt de vista teòric que s'adopta com pel que fa als problemes específics que es tracten, cosa que encaixa plenament amb els objectius de l'edició que hem comentat al principi. Tanmateix, aquesta pluralitat de perspectives genera també un problema freqüent en les obres col·lectives: una coordinació insuficient en els continguts i la terminologia. Aquest problema s'hauria pogut compensar en primer lloc amb un article que mostrés raonadament les relacions entre les diverses propostes del volum: els aspectes coincidents, les explicacions diferents d'un mateix problema (complementàries o contradictòries), etc. Això és el que hauríem volgut trobar en el capítol introductori de l'editora, que, en canvi, és una mirada més, entre totes les altres, sobre els temps compostos. Per altra banda, potser hauria estat desitjable que s'afegís un índex de conceptes al final. El fet que tota la bibliografia s'hagi posat al final del llibre evidencia la voluntat de l'editora d'oferir un material únic i coherent (un llibre que mostri el que sabem sobre els temps compostos), però com acabem de dir aquesta voluntat no es satisfà de manera suficient pel que fa als aspectes formals. En qualsevol cas, aquest és un llibre interessant en els continguts, que aporta informacions aclaridores en relació amb un camp conceptual complex (el dels significats dels temps), i que proposa solucions noves a problemes molt debatuts. Sens dubte, un material que no deixarà indiferents els interessats en el temps, l'aspecte, i la sintaxi i la semàntica dels temps verbals.

Núria Alturo
Universitat de Barcelona

Anna Matamala Ripoll, *Interjeccions i lexicografia. Anàlisi de les interjeccions d'un corpus audiovisual i proposta de representació lexicogràfica*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2008. 472 pàg.

La història demostra que si la ciència avança és per l'interès d'alguns homes i dones a descobrir coses que la resta de mortals podríem pensar que són banals i que no és interessant d'investigar com funcionen. L'àmbit de la lingüística no n'és una excepció. I aquest és el cas del treball que avui ressenyem. El llibre comença amb una cita de Sapir que diu: «les interjeccions són els elements menys importants de la parla». I així han pensat la majoria de lingüistes fins al moment actual.

L'autora d'*Interjeccions i lexicografia* fa un pas endavant fonamental i ingent, contradient la cita, perquè ens presenta una recerca laboriosa i meticulosa sobre el tema de les interjeccions i la seva representació lexicogràfica. No sense raó, aquest estudi, presentat com a tesi doctoral inicialment, va rebre el premi Joan Coromines de Lexicografia i Onomàstica de l'Institut d'Estudis Catalans (2005).

Matamala té la gosadia d'encarar-se a aquestes partícules tan poc estudiades, tant en llengües romàniques com en anglès. Per fer-ho constitueix un corpus de *sitcoms* en català –originalment en català o doblades de l'anglès—, el transcriu i el paral·lelitza, de manera que veu i imatge queden aparellades, monolinguament o bilingüe respectivament, i després n'extreu les interjeccions –i aquest és el seu veritable corpus d'estudi. La mateixa metodologia per conformar el corpus del treball ja és una de les innovacions i dels èxits d'aquest llibre, que suposa un repte en l'estudi de l'anàlisi multimodal de les converses.

Però hi fa altres aportacions. En primer lloc, fa la descripció d'aquestes unitats, vinculada a un doble marc teòric; d'una banda, a la proposta teòrica encetada per Cuenca (1996, 2002), i, de l'altra, a un enfocament pragmaticodiscursiu —amb nocions com l'estructuració i la regulació de la conversa, la modalització i les funcions comunicatives. En segon lloc, Matamala estudia la traducció de les interjeccions al subcorpus de doblatge que ha constituït. En tercer lloc, fa una revisió del tractament que aquestes unitats han rebut a la lexicografia i proposa un prototip per a la seva representació als diccionaris.

D'altra banda, és admirable com l'autora aconsegueix explicar al lector els complexos fenòmens que descriu amb una claredat didàctica i metòdica, pas a pas, capítol a capítol, desengranant tot el complex univers que hi ha darrere les interjeccions.

Per explicar tota aquesta recerca, el llibre es divideix en tres blocs clarament diferenciats, cadascun dels quals podria considerar-se per ell mateix un pas important per a l'estudi de les interjeccions en català. Al primer bloc es presenta l'aproximació teòrica a l'estudi de les interjeccions. Al segon es fa la descripció de cadascuna de les interjeccions seleccionades des de sis punts de vista diferents: la fonologia, l'entonació, la morfologia, la sintaxi, la semanticopragmàtica i l'anàlisi discursiva. Finalment, al tercer bloc, es fa la revisió del tractament d'aquestes unitats a la lexicografia i es presenta el prototip d'aplicació lexicogràfica fruit de la tesi.

Aquests blocs es materialitzen en dotze capítols. El primer, «Introducció», presenta la motivació i l'estructura del treball que ressenyem.

El segon, «Les interjeccions: Estat de la qüestió», explica els molts punts de vista des dels quals es pot abordar la descripció de les interjeccions –des de les gramàtiques, des dels estudis sobre fraseologia, des de monografies i articles de diferents tradicions, des dels estudis pragmaticodiscursius, en propostes basades en l'anàlisi de la conversa i en treballs sobre paralingüística.

El tercer, «Bases teòriques de l'estudi», d'una banda, demostra la utilitat de diverses teories d'arrel cognitivista –basades en el *prototip* i la teoria de la *gramaticalització*– per al tractament de les interjeccions. S'hi anuncia que es farà servir el model de Cuenca com el més coherent i complet per a l'anàlisi d'aquestes unitats, perquè no les considera com a elements secundaris de la llengua sinó com a elements. D'altra banda, es completa aquest model amb la utilització de paràmetres pragmaticodiscursius del tot necessaris per a una anàlisi completa del corpus d'estudi.

El quart, «Aspectes fonològics, ortogràfics i morfològics», descriu les interjeccions catalanes i les angleses aïlladament. D'una banda, se centra en el tractament de les interjeccions *pròpies* –com ara *rai* i *hola*, entre d'altres–, i *impròpies* –*carai*, *bueno*, *aviam*, a mode d'exemple–; tot a partir d'un criteri morfològic que s'explica clarament. D'altra banda, de les interjeccions pròpies n'analitza la forma i l'estructura fonològica, mentre que de les impròpies n'estudia el procés de formació –*gramaticalització*–, seguint la terminologia cognitivista. A més a més en aquest capítol s'aborden aspectes entonatius i es proven d'establir de forma dinàmica els límits entre les interjeccions pròpies i la parallengua, d'una banda, i entre les impròpies i les estructures exclamatives, de l'altra; tot ben il·lustrat amb exemples extrets del corpus d'anàlisi.

El cinquè, «Aspectes sintàctics», descriu tant la possible combinabilitat d'aquestes unitats, bé amb interjeccions –*ostres, gràcies*, *ei, hola*–, bé amb d'altres unitats lingüístiques, com el seu aïllament –unitats que ocupen un torn de parla, com ara *ei*, *eh?*, per al català, o *uhhh*, *really?*, per a l'anglès. Tot això s'acompanya de quadres de freqüències que permeten extreure valuoses conclusions.

El sisè, «Aspectes semanticopragmàtics (I): funcions comunicatives», analitza el valor semanticopragmàtic de cada interjecció. Per això Matamala parteix de les propostes de Jacobson, assumides també per Cuenca, tot i que assenyala que, a diferència de Cuenca, ella creu que algunes interjeccions poden realitzar, a més de les funcions *expressiva*, *fàtica*, *conativa*, *metalingüística* i *representativa*, la funció *poètica*, tot i que en el seu corpus d'anàlisi no hagi pogut trobar dades que ho corroborin. En aquest capítol destaquen algunes conclusions: a) tot i que les interjeccions activin un valor central,

la majoria en vehiculen més d'un; hi ha casos en què la gestualitat i l'entonació tenen un paper important en la doble activació; b) tot i que hi hagi interjeccions homògrafes en català i anglès, aquestes no acompleixen les mateixes funcions ni tenen la mateixa freqüència en ambdues llengües i c) la majoria de les interjeccions són polisèmiques; els valors que s'activen en cada cas depenen del context de realització.

El setè, «Aspectes semanticopragmàtics (II): relacions semàntiques», reprèn la noció de polisèmia, analitzada al capítol anterior, i la de sinonímia. Pel que fa a la polisèmia, Matamala tracta d'establir una classificació, dins les interjeccions del corpus d'anàlisi que li permet parlar d'interjeccions *homònimes* –amb només dues interjeccions *au* i *oi*–, d'interjeccions *monosèmiques* –com ara *aa*, en el cas del català, o *er* i *um*, per l'anglès–; i d'interjeccions *polisèmiques* —la majoria. Pel que fa a la sinonímia, Matamala demostra que, tot i que dues interjeccions puguin compartir una funció comunicativa, no tenen per què ser intercanviables en tots els contextos. Fins i tot hi ha causes pragmàtiques que fan que un emissor n'utilitzi una o una altra en funció del seu interlocutor i del registre en què es realitzi la conversa A més, en aquest capítol Matamala amplia l'anàlisi realitzada per Cuenca (2002), ja que afegeix nous valors a unitats ja descrites en el treball d'aquesta autora i analitza un grup d'interjeccions no descrites anteriorment.

El vuitè, «Aspectes pragmaticodiscursius», toca diversos aspectes relacionats amb la pragmàtica i el discurs: interjeccions; modalització i connectors; interjeccions, rellevància, cortesia i expressivitat; interjeccions i estructuració de la conversa; interjeccions fictícies i espontànies, dins la ficció; i, finalment, interjeccions i gestualitat. Tal com es pot veure, és un capítol temàticament molt ampli, que en algun moment pot fer perdre el fil al lector tot i la didacticitat i esquematicitat amb què l'autora l'enfoca. Som conscients que estructurar aquesta recerca immensa ja deu haver estat prou difícil —i ja hem dit reiteradament que Matamala se n'ha sortit molt bé—, però creiem que, en un treball on cada cosa té el seu lloc, aquest capítol balla una mica, perquè agrupa l'estudi d'un conjunt de fenòmens que tenen en comú que acostumem a ficar-se al sac de la pragmàtica i l'anàlisi del discurs.

El novè, «Aspectes traductològics: Les interjeccions al subcorpus doblat», és el que estudia concretament la relació entre l'original anglès i la versió catalana d'una mateixa comèdia de situació, tenint en compte tots els processos que segueix el guió fins a arribar a l'emissió final —entre els quals hi ha el *procés de traducció*. Amb aquest capítol, Matamala ofereix més pistes per dissenyar el prototip d'aplicació lexicogràfica per a les interjeccions que presenta al capítol onzè.

El desè, «Les interjeccions al diccionari», repassa el tractament que han rebut aquestes unitats en les obres lexicogràfiques. Malgrat que no existeix una tradició que indiqui quins criteris cal aplicar per a l'avaluació lexicogràfica de la representació d'unitats pragmaticodiscursives als diccionaris, Matamala estableix una sèrie de paràmetres per a l'anàlisi i conclou que el tractament que han rebut les interjeccions a la lexicografia és menor i asistemàtic, fet que portarà l'autora a proposar un prototip per a la descripció d'aquestes unitats als diccionaris per tal de millorar-los.

L'onzè, «Proposta d'aplicació lexicogràfica», presenta l'esmentat prototip per a la descripció lexicogràfica d'aquestes unitats –INTCA–, un prototip *pluriaccessible* i *hipermèdia* amb propostes sinonímiques i de traducció, orientat al traductor i al docent de llengua. El que més destaca d'aquesta aplicació és que es tracta d'una eina bilingüe per a les interjecccions, no existent avui per avui. En aquest prototip es pot accedir a la informació a partir de les interjeccions angleses i de les catalanes, a partir de les funcions i a través d'un accés directe. Per a cada entrada es diu quin tipus de funció fa, es presenten possibles variants, s'informa de la freqüència d'ús en ambdós corpus, s'inclouen arxius audiovisuals que permeten comprovar-ne l'ús real en els corpus analitzats i s'especifica la possible combinatòria de la unitat amb d'altres unitats lingüístiques —siguin o no interjeccions. A més, l'aplicació permet accedir a propostes en català per una interjecció anglesa seleccionada. Sens dubte, la proposta que es presenta dóna una solució satisfactòria a les mancances dels diccionaris.

Finalment, el dotzè capítol, «Conclusions», presenta els punts fonamentals del treball realitzat, que es concreten en conclusions sobre la noció d'interjecció, sobre les dades descriptives que es poden extreure del corpus constituït i analitzat i sobre el prototip d'aplicació lexicogràfica proposat.

Tot i que la ressenya podria acabar-se aquí, ens permetem reflexionar sobre alguns aspectes que van més enllà dels elogis merescuts que hem fet al treball.

En primer lloc, voldríem apuntar algunes petites mancances que hem observat en el resultat final del volum. Hi trobem a faltar un DVD, que acompanyava la tesi original, amb els fragments del corpus audiovisual català i el paral·lelitzat català-anglès, que sens dubte permetrien copsar amb més força les interjeccions originals i les doblades, sobretot en el que fa referència als aspectes fonètics, entonatius, paralingüístics i no verbals. Creiem que valdria la pena haver-lo inclòs a l'edició que n'ha fet l'IEC, perquè el llibre fos encara més valuós, tot i que entenem que hi pot haver qüestions de drets d'autor, pel que fa a les *sitcoms*, que ho hagin impedit.

De la mateixa manera, ens hauria agradat que s'inclogués el DVD del prototip proposat per Matamala —que s'incloïa a la seva tesi doctoral. No hi veiem cap problema d'autoria, i creiem que lluiria encara més l'important pas endavant que suposa aquest prototip.

En segon lloc, ens referim a un aspecte de l'estudi sobre el qual valdria la pena seguir treballant. L'ampli corpus d'anàlisi que ha constituït l'autora, un corpus compost per tres episodis de *sitcoms* emeses per Televisió de Catalunya, amb la versió anglesa i la doblada al català, més un corpus de *sitcoms* escrites originalment en llengua catalana –*Plats bruts* i *Jet Lag*–, no garanteix al 100% que els resultats derivats de la seva anàlisi coincideixin amb els que obtindríem si s'analitzessin converses col·loquials en català. Hi trobem a faltar un corpus real de català espontani, on es poguessin estudiar les interjeccions en el seu ús viu, tot i que s'inclou un corpus *sèries de comèdia* catalanes –on s'analitza aquest aspecte–, però creiem que no deixa de ser una oralitat fingida, si més no planificada, que tot i que vulgui acostar-se molt a la llengua col·loquial, no ho és pas. Estem segurs que Matamala també ho creu i que per això al capítol vuit compara els resultats que ella ha extret amb els del treball de Castellà (2001). Malgrat que la comparació dels resultats en ambdós corpus és semblant, creiem que no estaria de més fer el treball expressament per comparar les converses col·loquials amb les *sitcoms* de Matamala. És possible que si s'analitzés un corpus real de converses es validés la hipòtesi assenyalada per l'autora que algunes interjeccions catalanes vehiculen, alhora que d'altres valors semanticopragmàtics, un valor poètic. Des d'aquí animem els analistes de la llengua catalana a seguir el treball de Matamala perquè a partir de les dades que es presenten en aquest volum facin la comparació amb corpus orals de conversa en català, com ja s'ha fet per a l'anglès, llengua en la qual disposem del treball de Quaglio (2009).

Un cop ressenyada aquesta obra, de la qual hem assenyalat la vàlua i a partir de la qual hem fet unes petites reflexions, només ens queda esperonar tots aquells que estiguin interessats en la llengua catalana i en les interjeccions en particular a llegir aquest llibre. Creiem que sens dubte a partir d'ara serà punt de referència no sols per a l'estudi de les interjeccions en català, sinó també per als treballs sobre traducció audiovisual, siguin quines siguin les llengües que s'estudiïn, i per als treballs que es plantegin el tractament que han de fer els diccionaris de les unitats *menors* de la llengua –interjeccions, marcadors discursius, onomatopeies...– entre d'altres.

BIBLIOGRAFIA CITADA

Castellà, Josep M. (2001) «La complexitat lingüística en el discurs oral i escrit: densitat lèxica, composició oracional i connexió textual», tesi doctoral, Barcelona, Universitat Pompeu Fabra, 664 pp.

Cuenca, M. Josep(1996) *Sintaxi fonamental: les categories gramaticals*, Barcelona, Empúries, 314 pp.

— (2002) «Els connectors textuals i les interjeccions», dins J. Solà *et alii* (dir.), *Gramàtica del català contemporani*, Barcelona, Empúries, pp. 3173-3237.

Quaglio, Paulo (2009) *Television Dialogue: The sicom* Friends *vs. natural conversation*, Amsterdam/Filadelfia, Jonh Benjamins Publishing Company, 165 pp.

Carme Bach Martorell
Universitat Pompeu Fabra

Xosé Aviñoa, Eusebio Ayensa, Rosa Cabré, Mireia Campabadal, Carles Garriga, Eulàlia Miralles, *Formes modernes de l'èpica*, Santa Coloma de Queralt, Obrador Edèndum, 2006, pp. 166.

Resultat d'una jornada d'estudi realitzada a la Universitat de Barcelona el 18 de maig de 2007 pel grup de recerca consolidat Aula Carles Riba, *Formes modernes de l'èpica* és un volum de caràcter miscel·lani que aplega sis ponències que tenen com a centre l'anàlisi de l'èpica entre el segle xvi i el xix. Focalitzades, bàsicament, en l'estudi de les obres d'uns determinats escriptors —Joan Pujol, Bartomeu Tormo, Ramon Muns, Francesc Pelagi Briz, Àngel Guimerà, Joaquim Rubió i Ors, i Víctor Balaguer— i compositors —Felip Pedrell i Enric Morera—, el volum permet d'avaluar la continuïtat literària d'un gènere que, com bé és sabut, passà per un procés de transformació progressiva, fins a ésser adaptat, a partir del xix, a la tragèdia romàntica i a l'òpera. El principal mèrit del llibre és, justament, aquest: el de posar en relació la tradició literària desenvolupada en el període modern amb la tradició pròpiament contemporània a partir de la lectura d'unes obres o bé poc conegudes o bé poc estudiades en relació amb el gènere. En contrapartida, però, el volum es ressent del seu caràcter miscel·lani. Per bé que la fragmentarietat és normal en la majoria de publicacions

d'aquestes característiques, el lector segurament hauria preferit que el pròleg hagués establert, si hi són, alguns línies de continuïtat o que n'hagués hipotetitzat algunes conclusions. També lamenta que la darrera col·laboració, centrada justament en un àmbit complementari al literari: el musical, sigui més breu que les anteriors, i no tant en virtut del desequilibri que ocasiona com del fet que la seva curiositat queda menys satisfeta.

Eulàlia Miralles, a «Muses i Fama: notes per a la lectura del *Lepant* de Joan Pujol» (pp. 11-38), estudia aquest poema epicohistoric dividit en tres cants, centrat en la batalla i els seus antecedents i datat de 1573, dos anys després de la contesa. Mentre que en el primer cant s'introdueix una escena al·legòrica on s'explica com les Muses condueixen el poeta a la Casa de la Fama, el segon situa els esdeveniments anteriors a la batalla i el tercer és el que pròpiament la narra. En total, ocupa quasi 1.600 versos. Miralles el contextualitza en el marc de l'interès per l'epopeia en l'àmbit hispànic, i en especial pel tema lepantí, un motiu l'ús del qual començà a ser conreat, en part, amb la composició de Pujol, i n'analitza l'estructura i les fonts. Indica que es tracta d'un poema situat entre la voluntat de «cantar» i de «recomptar [...] fets» (p. 18), és a dir: combinant el pla poètic amb l'històric, amb la qual cosa el relat de l'episodi bèl·lic adquireix una dimensió mítica vinculada a unes posicions ideològiques específiques. És en aquest sentit que, a la justificació religiosa —la victòria és possible gràcies al caràcter sagrat de la batalla, que es demostra en el sentiment d'unitat dels catòlics—, Pujol hi afegeix una defensa aferrissada de la participació dels cavallers catalans en la batalla. Aquesta vindicació es palesa en el fet que el militar català Lluís de Requesens, membre de la flota de Barcelona, hi és tractat com l'home de més categoria i aptituds després del germà del rei Felip II, Joan d'Àustria, l'heroi principal del poema. A més de la lectura historicoideològica, el text autoritza una interpretació al·legòrica amb la inclusió d'imatges referides a l'Anticrist, i que es vincula, en darrer terme, a la representació d'una Espanya esplendorosa, que en el futur governarà el món perquè representa la religió vertadera.

Mentre que, pel que fa a les fonts històriques, s'ha parlat de la influència de les cròniques, els sermons de gràcies i els panegírics en honor de Joan d'Àustria, per a les fonts èpiques, cal referir Ariosto i, com remarca Miralles, les *Caroleidas*, basades, al seu torn, no només en Ariosto sinó també en Virgili i Lucà. L'estudiosa indica, altrament, que diverses de les imatges utilitzades palesen la influència ausiasmarquiana i que en la descripció de la Casa de la Fama, el lloc on Cal·líope mena el poeta, la font és les *Metamorfosis* d'Ovidi.

Mireia Campabadal, a «D'èpica catalana setcentista» (pp. 39-74), ofereix una vasta panoràmica dels poemes èpics conservats escrits al llarg del segle XVIII. I ho fa partint de les contribucions teòriques. L'estudiosa comença parlant d'un context, finals de segle XVIII, on, progressivament, alguns membres de la Reial Acadèmia de Bones Lletres, com Ramon Ignasi de Sans i de Rius, valoren la necessitat de recuperar els autors grecs i llatins pel seu valor intrínsec, ja que consideren l'aportació dels autors clàssics com la base del bon gust en la poesia, i, a la vegada, com la possible alternativa a una il·lustració «reprovable» a causa del menyspreu francès per Espanya. Aquest mateix acadèmic realitzà un treball de 14 fulls sobre l'*Eneida*, presentat a les juntes de 1793 i 1794, en el qual destacava el que ell considerava més important de l'èpica: la moralitat —en el sentit que precisa Campabadal: la «capacitat de donar lliçons als homes», p. 45—, i el desenvolupament d'una acció versemblant i al·legòrica.

Pel que fa a la creació, l'estudiosa destaca que «durant el segle XVIII s'optà més per l'anàlisi de textos, per la reflexió entorn del propi fet poètic i per l'elaboració d'una història literària que no per la producció de noves composicions» (p. 47). No obstant el fet que les composicions de conreu més habitual entre els acadèmics eren els romanços heroics, s'han pogut conservar poemes èpics que pertanyen a les dues tipologies del gènere: la seriosa —èpica seriosa o sacra, i història— i la burlesca. Moltes de les composicions sacres eren llegides durant les acadèmies de la Passió, tenien com a tema central la figura de Jesucrist i adoptaven com a forma mètrica l'hexàmetre. Això no exclou, però, que se'n conservin algunes de tema marià, o bé d'exaltació a la Verge de Montserrat o a la Verge Maria com a patrona dels mercedaris (recuperada pel seu vincle devocional amb Barcelona). Algunes de les composicions eren bilingües i pretenien, d'aquesta manera, situar en un nivell d'igualtat la llengua catalana i la castellana.

Les dues composicions èpiques més conegudes i de més extensió, però, pertanyen al gènere burlesc. La primera és *La gatomàquia valenciana* (1767), de Bartomeu Tormo, una composició en 1.463 versos apariats de sis i deu síl·labes, a través de la qual l'autor critica els vicis de la València de l'època, tot inspirant-se, al seu torn, en *La Gatomaquia* de Lope de Vega. Ambdues obres se serveixen de personatges, procediments i trets de l'èpica per invertir-los i aconseguir, d'aquesta manera, un efecte burlesc, accentuat per la viabilitat de la lectura en clau. La segona és *La persecució dels porcs* (1808), un poema atribuït a Ramon Muns i Serinyà, membre de la Reial Acadèmia de Bones Lletres, on el 1841 el llegí, i publicat anònimament al *Diario de Barcelona* el 1808. Utilitzant el vers emblemàtic de l'èpica —el poema es compon de

84 octaves reials—, la composició explica el fracàs d'una rebel·lió de porcs, als quals els han estat atribuïdes qualitats heroiques (com la força, la constància i la cautela), contra els seus amos, en una línia que, segons apunta Campabadal, podria haver-se inspirat en una font clàssica: la *Batromàquia*, falsament atribuïda a Homer.

Rosa Cabré, a «*Cap de ferro*, de Francesc Pelagi Briz, un poema èpic?» (pp. 75-111), es planteja, un segle després, les possibilitats de formulació de l'èpica partint de l'aportació de Pelagi Briz. L'autora indica, en aquest sentit, l'existència d'una crítica que qüestiona la validesa d'aquest model, tant des del punt de vista de l'adscripció estètica —condicionada pel realisme— com del gènere adoptat —incompatible amb el model del poema breu defensat a finals del XIX—. Si Ariosto es decantava per un poema èpic proper al «romanzo cavalleresco» de «trame avventurose e romanzesche», a partir del XVI les possibles derivacions d'aquest model o bé continuaren basant-se en Ariosto o bé inauguraren, en el XIX, la forma de la novel·la històrica, vehiculadora, segons indica Cabré, d'un «ensenyament sobre la realitat dels fets» (p. 79). La recepció vuitcentista, tanmateix, és desigual. A Catalunya, d'una banda Milà i Fontanals acceptava l'existència d'un «género épico más limitado y modesto, de menor extensión material y de menor ambición poética» (p. 80), mentre que, de l'altra, Josep Yxart, en la crítica a *Canigó*, valorava positivament l'adaptació que Verdaguer fa del gènere, situant-lo a mig camí entre el poema antic i el modern.

Anant a l'estudi d'un cas concret, Cabré se centra en l'anàlisi de *Cap de ferro*, un poema editat pòstumament, el 1889, de valor desigual, ben rebut, segons la crítica de Joan Sardà i Josep Yxart, en relació amb l'actualitat del tema, el vincle amb la realitat i el principi de versemblança interna. Publicada amb el subtítol de «Romans», l'obra està formada per 10.400 versos que expliquen un episodi de la història medieval catalana. Pel que fa al tema, el poema refereix, barrejant la base històrica amb recreacions imaginades lliurement per l'autor, alguns aspectes de la política de Pere el Cerimoniós i, en especial, el contenciós iniciat per tal que el regne de Mallorca, sota el poder del seu cunyat Jaume III, fos retornat a Aragó. La lectura de la imatge del rei Pere, feta des de criteris presentistes, es presta al mateix temps a una interpretació al·legòrica en clau renaixencista, que permet, segons Cabré «ésser una resposta a la situació política i cultural de la Catalunya dels anys vuitanta del segle XIX» (p. 108).

El tractament de l'expedició almogàver a Orient és el centre de l'estudi d'Eusebi Ayensa, «El tema almogàver en la literatura grega i catalana dels segles XIX i XX. Bases per a una nova èpica» (pp. 113-127). Aquest motiu, explica l'autor, és present en la

historiografia bizantina del Vuitcents, especialment després de la unificació de Grècia el 1830, quan la referència als emperadors bizantins és utilitzada per a la consecució del «Gran Ideal» —reconquerir els territoris que havien format part de l'imperi bizantí i, en especial, Constantinoble— i parlar de la resistència del poble grec enfront dels pobles invasors, entre els quals els catalans. Concretament, el tema apareix en tres peces teatrals de base patriòtica: *El darrer comte de Salona* de Spirídon P. Lambros (1870), *El senyor de l'Olimp, Joan el Català* de Marinos Kutuvalis (1873) i *La duquessa d'Atenes* de Kléon Rangavis (1905). Paral·lelament, a Catalunya, els intents renaixencistes de desenvolupar «un relat de gran amplitud, en estil solemne, referit a una gesta nacional amb la qual el poble es pogués sentir identificat» (p. 117), amb una atenció específica al tema almogàver, es justifiquen per la mateixa base historicopatriòtica del moviment i, com destacà Joaquim Molas, per la idea que el gènere de l'epopeia permetia d'immortalitzar un autor i una literatura.

Així, el 20 de febrer de 1841 la Reial Acadèmia de Bones Lletres convocava un concurs per premiar una composició sobre l'expedició catalana a Orient i el 1857 en convocava un altre per a una composició sobre la conquesta de Mallorca. Joaquim Rubió i Ors guanyà el primer premi en la primera convocatòria amb *Roudor de Llobregat ò sia Los catalans en Grècia*, un poema èpic en tres cants, format per 153 octaves reials, que explica les gestes d'un almogàver que participà en l'expedició de Roger de Flor al palau d'Adrianàpolis. L'altre motiu que suscità l'interès de l'èpica històrica durant la Renaixença és la campanya espanyola al Marroc entre 1859-1860, comparada amb l'expedició grega per Víctor Balaguer a *Jornadas de gloria ó los españoles en África* (1860). Al mateix temps, en la convocatòria dels Jocs Florals del mateix any són premiades dues composicions sobre l'expedició marroquina: *A los voluntaris catalans* de Víctor Balaguer i *Los catalans en Àfrica* de Joaquim Rubió i Ors. Aquests poemes susciten, al seu torn, més composicions de temàtica almogàver, poc valuoses des del punt de vista literari i carregades d'anacronismes, com ara *Los almogavars al Parthenon*, de Jaume Collell (segon accèssit à l'Englantina dels Jocs Florals del 1897) i *L'Orientada* (1865), de Francesc Pelagi Briz, feta segons el model del poema llarg.

Carles Garriga, a «L'*Indíbil i Mandoni* d'Àngel Guimerà» (ps. 129-158), estudia el motiu de la romanització en la tragèdia de Guimerà, un episodi que, com passa en bona part de les obres de tema heroic desenvolupades a partir del romanticisme, es basa en la recreació (actualitzada) de fets procedents de la historiografia. En el cas d'*Indíbil i Mandoni*, l'episodi ja havia estat abordat en la tragèdia homònima de Víctor

Balaguer de 1863. Guimerà, per la seva banda, que s'hi havia interessat a causa del seu vincle amb els orígens fundacionals de Catalunya, el tracta en un poema homònim, en alexandrins, premiat als Jocs Florals del 1875. L'obra que el dóna a conèixer, però, és la tragèdia *Indíbil i Mandoni*, estrenada a Barcelona el 13 de desembre de 1917. Basant-se en Titus Livi (*Ab urbe conditia* XXVII-XXIX), el dramaturg afegeix patetisme a l'episodi i n'actualitza determinades actuacions i escenes (fins a arribar a incloure-hi una sardana i uns castells), servint-se, de fet, del poder representatiu i aglutinador del mite, i amb la clara voluntat d'afirmar la continuïtat del poble català i de les seves manifestacions com a tal, tot situant-ne l'origen a l'època grega. El que ens podria sobtar, per bé que no deixa de resultar previsible, atès el context cronològic de la representació, és la filiació «Noucentista» d'algunes identificacions, com ara els pressuposats atributs que ha de tenir una dona arquetípica, identificada amb la terra i la laboriositat. Finalment, Garriga, i en relació amb una polèmica de Valentí Almirall amb el dramaturg del Vendrell, valora positivament la llengua de Guimerà.

La darrera aportació, de Xosé Aviñoa, «El sentit èpic de la música: de Wagner a Felip Pedrell i Enric Morera» (pp. 159-166), analitza la recepció de Wagner a Catalunya, iniciada amb el concert, el maig de 1862, de la *Marxa dels pelegrins* del *Tannhäuser*, tot relacionant-la amb la voluntat de crear una òpera basada en un «sentit èpic» català. Com és sabut, algunes de les manifestacions més significatives d'aquesta recepció, degudament alimentada pel grup dels «Paqueñus» i la creació, el 1901, de l'Associació Wagneriana, són la representació de *La fada* (Sitges, 1897) d'Enric Morera, basada en l'obra homònima de Jaume Massó i Torrents, i, també de Morera, *El comte l'Arnau* (Espectacles Audicions Graner, 1905), *Empòrium* (Liceu, 1906) i *Bruniselda* (Liceu, 1906). Pel que fa a Felip Pedrell, cal destacar l'adaptació d'*Els Pirineus* (1902), de Víctor Balaguer, segons l'estil wagnerià. És de lamentar, però, que Aviñoa no ens proporcioni més dades sobre aquestes obres, tant pel que fa al contingut com a la recepció.

Maria Dasca
Université Paris IV- Sorbonne

Josep Massot i Muntaner, *Escriptors i erudits contemporanis. Vuitena sèrie*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2008. *Menorca, dins el dominó mediterrani (1936-1939)*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2009.

Els dos darrers llibres publicats per Josep Massot i Muntaner vénen a sumar-se al conjunt d'una obra de proporcions ja monumentals a través de la qual ha anat prenent cos un dels projectes intel·lectuals més solvents i ambiciosos de l'àmbit cultural català en l'època actual. La col·lecció d'*Escriptors i erudits contemporanis*, encetada el 1996, arriba a la vuitena sèrie i acumula unes tres mil pàgines de treballs aparentment fragmentaris i dispersos però que, en realitat, han anat construint una interpretació històrica de l'era contemporània en què la qualitat i diversitat de les fonts documentals i bibliogràfiques i el rigor metodològic excel·leixen en conjunció amb una aguda intel·ligència auxiliada per una memòria prodigiosa. La varietat dels treballs aplegats en cada volum no n'emmascara la interrelació subjacent, alhora que cada nou llibre contribueix a completar el programa general de l'obra de l'autor entesa en la seua globalitat. La incorporació de publicacions editades prèviament en altres mitjans, juntament amb estudis inèdits, no respon únicament a la necessitat de facilitar-ne l'accès, ja que es tracta habitualment de publicacions de consulta complicada, com ara, revistes especialitzades o d'estudis locals, edicions institucionals de distribució incerta o erràtica, etc.; tampoc no es tracta només de fer-ne agrupacions significatives que en mostren les connexions, tot i que aquest és un dels principals propòsits. Per sobre d'aquests objectius hi ha encara una manera de gestionar i organitzar la pròpia obra, de contribuir a ordenar el llegat que aporta Josep Massot a la cultura catalana, entès tant a nivell de les aportacions sobre temes i autors com, i això és tant o més important, a nivell de mètode i model. En el capítol XVI d'aquesta vuitena sèrie, l'autor deixa constància de la seua voluntat de «procurar que tots els caps que tinc començats vagin unint-se i agafant sentit» (p. 241). La posteritat dels qui escriuen és, com ja va advertir Fuster, de paper; així, la personalitat intel·lectual de Josep Massot va quedant definida i reflectida en aquest projecte d'obra que creix amb cada llibre i manifesta una coherència que es revela programàtica.

El present volum d'*Escriptors i erudits contemporanis* recull un total de divuit treballs. El primer realitza aportacions complementàries a estudis anteriors sobre les relacions de Jacint Verdaguer i Mallorca. A continuació, tres capítols se centren en diversos aspectes de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, un àmbit de recerca

que ha ocupat gran part de l'esforç investigador de Massot des de l'any 1991; hi destaca, per l'enorme transcendència que té, el complement a l'inventari de l'arxiu de l'Obra, fet a partir sobretot dels materials descoberts en els dos darrers anys en les biblioteques dels hereus Patxot a Suïssa, que ve a sumar-se a la tasca realitzada per l'autor en els inventaris dels anys 1993 i 1994 i a un primer complement de l'any 1995. Els capítols V i VI són dedicats a dues personalitats mallorquines, Antoni M. Sbert i l'arquebisbe-bisbe Josep Miralles i Sbert, que ja havien estat objecte d'extensos estudis anteriors de Josep Massot i que ara es presenten sota forma de síntesi biogràfica. El capítol següent, sota el títol «Història i memòria», ens ofereix una mirada sobre la guerra civil a Mallorca en la qual, però, la distància neutra de l'especialista ha estat substituïda per l'adhesió sentimental d'un jo que s'insereix en el territori i en la comunitat en un text preciós i emotiu que és alhora tota una declaració de principis. Segueix un bloc de capítols centrats en diferents personalitats contemporànies: Nicolau d'Olwer, Joan Fuster, Jordi Sarsanedas, Maria Cardús, Cassià M. Just i Gabriel Llompart. La darrera part del llibre, finalment, l'ocupen un conjunt de treballs més breus que l'autor qualifica de «més conjunturals», però que seria un error considerar de menor importància; l'origen més o menys circumstancial queda en un segon terme davant de, per exemple, l'esbós d'autoretrat intel·lectual que Josep Massot fa a les «Paraules d'agraïment» pel dossier que li va dedicar la revista « Lluc» o la justícia de l'al·legat «En defensa de les publicacions en català».

Com és habitual en l'autor, la represa de treballs anteriors mai no significa la reproducció estricta d'estudis ja publicats; seguint les exigències de mètode a què al·ludíem abans, Massot sotmet el treball a un procés de revisió constant, des d'una perspectiva d'investigació oberta, en construcció permanent. Així, els estudis s'enriqueixen i es matisen amb noves dades, canvien de format, es posen en relació amb nous temes d'investigació o rectifiquen els errors inevitables derivats de fonts i documentació incompletes o parcials. Com diu Massot, «al capdavall, els únics que no s'equivoquen són els qui no fan res» (p. 236).

Menorca, dins el dominó mediterrani (1936-1939), per la seua banda, pertany al tipus d'estudi monogràfic, també conreat a bastament per Josep Massot en desenes de títols. Aquest llibre s'insereix en la que probablement és la línia d'investigació més coneguda i potser també més productiva de Josep Massot: la guerra civil a les Illes Balears, amb una dedicació que supera les tres dècades i que l'autor mateix resumia en un passatge de l'altre llibre seu que ressenyem: «[he] dedicat tantes hores, amb una

passió no gens dissimulada però alhora amb un esforç constant de rigor i d'objectivitat, a resseguir les vicissituds de la cultura mallorquina dels segles XIX i XX, i d'una manera ben especial a mirar de fer llum sobre l'època fins no fa gaire silenciada i considerada tabú de la guerra civil i de les seves tràgiques circumstàncies» (ps. 154-155). La referència a Mallorca de la citació es pot fer extensiva al conjunt de les Balears, com queda ben palès a la bibliografia produïda per Massot. El conjunt d'aquesta producció ha vingut a desterrar un prejudici ben estès en la bibliografia sobre la guerra civil espanyola, segons el qual les Illes Balears hi van tenir un paper completament secundari, gairebé irrellevant per al curs de la Història. Igualment, els nombrosos treballs de Josep Massot han anat aclarint tot de malentesos i d'interpretacions errònies i han anat perfilant els personatges i els esdeveniments d'uns episodis que s'han revelat tan decisius com apassionants; bastarà recordar, com a mostra, els estudis dedicats al desembarcament de Bayo, a Arconovaldo Bonacorsi, l'inefable «Conde Rossi», al cònsol anglès Allan Hillgarth,... En aquesta ocasió, l'objectiu de l'estudi és posar de relleu l'important paper que va tenir Menorca, dins l'escenari polític europeu dels anys de la guerra civil. La posició estratègica que l'illa ocupa en el Mediterrani va esdevenir crucial enmig dels interessos enfrontats d'italians i alemanys, per una banda, i de francesos i anglesos, per l'altra. Els italians, que ja pensaven tenir «drets adquirits» a Mallorca, contemplaven una posterior expansió del seu poder a Menorca com a part dels seus plans imperialistes. Els francesos temien aquest control italià que posava en risc les comunicacions de la metròpoli amb els territoris del nord d'Àfrica, a l'igual que feia perillar per a Anglaterra la circulació entre Gibraltar i Malta. Tot això explica que Menorca es convertís en focus d'un conflicte internacional i en objectiu preferent dels diversos serveis d'espionatge, així com també és la causa principal de la manera com es va produir la capitulació final de l'illa, amb l'aparentment estranya participació del creuer anglès *Devonshire*, i les versions contradictòries i confusionàries que van circular en el seu moment, algunes de les quals s'han arrossegat fins als nostres dies. L'enfocament del tema posa de manifest ben a les clares que els estudis de Massot sobre la guerra civil a les Balears es troben molt allunyats d'una perspectiva «local» (sobretot si s'empra el terme en el sentit pejoratiu equivalent a «mancat d'interès universal») i que el fet de circumscriure territorialment l'objecte d'estudi no representa una restricció en l'abast interpretatiu.

El primer capítol situa les aportacions específiques que desenvoluparà el llibre, dins del context més ampli de la guerra civil a les Balears de forma sintètica i altament

pedagògica; les notes a peu de pàgines permeten, com és habitual en l'autor, connectar aquesta informació necessàriament succinta amb les referències bibliogràfiques —majoritàriament estudis de l'autor mateix— a què el lector interessat pot recórrer per a ampliar-ne la informació. En general, l'aparell erudit contingut a les notes a peu de pàgina constitueix ja en si mateix un estudi crític que exposa contínuament un «estat de la qüestió» o presenta un repertori bibliogràfic precís fins i tot d'aspectes referits de passada en el text. D'aquesta manera, la divisió entre text i notes permet establir diferents nivells (amb més o menys càrrega erudita) segons els interessos del lector, que tant pot ser l'estudiós especialitzat com un públic més general.

La reconstrucció i interpretació dels esdeveniments que van determinar la situació de Menorca durant la guerra civil i les circumstàncies de la capitulació republicana en febrer de 1939 ha estat possible gràcies a la consulta d'una documentació d'altíssim valor històric: a més de molts altres textos i materials publicats, són dues les fonts principals del present estudi, un dossier procedent dels papers del general Enric Puig Guardiola, capità d'Estat Major a Mallorca durant la guerra civil, i els documents continguts a la carpeta «Minorca» conservada a l'*Archivio Storico del Ministero degli Affari Esteri* de Roma. Una part substancial d'aquesta documentació d'accés dificultós o directament impossible que ha servit de base per a l'estudi és lliurada en forma d'Apèndixs en la segona part del llibre, com a complement de l'anàlisi però també amb la voluntat de posar en circulació els materials d'una forma aprofitable per a altres investigadors. En la seua llarga trajectòria com a bon historiador, Josep Massot ha sabut desenvolupar unes estratègies de provada eficàcia per a accedir a la informació que necessitava en cada estudi. La varietat i la qualitat de la bibliografia i de la documentació que fa servir inclouen, només en aquest llibre i a més de les ja esmentades, fonts tan heterogènies com els *Documents diplomatiques français*, el *Boletín del Instituto de Estudios Asturianos*, la *Rivista Aeronautica*, l'*Anuario Militar de España*, els *Documents on British Foreign Policy*, ... A més, la dispersió de les dades no impedeix que l'autor en manifeste un control precís: així, per exemple, és capaç de recordar de la forma més oportuna un detall referit en unes memòries o en un epistolari per un personatge que només té una relació tangencial amb allò que explica. Amb raó afirmava Albert Manent que Josep Massot «treu informació de llocs inversemblants».

El projecte investigador de Josep Massot sobre la història contemporània de les Illes Balears continua obert, en procés de progressió ininterrompuda; al final de *Menorca, dins el dominó mediterrani (1936-1939)*, l'autor sembla anunciar un futur estudi sobre

la situació de Mallorca i Menorca en la II Guerra Mundial que sens dubte aportarà més proves del valor geopolític de les illes en un altre període de confrontació bèl·lica.

Un altre aspecte —i no menor— que destaca en l'activitat intel·lectual de Josep Massot i que queda perfectament reflectit en els llibres que ressenyem és la convicció que la tasca cultural no pot desvincular-se d'una voluntat de servei i d'un compromís ètic fermament mantinguts. En podem veure mostres explícites, per exemple, en l'adhesió militant als ideals fusterians amb què tanca el capítol que dedica a l'escriptor de Sueca o en la forma de plantejar l'administració de la memòria històrica en relació amb la guerra que trobem al capítol «Història i memòria».

A tall d'anècdota, podem referir una petita «entremaliadura» de l'autor, justificada sens dubte per motius d'estètica més que no pas per malícia; es tracta de la incorporació al volum d' *Escriptors i erudits contemporanis* d'un text —«Carlos Delgado i la «llengua balear»— que va publicar amb pseudònim com a carta al director a *Serra d'Or*. Cal dir, això sí, que no n'amaga la procedència.

En uns temps en què domina el coneixement «low cost», en què l'allau d'informació proveïda per internet permet exhibir tantes ignoràncies i maquillar tantes mitges virtuts intel·lectuals, el mestratge de Josep Massot se'ns revela més necessari que mai.

Carme Gregori
Universitat de València

Frederic Barberà, *Baltasar Porcel o l'òptica aberrant sobre el món. Prosa de ficció (1958-2004)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2007, 224 pp.

La història d'aquest estudi, com ens indica el mateix autor al pròleg i l'epíleg, resulta ben curiosa. Al començament havia de ser un llibre en anglés, adreçat al públic dels Estats Units d'Amèrica, on es coneixen algunes novel·les de Baltasar Porcel, sobretot en ambients universitaris, i en especial pel fet que el jurat de The Critics' Choice va incloure *Cavalls cap a la fosca* entre les millors vint-i-cinc novel·les traduïdes en aquell país l'any 1995 (p. 18). D'acord amb aquest plantejament, Frederic Barberà es proposava de «donar-hi a conèixer críticament la prosa de ficció [de Porcel] en els seus valors més exportables, més universals» (p. 9). Per raons que no cal comentar ací, aquest projecte no va reeixir, i l'autor es va decidir a publicar-lo primer en català,

sense tancar la porta a una versió anglesa posterior. Finalment, gràcies a l'interés de Josep Massot i Muntaner (p. 207), Publicacions de l'Abadia de Montserrat el va editar.

A pesar de les transformacions operades, el llibre que tenim a les mans constitueix una proposta coherent i sòlida que permetrà aprofundir notablement en el coneixement de la trajectòria narrativa de Baltasar Porcel. Com a conseqüència de l'esperit inicial que l'animava, Frederic Barberà es distancia de l'objecte d'estudi i adopta una perspectiva de conjunt en què allò més important és el treball directe dels textos. Així, tot i que des del començament mostra la seua sintonia amb aquells que afirmen que «Porcel és possiblement el millor prosista viu en llengua catalana» (p. 9), té l'encert de no deixar-se endur per valoracions subjectives i, gràcies a l'èmfasi posat en l'anàlisi textual, l'estudi assoleix un altíssim nivell de rigor i sistematicitat.

També cal destacar, en aquest sentit, la disposició metòdica del llibre. En primer lloc trobem un llistat d'abreviatures que, una vegada immergits en la lectura de l'obra, ens permetran seguir fàcilment a quins contes i novel·les pertanyen les diferents citacions. A continuació, com a complement d'aquest llistat, trobem les referències de les edicions que ha treballat l'autor, que són, al seu torn, les més accessibles per al lector contemporani. Veiem, per tant, que des de les primeres pàgines es pretén que el volum siga manejable per al lector. Tanmateix, podem trobar a faltar un llistat bibliogràfic final en què es consignen els diferents articles i estudis que Barberà té en consideració, i que apareixen citats a peu de pàgina. A pesar del desig manifest de l'autor de limitar l'aparell crític per «donar prioritat a l'anàlisi textual», la consistència d'aquest aparell justificaria sobradament la inclusió de la bibliografia.

Després d'aquests llistats inicials, trobem uns «Mots preliminars» (pp. 9-11) que descriuen breument la gènesi del llibre i en resumeixen l'estructura i el propòsit. L'«Epíleg» (pp. 207-222), des d'una perspectiva més analítica i no tan expositiva, complementa aquesta secció i ofereix una lectura personal de l'obra per part del mateix autor.

Just abans de l'epíleg, trobem la transcripció d'una llarga conversa amb Baltasar Porcel (pp. 179-205). Cal destacar l'encert de situar aquesta entrevista en l'últim tram del llibre, ja que no interfereix en l'esquema argumentatiu de l'estudi, ni predisposa el lector a cap interpretació prèvia. Això no vol dir, tanmateix, que estiguem davant d'un apèndix merament il·lustratiu o documental; ben al contrari, per mitjà de notes al peu i altres aclariments, Barberà remet en diversos moments a l'entrevista, en la mesura que aquesta ajuda a exemplificar, matisar o reforçar allò exposat.

Al marge d'aquests capítols perifèrics, el cos de l'estudi s'estructura en cinc parts. En la primera («La recepció de Baltasar Porcel fora de l'àmbit català», pp. 13-23) es fa explícita la motivació original del llibre. Això no implica, ni de bon tros, una minva d'interés per al lector català, ja que té la possibilitat de constatar de quina manera arriba una part de la literatura catalana a uns altres àmbits culturals, particularment l'anglosaxó, però també el castellà i el francés. Com suggeríem al començament, les obres que més han cridat l'atenció de la crítica són, a banda de les més recents, dues novel·les clàssiques de l'autor, *Difunts sota els ametllers en flor* i *Cavalls cap a la fosca*.

Una de les primeres idees subratllades és «la poca permeabilitat del món literari anglosaxó a les obres procedents d'altres cultures» (p. 18). Encara que no s'hi aprofundeix, no es tracta d'una qüestió menor, entre altres raons perquè, una vegada s'ha produït una certa permeabilitat, la crítica es veu obligada a classificar l'obra d'acord amb gèneres o llocs comuns que resulten fàcils de reconéixer. Sense discutir l'avinentesa de l'etiqueta, considerar que *Cavalls cap a la fosca* és una novel·la del gènere «gothic», pot semblar un pèl extravagant al lector i al crític català, poc habituat a l'ús d'aquests termes, molt més freqüents en el món anglosaxó.

Pel que fa a dos àmbits culturals molt més pròxims, el francés i el castellà, destaca la preocupació de la crítica per la identitat cultural de l'autor i les implicacions que això té en la seua obra literària. Convé constatar, una vegada més, els problemes de la crítica literària espanyola per encabir en els seus esquemes la trajectòria de personalitats com Porcel, amb una producció narrativa sòlida en català i una intensa col·laboració periodística en castellà —allò que Barberà anomena, oportunament, «recepció amb reserves» (p. 20).

Després de recapitular les valoracions que, des dels àmbits esmentats, s'han fet de l'estil de Porcel, l'estudi, durant tota la segona part («Fets d'estil», pp. 25-65), se centra precisament en aquesta qüestió i s'esforça a «definir el caràcter» de l'obra narrativa de l'autor mallorquí. A partir d'una reflexió de Pere Gimferrer, Frederic Barberà formula la idea fonamental del llibre, l'autèntica columna vertebral de la seua argumentació, anunciada ja des del títol: «Porcel no actua sobre l'anècdota, sinó sobre fets d'estil que determinen una òptica aberrant» (p. 27). La noció d'«òptica aberrant» és, sense dubte, la pedra de toc del treball que tenim a les mans i representa, a més a més, una interessantíssima clau de lectura per a repensar l'obra de Porcel en el seu conjunt. Així, Barberà demostra que, des de *Solnegre*, la seua primera novel·la, Porcel fa servir recursos diversos, com ara l'exageració, per a oferir una visió deformada de les coses,

una visió que, en lloc de representar la realitat, «recrea l'ambigüitat del món». En molts casos, aquesta recreació es produeix gràcies a la introducció d'elements plàstics, sovint vinculats amb referents pictòrics reals. Però més enllà d'aquests mecanismes, la selecció d'esdeveniments i objectes en la narrativa de Porcel es basa, en gran mesura, en el desig d'expressar la força d'un món en què «tot cobra vida» (p. 44). La violència que es desprén d'aquest èmfasi és un dels seus trets més característics, i alhora més complexos, entre altres motius perquè és una violència lligada al vitalisme i l'individualisme de molts dels seus personatges.

En la mesura que sovint el narrador també presenta aquestes característiques, Barberà dedica la tercera part del llibre a l'estudi d'aquesta qüestió («Perspectiva narrativa», pp. 67-117), perquè és precisament la que defineix l'òptica aberrant a què ens referíem més amunt. Cal recordar, tanmateix, que es tracta d'un mecanisme que, com ja hem dit, opera sobre fets d'estil, i no sobre estratègies narratives especialment cridaneres. En aquest sentit, Barberà esmenta en més d'una ocasió una declaració de Porcel a l'entrevista, en la qual «reconeix que no ha trencat motllos en el camp de l'experimentació narrativa» (p. 85). El que importa —i aquesta és una de les aportacions més interessants de Barberà— és la manera com aquests fets d'estil prenen forma per ells mateixos i resulten significatius per al lector en un joc d'exageracions i ironies que qüestionen, també, el mateix discurs del narrador. Aquest qüestionament demana un esforç per sobreposar-se a la presència aclaparadora del narrador i relativitzar la visió aberrant que projecta sobre la realitat presentada. Val a dir que, com el mateix Barberà constata en diversos moments, aquest esforç pot ser notable quan trobem, sobretot a partir d'*El divorci de Berta Barca*, «l'adopció per part dels narradors de posicions èticament reprovables» (p. 107). El contrast entre la realitat exposada i l'actitud del narrador adquireix una força dramàtica comparable a pel·lícules com ara *The Clockwork Orange*, de Stanley Kubrick, o la major part de la filmografia de Buñuel. Si bé podem discrepar del paral·lel amb l'obra del director de *Viridiana*, l'argumentació de Barberà serveix per recordar uns altres casos de propostes artístiques difícils d'assumir, precisament, per l'òptica aberrant projectada sobre el món que representen.

La representació del món o, millor dit, la recreació literària de la seua ambigüitat, és el tema de la quarta part del llibre («Realitat i ficció», pp. 119-156). Resulta ben interessant l'acurada anàlisi dels referents reals que, ara i adés, trobem en les novel·les de Porcel. A banda dels llocs i les persones que apareixen de manera explícita (Andratx, Barcelona, Joan March, Llorenç Villalonga, etc.) o implícita (el cas de Josep Marsà/Juan Marsé és ben representatiu), cal destacar la reconstrucció que Porcel fa d'ell ma-

teix com a personatge literari. En aquest punt, Barberà introdueix l'element al qual dedicarà l'últim capítol del llibre: allò que, a partir d'una expressió de Joaquim Molas, podem anomenar «el mite d'Andratx» («Recerca de les essències: memòria i història», pp. 157-177). Al marge d'altres consideracions sobre els recursos de reconstrucció de la memòria, resulta molt interessant l'enfocament que Barberà dóna a aquesta qüestió, en la mesura que «el món d'Andratx», fins i tot en aquelles obres que no s'hi ubiquen, alimenta gran part de la seua narrativa (p. 220) i la dota d'un valor elegíac que contrasta —o es complementa— amb el vitalisme aparent que la caracteritza.

La interpretació que Frederic Barberà fa de la narrativa de Baltasar Porcel representa un esforç ambiciós i reeixit per analitzar-la d'una manera coherent i global, que, sense menystindre les diferents valoracions crítiques anteriors, es basa en la lectura i l'anàlisi atenta de les novel·les i els contes que l'autor mallorquí va publicar entre 1958 i 2004. Deixant de banda les coincidències o les dissensions que els aspectes concrets d'aquest exercici poden despertar, cal reconéixer que es tracta d'una aportació important al coneixement de la literatura catalana actual. Com se suggereix veladament en les pàgines finals, seria desitjable que nous treballs completaren, des d'angles diferents, la línia encetada per aquest estudi.

Gonçal López-Pampló
Universitat de València

Foguet, F. i Sansano, B. (eds.) (2008), *Teatre, passions i (altres) insolències. Lectures sobre la dramatúrgia de Manuel Molins*, València, Universitat de València, Col·lecció Teatro Siglo XXI, 466 pp.

El volum *Teatre, passions i (altres) insolències. Lectures sobre la dramatúrgia de Manuel Molins*, editat per Francesc Foguet i Biel Sansano i publicat a la Serie Crítica de la Colección Teatro Siglo XXI de la Universitat de València, recull les diverses participacions en el I Simposi internacional d'arts escèniques que es va celebrar a la Universitat d'Alacant entre els dies 9 i 11 de novembre de 2006. Aquest Simposi, creat amb la voluntat d'erigir-se en un nou punt de trobada dels investigadors teatrals i en una plataforma d'intercanvi, actualització i divulgació de coneixements sobre les arts escèniques, dedica la seua primera edició al dramaturg valencià Manuel Molins. Com assenyalen els editors, la condició «excèntrica» respecte als corrents actuals que presenta

l'obra de Molins sovint l'ha allunyat del debat teatral imperant, de manera que els organitzadors del Simposi han optat per revisar una obra, la molinsiana, insòlita per la seua originalitat i el seu compromís militants.

Els ressons fusterians del títol del Simposi i d'aquesta publicació entronquen amb la voluntat compartida tant per Fuster com per Molins de fer servir la passió i la insolència com els estendards de dues veus que, per camins diferents, s'han enfrontat a l'homogeneïtzació del pensament establert, en consonància amb les tendències més heterodoxes del pensament contemporani. Així mateix, aquest volum reuneix aportacions d'estudiosos del teatre ben diversos (acadèmics, crítics i dramaturgs), tant de l'àmbit cultural català com de fora, que han elaborat petits assajos que parteixen de perspectives i metodologies eclèctiques, tan eclèctiques com ho és el mateix objecte d'estudi. És així com aquests escrits constitueixen un ventall d'acostaments diversos però complementaris a la dramatúrgia de Molins per tal d'abordar la seua heterogeneïtat estètica, indissociable del seu compromís ètic.

Ricard Salvat és l'encarregat d'obrir el volum amb «A propòsit, amb certa mala consciència, del teatre de Manuel Molins», un article que analitza l'obra molinsiana a la llum del pensament filosòfic. Salvat comença remarcant que a la base de la producció dramàtica de Molins hi subjau l'aposta per mantenir-se com una veu independent de modes o corrents passatgers que treballa per oferir un discurs elaborat sobre temes essencials de la contemporaneïtat. Des d'aquesta premissa, Salvat analitza les diverses concrecions del discurs molinsià tot agrupant-les en diversos àmbits d'interés amb imbricacions filosòfiques i estètiques comunes. En primer lloc, tot seguint Heidegger, destaca la fusió entre pensament poètic i pensament filosòfic a l'obra molinsiana. Així doncs, *Trilogia d'exilis* incorpora les troballes de pensadors fronterers (Nietzsche, Rimbaud i Verlaine, Wittgenstein), tot elaborant un complex, alhora que lúdic i de gran potència teatral, discurs sobre les limitacions del pensament de la modernitat, basat en l'ordre i les oposicions binàries (bé/mal, ànima/cos, conscient/inconscient…), per tal d'escenificar la tendència de l'ésser humà, com tot sistema, cap al caos.

D'una altra banda, Salvat considera d'especial interés resseguir els jocs teatrals que apareixen a la producció de Molins, especialment, aquells que parteixen de reelaboracions molinsianes del món shakespearià. Novament, la relació que s'estableix entre l'obra de Shakespeare i la de Molins és una relació crítica, a partir de la qual Molins, profund coneixedor de l'univers shakespearià, reescriu i reelabora temes, arguments i motius del bard per tal de bastir els seus llenços plurals, polivalents i problemàtics. També Sharon Feldman estudia en aquest volum la reescriptura dels

referents shakespearians a *Una altra Ofèlia* de Molins, una peça bastida sobre una estructura espaciotemporal en què passat i present s'interseccionen, una estructura que potencia la fluïdesa dels referents, personatges i motius shakespearians que Molins fa servir per elaborar un discurs propi.

Finalment, Salvat analitza la part de la producció molinsiana que duu a terme una reflexió específica sobre la Història i, en concret, sobre la barbàrie que acompanya la història de la humanitat, tot centrant-se en peces com *Centaures* i *Ombres de la ciutat*. En línia amb Foucault, la reflexió sobre el poder en aquestes i altres peces de l'autor va més enllà de les referències a les institucions que ostenten o han ostentat el poder per considerar aquest poder com «una xarxa extensíssima que tempta tothom», des dels governs fins els pares, per exemple. Així doncs, aquestes obres s'articulen des del personatge coral, que multiplica les perspectives amb què s'aborda el tema de cada peça i en reforça els significats. Amb l'anàlisi d'aquestes peces i de les anteriors, tot subratllant-ne la dimensió filosòfica, Ricard Salvat tracta explícitament d'homenatjar un autor de gran «adultesa expressiva» l'aportació teatral del qual «és tan important que no podem deixar per més temps que no ens representi nacionalment i internacionalment».

També és un article panoràmic «Manuel Molins: poètica oberta» de Francesc Foguet, que analitza la producció molinsiana sota la premissa que aquesta respon a la voluntat de l'autor d'experimentar, d'indagar sobre temàtiques i formes dramatúrgiques diverses, en definitiva, que respon a les demandes d'una «poètica oberta». Molins ofereix una obra que es mostra, doncs, com un ens en contínua reescriptura i reinvenció que fuig dels esquematismes i reduccionismes i que treballa amb la complexitat, a partir de principis d'indeterminació i implicitació. Aquestes premisses ofereixen al lector/director/intèrpret un paper actiu en el procés col·lectiu i complex de creació de significats a la literatura i, sobretot, al teatre; un procés a través del qual «s'escruta la complexitat del real per revelar-ne el potencial alliberador».

Una altra característica de la complexitat de la «poètica oberta» de Molins és la convivència de codis presents a la seua obra. En primer lloc, pel que fa al text en si, Lluís Meseguer reflexiona sobre el fenomen de la intertextualitat a una obra, la de Molins, rica en citacions i reescriptures acurades i rigoroses de textos de tots els temps i de tots els gèneres. Aquest rigor el contraposa Meseguer a la banalitat que detecta en gran part l'escriptura teatral contemporània pel que fa a la incorporació d'intertextos, i també pel que fa a l'ús de la llengua. La barreja de codis lingüístics (oral/escrit, estàndard/dialectal, varietats diastràtiques, llengües diverses…) és també

una constant a l'obra de Molins però, de nou, una constant que parteix d'una reflexió meticulosa sobre l'ús, la norma i el futur del valencià. Finalment, Meseguer també remarca la diversitat de recursos visuals i sonors que s'entreteixeixen amb aquest text tot formant un *tot*, *obert*, *expansiu* i *excèntric*.

Ex-cèntric —com a allò que se situa al marge de l'establert per treballar per noves propostes— és un dels adjectius amb que s'ha definit la producció molinsiana. Ex-cèntric era també Joan Fuster en la seua voluntat de cercar una ètica, una cultura nova per a cada nova societat. Martí March, a «Fuster & Molins: en carn viva», ressegueix la presència de Fuster a la vida i a l'obra de Molins des dels primers llaços d'amistat que establiren, al projecte comú de reflexió sobre la identitat col·lectiva i de redreçament del futur i, especialment, a la peça de Molins sobre Fuster: *Paraules en carn viva*. L'obertura i polivalència del teatre de Molins entronca amb la passió per l'assaig i l'experiment de Fuster a l'hora d'analitzar i comprendre el món que l'envoltava. L'obertura i l'assaig són les eines metodològiques emprades per bastir una nova cosmovisió que, des de la permanent provisionalitat, siga capaç d'aprehendre la complexitat i reivindique la carnalitat de paraules, de cossos, com la manera més sincera, més humana d'adreçar-se als altres.

Una de les facetes d'aquesta carnalitat és, precisament, el dolor. Isabel Marcillas, a través de la seua revisió del turmentat imaginari femení en el teatre de Molins, anuncia l'estudi de Núria Santamaria, «Polivalències del dolor en el teatre de Manuel Molins», que profunditza en les imbricacions temàtiques, estructurals i ètiques que implica el tractament del dolor a l'obra molinsiana. Així doncs, Santamaria ressegueix una de les bases de la dramatúrgia de Molins: l'exploració del dolor com a contrapartida inevitable del plaer, com a fet intrínsec a la condició humana, combatut tant per la moralitat judeocristiana (que castiga amb dolor el pecador) com pel cientifisme reduccionista (que equipara el dolor amb la matèria, la natura). Tanmateix, aquesta radiografia del dolor es revela sovint a partir de d'una comicitat lúdica i mordaç, i serveix per a apel·lar a la capacitat de comprensió i solidaritat de l'espectador davant les violències que el món actual cerca d'anestesiar.

Gran part de les aportacions dels diversos estudiosos que han participat en aquest volum parteixen de la indissociabilitat de tots els materials presents als textos de Molins per tal d'oferir una visió completa de cada peça i del conjunt: els diversos recursos estètics funcionen per a vehicular uns posicionaments ètics, la filosofia adquireix el seu sentit últim a través de la forma poètica. Els significats, des de les propostes de les teories de la complexitat, sorgeixen de la consideració d'una multiplicitat de factors

i agents i són sempre provisionals, en tant que variables. És així com, si es fa un pas més enllà, com assenyala Maria Josep Ragué-Arias a «Mites i mites en el teatre de Manuel Molins», la fusió d'ètica i estètica a l'obra de Molins adquireix una qualitat mítica en la mesura que proposa noves estructures de pensament, nous significats que, paradoxalment, lluny de presentar-se com a veritats absolutes constitueixen camins en permanent construcció.

Una vegada plantejats els eixos principals de la dramatúrgia molinsiana, aquest monogràfic es completa amb altres aportacions d'indubtable interés que reflexionen sobre les peces breus del dramaturg (Jordi Lladó); sobre peces en concret com *Dyónisos* (Enric Ciurans); sobre l'anàlisi d'una proposta escènica de *Dansa de Vetlatori* (Ramon Rosselló) i de *Ombres de la ciutat* (Josep Lluís Sirera); sobre les seues versions de peces de teatre contemporani (Magí Sunyer); sobre el procés de traducció i posada en escena de *Tango* de Molins (Dominic Keown); sobre la proposta dramàtica molinsiana vista per un altre dramaturg (Albert Mestres); i sobre l'actualitat de Molins, dins el panorama teatral francés (Irène Sadowska). Les conclusions a què arriben continuen perfilant la imatge del l'obra del dramaturg com un producte elaborat amb cura, rigorós, fruit d'una profunda reflexió i, sobretot, de gran potència teatral.

A les paraules de Manuel Molins, a l'entrevista que posa punt i final al volum, se senten els ecos de totes les apreciacions que els estudiosos que han participat en aquest monogràfic. Parla de la seua ex-centricitat, que sovint també l'ha allunyat del panorama teatral establert de l'àmbit germà de Catalunya; de la seua polivalència, de la convivència de codis, en cerca d'un model deliberadament caòtic, complex de percepció de la realitat; de la sàtira i el riure com a eines amb què enfrontar-se a les estretors imposades per l'autoritarisme; del mite com a font de revelació de la profunda de nosaltres mateixos i de nostra societat. Davant l'exercici de reflexió sobre l'estructura, els significats i la funció de la dramatúrgia de Manuel Molins que s'ofereix des de les pàgines d'aquest volum, un exercici sense precedents que cerca redreçar certes ex-centricitats, aquest confessa que: «em proporciona una certa ironia i distanciament de mi mateix, un retrat del que me'n puc rifar, alhora que m'empenta a nous compromisos i responsabilitats. En una paraula: em fa sentir un mort més viu que mai. No sé si podré estar a l'alçada, però m'hi esforçaré».

Anna Marí Aguilar
Doctora en Filologia Anglesa
CRIT (Companyia de Recerca i Innovació Teatral)

Anna Alberni (ed.), *Speculum al foder*, Girona, Vitel·la, 2007, 137 pp.

Aquest complet volum, a cura d'Anna Alberni, investigadora ICREA Júnior a la Universitat de Girona i membre de l'Institut de Llengua i Cultura Catalanes, omple el buit que existia en l'edició de textos catalans medievals pel que fa a una obra tan extraordinària a nivell europeu com és l'*Speculum al foder*, el text de la qual, deixant a banda l'exquisida edició de bibliòfil de Ramon Miquel i Planas (1917) i algunes traduccions divulgatives al català, francés i castellà, era només accessible en les edicions de Teresa Vicens (1978) i de Michael Solomon (publicada per The Hispanic Seminary of Medieval Studies de Madison el 1990); i era mancada fins ara d'una edició filològica escaient com la present, amb un estudi introductori i un aparell de notes que faciliten l'estudi de les fonts i les variants textuals dels dos manuscrits en què es conserva aquesta obra anònima del segle XV.

El volum s'obri amb un «Prefaci» escrit per la doctora Lola Badia, directora del treball d'Alberni, en què palesa la condició de tractat mèdic sobre la sexualitat que presenta l'*Speculum* i com les necessitats i anomalies sexuals quotidianes que aquest text recull a l'Edat Mitjana no són tan diferents de les del segle XXI. Badia destaca que el text no dóna solament explicacions fisiològiques, relacionades amb la quantitat de l'esperma o els processos interns del cos humà, sinó també remeis, receptes casolanes i consells pràctics des del punt de vista de l'andrologia aplicada, emmarcats en la teoria humoral, com la resta de regiments de sanitat que seguien els preceptes de la medicina galènica. Però, de més a més, el final d'aquest manuscrit està dedicat a les dones. L'anònim de l'*Speculum* és conscient que no basta amb l'andrologia i la higiene íntima dels homes, sinó que, si s'ha d'exercitar el sexe amb les dones, el mascle «cové que sàpia llus maneres e llurs costumes, e que les maneig e seguesca per ço que entena ella e açò que més la vença a la voluntat». És per això que s'hi fa un compendi de l'*Ars amandi* d'Ovidi i la darrera part del llibre, sense font textual coneguda, està dedicada al «maneig» de les dones per obtenir satisfacció en el coit, cosa que suposa tractar, de manera inèdita en la literatura romànica medieval, l'art de les posicions per a l'aparellament, amb sentències tan pràctiques com aquesta: «Si l'home acaba tantost e la fembra tard, roman molt escarnida la fembra».

Aquest prefaci és seguit de la «Introducció» prèvia a la fixació dels text manuscrit. En aquest estudi, Anna Alberni detalla les dades més rellevants dels manuscrits, les edicions prèvies de l'obra, les parts i el contingut del text, així com unes «Notes sobre

la llengua», uns apunts sobre la cohesió textual i l'estil de l'*Speculum*, per acabar amb les vicissituds del procés d'establiment del text editat i els criteris de regularització ortogràfica que s'han seguit per a aquest propòsit.

Pel que fa als dos manuscrits esmentats, el text de l'*Speculum al foder* s'ha conservat íntegre en el ms. 3356, ff. 35r-54v, de la Biblioteca Nacional de Madrid (ms. A), precedit en el mateix còdex del *Tròtula* de Joan de Fulgines, metge de la reina Elionor de Sicília (1349-1375), traducció catalana del tractat salernità *De passionis mulierum*, adreçada a una dama anomenada «flor d'Aragó», possiblement la infanta Elionor d'Aragó. Cosa que significaria, segons Alberni, que el públic interessat en un text com l'*Speculum* a la Corona d'Aragó dels segles XIV-XV era d'ascendència nobiliària o real. Aquest tractadet medieval s'ha conservat de manera fragmentària també en el ms. 10162, ff. 101v-110r, de la BNM (ms. B). Alberni hi afig que totes les edicions anteriors de l'*Speculum* es basen solament en el ms. A i bandegen la comparació amb el fragment del ms. B, procedent de la biblioteca personal de don Iñigo López de Mendoza.

Pel que té de tractat d'andrologia i d'higiene sexual, Alberni ens informa que l'*Speculum* s'inscriu en la tradició de regiments de sanitat, manuals populars a l'Edat Mitjana que eren normalment traduïts d'originals llatins, com ara el *Regimen sanitatis ad regem Aragonum* d'Arnau de Vilanova, traslladat al català pel cirurgià major de Jaume II, Berenguer Sarriera (c. 1310). Amb una estructura que sembla original, l'*Speculum* presenta en els capítols segon i tercer de la primera part una traducció bastant fidel del *Liber minor de coitu*, tractat anònim d'andrologia confegit a Salern envers el segle XII a partir del famós *Liber de coitu* de Constantí l'Africà, que, al seu torn, se serveix de fonts àrabs desconegudes (c.1087). Les parts segona i tercera, on trobem el manual de psicologia femenina i el catàleg de postures per al coit, no consten en cap dels dos tractats llatins.

Pel seu caràcter taxonòmic i esquemàtic, palés al pròleg del llibre («e vull guardar que no haja llongues raons, mas que es pusquen aprofitar de la cura e de l'obra mellor. E fiu-ho per capítols, per ço que sia lleuger de trobar ço que cercaran en aquesta raó»), així com pel seu contingut eròtic dirigit a un públic més ampli que va més enllà dels lectors dedicats a la cirurgia o la medicina («e jo qui parlar per açò en aquesta raó e complir e bé declarar per ço que entena tot hom qui el vulle guardar, e que es pusque[n] aprofitar d'ell també los físics e los cirurgians e moltes d'altres gents»), l'*Speculum* és proper a un tipus de tractats àrabs d'higiene sexual que combinaven els sabers mèdics, els contes i la farmacopea, segons afirma Alberni, seguint l'opinió de Jacquart

i Thomasset. No és d'estranyar que la influència àrab estiga darrere d'aquest text, si tenim en compte que algunes àrees culturals, com la catalana, eren ben receptives a la barreja cultural procedent d'Orient i d'Occident (el cas fecund del monestir de Ripoll és l'exemple paradigmàtic a què l'autora fa referència).

Aquesta taxonomia pragmàtica de què parlàvem adés la trobem també en la segona part del tractat, quan l'anònim autor classifica de manera esquemàtica les qualitats estètiques ideals de les dones en grups de quatre. Han de tindre «quatre coses molt negres», «e quatre coses molt vermelles», «e quatres coses molt blanques», «e quatre coses molt estretes», «e quatre coses molt primes», «e quatre coses molt grans», «e quatre molt rodones», «e quatre bé odorants», i es deixa per al final, de manera estratègica, la part més íntima de l'anatomia femenina. «Aquest és potser un dels punts de l'obra on l'enumeració científica s'acosta més al discurs eròtic», afirma encertadament Anna Alberni, qui descriu també la taxonomia fisiognòmica que empra l'autor per a classificar les dones segons l'edat, l'alçada, la massa corporal i el desig sexual per tal de permetre a l'usuari masculí de preveure la rapidesa, lentitud o «egualtat» amb què «los ve lo talent» a cadascuna. Això dóna pas a un seguit de recomanacions pràctiques on destaca la llista de les cinc coses que hom pot fer a «la muller que li ve la volentat a tard e no ha talent de foder»: besar, palpar, estrényer, fregar o «ferir ab les mans».

Anna Alberni destaca que aquesta mena de classificacions categòriques i lògicament no sempre previsibles recorda molt el *Kamasutra* de Vatsyayana i els tractats orientals que se'n deriven. En trobem un altre exemple més endavant en l'*Speculum*, quan l'autor fa la síntesi següent: «les maneres del foder són d'alçar alcuns membres e de baixar altres. E açò serà de dues maneres: l'una per moviment, e l'altra per estar; e aquella que és per moviment és així com abraçar, e besar, e palpar, e cantar, e pessigar, e tirar del cony e del llombrígol, e totes les altres semblants». Aquesta forma d'*expositio*, coneguda com a «enumeració caòtica», on l'autor obvia la coordinació i la simetria en acumulacions i llistes d'elements, és present a l'obra en més passatges que també comenta Alberni.

La investigadora també remarca, entre d'altres trets que relacionen l'*Speculum* amb el terreny dels tractats àrabs, com el catàleg de les postures per al coit (en la tercera part) s'obre amb unes consideracions que no difereixen massa d'allò que diu el *Canon* d'Avicenna, tractat mèdic àmpliament difós a partir del segle XIII a l'Europa medieval: que tota desviació de la posició considerada «natural» és nociva per a la salut i per a

la procreació, afirmació que no evita, tanmateix, el susdit recull de postures, que fa tan especial aquest text medieval.

En l'apartat dedicat a les «Notes sobre la llengua», Anna Alberni palesa que l'acarament dels dos manuscrits conservats és d'un gran interés, atés que els dos testimonis de l'*Speculum* mostren dues posicions lingüístiques ben diferenciades. Pel que fa a la morfologia i la sintaxi, el ms. B presenta solucions més pròximes al català modern, el que significa, en paraules de Joan Coromines reportades per Alberni, que hi podem detectar el pas que hi ha entre «dues tongades o estrats successius, històricament, en el descabdellament de la llengua». Quant als demostratius, els pronoms, els adverbis i les conjuncions podem detectar-hi variacions com: *ne/ni*, *cor/car*, *alscuns/alguns*, *atressí/ així mateix*, *fort / molt*, *abdosos / abdós*, *lladoncs / llavors*, *estes /aquestes*, entre d'altres exemples. Pel que fa a la terminació masculina plural *-es*, present en el ms. A, es substituïda en el ms. B per *-os*. Quant a l'article determinat, al ms. A conviuen indistintament *el* i *lo* mentre que al ms. B, tanmateix, *lo* és omnipresent. A més a més, Alberni reporta el que considera un detall curiós: al ms. A l'article determinat apareix en quatre ocasions grafiat *al*, sense tenir valor de prep. + article: *al foder, al minvar, al cos, al coll*. En la flexió verbal, les divergències són mínimes (Alberni les explica detalladament) i quant al lèxic, podem comprovar com el ms. A tendeix clarament a transmetre occitanismes que el ms. B resol amb solucions catalanes: *raisó / raó, veser / veure, veus / vegades, baisar / besar*. S'observa també, en el ms. A, una persistència d'ètims hispànics que no trobem en el B, més actualitzat: *cabesses / caps, pernes / cames* o *cuixes*, *gorda / grossa, foder / fotre.* La transmissió textual de cadascun dels manuscrits és inseparable d'aquestes diferències, ja que podem apreciar com el copista del ms. B és més crític i interpretatiu, amb la introducció de doblets, d'innovacions i adaptacions del segle XV que no coincideixen amb l'actitud del ms. A, el copista del qual tendeix a copiar el text de manera mecànica. De més a més, Alberni afirma que el text de l'*Speculum al foder* té un interés especial pel fet de no haver estat inclòs com a base de dades en cap dels grans reculls lexicogràfics catalans.

Després d'aquesta introducció, el volum presenta la fixació del text complet de l'*Speculum*, a partir dels dos manuscrits conservats, amb un extens aparell de notes que faciliten tant la lectura com l'estudi de l'obra, amb alguna referència literària, com la realitzada a la cançó eròtica de Francesc de la Via *No fonch donat tal joy en tot lo setgle*. Seguidament, dos apèndixs ens informen de les esmenes i els comentaris textuals fets al text del ms. A a partir de la lliçó del ms. B, així com les esmenes o interpretacions

que s'ha considerat oportú acompanyar d'un comentari o justificació. També hi apareixen constatades totes les correccions, supressions o substitucions d'alguna lletra o paraula, juntament amb la transcripció sencera del ms. B.

El volum conclou, abans del llistat bibliogràfic, amb una erudita postil·la a càrrec de Lluís Cifuentes, intitulada «L'ús del català en les obres científiques i pràctiques a finals de l'Edat Mitjana», en què es dóna compte d'un ampli context cultural on, a partir del segle XIII, l'ascendència de la burgesia, la revalorització de la tècnica i l'instrumentalisme del saber, propicià tot plegat un gran nombre de traduccions al català d'obres científiques llatines d'aplicació pràctica, sobretot en l'àrea de la medicina i les ciències naturals; també d'obres d'origen àrab i escrites en altres llengües romàniques, així com la redacció d'obres originals, entre les quals es troba l'*Speculum* al segle XV.

Comptat i debatut, aquest text català, a mig camí entre la prosa científica, el tractat pràctic per al benefici de la salut i el discurs eròtic, és una obra única en tota la producció europea medieval que ha trobat per fi una edició acurada i de divulgació rigorosa, la qual esdevé de referència obligada per a futurs treballs sobre l'*Speculum*, l'erotisme medieval o la tradició mèdica a finals de l'Edat Mitjana.

Jerónimo Méndez
Universitat de València

Jordi Malé, *Carles Riba i la traducció*, Lleida, Punctum & Trilcat («Quaderns», 1), 2006.

Carles Riba (Barcelona, 1893-1959). Poeta, narrador, crític literari, traductor i acadèmic. Unit a totes aquestes professions literàries apareix sovint el nom de Riba, i possiblement per aquest ordre. La gran qualitat de la seua producció lírica, el seu treball a l'Institut d'Estudis Catalans, la traducció d'autors clàssics per a la Fundació Bernat Metge -de la qual arribà a ser director i referent per a les noves generacions després de la Guerra Civil-, són raons més que suficients per recordar contínuament aquest autor. D'entre tots els aspectes literaris que hem anomenat i als quals Riba dedicà el seu temps i esforç, Jordi Malé tria el de la traducció. Tant la producció pròpia de Riba com les seues opinions al respecte són l'objecte d'estudi del llibre a què ens acostem.

Jordi Malé i Pegueroles és professor universitari de Literatura Catalana i autor de nombrosos estudis i articles sobre la figura de Carles Riba. Podem dir, per tant,

que estem davant d'un bon coneixedor i especialista en l'obra ribiana. A més a més, és secretari de l'Aula Carles Riba, on mitjançant simposis, jornades i publicacions es promou la relació i el debat entre els estudiosos de la cultura clàssica i la catalana. La tasca d'actualitzar els treballs i les opinions de Carles Riba com a traductor es veu al llibre, que, estructurat en tres blocs o apartats, «Estudi introductori», «Textos» i «Bibliografia», posa a l'abast de qualsevol lector interessat una valuosíssima quantitat de dades i d'informació sobre l'obra de l'autor de les *Elegies de Bierville.*

A la primera part, «Estudi introductori», el professor Jordi Malé ens parla sobre la significació de la traducció en la vida de Carles Riba. Amb un breu repàs cronològic, l'autor ens fa saber sobre les primeres traduccions ribianes dels clàssics grecs, encara com estudiant universitari; de les traduccions d'autors europeus com Goethe, Kafka, o l'americà E. A. Poe, i com la vocació pel grec encaminà definitivament els treballs literaris de Riba. Des de la Fundació Bernat Metge (1922) aprofundí en els seus estudis sobre els clàssics, expandí el seu treball, exercí de professor, i un cop acabada la Guerra Civil, fou director d'aquesta fundació. Des de l'exili es guanyà la vida com a traductor anònim al castellà. En tornar va fer una nova traducció de l' *Odissea,* considerada el millor monument a la llengua catalana, i va traduir en vers totes les *Tragèdies* de Sòfocles i d'Eurípides. Carles Riba, hui per hui, ha deixat un dels corpus de traduccions més importants de la literatura catalana.

Carles Riba s'apropa al treball de traductor des del respecte que li mereixien els autors que traduïa. La consideració d'ell mateix com escriptor conferí als seus treballs un alt grau qualitatiu i també d'implicació amb els textos que adaptava i amb els seus autors, sobretot amb Homer i el seu *Ulisses*, que arribà a ser un referent al llarg de la seua vida. Només cal recordar aquesta presència en les conegudes *Elegies de Bierville.* Al costat de la influència d'Homer cal destacar la de Hölderlin i els seus poemes, relacionats ara amb les *Estances*. Efectivament, la interrelació i influència dels textos que traduïa amb els de producció pròpia li conferien un grau d'implicació i compromís personals que el portà a parlar de «recreació» per les aportacions que com escriptor realitzava en la seua llengua.

La tasca traductora de Carles Riba és fruit de l'impuls que el Noucentisme donà a aquesta activitat, bé des del cas pràctic amb les traduccions de Josep Carner, bé amb la creació d'institucions científiques i culturals. L'ideari noucentista es veu plenament realitzat en Riba, qui aconsegueix elevar el nivell de la cultura catalana, retornant als clàssics amb una clara voluntat d'enriquir la llengua, tal com formulà Eugeni d'Ors.

El fet que Riba comente en les introduccions als seus textos traduïts els beneficis que «la traducció dels clàssics havia d'aportar al català» (p. 30) constata aquesta afirmació i també la importància que, en aquells moments d'inici de segle, tingué la llengua. El mateix Pompeu Fabra corrobora la funció potenciadora de les traduccions en la regeneració i enriquiment del català. Aquest interès lingüístic de Riba produí una segona versió de l'*Odissea* als anys quaranta, anys de prohibició i persecució del català, amb la intenció que el text fóra «un monument de la llengua pròpia» (p. 32)

Carles Riba va escriure textos i comentaris sobre les traduccions, tant seues com d'altres, convençut de la importància d'aquesta tasca. Aquests textos que tracten els aspectes eminentment pràctics de cada traducció, expliquen els procediments i recursos emprats, com per exemple l'adaptació al català de l'hexàmetre clàssic. A l'hora de traduir, Riba tria la fórmula precisa per acostar-se a l'original mantenint el màxim de fidelitat al text. Per això cercava una forma mètrica propera que li permetera recrear la forma original clàssica. Respecte als continguts el nostre autor solia dir que el seu trasllat era «una qüestió prèvia» (p.30) i per això podia optar entre la prosa —contingut— o el vers —forma— a l'hora de traduir els grecs antics. Després de la guerra i de totes les circumstàncies viscudes, Riba canvia la seua perspectiva de traductor i si abans mostrava l'obra de lluny per mantenir-s'hi fidel, ara intentarà acostar-la al lector, i és quen apareix el Riba poeta, imposant-se al rigorós traductor. A la fi de la introducció, Jordi Malé explica el motiu de la selecció de textos que apareixeran a la segona part del seu treball de recopilació.

A la segona part, «Textos», l'autor mostra els textos triats que evidencien les opinions de Riba sobre la tasca de traduir autors estrangers a la nostra llengua. Dels onze textos seleccionats, sis corresponen a les introduccions de Riba a les seues pròpies traduccions i els altres cinc restants són articles del nostre autor apareguts als principals diaris i revistes del moment, alguns firmats amb el pseudònim de Jordi March. Tots els textos segueixen un impecable ordre cronològic que posa de manifest les idees i consideracions que tenia Riba sobre la seua tasca i la dels altres traductors. La unió dels conceptes llengua i pàtria és palesa en els primers fragments: l'idealisme i la lluita per contribuir a la regeneració lingüística és una presència constant. Als últims textos, en canvi, s'allunya del to didàctic que com a professor havia consolidat, i retrata les circumstàncies dures de la guerra i l'exili amb un estil líric, tot mostrant-nos els moments que li va tocar de viure.

L'última part del llibre, «Bibliografia»,ofereix al lector dues recopilacions bibliogràfiques extenses que contenen tots els detalls per a ser localitzades i consultades.

La primera conté les traduccions de Carles Riba, amb ordre cronològic des de 1911, quan començà a traduir, fins a 1959, any de la seua mort. Jordi Malé recull també, dins d'aquest apartat les reedicions pòstumes publicades amb introduccions fetes per crítics actuals de l'obra ribiana fins l'any 1993. Meravella veure no sols la quantitat de textos i publicacions que realitzà Riba, sinó també els diferents autors i idiomes que arribà a conèixer i traduir a la nostra llengua. El llistat és llarg i val la pena resseguir-lo, tant si som estudiosos com si som lectors encuriosits, perquè podem trobar una tasca interessant però desconeguda del nostre Riba.

La segona bibliografia recull els treballs d'estudis sobre la tasca traductora de Riba. Més de cinquanta autors apareixen recopilats en uns cent articles, estudis, ponències o simposis que han tractat de forma exhaustiva les traduccions ribianes, cosa que ens fa considerar la gran magnitud de la seua producció. Cal afegir en aquest apartat de bibliografia l'índex onomàstic d'autors citats o anomenats en aquest treball de Jordi Malé. La utilitat d'aquest apartat bibliogràfic queda més que demostrada i fa del llibre una obra de referència precisa per a l'estudi de Carles Riba.

Carles Riba i la traducció, com es pot desprendre de les anteriors paraules, és un encert en ell mateix, i respon satisfactòriament a les expectatives que una obra estudiosa de la tasca traductora de Riba podia suscitar. Tant l'estudi introductori com els textos de Riba i la bibliografia responen al títol que Jordi Malé ens ha donat. El llibre ens fa veure la transcendència que tingué la traducció per a Carles Riba al llarg de la seua vida. Primerament l'autor ens situa de front a l'escriptor, que ens parla de la seua formació i dedicació, les seues vivències i el seu treball —moltes vegades, remunerat—, però sempre sota la gran responsabilitat d'acceptar el repte lingüístic que comportava la traducció per a la llengua pròpia. Home format amb el Noucentisme i fidel als seus enunciats considerà la traducció com una forma enriquidora per a la seua llengua, i no constituí una forma aïllada de treball per a Riba, ans al contrari, l'acompanyà al llarg de la seua trajectòria i s'interrelacionà amb la resta de la seua producció literària.

Si el treball d'investigació és vàlid, la selecció de textos que constitueix la segona part és magnífica. L'èxit de l'obra que ens ocupa rau en aquesta selecció ja que Malé deixa parlar l'autor i ens convertim en testimonis de primera mà de les idees de Riba; del que pensava a propòsit de la tasca feixuga de la traducció, de la tria dels seus clàssics, de la tria d'obres, de la motivació lingüística... Gràcies a Malé podem accedir al textos personalment, veient les propostes del treball de Riba, els seus esforços i la seua voluntat lingüística, encara vàlida en la realitat dels nostres dies.

La tasca dels traductors es dignifica a través de l'estudi de Malé, que focalitza l'obra de Riba partint del punt de vista traductològic, per extraure'n propostes de treball sòlides i vigents encara. El rigorós i exhaustiu compendi d'estudis concentrats en aquest llibre de segur que serà profitós per als investigadors de l'àmbit o per als lectors que vulguen continuar descobrint nous punts de vista més enllà del Riba poeta. Una bona manera de recordar la figura d'aquest nostre gran escriptor als cinquanta anys de la seua mort.

Pura Santacreu Berenguer
Universitat de València

Rafael Roca, *La Renaixença i la Ruta del Cister. L'aplec de Catalans, mallorquins i valencians a Poblet, Santes Creus, Valls i Tarragona (1882)*, Cossetània Edicions, Valls, 2008, 141 pp.

En el pròleg al *Llibret de Versos* de Teodor Llorente (1885) Marià Aguiló impel·lia els valencians a «marxar al front en la crehuada de la renaixença». Per tal de calibrar l'abast d'aquest moviment sociocultural cal disposar d'indicadors sociològics que situïn les fites organitzatives dels valencianistes sota la Restauració.

El text de Rafael Roca, historiador social de la llengua que analíticament i interpretativa s'ha consolidat —amb la tesi sobre Teodor Llorente i les recerques sobre Constantí Llombart— pel que fa a les investigacions sobre la Renaixença valenciana, és d'interès perquè recupera un aspecte bàsic de la funció identitària d'un sector de les elits culturals dels nostres Territoris Històrics Federats: l'intercanvi de relacions territorials. Es fa necessari, tanmateix, un pressupòsit previ a aquesta aportació: no acabar delimitant *teleològicament*, en clau de manca de representació social, la minoritat del grup renaixentista a València; ben al contrari, cal valorar-ne la voluntat cívica que mostrà en impulsar empreses que facilitessin un grau de socialització de factors objectivables del passat: llengua, història, patrimoni i, doncs, coneixement del territori. I és pel fet de remarcar la superació de la interpretació apriorística sobre una hipotètica endogàmia corporativa, que la recuperació d'aquesta ruta patriòtica al Principat meridional el maig de 1882 (València - Barcelona - Tarragona - L'Espluga - Poblet - Valls - Santes Creus - Tarragona) esdevé significativa a l'hora de destacar l'orientació «parapolítica»

dels nuclis valencianistes vuicentistes a través de la vindicació cultural. Així, poques setmanes després de l'anada a Poblet i a Santes Creus, un dels expedicionaris, Josep Vives i Ciscar, escrivia a Jacint Verdaguer (València, 7-VI-1882) destacant que arran del viatge «*los valencianos hemos adquirido con los hijos de la hidalga Catalunya un vínculo de eterna gratitud por el fino y fraternal trato que recibimos durante nuestra excursión. La hermandad literaria es preciso que subsista y de ningun modo puede fomentarse tanto como de esta manera*».[1] En aquest context, la següent ruta catalano-valenciano-balear —a més de les complementàries endegades per Francesc Matheu el 1883 a Canet i a Banyuls de la Marenda—,[2] fou duta a terme respectivament, segons destaca Roca Ricart, el maig de 1887 i el juliol de 1893 (pp. 34 i 35).

I quin sentit ideològic té, doncs, aquesta Ruta? De la lectura dels informes que expedicionaris com Riera i Bertran realitzen (vegeu-ne l'article publicat a *La Renaixensa* «Fraternitat regional»), i com Rafael Roca mateix destaca, es constata —com no podia ser d'una altra manera en un context sociopolític hegemonitzat pels grups de poder restauracionistes que vehiculaven, i legitimaven, la ideologia nacional espanyola— l'establiment d'una doble identitat: «Jardí d'Espanya, València hermosa», escrivia Llorente a la «Cançó dels excursionistes del Rat Penat» (p. 114). La relació dels interessos econòmics de grup amb la política de l'Estat-nació era indestriable. Aquest marc condicionava una reproducció ideològica (substitució lingüística i substitució o mistificació de referents historicosimbòlics) *local*. Aquesta situació, també equiparable al panorama renaixentista català i mallorquí, comptava, però, amb un valor afegit: el fet de concretar un programa d'intervenció en clau d'acció cultural. Roca, per tant, il·lustra exhaustivament la finalitat d'aquesta excursió contextualitzada en un estadi de protonacionalització valenciana —entre el provincialisme i el regionalisme—, la comprensió de la qual implica superar la determinació economicista de la dimensió cultural identitària i *valorar-la* tot i contemplar les prèvies condicions de possibilitats polítiques suara apuntades.

La dimensió identitària d'aquesta Ruta, organitzada des de València per Teodor Llorente al si del Centre Excursionista del Rat Penat, i per Francesc Matheu des del Principat, aplegà un total de vint-i-nou expedicionaris, entre els quals cal destacar Marià Aguiló, Jacint Verdaguer, Ramon Roca Sans. La intervenció d'aquest darrer

1. *Epistolari de Jacint Verdaguer.* III (1880-1882), Editorial Barcino, Barcelona, 1971, p.218
2. R. Matheu: *Vida i obra de Francesc Matheu*, FSVC, Barcelona, 1971, pp. 62-63

participant, literat de Valls, permet d'identificar la finalitat de l'empresa: relacionar els grups catalanistes i valencianistes, i alhora, cohesionar un cert imaginari territorial emparat per la història de la unió entre Catalunya, València i Mallorca, «amb la finalitat patriòtica i literària a major glòria i expansió de l'idioma».[3] Les jornades transcorregudes entre el 17 i el 21 de maig de 1882 tenien com a objecte, doncs, evocar un passat comú no pas des del passatisme sense codi vertebrador, sinó des d'una concepció de la memòria històrica aconduïda per la vindicació de la unitat lingüística i cultural. No debades cal situar aquest viatge, dins la dinàmica relacional activada conjuntament amb els felibres occitanistes de Frederic Mistral (23-V-1879) a fi de legitimar i socialitzar, davant l'unitarisme dels Estats francès i espanyol, el diasistema lingüístic supraterritorial conegut coetàniament com a llemosí. D'altra banda, com és ben sabut, al primer terç del segle vintè aquestes rutes —traduïdes sota la forma d'aplecs— tingueren continuïtat, bé transformades en reunions associatives patriòtiques o bé incloses, en els anys cinquanta i seixanta del segle passat, dins la relació —entre cultural i política— entre els valencianistes i els nacionalistes catalans. D'altra banda, també caldria especificar la pervivència d'aquest 'llemosinisme' en algunes empreses que dugueren a terme una tasca de propagació de la unitat valencianista com és el cas de les iniciatives editorials i culturals de Nicolau Primitiu.

En aquest sentit, el document contextualitzat i rescabalat per Rafael Roca permet concretar els orígens de les relacions interterritorials contemporànies, dins la construcció del moviment associatiu nacionalitari. A banda dels sectors organitzadors del viatge catalanovalencià, que representaven diverses sensibilitats ideològiques —el rotatiu conservador *Las Provincias* (Teodor Llorente), l'aleshores òrgan demòcrata i progressista *El Mercantil Valenciano* (Fèlix Pizcueta), el portaveu catalanista suprapartidista *La Renaixensa* (Riera i Bertran) i entitats culturals estrictes com l'Associació d'Excursions Catalana—, cal destacar que l'objectiu comú dels expedicionaris, desenvolupat en l'epígraf tercer del capítol introductori, no era altre que vincular la raó de la Renaixença al referent de la Ruta del Cister (pp. 17-19). Aquest lloc de memòria, simbolitzat pels monestirs de Poblet i de Santes Creus, era el paràmetre que representava el sentit de la unitat cultural, metaforitzat, segons el testimoniatge de l'època, per l'obra de Jaume I. El reconeixement del territori era, per tant, el reconeixement al procés de construcció de la confederació catalana i aragonesa protagonitzat per la

3. *Ibíd.,* p. 60

nissaga dels Comtes-Reis. Aquest aspecte serà el que dotarà de continuïtat aquestes efemèrides de germanor patriòtica, objectiu també perseguit pels escriptors implicats en les activitats d'aquella iniciativa de 1882. I encara més tenint en compte l'estat de decaïment del monestir de Poblet a causa de la desamortització de 1835, característica destacada per les composicions dels vint-i-nou emprenedors. Així, Francesc Matheu, en el poema «Cant de Germanor» aplegat en l'edició que comentem i, sobretot, en la versificació «Poblet» —dins l'obra coral commemorativa publicada el novembre de 1935 *De la colla. Poblet. Edició d'ofrena* (al mecenes reusenc Eduard Toda (1855-1941), fautor de la restauració del monestir cistercenc)— destacava la vinculació entre el marc contextual i el valor de l'agermanament. La segona composició esmentada significava la projecció de l'estat del monestir entre 1882 i 1935: «[1882] pensant en l'antich incendi/ tot anavem capficats:/ En Llorente rumiava/ sempre serè, dins l'escalf,/ la carta qu'al séu diari podria dur l'endemà./ L'Aguiló llagrimejava/ y veyentlo En Guimerà/ pogué concebre aquells versos/ de son magnífich romanç: *-La momia del Rey En Jaume fil a fil està plorant.-* «[1935]: «De l'estol [visita de 1882] no'n queda rastre,/ la Mort a pler hi hà segat:/ si'n quedèm dos per contarho/ un voler de Deu serà./ L'un ab dibuixos de mestre,/ l'altre ab versos mal girbats;/ mes l'esperit hi perdura/ que l'esperit no mor may.// Ara hi hà una nova Junta/ Y En [Eduard] Toda per capità […]./ Que Poblet torni a la vida,/ y quan Deu hi serà honrat/ la festa de Catalunya/ serà la festa més gran» (pp. 78-83). És a dir, cinquanta-tres anys després, el missatge civilista d'aquell viatge renaixentista era evocat per a significar la continuïtat de Poblet com a símbol. La consideració identitària del patrimoni, associada a una concepció més general —en forma de mite, si es vol— de la recuperació de la història nacional fou valorada, com es veu posteriorment, tot destacant l'aportació de la Renaixença a la conservació del conjunt arquitectònic. No per casualitat, Teodor Llorente es referia —talment a tall de premonició— a «la ignorant cobdícia dels paisans […] i luego per l'avidès dels *touristes*» (p. 43)

Els dinou textos incorporats per Rafael Roca plantegen cinc aspectes a destacar. Primerament, i d'acord amb el caràcter estratègic unitari cultural, la superació del que Jaume Collell entenia com a «utilitarisme polític». Superar la contingència de la confrontació política i recuperar «l'obra del geni català» (p. 96) era la idea que actuava com a denominador majoritari dels renaixentistes. Aquest 'geni' —i aquest vessant és la segona característica a concretar—, segons les tipologies basades en la psicologia dels pobles a l'ús, es manifestava arquitectònicament en la contraposició semàntica

de llocs simbòlics nacionals i estatals. Aquest és el cas de la distinció entre l'Escorial i Poblet. El protagonista valencià José Brel ho matisa prou exactament en la carta adreçada a Wenceslau Querol (que no va assistir a la trobada) quan palesa que l'Escorial de Castella és reflex de l'elitisme monàrquic, mentre que Poblet simbolitza la fe de tot un poble (p. 99). La consideració del positivisme —materialisme— com a antítesi d'una determinada voluntat de retrospecció dels orígens és el tercer aspecte plantejat també per l'expedicionari i pintor José Brel (p. 103). Renaixença i positivisme eren antitètics? La deducció historicista dels excursionistes —i de l'excursionisme científic de l'època— permet compatibilitzar ambdues categories. La constatació empírica dels esdeveniments era una característica bàsica per a conceptuar i generalitzar els factors ideològics i simbòlics d'allò percebut. El positivisme, en una concepció no elemental sinó passada pel sedàs kantià, pot fer comprensible, doncs, la idealitat cultural, dins el corrent científic amb el qual s'identificaven els renaixentistes. La quarta característica a destriar —que fa referència a determinades apreciacions dels expedicionaris— és la informació sociopolítica proporcionada pel que fa a l'abast —entès com a limitat— de la reivindicació proteccionista a Catalunya («*más artificial que real*») que Fèlix Pizcueta tramet, no casualment, a *El Mercantil Valenciano* (pp. 53-55).

El darrer fet destacable és el que planteja Rafael Roca en una adient projecció de l'estudi, publicat en l'avinentesa del vuitè centenari del naixement de Jaume I a Montpeller (aquesta localització no és baldera el context referencial de l'excursió analitzada), quan impel·leix la continuïtat de les relacions catalanovalencianes «amb el propòsit de descobrir el territori i d'estrènyer llaços de fraternitat històrica», tot citant paraules del canonge Collell: «no volem deixar-nos embordonir […]» (p. 35). Una unitat cultural que, com bé destaca Magí Sunyer a l'introit de l'obra, «es dissimula, es qüestiona i s'ataca des de […] l'intent de genocidi» (p. 10).

El demostratiu estudi *La Renaixença i la Ruta del Cister* és un exemple representatiu -a l'hora d'analitzar marcs de referència qualificats sovint, i apriorísticament, de «localistes»- sobre la utilitat social del coneixement acadèmic. I en aquest context, la tasca de Rafael Roca és impagable per l'esforç que implica a l'hora de contextualitzar de nou una Renaixença que no va fracassar del tot. Desitgem que aquesta tasca de revisió constructiva continuï *necessàriament*.

Xavier Ferré Trill
Universitat Rovira i Virgili

Ramon Soler, *Doctrina compendiosa*, Curt Wittlin (ed.), València, Denes («Col·lecció Bàsica», 9), 2008, 149 pp.

Aquesta edició de la *Doctrina compendiosa*, darrera baula d'una cadena que es remunta a mitjan segle XIX, palesa l'interés per les idees polítiques de Francesc Eiximenis. Mentre les tres edicions anteriors —Bofarull (1857), Martí de Barcelona (1929), Miquel i Planas (1933)— encabien l'obra en l'enorme producció eximeniana, Curt Wittlin n'atribueix la paternitat a Ramon Soler.

Wittlin estructura el llibre en sis parts: introducció, guia bibliogràfica rudimentària, glossari fonamental, edició de l'obra, suggeriments generals per a deures escolars, notes al text (i més preguntes per als estudiants) i glossari.

El primer dels set apartats de la introducció descriu el contingut de la *Doctrina compendiosa*, tot comparant-lo, per guanyar plasticitat, amb una miniatura del *Terç* del *Cristià.* L'epígraf del segon apartat de la introducció es titula igual que un article de Jaume Riera i Sans: *Fra Francesc Eiximenis no és l'autor de la Doctrina compendiosa*. Ací Wittlin postula una hipòtesi: *l'autor* (de la *Doctrina compendiosa*) *era laic, jurista, connectat amb l'Ajuntament de València* (p. 13). Potser fóra millor, per a referir-se al govern de la ciutat de València, l'expressió consell de la ciutat o consell municipal, més d'acord amb el context en què s'escriví l'obra.

En aquest segon apartat, exposa els arguments de Riera per excloure l'obra dels escrits del gironí. La incertesa de la paternitat, eximeniana, covada pel pare Martí de Barcelona, fou resolta per Jaume Riera i Sans que confirmà, de manera fefaent, que la *Doctrina compendiosa* no era obra d'Eiximenis. El pare Martí de Barcelona[1] insinuava el 1928 que la *Doctrina compendiosa* no podia haver estat escrita per Eixeminis atesa la «manca d'unitat en la tradició manuscrita, anormalitat de la capçalera, absència d'al·lusions d'aquesta obreta en els escrits eximenians ulteriors, ús de l'artifici literari del diàleg» (1929: 9). Malgrat els dubtes, el pare Martí acabà acceptant que l'obra podia pertànyer a Eiximenis, i amb el nom d'aquest autor la va publicar, pels trets coincidents amb l'estil del menoret: «vasta erudició, lliure anostrament de les sentències al·legades en llatí, plasticitat en les contalles, certes reminiscències ideològiques amb el Dotzè, el típic paternalisme eximenià, etc.» (1929: 10).

1. Martí de Barcelona (1928), «Fra Francesc Eiximenis: La seva vida, els seus escrits i la seva personalitat literària», *Estudis Franciscans*, pp. 437-450.

Riera[2] exclogué *Doctrina compendiosa* de les obres del polígraf gironí en un acurat estudi que atenia a la presència del nom de l'autor en la tradició textual, les referències internes a unes altres obres de Francesc Eiximenis, la tria lèxica i d'*auctoritates* i, finalment, l'estudi de l'estil.

Els *testes* que ens han pervingut de la *Doctrina compendiosa* són huit manuscrits i una edició de 1509, dels quals solament tres atribueixen l'obra a Eiximenis i, en tots tres casos, en llocs susceptibles d'interpolacions.

També fou detectada per Riera la manca de referències internes a cap altra obra eiximeniana, observació totalment contrària al gust del gironí, que es complaïa a citar repetidament tant les obres ja redactades com les que pensava escriure. Igualment Riera assenyalà l'absència dels autors predilectes d'Eiximenis en la *Doctrina compendiosa*.

Sobre la manera d'al·legar les *auctoritates,* Riera apunta que l'autor de la *Doctrina compendiosa* no dóna el capítol del llibre que cita, copia la citació en llatí i a continuació tradueix, mentre que Eiximenis anota el títol i el capítol del llibre que cita i tradueix directament. Eiximenis sempre inicia les traduccions amb l'expressió lexicalitzada *e vol dir*; l'autor de *Doctrina compendiosa* omet sistemàticament la conjunció.

Wittlin accepta les contundents objeccions de Riera i n'afegeix d'altres. En estudiar l'estil de les traduccions d'Eiximenis, observa un fort contrast entre l'estil lliure del frare enfront a l'abús de cultismes en les traduccions *verbum pro verbo* de la *Doctrina compendiosa*.

El tercer apartat de la introducció de *Doctrina compendiosa* està dedicat a l'estudi del lèxic. Riera havia remarcat que els mots *als*, *mills* i *àvol* apareixen en una freqüència superior en *Doctrina compendiosa* que en l'obra d'Eiximenis. Wittlin allarga la llista amb les paraules *esperagol*, *maldar* i *pur*. Aquesta darrera paraula ha estat causa de controvèrsia filològica ja que, percebuda com un italianisme, Coromines tractà de justificar-ne la catalanitat citant, precisament, l'únic passatge de la *Doctrina Compendiosa* en què apareix. La presència d'aquest mot, segons Wittlin, indica el contacte de l'autor amb Itàlia.

Segons l'editor, algunes expressions com *fan e fer deuen, curen e curar deuen del bé* o l'ús continuat de l'element anafòric *que dites són dessús* (i variants) repetides al llarg de l'obra denoten certa familiaritat amb el llenguatge jurídic. També apunta

2. Riera i Sans, J. (1984), «Fra Francesc Eiximenis no és l'autor de *Doctrina Compendiosa*», *Miscel·lània Sanchis Guarner*, a cura d'Antoni Ferrando, vol. 3, pp. 65-76.

en el mateix sentit un nou significat del mot *ocasió*, absent al *DCVB.* El traductor de dues obres del frare italià Cavalca usa els binomis «ocasió e raó» i «causa e ocasió» per traduir l'italià *cagione* i llatí *causa, -ae*. Wittlin conclou que *ocasió* és un terme jurídic en català antic que significa *causa*.

Al quart apartat, després de comparar les citacions d'autoritats en el *Regiment de la cosa pública* i en la *Doctrina compendiosa*, Wittlin exposa que, malgrat tractar els mateixos temes, les fonts són diferents en ambdues obres. Detecta cert grau de dependència de la *Doctrina compendiosa* de l'obra del jurista italià Albertà de Brescia.

Wittlin dedueix algunes característiques sobre l'autor de la *Doctrina compendiosa*: coneixia les obres d'Albertà de Brescia, tenia formació jurídica i certa familiaritat amb els problemes que sobrevenien als consellers i jurats de València.

A partir del capítol 2.9, Wittlin infereix l'autor i la data de composició de l'obra. En aquest capítol es narra la gran diatriba *contra el malvats e perjurs oficials* que Wittlin identifica amb el procés contra els oficials de la Cort el juny del 1396, en què es va veure involucrat Bernat Metge, qui, per defensar-se de *diverses impugnacions fetes contra veritat*, escriu *Apologia,* un diàleg amb un interlocutor anomenat Ramon, el cognom del qual s'omet. Wittlin relaciona aquesta omissió amb el procés jurídic, en l'obertura del qual la reina Maria esmenta set persones, una de les quals s'anomena *Ramon dez Soler*.

Wittlin documenta un Ramon Soler com a jurista, dispenser del primogènit Joan, lloctinent del batle de València i, víctima de la veritat, empresonat el març de 1396. L'editor relaciona totes aquestes característiques amb l'autor model de la *Doctrina compendiosa* i proposa Ramon Soler com a autor de l'obra. Contrasta la humilitat del verb *propose* (p.27) amb la rotunditat de la coberta, en què s'afirma que l'esmentat jurista és l'autor, o el matís introduït a la portada: per un anònim *potser* Ramon Soler, l'any 1396.

Atesa la finalitat de la «Col·lecció Bàsica» de l'editorial Denes, la introducció preparada per Wittlin presenta un marcat caràcter valencià tant per algunes expressions —*el valencià modern* (pp. 29, 32)— com per la morfologia verbal —*preferisc* (p. 13), *afegisca* (p. 13), *propose* (p. 27)— i els possessius —*seua* (p. 13).

L'edició publicada per Wittlin es troba en una cruïlla entre la divulgació, la guia didàctica i l'edició crítica. Hom ha trobat a faltar unes mínimes indicacions sobre la manera d'abordar el llibre. Trobem les activitats dividides en dues seccions i, de la mateixa manera, apareixen a la taula dos glossaris (p. 37 i 143) sense cap al·lusió a les notes finals, on també s'expliquen alguns significats.

Milloreu i completeu el glossari (p. 121) és una de les activitats proposades com a *deures escolars*. Potser hauria estat més pràctic, pensant en un lector no avesat a la lectura de textos medievals, un únic glossari que en facilitara la consulta.

La diferència de numeració complica la consulta de les notes finals. Tant a la taula com al text la numeració dels capítols va ressenyada en números romans mentre que les notes finals vénen senyalades amb xifres aràbigues. La dificultat de relacionar les notes finals amb el text s'hauria pogut solucionar amb la numeració de les línies.

Si bé les notes finals indiquen erudició i bon coneixement de l'obra, el registre lingüístic de la introducció presenta trets orals que el desvinculen del llenguatge científic. Potser que en algun punt sobte l'abundància d'interrogatives retòriques, exclamacions, apel·lacions al lector, estil directe en anècdotes... Les característiques esmentades confereixen a aquesta part del llibre un estil un punt massa modalitzat que, aparentment, pot restar rigor a un text que es presenta com a primícia. Caldria haver evitat l'arcaisme *Osta!* (p. 32) ja que, per una paronomàsia més que evident, aproxima un text científic al registre vulgar.

Alguna de les expressions utilitzades per Wittlin als epígrafs —*suggeriments generals per a deures escolars*— podrien identificar aquesta edició amb una guia de lectura plantejada per a Educació Secundària. També s'adiuen amb aquesta franja del sistema educatiu algunes de les activitats proposades, per exemple les dramatitzacions o l'ampliació d'un glossari. D'altra banda, tant la qualitat estètica de la *Doctrina compendiosa* com la realització d'algunes activitats proposades —la comparació de textos, la recerca bibliogràfica o l'elaboració de ressenyes—, exigeixen un nivell d'educació literària que es distancia de l'ensenyament secundari. Per tant si aquest llibre, per la temàtica tractada, s'allunya dels interessos del gran públic; si no pot adreçar-se a un públic escolar, seria innecessari l'esforç de l'adaptació morfosintàctica operada sobre el text.

També s'han observat algunes qüestions, menudes, que evidencien la manca d'una revisió final: confusió del verb amb el pronom *és/es* (p. 52); accentuació d'*altrí* (p. 51, 69) front a *altri*. *Item* sense cursiva i sense accent (p. 65).

Es tracta d'una bona guia didàctica que obliga a fer una lectura contextualitzada de la *Doctrina compendiosa* amb d'altres obres coetànies que presenten punts en comú. Aquesta obra acomboia socràticament l'estudiant perquè elabore i complete les notes que en altres edicions hauria pogut llegir, còmodament, a peu de pàgina.

Lluís Ramon Ferrer
Universitat de València

Joan Mas i Vives, *La construcció d'una identitat. El debat ideològic i cultural entorn de J. M. Quadrado i J. Ll. Pons i Gallarza*, («Temps Obert», 10), Lleonard Muntaner editor, Palma, 2008, 245 pp.

Amb el suggestiu títol de *La construcció d'una identitat*, el professor Joan Mas i Vives, catedràtic de literatura catalana a la Universitat de les Illes Balears, ha aplegat vuit treballs publicats entre 1979 i 1997 a revistes com ara *Randa*, *Reduccions*, el *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, *Serra d'Or* i *Lluc*, així com d'altres obres individuals i col·lectives, que, tal com assenyala el subtítol del llibre, giren al voltant del debat ideològic i cultural que es produí entorn de dos dels intel·lectuals més incisius i decisius de la Mallorca del XIX: Josep Maria Quadrado i Nieto (1819-1896) i Josep Lluís Pons i Gallarza (1823-1894), uns escriptors que, en paraules de l'autor, «abracen tot el segle i produeixen algunes de les reflexions més estructurades de com creien que havia de plantejar-se la cultura a Mallorca».

D'aquesta manera, el volum presenta tres parts clarament diferenciades. La primera, titulada «Josep Maria Quadrado, entre la unitat d'Espanya i l'admiració per les gestes medievals», recull tres magnífics estudis dedicats a l'il·lustre historiador, crític literari, periodista polític i apologeta, menorquí de naixement i mallorquí d'adopció. «Actualitat de Josep M. Quadrado», el primer i més sintètic dels treballs, fou redactat arran del centenari de la seua defunció, i assenyala l'enorme pes específic que a partir de 1840 l'intel·lectual tingué, dins i fora de Mallorca, i el pregon ascendent que exercí sobre la generació literària posterior, especialment sobre Miquel Costa i Llobera i Miquel dels Sants Oliver, però també sobre Joan Alcover, Maria Antònia Salvà i, fins i tot, Jacint Verdaguer. Cosa que porta el professor Mas a descriure'l com «una de les dues o tres persones de la seva època que més elements va aportar a la configuració cultural del seu país». Per a afirmar-ho, es basa en fets tan eloqüents com ara: que fou el responsable de la revista *La Palma* (1840-1841), considerada peça clau en la introducció del Romanticisme a l'illa i una de les publicacions mítiques de la història cultural mallorquina; que, gràcies a les seues estades a Madrid, gaudí d'una gran projecció a la cort; que la seua faceta d'historiador-arxiver li proporcionà un gran prestigi, cosa per la qual se'l considera com «l'iniciador de la historiografia moderna mallorquina»; i, finalment, que contribuí de manera decisiva a la consolidació de la Renaixença a Mallorca.

Quadrado fou un personatge especialment significatiu, inevitable i també contradictori, que, en paraules del professor Mas, tot i no considerar l'existència

d'una cultura catalana autònoma de l'espanyola, feia una valoració positiva del nivell d'autogovern que Mallorca havia tingut abans del Decret de Nova Planta; que, tot i que pràcticament no utilitzà el català, «encoratjà els altres a fer-ho en la poesia lírica, sobretot durant els anys 40 i 50, i els mostrà el seu passat d'esplendor cultural»; i que, sovint, «discutí els plantejaments de la Renaixença i fins i tot s'hi oposà més o menys obertament, però en alguna ocasió va deixar que el moviment s'aprofitàs del seu prestigi, i això ja era molt».

El segon dels treballs, titulat «Josep Maria Quadrado i la cultura catalana», s'ocupa de detallar la seua aportació al moviment de la Renaixença. Una aportació, però, sovint realitzada en clau espanyola, ja que per als escriptors de la generació de Quadrado —com per als de la de Llorente a València, podríem afegir-hi—, el cant líric a «les glòries d'aquella pàtria perduda entre les boires de l'edat mitjana», que el Romanticisme restaurador havia posat de moda, no es contradeia ni «feia cap mal a l'esplendorosa realitat de l'Espanya dels Borbons». I és per això que «la major part d'aquests intel·lectuals acceptaren de ser catalanistes —encara que pocs haurien admès aquest apel·latiu— només en la mesura que això no minvava el seu espanyolisme sincer». Com dic, el paral·lelisme ideològic que es pot establir entre els escriptors mallorquins i valencians de la generació romàntica és pràcticament absolut. I, de fet, tant els uns com els altres hagueren d'aplicar-se a convéncer els seus contemporanis que l'estima i la dedicació a la cultura pròpia no els feia gens sospitosos d'antiespanyolisme.

En aquest sentit, i prenent Josep Maria Quadrado com a referència, el professor Mas afirma, amb una gran perspicàcia, que sovint s'ha plantejat la qüestió de les relacions d'aquests escriptors amb la cultura catalana en termes d'absoldre'ls o de condemnar-los —i a València més que a cap altre lloc, continuaríem afegint-hi. Mentre que, assegura ell, resulta evident que no es tracta d'això, que l'important és entendre'ls, i entendre'ls en la seua època: «Quadrado s'explica en el seu context, en relació amb el món ideològic del segle XIX i, més concretament, del conservadorisme, moderat si voleu, del sector en què s'inscriu». No demanem, doncs, peres a l'om, i els valencians només cal que canviem Quadrado per Llorente. També quan assevera que «si una cosa és evident entorn de la figura de Josep M. Quadrado és que, a finals de segle, a Mallorca era tingut per l'intel·lectual de més prestigi que havia produït la generació romàntica. [...] Només per això ja mereix tots els honors que la història li ha concedit».

En resum, podrem dir que la contribució de Quadrado a la Renaixença fou minsa —però no nul·la—, ja que no anà «més enllà de recuperar, mitjançant estudis

savis i unes poques edicions, els clàssics medievals i d'encoratjar tímidament alguns poetes mallorquins per tal que escrivissin "també" en la seva llengua». Sembla evident que entre el seu ideari no figurava l'acceptació d'una cultura catalana independent de l'espanyola, i, de fet, defensà «un cert mallorquinisme estricte» que es desvinculava tant de les reivindicacions culturals com de les polítiques que a la dècada dels anys 70 començava a generar la Renaixença catalana, un mallorquinisme enyoradís que no tenia cap voluntat de posar en entredit «aquella Espanya gloriosa construïda a partir del matrimoni d'Isabel de Castella i Ferran d'Aragó». I que també l'aproxima ideològicament a la «posició valenciana» el fet de referir-se a la llengua comuna com a «llemosí». Afirma el professor Mas: «Intencionadament evità el terme "català", perquè també evità d'identificar-se excessivament amb el que culturalment ocorria a Catalunya», per les possibles conseqüències polítiques que això poguera comportar, evidentment. I, amb una sinceritat que l'honra, s'afanya a precisar: «Això, però, no m'impedeix de continuar pensant que la seva obra és una aportació important en el procés de recuperació de la cultura pròpia a la Mallorca del segle XIX».

Finalment, la primera part del volum es clou amb l'estudi «Influència de Tomàs Aguiló i Josep Maria Quadrado en la formació de Marià Aguiló», en què a través de diversos documents i de la intensa correspondència que, una vegada instal·lat a Barcelona (1844), Marià mantingué amb el seu cosí Tomàs i amb Quadrado, que en aquells moments «formaven un tàndem inseparable i (...) gaudien d'un gran prestigi», s'explica el gran pes que tots dos autors tingueren en els anys de formació del jove Marià. D'aquesta manera, sabem que «Tomàs el va orientar i el va protegir tant com va poder», i que actuà com a promotor literari seu; però que, «cap al 1847», la relació començà a deteriorar-se d'una manera palpable. El motiu insalvable: feia tres anys que Marià residia a Barcelona, i durant «aquest temps havia pres consciència de la unitat de la llengua» i que, si la Renaixença «havia de ser alguna cosa, s'havien de superar les actituds particularistes de les quals el seu cosí Tomàs era un exemple paradigmàtic».

Al seu torn, també Josep Maria Quadrado exercí un gran ascendent moral sobre Marià Aguiló, que sempre el considerà com «un dels mestres més destacables». Amb tot, i com ja havia passat amb Tomàs, les friccions entre Marià i Quadrado arribaren, tot i que una miqueta més tard, a partir de la restauració dels Jocs Florals (1859), i per motius semblants. M. Aguiló havia anat accentuant el seu catalanisme unitarista, mentre que Quadrado «no era gens partidari d'una Renaixença que tingués la raó de ser en ella mateixa, al marge de la cultura castellana». Siga com siga, el professor Mas

assegura que Marià «mai no li va negar la seua admiració més profunda». Cosa que també parla, i molt, del tarannà de qui, gràcies a la immensa labor que desenvolupà durant els tres anys que passà al front de la nostra biblioteca universitària (1858-1861), acabà essent tan admirat i estimat pels valencians.

El segon i més extens bloc del volum, dedicat a «Josep Lluís Pons i Gallarza, una ideologia cultural per a la fràgil burgesia incipient», s'obri amb un estudi titulat «Josep Lluís Pons i Gallarza i el primer Ateneu Balear (1862-1873)». El treball, que parla de l'entitat i de l'intel·lectual més significatius d'aquell moment històric, comença per situar-nos en la dècada dels anys 60, una època de transició i d'ebullició social «força important per a l'evolució històrica de la societat mallorquina». D'aquesta manera, l'autor afirma que Josep Lluís Pons (1823-1894), barceloní que passà a residir permanentment a Mallorca el 1861, exercí un paper de primer rengle «en la configuració de la literatura mallorquina de les darreres quatre dècades del segle XIX», fins al punt que «la seva tasca només es pot comparar amb la de Marian Aguiló». Per tant, no ha de ser casual que la seua arribada a Palma coincidisca amb la proposta de creació de l'Ateneu, que es declarà oficialment constituït el 21 de gener de 1862. Pons no sols fou un dels seus impulsors i fundadors, sinó que amb la seua elecció com a president, esdevinguda el gener de 1865, s'inicià el que l'autor qualifica com «el període més brillant de la vida de l'Ateneu» (1865-1868). Probablement perquè, entre altres coses, féu girar tota la seua actuació i estratègia al voltant del patriotisme, ja que el seu objectiu «sempre fou la millora de la vida econòmica, social, i sobretot intel·lectual de l'illa, i això implicà molt específicament la reivindicació d'una personalitat pròpia».

Amb aquest horitzó, i «des d'una actitud d'intel·lectual burgès», el president de l'Ateneu impulsà la celebració d'homenatges, de lliçons «públiques i gratuïtes», de lectures poètiques i de premis, i la creació de dues publicacions culturals —la *Revista Balear* i *El Ateneo*— que, en aquell moment (1867), no passaren de projectes. En deixar la presidència, el 1868 Pons fou objecte d'un solemne homenatge que, amb l'excusa d'haver sigut nomenat Mestre en Gai Saber en els Jocs Florals de Barcelona de l'any anterior, es convertí, en opinió del professor Mas, en «un dels actes públics més significatius de la Renaixença a Mallorca».

Així mateix, el capítol també estudia les quatre seccions —Ciències Morals i Polítiques, Ciències Naturals i Exactes, Literatura i Història, i Belles Arts— en què s'estructurava l'Ateneu, analitza les actuacions que s'hi desenvolupaven i ofereix dos apèndixs: un amb set discursos de Pons i Gallarza (pronunciats entre 1865 i 1869), i

un altre amb la llista de totes les persones que formaren part de l'Ateneu. Pel que fa a les activitats que portà a terme la secció de «Literatura i Història», m'ha cridat especialment l'atenció una de les sessions acadèmiques que tingué lloc en 1863, i en què es debaté el tema «¿Es o no un progreso literario el cultivo de las lenguas y literaturas provinciales?». Com era d'esperar, hi hagué qui respongué afirmativament —Pons i Gallarza entre ells—, i també qui hi mantingué l'opinió contrària. I m'ha cridat l'atenció perquè es tracta d'una discussió que, si fa no fa en els mateixos termes i sota el títol «¿El renacimiento lemosín es perjudicial al desarrollo de la literatura española?», es produí divuit anys després a l'Ateneu Científic-Literari i Artístic de València, on no cal dir que també s'escoltaren entusiastes detractors del conreu literari en valencià.

Sense abandonar el vessant ideològic, vertader fil conductor de l'obra, el següent estudi, «Josep Lluís Pons i Gallarza: teoria i pràctica d'un promotor cultural», fa una repassada a la «intensa activitat cultural» que l'il·lustre escriptor desplegà des del mateix moment en què s'instal·là a Mallorca. Així, s'hi descriu la seua vinculació a l'Ateneu Balear, «l'empresa més ambiciosa» que va dur a terme; als Jocs Florals de Barcelona, dels quals ja havia sigut mantenidor el 1859, que presidí el 1870 i el 1878, i que intentà «que se celebrassin a Palma el 1873»; l'organització de tertúlies literàries al seu domicili; i la promoció de diverses publicacions culturals, com ara *La Dulzaina* (1868-1869), la *Revista Balear de Literatura, Ciencias y Artes* (1872-1874) i el *Museo Balear de Historia y Literatura, Ciencias y Artes* (1875-1877). Iniciatives que no es poden deslligar ni «de l'exercici de la seva professió d'ensenyant, membre prou distingit de l'Institut Balear»; ni de la seua decidida aposta pel regeneracionisme —«la insistència obsessiva que cal treballar fort per tal d'aconseguir una urgent transformació o "regeneració" de la societat»—; ni de la defensa i promoció de la llengua i literatura catalanes, que considerà el tret «més essencial» de la caracterització cultural de Mallorca, tot esforçant-se «una vegada i altra per demostrar que aquesta adhesió incondicional a la cultura en llengua pròpia no va en contra de la unitat de l'estat o de la cultura d'expressió castellana»; ni de les seues actituds lingüístiques ni estètiques, ja que, si bé defensà l'ús del català com a idioma prioritari —no exclusiu, ja que també escrigué poesia castellana— en la lírica i la poesia costumista, «mai no va creure que la llengua fos també un instrument essencial per a l'assaig o la prosa científica».

En darrer terme, clou el bloc d'estudis dedicats a Pons i Gallarza un sobre la seua faceta lírica titulat «Materials sobre "Lo treball de Catalunya"». El professor Mas transcriu i estudia l'origen, les notes preparatòries i la redacció definitiva de «Lo

treball de Catalunya», una composició escrita per als Jocs Florals de Barcelona de 1862 —en què fou distingida amb el premi de l'Ateneu Català de la Classe Obrera—, perquè, gràcies als principis ideològics que destil·len els seus poemes, tan vinculats al classicisme formal i el regionalisme conservador, «Pons ha quedat definit com un dels precedents més importants del que s'ha anomenat l'Escola Mallorquina». I perquè, a banda de ser el primer poema català que va escriure i publicar (tot i que abans n'havia redactat d'altres), la seua importància rau en el fet que «Pons aprofita el tema del treball per exposar els principis fonamentals d'un determinat tipus de capitalisme burgès aleshores emergent».

En contrast amb tot l'exposat anteriorment, el volum es clou amb dos treballs que analitzen uns plantejaments diametralment oposats a la ideologia de Pons i de Quadrado, cosa que permet d'establir-hi «El contrapunt progressista i radical», i que fa el conjunt més meritori encara. El primer, «El pensament demòcrata. Tensions ideològiques a Mallorca entorn del bienni progressista (1855-1856)», s'ocupa de quatre hòmens que no han merescut l'atenció bibliogràfica que caldria: de Josep Barbier i Rosselló, que «va participar activament a la redacció de dues revistes literàries: *El Laurel* i *El Estudiantón*»; del franciscà Jeroni Bibiloni i Llaneras, «un personatge que al llarg de la seva vida tindrà una actuació prou destacada en els sectors pedagògics, religiosos i polítics de l'illa»; de Joaquim Fiol i Pujol, «director del primer diari demòcrata a Mallorca —*El Iris del Pueblo*, primera època, 1855— i molt aviat factòtum de Castelar»; i, molt més tangencialment, de Miquel Quetglas i Bauçà, un republicà federal i anticlerical que «va protagonitzar l'escàndol del primer enterrament civil a Mallorca». Mentre que el segon dels estudis, «Josep Francesc Vich i el pensament religiós heterodox al segle XIX», en repassar breument la biografia d'un autor creient i progressista que per influx de Marià Aguiló conreà ocasionalment la lírica, obri la porta al debat religiós, «una de les claus de volta més importants per entendre qualsevol dels aspectes» del XIX.

Potser pel fet d'haver estat pastat a força d'anys, *La construcció d'una identitat. El debat ideològic i cultural entorn de J. M. Quadrado i J. Ll. Pons i Gallarza* és un llibre que transmet un discerniment i una sagacitat extraordinaris; que acredita, una vegada més, l'encert temàtic, el rigor metodològic i l'elegant estil narratiu que engalanen el professor Joan Mas i Vives. Imprescindible per als estudiosos del segle XIX, les premses de Lleonard Muntaner han editat un volum que serà llegit amb complaença pel conjunt dels habitants dels territoris de parla catalana mínimament

preocupats pels temes identitaris: pels mallorquins i illencs, sens dubte, perquè els permetrà d'aprofundir en l'aportació ideològica a la conformació de la personalitat pròpia que portaren a terme alguns dels seus avantpassats més il·lustres; però també pels catalans, perquè els farà avinent que l'estudi de les propostes i els debats ideològics elaborades més enllà del Principat no sols no debiliten sinó que reforcen la cultura comuna; i pels valencians, perquè els assenyalarà quina és la manera d'acarar-se, de forma desacomplexada i precisa, als hòmens i les institucions que durant la segona meitat del segle XIX fixaren les bases de l'actual identitat valenciana, un procés social i cultural que tantes coincidències i similituds troba amb el que durant aquell mateix període de temps visqué l'Illa Daurada.

Rafael Roca
Universitat de València

Un poeta postsimbolista ben poc conegut: la reflexió amorosa a La rosa de cristall *de Josep M. de Sagarra*

Jordi Malé

La major part de les obres poètiques que va escriure Josep M. de Sagarra s'emmotllen, dins les formes de la poesia popular i tradicional, sovint revestides d'una certa estilització culta. Tanmateix, l'any 1933 en va publicar una que s'allunyava d'aquests motlles i que representava un esforç per adequar-se a les tendències poètiques aleshores vigents tant a la literatura catalana com a bona part de les europees: *La rosa de cristall*. L'estudi pretén de contextualitzar aquesta obra singular i injustament oblidada, tant en el marc de les tendències poètiques d'entreguerres, especialment del postsimbolime, com en l'itinerari vital de l'escriptor. I alhora, prenent en consideració tant el context literari com el biogràfic, assajar-ne una interpretació prenent com a nucli la seva temàtica amorosa.

Paraules clau: Postsimbolisme, Josep M. de Sagarra, Hermenèutica, Literatura comparada, Poesia catalana contemporània.

A little known postsymbolist poet: the loving reflection in *La rosa de cristall* by Josep M. de Sagarra

Jordi Malé

The most part of the poetic works that Josep M. de Sagarra wrote adjust to the forms of popular and traditional poetry, often coming with a certain formal stylization. However, in the year 1933 he published a book that differed from that tendency and that represented an effort to adapt to the existing poetic trends in Catalan and European literature: *La rosa de cristall*. This article aims to contextualize this singular work which has been unfairly forgotten, not only in the poetic trends of the inter-wars

period, especially that of postsymbolism, but also in his life as a writer. And at the same time, taking into consideration the literary context as well as the biographical one, to provide an interpretation that takes the loving subject matter as the key notion.

Key words: Postsymbolism, Josep M. de Sagarra, Hermeneutics, Compared Literature, Contemporary Catalan Poetry.

*Bruni, Martí de Viciana i el pròleg a la traducció de l'*Econòmica *aristotèlica*

Tomàs Martínez Romero

Anàlisi del pròleg de la traducció de l'*Econòmica* d'Aristòtil realitzada per Martí de Viciana el Vell a partir de la versió llatina de Leonardo Bruni. Viciana, al pròleg, combina paraules de Bruni amb un seguit d'arguments i tòpics característics de pàgines medievals. El resultat s'adiu amb els objectius del traductor: presentar un text adjudicable al gènere «econòmic», però fent servir l'*autoritas* grega i la mediació humanística, que Viciana no arriba a copsar.

Paraules clau: Bruni, Aristòtil, Viciana, traducció medieval, gènere econòmic.

Bruni, Martí de Viciana and the prologue to the translation of *the Economic* by aristotle.

Tomàs Martínez Romero

Analysis of the prologue of the translation of *The Economic* by Aristotle made by Martí de Viciana from the Latin version by Leonardo Bruni. Viciana, in his prologue, combines Bruni's words with a series of arguments and subjects typical of medieval works. The result matches the aims of the translator: to present a text conferrable to the "economic» genre, but using the Greek *autoritas* and the humanistic mediation, which Viciana can't grasp.

Key words: Bruni, Aristotle, Viciana, mediaeval translation, economic genre.

El País Valencià i la seua identitat en Internet

Llum Bracho Lapiedra
Francesc Calatayud Arràez

La toponímia no és només la manera de denominar un lloc, sinó que és la representació d'aquest a través dels valors, creences, actituds, etc. Per tant, la morfologia que presente un topònim concret vindrà determinada per la llengua que el vehicule i per altres factors culturals. En aquest treball, doncs, s'analitzen els resultats d'aquesta representació en Internet, mitjançant la cerca de topònims referits al territori valencià, que presenten un major interés des del punt de vista ideològic, en diversos dominis i en les dues llengües que hi són oficials. L'objectiu d'aquesta cerca és estudiar a través de la toponímia i la paratoponímia no només com ens veiem nosaltres mateixos, sinó com ens veuen els altres, és a dir l'existència de la nostra identitat com a tal, amb quina morfologia, de quina llengua, on s'hi troben i, per tant, amb quina ideologia. Per a la realització d'aquest estudi s'ha fet servir un motor de cerca àmpliament conegut, determinant-ne les limitacions i establint-ne el nivell de fiabilitat, amb l'ús comparatiu i puntual d'un altre motor de cerca i amb l'anàlisi concreta de les pàgines web obtingudes.

Paraules clau: toponímia, País Valencià, Internet, ideologia

The Valencian Country and its identity in Internet.

Llum Bracho Lapiedra
Francesc Calatayud Arràez

Toponimy is not only the way of denominating a place, but also its representation through values, beliefs, attitudes, etc. Therefore, the morphology that a concrete toponym has will be determined by its language and by other cultural factors. This work studies the results of this representation in Internet, through the search of toponyms related to the Valencian territory, which present a high level of interest from an ideological point of view, in different domains and in the two official languages. The objective of this research is to study through the toponimy and paratoponimy not only how we see ourselves, but also how other see us. That is to say, the existence of our identity as such, with which morphology, in which language they find us and, therefore, with which ideology.

To carry out the study, a search of interface widely known has been used, determining its limitations and establishing its level of reliability, with the occasional and comparative use of another search of interface and with the concrete analysis of web sites.

Key words: toponimy, ideology, Internet, Valencian Country.

Trets d'oralitat en narracions escrites d'aprenents

Josep Ribera

El discurs oral informal, ontogenèticament més bàsic i d'altra banda habitual en les interaccions comunicatives dels aprenents, es projecta de manera freqüent en les seves produccions escrites. Concretament, els escrits dels estudiants palesen sovint l'ancoratge contextual, la restrictivitat del codi i la simplificació estructural i informativa de les unitats sintàctiques, característiques de l'oralitat. L'anàlisi de la cohesió referencial de les narracions escrites dels aprenents en relació amb les dels escriptors experts mostra l'emergència o la permanència de l'oralitat en l'escriptura dels estudiants. Aquesta situació s'evidencia a través de diverses característiques lexicogramaticals i discursives, com alguns usos díctics situacionals poc adequats a la comunicació escrita, la presència massa abundant d'estructures el·líptiques de referència indefinida i de substantius semànticament poc específics, l'abús de la repetició i la tendència a l'estil segmentat.

Paraules clau: oralitat, dixi situacional, dixi textual, metàfora metatextual, repetició, reiteració, estil segmentat

Oral characteristics in learners written narrations.

Josep Ribera

Informal oral speech, ontogenetically more basic and on the other hand more usual in communicative interactions made by learners, is usually reflected in their written productions. Precisely, the writings of the students often make evident the contextual anchorage, the restrictivity of the code and the structural and informative simplification of syntactic units, characteristic of orality. The analysis of the referential

cohesion of learners' written narrations in relation to those of the expert writers shows the emergency or the permanence of orality in students' writings. This situation is made too evident through several lexicogrammatical and discursive characteristics, like the uses of situational deictics not very suitable for written communication, the constant presence of elliptical structures of indefinite reference and of little specific substantives, the abuse of repetition and the tendency to a segmented style.

Key words: orality, situational dixi, textual dixi, metatextual metaphor, segmented style, reiteration, repetition

La contribució de la Romanística alemanya als estudis actuals de lingüística catalana: valoració global amb especial atenció a la lexicografia bilingüe

Vicent Álvarez Vives

Aquest article es proposa oferir una panoràmica global de les principals aportacions de la Romanística alemanya als estudis lingüístics catalans, amb especial atenció als treballs sobre lingüística sincrònica i les obres lexicogràfiques bilingües de les llengües catalana i alemanya. El nostre recorregut explicatiu per les línies bàsiques d'investigació que n'han marcat el desenvolupament en les darreres dècades mostrarà la continuïtat de la presència de la llengua catalana en el discurs acadèmic germanoparlant i una tendència evolutiva que ha anat des dels primers treballs que maldaven per reivindicar un estatus per al català semblant a la resta d'idiomes romànics o fixar la seva filiació tipològica cap a la diversificació que vivim en el moment actual, en la qual observem periòdicament l'aparició de nous estudis sobre aspectes diversos de la fonètica, morfologia, sintaxi, pragmàtica o lexicologia del català, molts d'ells articulats entorn dels nuclis que al llarg dels anys han anat consolidant grups de catalanòfils com l'Associació Germano-Catalana (Deutsch-Katalanische Gesellschaft) o l'equip editorial de la *Zeitschrift für Katalanistik*, entre altres.

Paraules clau: romanística alemanya, catalanística, lingüística sincrònica, lexicografia, DKV, ZfK

The contribution of German Romanists to the current studies in Catalan linguistics: global assessment with special attention to bilingual lexicography

Vicent Álvarez Vives

This paper pursues to offer a global view of the main contributions made by German romanists to the study of Catalan linguistics, with special attention to the works devoted to synchronic linguistics and the bilingual lexicography of Catalan and German. Our explanatory revision of the principal research trends which have marked its development over the last decades will show the continuing presence of the Catalan language in the German-speaking academic discourse and an evolving tendency which has ranged from the initial works —that strived to vindicated a status for Catalan similar to the other Romance languages or to establish its typological filiations— to the current diversification, in which we periodically witness the emergence of new studies on varied issues of Catalan phonetics, morphology, syntax, pragmatics or lexicology, many of which are linked to the intellectual circles established over the years by groups of catalanophile scholars such as the German Catalan Association (Deutsch-Katalanische Gesellschaft) or the editorial board of the *Zeitschrift für Katalanistik*, among others.

Keywords: German Roman studies, Catalan philology, synchronic linguistics, lexicography, DKV, ZfK

L'aportació dels romanistes suïssos, alemanys i austríacs als estudis d'història de la llengua catalana

Aina Torrent-Lenzen

Aquest article presenta i comenta els principals treballs de romanistes suïssos, alemanys i austríacs sobre la història interna i externa del català, i tracta aspectes com ara les discussions sobre els orígens del català durant la primera meitat del segle xx arran de la teoria gal·loromànica de Meyer-Lübke; el canvi en la consciència lingüística en el pas del llatí al català; l'estudi del lèxic; el sistema pronominal, que ha estat analitzat sobretot per part dels generativistes; el perfet perifràstic, tema recurrent entre els romanistes alemanys; la sintaxi de la negació; els estudis sobre fonètica; el català

de la Decadència; la història de l'ortografia catalana, etc. En general, hom pot afirmar que l'aportació dels lingüistes de terres germanoparlants que s'han dedicat als estudis diacrònics del català és considerable.

Paraules clau: estudis diacrònics del català, els orígens del català, el llatí al català, història interna, estudi del lèxic, evolució de la sintaxi

The contribution of the Swiss, German and Austrian Romanists to Catalan historical linguistics.

Aina Torrent-Lenzen

This paper presents and comments the main works produced by Swiss, German and Austrian romanists about the internal and external history of Catalan, and deals with matters such as: the discussions concerning the origins of Catalan which took place during the first half of the 20th century from the point of view of Meyer-Lübke's Gallo-Romance theory; the alteration of the linguistic consciousness, which happened in the transition from Latin to Catalan; the study of lexis; the pronoun system, which has been analyzed mainly by generativists; the periphrastic perfect tense, a recurring issue among German romanists; the syntax of negation; studies on phonetics; Catalan during the *Decadència*; the history of Catalan orthography; etc. In general, a considerable contribution to diachronic studies of Catalan has been made by the linguists coming from the German-speaking countries who have devoted themselves to these concerns.

Key words: diachronic studies of Catalan, the origins of Catalan, from Latin to Catalan, internal history, study of lexis, evolution of syntax

L'aportació dels romanistes alemanys als estudis de lingüística contrastiva del català amb altres llengües

Artur Quintana i Font

L'autor presenta i comenta les obres sobre gramàtica contrastiva del català i altres llengües realitzades per lingüistes alemanys des de 1502 fins a l'actualitat. S'hi consideren al voltant de quaranta títols referits de manera gairebé exclusiva als altres

idiomes romànics i a l'alemany. Al començament, només era possible trobar qüestions de caire contrastiu en obres més generals, però a partir de 1917 comencen a aparèixer llibres i articles amb una orientació directament contrastiva.

Paraules clau: lingüística catalana, llengües romàniques, estudis contrastius, estudis germano-catalans

The contribution of German Romanists to contrastive linguistics of Catalan and other languages

Artur Quintana i Font

The author presents and comments the works on contrastive grammar of Catalan and other languages by German linguists from 1502 up to the present days. About forty titles are considered which refer nearly exclusively to the other Romance languages and to German. At the beginning contrastive themes were found only in more general works, but since 1971 books and articles appear directly contrastive.

Key words: Catalan linguistics, Romance languages, contrastive studies, German Catalan studies

La sociolingüística catalana als països de parla alemanya. Bibliografia seleccionada i comentada d'obres d'autors germanòfons

Katharina Wieland & Mireia Medina Fernando

Aquest estudi proporciona una visió panoràmica de les obres i els articles publicats als països de parla alemanya sobre qüestions de sociolingüística catalana. Recull, principalment, treballs dels últims vint anys i n'ofereix una classificació seguint els corrents d'investigació més importants de la sociolingüística moderna.

L'objectiu de l'article és doble: resumir la gran quantitat d'obres sociolingüístiques i donar-les a conèixer a un públic catalanoparlant i, alhora, avaluar també qualitativament els treballs existents.

Paraules clau: Sociolingüística, Alemanya, bibliografia, política lingüística, variació lingüística, normalització lingüística

Catalan sociolinguistics in the German-speaking countries. Selected and commented bibliography of works done by German language author

Katharina Wieland & Mireia Medina Fernando

This study offers a panoramic view of the books and articles published in the German-speaking countries which deal with different issues of Catalan Sociolinguistics. It compiles mainly works produced in the last twenty years and presents a classification which accounts for the most important research trends in modern Sociolinguistics.

The paper has a double purpose: on the one hand, it pursues to summarize the large amount of works devoted to Sociolinguistics and to make them known for the Catalan-speaking readers and, on the other hand, it strives to assess as well in a qualitative way the existing publications.

Key words: Sociolinguistics, Germany, bibliography, linguistic policy, language variation, linguistic normalization

Lingüística aplicada i nous corrents d'investigació en lingüística

Ferran Robles i Sabater

Aquest article es proposa indagar les principals aportacions dels romanistes alemanys, austríacs i suïssos al desenvolupament dels estudis catalans en àmbits de recerca com la Lingüística aplicada i l'ensenyament i l'aprenentatge del català, així com en els anomenats nous corrents d'investigació en lingüística general. Una revisió dels treballs més destacats, dins de camps com la Pragmàtica, l'Anàlisi Discursiva, la Lingüística Textual, la Lingüística de Corpus i la Fraseologia mostraran, d'una banda, el paper rellevant que han jugat els estudis de catalanística d'autors germanoparlants com a motor de transformacions i innovacions en l'anàlisi descriptiva de la llengua des d'una multiplicitat de noves perspectives metodològiques i, de l'altra, l'interès continuat dels acadèmics alemanys per la llengua i la cultura dels països de parla alemanya, el qual es prolonga des del propi començament de la Filologia Romànica fins els nostres dies.

Paraules clau: lingüistes alemanys, lingüística catalana, pragmàtica, lingüística aplicada, anàlisi discursiva, lingüística textual

Applied linguistics to language teaching and new research trends in linguistics

Ferran Robles i Sabater

This paper sets out to inquire into the main contributions of the German, Austrian and Swiss romanists to the development of Catalan Studies in research areas such as Applied Linguistics to the teaching and learning of Catalan and the so-called new trends in research on General Linguistics. A revision of their most salient works in fields like Pragmatics, Discourse Analysis, Text Linguistics, Corpus Linguistics or Phraseology will demonstrate, on the one hand, the outstanding role of the German speaking Catalan Studies as a driving force of the transformations and innovations in the scientific analysis of the language from a multiplicity of new methodological perspectives and, on the other hand, the continuing interest of the German scholars in the language and culture of the Catalan speaking countries which extends from the beginning of Romance Philology up to the present time.

Key words: German linguists, Catalan linguistics, pragmatics, applied linguistics, discourse analysis, text linguistics

Jordi Malé
A little known postsymbolist poet: the loving reflection in La rosa de cristall *by Josep M. de Sagarra* 9

Tomàs Martínez
Bruni, Martí de Viciana and the prologue to the translation of the Economic *by aristotle* 41

Llum Bracho / Francesc Calatayud
The Valencian Country and its identity in Internet 55

Josep Ribera
Oral characteristics in learners written narrations 75

Monographic on «The German contribution to the studies in Catalan Linguistics», coordination by Ferran Robles

Introduction 103

Vicent Álvarez
The contribution of German Romanists to the current studies in Catalan linguistics: global assessment with special attention to bilingual lexicography 113

Aina Torrent-Lenzen
The contribution of the Swiss, German and Austrian Romanists to Catalan historical linguistics 133

Artur Quintana
L'aportació dels romanistes alemanys als estudis de lingüística contrastiva del català amb altres llengües 165

Katharina Wieland & Mireia Medina
Catalan sociolinguistics in the German-speaking countries. Selected and commented bibliography of works done by German language author 179

Ferran Robles
Applied linguistics to language teaching and new research trends in linguistics 207

Reviews 235

Abstracts 289

Table of contents 299

BIBLIOTECA MANUEL SANCHIS GUARNER

DARRERS VOLUMS DE LA COL·LECCIÓ

49. L'estructura sil·làbica del català.
Jesús Jiménez
50. El vocabulari del *Llibre dels Fets* del rei En Jaume.
Jordi Bruguera
51. *Ésser, estar* i *haver-hi* en català antic. Estudi sintàctic i contrastiu.
Joan Rafael Ramos Alfajarín
52. Literatura i societat a la comarca de la Safor (1833-1936).
Gabriel Garcia Frasquet
53. El valencià del segle XIX. Estudi lingüístic del *Diccionario valenciano* de Josep Pla i Costa.
Josep Martines
54. Llengua i Església durant el Barroc valencià.
Vicent Pitarch
55. Les proses mitològiques de Joan Roís de Corella. Edició crítica.
Josep Lluís Martos
56. El llibre de Cort de Justícia de València (1279-1321). Estudi lingüístic.
Maria Àngels Diéguez Seguí
57. Els arxius del discurs. Episodis valencians d'història social de la llengua i la literatura.
Vicent Salvador
58. El discurs de la informàtica. Un estudi de les seqüències descriptives.
Anna I. Montesinos López
59. Manuel Sanchis Guarner (1911-1981). Una vida per al diàleg.
Santi Cortés
60. *Lo passi en cobles* (1493). Estudi i edició.
Marinela García Sempere
61. De la vellesa. De l'amistat.
Ciceró. Traducció d'Antoni Febrer i Cardona
62. Variació dialectal i estandardització al Baix Vinalopó.
Carles Segura i Llopes
63. *Tirant lo Blanch* i Shakespeare: Les fonts de *Much ado about nothing.*
Joaquim Anyó
64. La percepció de la vitalitat etnolingüística pels jóvens de l'Alacantí
Josep M. Baldaquí Escandell
65. El model de llengua i la seguretat lingüística dels jóvens valencians.
Josep M. Baldaquí Escandell
66. El realisme compromés en la narrativa catalana de postguerra.
Vicent Simbor Roig
67. Per a un ensenyament de l'oral. Iniciació als gèneres formals a l'escola
Joaquim Dolz i *Bernard Schneuwly*
68. La semàntica diacrònica cognitiva. Una aplicació a propòsit de *venir, arribar* i *aplegar* (segles XII-XVI).
Sandra Montserrat i Buendia
69. Morfologia i fonologia catalana i romànica: Estudis diacrònics.
Max W. Wheeler
70. Maria-Mercè Marçal, cos i compromís
Laia Climent

CONTINGUT D'AQUEST VOLUM

Jordi Malé
Un poeta postsimbolista poc conegut: la reflexió amorosa a La rosa de cristall *de Josep M. de Sagarra*

Tomàs Martínez
*Bruni, Martí de Viciana i el pròleg a la traducció de l'*Econòmica *aristotèlica*

Llum Bracho / Francesc Calatayud
El País Valencià i la seua identitat en Internet

Josep Ribera
Trets d'oralitat en narracions escrites d'aprenents

MONOGRÀFIC SOBRE «L'APORTACIÓ ALEMANYA ALS ESTUDIS DE LINGÜÍSTICA CATALANA»

Vicent Álvarez
La contribució de la Romanística alemanya als estudis actuals de lingüística catalana: valoració global amb especial atenció a la lexicografia bilingüe

Aina Torrent-Lenzen
L'aportació dels romanistes suïssos, alemanys i austríacs als estudis d'història de la llengua catalana

Artur Quintana
L'aportació dels romanistes alemanys als estudis de lingüística contrastiva del català amb altres llengües

Katharina Wieland & Mireia Medina
La sociolingüística catalana als països de parla alemanya. Bibliografia seleccionada i comentada d'obres d'autors germanòfons

Ferran Robles
Lingüística aplicada a l'ensenyament i nous corrents d'investigació en lingüística